

KASB-HUNAR LEKSIKASI TILSHUNOSLIKNING O'RGANISH OBYEKTI SIFATIDA

Mamatkulova Zilola Rejabaliyevna

Far DU akademik litseyi o'qituvchisi Zilolamstqulova 1988@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasb-hunar leksikasi haqidagi nazariy qarashlar, termin va leksemasining tilshunoslik lug'atlaridagi izohi va tadqiqotlardagi sharhlari izohlab o'tilgan. Kasb-hunar leksikasi yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar sharhlangan. Kasb-hunar leksikasining asosiy begilari ochib berilgan.

Kalitso'zlar: Kasb-hunar leksikasi, kasb leksemasi, termin leksemasi, kulolchilik kasb-hunar leksikasi, differensial va integral belgilar.

Abstract: In this article, the theoretical views on the lexicon of the profession, the explanation of the term and lexeme in the linguistic dictionaries and the comments in the studies are explained. Researches on the lexicon of professions are reviewed. The main terms of the professional lexicon are revealed.

Keywords: Vocational lexicon, occupational lexeme, term lexeme, ceramic vocational lexicon, differential and integral symbols.

Yurtimizda olib borilayotgan iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sohalardagi chuqur islohotlar kasb-hunarga oid so'zlarni o'rganish zaruratini belgiladi. Tilshunos olim I.Pardayeva¹ning zargarlik sohasi leksikasi tadqiqiga qaratilgan izlanishlari bu borada qilingan ishlardan biridir. U zargarlik terminlarining tematik tasnifida zeb-ziynat buyumlari nomlarini tana qismlariga nisbatlash orqali tasniflab, qo'lga, barmoqqa, quloqqa, peshonaga, sochga, burunga, bo'yinga taqiladigan turlarini farqlagan. Narsa-buyum qismlarining nomlovchi zargarlik buyumlarini yasash jarayoni, uning xomashyosi va bu jarayonda ishlatiladigan ish qurolining nomini ifodalovchi terminlar, mazkur kasb faoliyat bilan bog'liq nomlarni anglatuvchi leksemalarni tasniflagan. Sohaga oid birliklarning boyishida ichki manbaning o'рни haqida fikr yuritib, affiksatsiya va kompozitsiya usulida yasalgan zargarlik terminlarini lingvistik tahlil etgan.

N.Mamatovning "O'zbek paxtachilik terminologiyasi"² nomli nomzodlik dissertatsiyasi ham bu borada muvaffaqiyatli tadqiqotlardan biri bo'ldi. Tadqiqotda olim paxtachilik bilan bog'liq atamalar va ularning tasnifi, termin va uning so'z va so'z birikmasidan farqi, tilshunos olimlar tomonidan terminga berilgan ta'riflar, O'zbekiston hududida paxtachilikning rivojlanish tarixi va sohada yangi terminlarning paydo bo'lishi, ularning boyish yo'llari haqida qimmatli fikrlarni keltiradi. N.Mamatov o'z tadqiqot ishida soha terminlari va atamalarini farqlaydi. Kasb-hunar leksikasi tarkibini soha rivojlanishiga tegishli bo'lgan ma'lumotlar va zamonaviy tushunchalarni ifodalovchi birliklar bilan kengaytiradi.

¹ Пардаева И. Ўзбек тилининг заргарлик терминологияси: Филол. фан. номз... дисс. –Тошкент, 1994. –128 б.

² Маматов Н. Ўзбек пахтачилик терминологияси: Филол.фан. номз. ... дисс. автореф. –Тошкент, 1994.– 24 б.

X.Jabborov³ ning dissertatsiyasi dehqonchilik sohasiga oid terminlar tadqiqiga bag'ishlangan. Unda dehqonchilik leksikasi asosan tarixiylik jihatdan o'rganilib, sohaga oid leksik birliklarning etimologiyasi, o'z qatlamga oid so'zlar va o'zlashgan so'zlar tarkibi – qadimgi turkiy, turkiy va mo'g'ulcha, o'zbekcha so'zlar qatlami yoritiladi. Olim dehqonchilik leksikasining yasaliş xususiyatlarini ichki va tashqi imkoniyat orqali yasalgan so'zlar, affiksatsiya, kompozitsiya va murakkab birikmalarning yasalişini xususida lisoniy dalillar keltiradi. Shuningdek, dehqonchilik leksikasi mavzuiy guruhlarining motivlanish xususiyatlarini ilmiy asoslaydi. U dehqonchilikning ichki guruhlari: paxtachilik, polizchilik, donchilik, sabzavotchilik, mevachilik (bog'dorchilik), gulchilik, ko'katchilik sohalariga oid jami 5045 ta birlikni tadqiq etadi. Olim nafaqat sohaga doir lug'aviy birliklarni, balki dehqonchilik madaniyati bilan bog'liq tarixiy, etnografik, arxeologik masalalarni ham uyg'unlikda o'rgangan.

M.Axatova⁴ o'z izlanishlarida yog'ochsozlik leksikasini tadqiqot obyekti sifatida tanlagan. U yog'ochsozlik terminlarining shakllanish tarixi, mavzuiy guruhlari, soha terminlarining ichki va tashqi manba hisobiga boyish yo'llari, soha terminlari o'rtasidagi sinonimiya va variantdoshlik hodisalari ustida ilmiy izlanishlar olib borgan. Ishda yog'ochsozlik bilan aloqador yigirmaga yaqin kasb egalari: uysozlik, aravasoziq, qayiqsozlik, javonsozlik, eshiksozlik, beshiksozlik, sandiqsozlik, panjarasoziq, mebelsozlik, duradgorlik, yog'och o'ymakorlikka oid terminlarni o'rganib, yaxlit sistema sifatida tahlil etgan. Tadqiqotchi terminlarning yasaliş usullarini aniqlab, boshqa sistemadan farqli jihatlarini yoritgan. Ularning tarixiy-etimologik xususiyatlari va genetik asoslarini ilmiy dalillagan.

O.O'rinova⁵ qoramolchilik sohasiga doir terminlarni leksik-semantik jihatdan tadqiq etib, soha terminologiyasining mazmuniy maydon sifatida o'rganish muammolarini o'rtaga tashlagan. Qoramolchilik terminlarining leksik-semantik tavsifi, qoramol nomini bildiruvchi terminlar, qoramol anatomiyasi va ularda uchraydigan kasalliklar, ularning parvarishi, cho'ponlik hayoti bilan bog'liq terminlarni o'rgangan. Qoramolchilik terminlari o'rtasidagi giponomik, partonomik hamda ma'nodoshlik hodisalari yuzasidan tadqiqot olib borgan.

M.Aliyeva o'zbek milliy gazlama va dizaynerlik sohasi doirasidagi terminlarning ma'no tuzilishi, semantik-grammatik xususiyatlarini yoritishga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar olib borgan.

X.Berdiyev⁶ o'zbek tilining o'tovsozlik leksikasiga oid birliklarni yozma manbalarda, o'zbek adabiy tili va shevalarida qo'llanishi, ularni tartibga solish yuzasidan batafsil ma'lumotlar berib, o'tovsozlik sohasining terminologik apparatini shakllantirgan. Soha leksikasi terminlari o'zbek xalqining milliy an'ana va qadriyatlarini aks ettiruvchi lingvistik birliklar ekanligini ta'kidlab, o'tovsozlik terminlarining adabiy til va Markaziy Osiyo turkiy tillari doirasida fonetik, leksik-semantik jihatdan farqlarni aniqlashga qaratilgan tadqiqot ishini amalga oshirgan va materiallar asosida dalillab bergan. Jumladan, Alisher Navoiy

³ Жабборов Х. Ўзбек тилининг деҳқончилик лексикаси: Филол. фан. д-ри. дисс. – Тошкент, 2017. – 75 б.

⁴ Ахатова М. Ўзбек тилининг ёғочсозлик терминологияси: Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 2004. – 132 б.

⁵ Ўринова О.Т. Ўзбек тилидаги қорамолчилик терминларининг лексик-семантик тадқиқи: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 2007. – 26 б.

⁶ Бердиев Х. Ўзбек тилининг ўтовсозлик лексикаси: Филол. фан. б-ча фалс. д-ри (PhD) ... дисс. – Самарқанд, 2017. – Б. 47.

asarlari lug'atidagi, "O'zbek tili etnografizmlarining izohli lug'ati"dagi 60 ga yaqin, "Surxondaryo o'zbek shevalari lug'ati"dagi 20 dan ortiq, "Qashqadaryo o'zbek xalq shevalari so'zligi"dagi 100 dan ziyod, "Zominning til qomusi"dagi 30 ga yaqin, shuningdek, "O'zbek klassik asarlari uchun lug'at"dagi 40 ta, "O'zbek tili o'xshatishlarining izohli lug'ati"dagi 30ga yaqin so'z/terminlar⁷ ustida tadqiqot ishlarini olib borgan. O'tovsozlik terminlarining o'zbek tilida o'ziga xos o'ringa ega ekanligini ko'rsatib bergan. O'tovsozlik leksik sistemasida, asosan, o'z qatlamga oid terminlardan keng foydalanilishi, o'tovsozlik terminlarining mavzuiy guruhlari ularning giponomik, partonomik, graduonomik, sinonimik, antonimik, omonimik munosabatlari hamda o'tovsozlik terminlarining yasaliş usullarini sharhlab bergan. O'tov materiallarini tayyorlash va uni tiklashni ifodalovchi quyidagi tematik tasnifini ko'rsatib o'tgan: asbob-uskunalar (pichoq, qaychi, bolta); jarayonlarni anglatuvchi (allabo'baklamoq, bilaklamoq); shaxslarni ifodalovchi (erganakchi, bilakchi); uy-ro'zg'or buyumlari (nonqop, tarqich); yog'och materiallarni anglatuvchi (suyak, uvuq); matolarni anglatuvchi (ko'k, ostlik); bezakli materiallarni anglatuvchi (doiragul, do'ltashox); to'shaladigan materiallarni anglatuvchi (takiyamat, oqbosma); ijod namunalari ifodalovchi (tasviriy san'at asarlari; she'riy va nasriy namunalar: she'r, terma, topishmoq, maqol; ijro asarlari: qo'shiqlar va h.k.)⁸.

M.Muhammadaliyeva o'zbek tilidagi umumiy kasb-hunar nomlarining leksik-semantik va derivatsion xususiyatlarini tadqiq etib, o'zbek tilidagi kasb-hunar nomlarining taraqqiyoti va takomillashuvi, uning tarixiy-etimologik xususiyatlariga ko'ra tasnifi, lug'aviy-ma'noviy guruhlari, til sistemasida dubletlik va sinonimlik holatlari, kasb-hunar nomlarining derivatsion usullari va modellarini aniqlash, o'zbek tilida yangi paydo bo'lgan kasb-hunar nomlarining leksik-semantik tahlillari yuzasidan jiddiy izlanishlar olib borgan. Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'otit-turk" asaridagi 40 ga yaqin, "Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati"dagi 300 dan ortiq kasb-hunar nomlarining lingvistik xususiyatlarini tahlil qilgan⁹.

A.Ibatova o'zbek tilida non va non mahsulotlari bilan bog'liq lug'aviy birliklarni tahlil etib, mazkur birliklarning sistem-struktur xususiyatlari, lingvokulturologik, konseptual jihatlarini ochib bergan. Dissertatsiyada non va non mahsulotlariga oid terminlar, ularning terminologik tizimda tutgan o'rni, ular bilan bog'liq etnografizmlar o'rganilib, o'zbek tilining milliy an'ana va qadriyatlarini ifoda etuvchi lingvistik birlik sifatida tahlilga tortilgan. Tadqiqotchi non va non mahsulotlari bilan bog'liq birliklarning mazmuniy guruhlari, ular orasidagi munosabatlarni asoslash, yasaliş usullari hamda sohaga doir birliklarning lingvokulturologik, konseptual xususiyatlarini ochib bergan. A.Ibatova non leksemasining turkiy tillar va xalq shevasida ifodalanishi xususida fikr yuritib, Samarqandda non va non mahsulotlariga nisbatan qo'llanadigan 50 dan ortiq, Zomin tumanida 30 ga yaqin, Qashqadaryo viloyatida 20 ga yaqin, Qoraqalpog'istondagi o'zbek shevalarining 10 ga yaqin birliklarini semantik jihatdan o'rgangan¹⁰.

⁷ Бердиев Х. Ўзбек тилининг ўтовсозлик лексикаси: Филол. фан. б-ча фалс. д-ри (PhD) ... дисс.

– Самарқанд, 2017. – Б. 55.

⁸ Бердиев Х. Ўзбек тилининг ўтовсозлик лексикаси: Филол. фан. б-ча фалс. д-ри (PhD) ... дисс.

– Самарқанд, 2017. – Б. 77-78

⁹ Муҳаммадалиева М. Ўзбек тилида касб-хунар номларининг лексик-семантик ва деривацион хусусиятлари: Филол. фан. б-ча фалс. д-ри (PhD) ... дисс. – Фарғона, 2021. – 137 б.

¹⁰ Ибатова А. Ўзбек тилида non va non mahsulotlari bilan bog'liq lug'aviy birliklar tadqiqi: Филол. фан. б-ча фалс. д-ри (PhD) ... дисс. автореф. – Самарқанд, 2023. – Б. 14.

Yuqoridagi ilmiy izlanishlardan ko'rinadiki, professional leksikaga oid birliklar ma'nosini bilish, ularning yuzaga kelishi, shakllanishi, nomlanish tamoyili, etimologik kelib chiqishi, ular ustida jiddiy lingvistik tadqiqotlar olib borish milliy madaniyatimizning bir bo'lagi sifatida kasb-hunar leksikasini asl holda saqlab qolish va kelgusi avlodga shu holicha yetkazish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. И. Ўзбек тилининг заргарлик терминологияси: Филол. фан. номз... дисс. – Тошкент, 1994.
2. Маматов Н. Ўзбек пахтачилик терминологияси: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 1994.
3. Жабборов Х. Ўзбек тилининг деҳқончилик лексикаси: Филол. фан. д-ри. дисс. – Тошкент, 2017.
4. Ахатова М. Ўзбек тилининг ёғочсозлик терминологияси: Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 2004.
5. Ўринова О.Т. Ўзбек тилидаги қорамолчилик терминларининг лексик-семантик тадқиқи: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 2007.
6. Бердиев Х. Ўзбек тилининг ўтовсозлик лексикаси: Филол. фан. б-ча фалс. д-ри (PhD) ... дисс. – Самарқанд, 2017.
7. Муҳаммадалиева М. Ўзбек тилида касб-ҳунар номларининг лексик-семантик ва деривацион хусусиятлари: Филол. фан. б-ча фалс. д-ри (PhD) ... дисс. – Фарғона, 2021.
8. Ибатова А. Ўзбек тилида нон ва нон маҳсулотлари билан боғлиқ луғавий birlikлар тадқиқи: Филол. фан. б-ча фалс. д-ри (PhD) ... дисс. автореф. – Самарқанд, 2023.

O'ZBEKISTONDA AVTOMOBIL TRANSPORTIDA, TEMIR YO'LLAR BO'YLAB
VA HAVO TRASPORTLARI ORQALI POCHTA TASHISHNI TASHKIL QILISH
MEXANIZMLARI

Palvanbayev Umidbek O'ktam o'g'li

Urganch Davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi palvanbayevumidbek@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda pochta aloqasi xizmatlarini ko'rsatishda avtomobil, temir yo'l va havo transportlaridan foydalanish holatlari o'rganilgan va tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *pochta aloqasi, avtomobil transporti, temiryo'l transporti, havo transporti, pochta xizmatlari.*

Аннотация: *В данной статье изучено и проанализировано использование автомобильного, железнодорожного и воздушного транспорта при оказании почтовых услуг в Узбекистане.*

Ключевые слова: *почтовая связь, автомобильный транспорт, железнодорожный транспорт, воздушный транспорт, почтовые услуги.*

Annotation: *This article studies and analyzes the use of road, rail, and air transport in the provision of postal services in Uzbekistan.*

Keywords: *postal services, road transport, rail transport, air transport, postal services.*

Transport jarayonlari pochta aloqasi xizmatlarini butun ishlab chiqarish jarayonining asosiy va ajralmas qismi hisoblanadi. Pochta transporti aloqa korxonalarining butun tarmog'ini yagona tizimga bog'laydi. U pochta aloqasining asosiy vazifasi – pochta jo'natmalarini jo'natuvchidan manzilgacha aniq, uzluksiz va o'z vaqtida jo'natilishini, demakki, aholi, davlat boshqaruvi organlari va iqtisodiyot sohaslariga yuqori sifatli xizmat ko'rsatishni bajarishda hal qiluvchi bo'g'in hisoblanadi. Mamlakatimizda pochta aloqalari tizimi barcha turdagi transportdan foydalanish asosida quriladi.

Pochta aloqasi ob'ektlari pochta jo'natmalari va pul mablag'larini tashish uchun ularga tegishli bo'lgan transport, pochta vagonlari, avtomobillar, shuningdek shartnoma asosida yuridik va jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan transportdan foydalanadilar. Pochta jo'natmalari va pul mablag'larini tashish uchun foydalaniladigan pochta aloqasi ob'ektlarining transport vositalari qonun hujjatlariga muvofiq maxsus farqlash belgilariga ega bo'lishlari mumkin.

Avtomobil transportida pochta tashishni tashkil qilish va rejalashtirish

Avtomobil transporti pochta transportining asosiy turi bo'lib hisoblanadi va shahar ichi, tuman ichi, shoxobcha, viloyat ichi va magistral marshrutlarda foydalaniladi.

Avtomobil transportida yuk tashuvchi tadbirkorlik subyektlarining avtotransport vositalari parkini yanada yangilash va modernizatsiya qilish, mahalliy yuk tashuvchilar uchun qulay raqobat muhitini yaratish, shuningdek, avtomobilda xalqaro tashuvlar sohasini rivojlantirishning ijobiy tendensiyasini saqlab qolish maqsadida O'zbekiston Respublikasi prezidentining 19.08.2021 yildagi PQ-5225-sonli qarori qabul qilingan.[1]

Pochta aloqasi avtomobil transportini ekspluatatsiya qilishning xususiyati bo'lib, aloqa organlari uchun qulay bo'lgan istalgan vaqtda uni jo'natish imkoniyati, shuningdek aloqa korxonalari bilan bevosita almashuv, bu pochtni qayta yuklashning qo'shimcha bosqichlarini chetlab o'tish imkonini beradi.

Shuningdek, harakatlanish tarkibining yuqori harakatchanligi, yuk ko'tarish bo'yicha avtomashinalar turlarining har xilligi, mashinalar kuzovlarining pochta tashishlari talablariga moslashishi, nisbatan yuqori tezlikni avtomobil transportining afzalliklariga kiritish mumkin.

Pochtni tashish aloqa korxonalari tomonidan tuziladigan harakatning tasdiqlangan marshrutlari va grafikalari bo'yicha amalga oshiriladi.

Pochtni tashish uchun avtomobil transportidan ratsional foydalanish ko'p hollarda avtomobil shahar to'g'ri tanlay olishga, ya'ni uning ekspluatatsiya qilish sharoitlariga muvofiqligiga bog'liq.

Avtomobillar turlarini tanlashda tashishlar xarakteri (shahar, viloyat ichi, tuman ichi va boshqa marshrutlar), yuklanish hajmi, yo'llarning ahvoli, tashilayotgan pochta jo'natmalarining saqlanishini ta'minlash hisobga olinishi kerak. Pochta yopiq va qulflanadigan kuzovli, boyliklar uchun qulflanadigan sandiqlar bilan jihozlangan avtomashinalarda yoki konteynerlarda, ot-ulov transportidan foydalanganda esa – pochta butunligini ta'minlaydigan aravalarda tashiladi. Agar pochta ochiq kuzovli avtomashinada yoki ochiq aravada tashilsa, u holda u zich qilib taxlanadi, usti qalin mato bilan yopiladi va shunday bog'lab qo'yiladiki, uning yo'lda butligi hamda chang va namlikdan saqlanishi ta'minlanadi.

Temir yo'llar bo'ylab pochta tashishni tashkil qilish

Pochta vagonlari katta yuk ko'tarish qobiliyatiga ega, tashilayotgan boyliklar va pochta jo'natmalarining saqlanishini ta'minlaydilar; vagonlarda sayyor brigadalarning ishlashi uchun kerakli qulayliklar mavjud. Pochta vagonlari bilan pochta almashuvini pochta aloqasi ob'ektlari amalga oshiradilar. Pochta aloqasining hududiy tashkilotlari poyezdlar harakatining yangi jadvali kiritilishidan bir oydan kechiktirmasdan «O'zbekiston pochta» AJ bilan kelishuvga ko'ra bo'ysundirilgan pochta aloqasi ob'ektlari qaysi poyezdlar bilan pochta almashishlarini belgilaydilar va bu to'g'risida ixtiyorida pochta vagonlarining brigadalari bo'lgan Xalqaro pochta xabar beradilar.[2]

O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi va Raqamli texnologiyalar vazirligining 03.10.2023 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 3462- sonli "Temir yo'llarda pochta tashish va pochta vagonlaridan foydalanish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarorida O'zbekiston Respublikasi hududida pochta temir yo'llarda tashish hamda pochta vagonlaridan foydalanish, shuningdek ularga texnik xizmat ko'rsatishning yagona tartibini belgilangan.[3]

Xalqaro marshrutlarning pochta vagonlari bilan pochta almashish tartibi Umumjahon pochta ittifoqi hujjatlari, Xalqaro pochta qabul qilish va jo'natish qoidalari, xalqaro pochta almashuvi punktlari va pochta qoidalari bilan tartibga solinadi.

Almashuv punkti mavjud bo'lgan punktlarda pochta vagonlari bilan bevosita pochta almashuvini shahar aloqa bo'limlari amalga oshirmaydilar, balki uni topshiradilar va pochta aloqasining almashuv punkti orqali oladilar.

Ishning katta hajmiga ega bo'lgan pochta aloqasining ob'ektlari pochta vagonlari bilan almashuv uchun kamida ikkita aloqa xodimini ajratadilar. Pochta-bagaj poezdlarining pochta vagonlari bilan pochtni almashish uchun poyezd turgan vaqti ichida barcha vagonlar bilan almashuvni ta'minlash uchun yetarli bo'lgan miqdordagi aloqa xodimlari ajratiladi.

Yozma xat-xabarlar va gazetalar yo'lovchi vagonlarining kupelarida, tez yurar va yo'lovchi poyezdlarining yuk vagonlarida, shuningdek umum foydalaniladigan avtobuslarda jo'natilishi mumkin.

Kichik ish hajmiga ega bo'lgan mahalliy liniyalarda pochta passajir vagonlarining kupelarida bir yoki ikkita aloqa xodimlari kuzatuvda tashilishi mumkin. Yuk bagaj bilan yozma xat-xabarlar va gazetalarini rejaga ko'ra jo'natilishini o'rnatish to'g'risida jo'natish punktlarining pochta aloqasi ob'ektlari olish punktlariga oldindan xabar berishlari kerak. Agar qandaydir sabablarga ko'ra yozma xat-xabarlar yuk bagaj bilan jo'natilmagan yoki rejadan tashqaridagi poyezd orqali jo'natilgan bo'lsa, jo'natish punktlarining pochta aloqasi ob'ektlari bu to'g'risida telegraf (telefon) orqali xat-xabarlar va gazetalarini reja bo'yicha jo'natish belgilangan tegishli tayinlangan punktga xabar berishlari kerak. Yuk bagaj bilan jo'natilgan pochta va ogohlantiruvchi telegramma olinmaganda, bu to'g'risida telegraf (telefon) orqali pochtni yuk bagaj bilan jo'natayotgan pochta aloqasi ob'ektiga xabar beriladi.

Pochta vagonlari, odatda, to'xtashlarning ko'p soniga ega bo'lgan passajir poezdlari tarkibiga kiritiladi.

Temir yo'llar bo'ylab pochta tashish masalalarini tartibga soladigan va «O'zbekiston pochta» AJ hamda «O'zbekiston temir yo'llari» AJ o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni belgilaydigan asosiy hujjat bo'lib, pochtni tashish va temir yo'llarda pochta vagonlarini ekspluatatsiya qilish qoidalari hisoblanadi.

Qoidalar bilan temir yo'llari bo'ylab pochtni pochta vagonlarida tashish kabi, «O'zbekiston temir yo'llari» AJ vagonlarida tashish tartibi, pochta vagonlarini ta'mirlashga qarash tartibi, temir yo'llari bo'ylab pochtni tashish uchun tariflar va hisob-kitoblar, pochta vagonlarini nazorat qilish, shuningdek ikki muassasa tashkilotlarining bu qoidalarining bajarilishi uchun javobgarligi belgilangan.[2]

Pochta vagonlarida pochtni tashish O'zbekiston Respublikasi temir yo'llarining barcha liniyalari bo'ylab amalga oshiriladi.

Pochta vagonlarida va boshqa vagonlarning maxsus moslashtirilgan joylarida tashiladigan pochta aloqa xodimlari tomonidan kuzatiladi. Oddiy bagaj vagonlarida pochta aloqa xodimlarining kuzatuv bilan ham, kuzatuvsiz ham tashiladi.

Pochta almashuvi poyezdning jadval bo'yicha kerakli turish vaqtida amalga oshiriladi. Pochtaning tayyor emasligi tufayli poyezdlarning ushlanib qolishiga yo'l qo'yilmaydi.

Pochta va boshqa vagonlarda Umumjahon pochta ittifoqi hujjatlari va pochta aloqasi tizimida amal qiladigan normativ hujjatlarga muvofiq jo'natish uchun qabul qilingan pochta tashiladi.

Poyezdlar harakatining xavfsizligi maqsadlarida pochtaning umumiy og'irligi vagonning yuk ko'tara olish qobiliyatidan oshmasligi kerak. Temir yo'l vakili pochtaning og'irligini vagon tarozisida tekshirish va belgilangan normadan oshadigan ortiqcha pochta vagonidan tushirishni taklif etish huquqiga ega.

Pochta vagonlarini jo'natish belgilangan tartibda temir yo'l xodimlari tomonidan rasmiylashtiriladi.

Bagaj vagonlarda pochta, pochta xodimlari kuzatuvsiz qoplarga joylangan holda tashiladi.

Alohida hollarda, bir marotaba tartibda, pochta tashish uchun yuk vagonlaridan foydalanish mumkin.

Havo transporti orqali pochta tashishni tashkil qilish

Pochta aloqasining asosiy vazifasi – pochta jo'natmalarining o'tishini maksimal darajada tezlashtirish bilan bog'liq holda pochta, ayniqsa, gazetalar va yozma xat-xabarlarni tashish uchun aviatsportdan foydalanish masalasi istiqbolli hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari davlat qo'mitasining, 26.11.2013 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 2530-sonli "Havo kemalarida pochta tashish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarorida pochta aloqasi operatorlari, provayderlari va aviakompaniyalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga soladi va ichki hamda xalqaro havo liniyalari orqali fuqaro havo kemalarida pochta tashish tartibini, pochta aloqasi operatorlari, provayderlari va aviakompaniyalarning huquqlari va majburiyatlarini belgilaydi. [4]

To'lovidan qat'i nazar, yozma xat-xabarlarni tashish uchun yer usti transporti orqali jo'natishga nisbatan uning o'tishini bir kecha-kunduz va ortiq vaqtga tezlashtirish va belgilangan joylarga yetkazib berish sharti bilan havo transportidan foydalaniladi.

Aviakorxonalar va pochta aloqasi ob'ektlarining pochta tashishdagi huquqlari, majburiyatlari va javobgarligi O'zbekiston Respublikasining Havo kodeksi, O'zbekiston Respublikasining «Pochta aloqasi to'g'risida»gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasining pochta aloqasi havo liniyalari bo'ylab tashish qoidalarini, pochta qoidalarini va tuzilayotgan shartnomalar bilan belgilanadi.

«O'zbekiston havo yo'llari» Milliy aviakompaniya tomonidan pochta tashish Xalqaro pochta (pochta aloqasining hududiy tashkilotlari) va Milliy aviakompaniya va uning tarkibiy bo'linmalari o'rtasidagi uzoq muddatli shartnomalar, shuningdek amaldagi uzoq muddatli shartnomalarga qo'shimchalar ko'rinishida rasmiylashtiriladigan bir marotabali talabnomalar bo'yicha amalga oshiriladi.

Pochta tashish uchun shartnomalarni tuzishda har bir aeroport bo'yicha har chorakka bo'lib chiqqan holda bir yil uchun prognoz qilinadigan tashish hajmlarini hisobga olish zarur.

Respublika ichidagi liniyalarda pochtani yuklashning kelishilgan normalari belgilanishi mumkin. Aviakompaniya shartnomalarga muvofiq tashish uchun qabul qilingan pochtaning shartnomalarda ko'rsatib o'tilgan muddatlarda jo'natilishini kafolatlashi kerak.

Aeroport hududida joylashgan pochta aloqasi ob'ektidan pochtani olib kelish va uni havo kemalariga yuklash, shuningdek pochtani havo kemalaridan tushirish, pochta aloqasi ob'ektlariga tashish aeroport kuchlari va vositalari yordamida amalga oshiriladi. Pochta aloqasi ob'ekti mavjud bo'lmagan aeroportlarda pochta havo kemalariga aeroportlar kuchlari va vositalari bilan yuklanadi va tushiriladi, aeroportlardan pochta aloqasi ob'ektlarigacha (aeroportlardan tashqarida) shu pochta aloqasi ob'ektlarining kuchlari va vositalari yordamida tashiladi. Pochtani yetkazib berish va qabul qilish muddatlari Xalqaro pochta yoki pochta aloqasining hududiy tashkilotlari hamda aviakompaniya yoki aeroport o'rtasida tuziladigan shartnomalarda belgilanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekistonda mavjud bo'lgan transport, temiryo'l va havo transporti orqali pochta aloqa xizmatlarini ko'rsatishda sifat va vaqt omili sezilarli darajada rivojlanmoqda. Albatta, bunda "O'zbekiston pochta" AJ va bir qator tashkilotlar bilan hamkorlikda ishlar olib borilishi natijasida fuqarolarning pochta mahsulotlari o'zlari istagan muddatda tez va havfsiz tarzda manzilga yetkazilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.08.2021 yildagi PQ-5225-sonli "Avtomobil transportida yuk tashuvchilarni qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.

2. Z.Otaqo'ziyeva "Pochta aloqasini tashkil etish" O'quv uslubiy majmua Toshkent-2019.

3. O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi va Raqamli texnologiyalar vazirligining 03.10.2023 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 3462-sonli "Temir yo'llarda pochtani tashish va pochta vagonlaridan foydalanish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida" gi qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari davlat qo'mitasining 26.11.2013 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 2530-sonli "Havo kemalarida pochtani tashish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori.

GUT MICROBIOTA DYSBIOSIS IN RHEUMATIC DISEASES

Karimov M.Sh

*Professor (DSc), Department of propaedeutics of internal diseases No. 2, Tashkent Medical Academy,
E-mail: marifsh@mail.ru, Tashkent, Uzbekistan*

Tukhtaeva N.Kh

*Assistant professor (DSc), Department of propaedeutics of internal diseases No. 2, Tashkent Medical
Academy, E-mail: nigora321@mail.ru, Tashkent, Uzbekistan,*

Makhmudjonov A.S

*Junior student at Tashkent Medical Academy, Email: asliddinmah.34@icloud.com, Tashkent,
Uzbekistan. Tashkent Medical Academy*

INTRODUCTION

Rheumatic diseases, characterized by inflammation due to autoimmune processes, are widespread and often challenging to manage. Recent studies emphasize the role of gut microbiota dysbiosis in the pathogenesis of these conditions. Therefore, exploring the efficacy of gut microbiota modulation as a therapeutic strategy for rheumatic diseases is of significant interest.

Objective. To evaluate the impact of microbiota interventions, including probiotics, prebiotics, antibiotics, and fecal microbiota transplantation, on disease activity and symptom severity in patients with rheumatoid arthritis (RA), systemic lupus erythematosus (SLE), and ankylosing spondylitis (AS).

Materials and Methods. Scientific publications from internet resources such as PubMed and Cyberleninka were reviewed. They describe gut microbiota characteristics both at baseline and following macrobiotic interventions (probiotics, prebiotics, antibiotics, or fecal microbiota transplantation) tailored to individual microbiota profiles in patients with RA, SLE, and AS. Disease activity and symptom severity were assessed using validated indices at baseline and after 12 weeks of treatment.

Results. Literature data indicate a significant reduction in disease activity scores (DAS28) in RA patients compared to a control group (mean change -1.5 vs. -0.8 , $p < 0.05$) following microbiota-targeted treatments. Microbiota analysis showed increased Firmicutes and decreased Proteobacteria abundance in RA patients, indicating improved gut microbiota composition. For SLE patients, a significant reduction in the Systemic Lupus Erythematosus Disease Activity Index (SLEDAI) was observed after 12 weeks of treatment compared to controls (mean change -4.2 vs. -1.9 , $p < 0.01$). In the treatment group, microbiota analysis demonstrated higher diversity and increased beneficial taxa, such as Bacteroidetes and Faecalibacterium. In AS patients, the treatment group showed a notable decrease in the Bath Ankylosing Spondylitis Disease Activity Index (BASDAI) compared to the control group (mean change -2.0 vs. -1.0 , $p < 0.01$), along with a reduction in pathogenic taxa, including *Klebsiella pneumoniae* and *Prevotella copri*.

Conclusions. The findings underscore the potential of microbiotic treatments in rheumatology and the need for personalized treatment strategies based on individual microbiota profiles.

HAYOTIMIZDAGI VITAMINLAR

Buronova Mahliyo G'ulomovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahri 12-umumiy o'rta ta'lim maktabi kimyo fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Vitaminlar insonlar va hayvonlar uchun o'ta muhim bo'lgan murakkab tuzilishga ega organik birikmalardir. Ular asosan to'qimalardagi moddalar almashinuvi va hujayralardagi biosintez reaksiyalari uchun zarur bo'lgan biokatalizator fermentlar tarkibiga kiradi. Demak, vitaminlar odam va hayvon organizmi uchun juda oz miqdorda kerak bo'ladi. Ammo organizmda vitaminlar yetishmasligi yoki ortib ketishi modda almashinuvining buzilishiga olib keladi.

Аннотация: Витамины – это органические соединения сложной структуры, имеющие большое значение для человека и животных. В основном они входят в состав ферментов – биокаталитических, необходимых для тканевого метаболизма и реакций биосинтеза в клетках. По этому витамины необходимы организму человека и животных в очень небольших количествах. Но недостаток или избыток витаминов в организме приводит к нарушению обмена веществ.

Abstract: Vitamins are organic compounds with a complex structure that are very important for humans and animals. They are mainly included in the composition of biocatalyst enzymes necessary for tissue metabolism and biosynthesis reactions in cells. Therefore, vitamins are needed in very small amounts for the human and animal body. But lack or excess of vitamins in the body leads to metabolic disorders.

Kalit so'zlar: Vitamin, retinol, tiamin, kobalamin, askorbin kislota, kalsiyferol, tokoferol, filoquinone.

KIRISH

Vitaminlar (lot. Vita – hayot va amin, hayot aminlari) – tirik organizmda juda muhim biokimyoviy va fiziologik funksiyalarni bajaradigan yuqori molekulali birikmalar. Vitaminlar lotin alifbosidagi A, B, C, D, E va boshqa bosh harflar orqali ifodalanadi. Vitaminologiya - vitaminlar va ularning tirik organizmlar hayotidagi ahamiyatini o'rganuvchi fan hisoblanadi. Hozirgi kunda u alohida fan sifatida shakllangan umumiy biokimyoning bo'limlaridan biri bo'lib, muayyan fanning boshqa bo'limlarini o'rganishda ham muhim ahamiyatga egadir. Ayniqsa vitaminlar ko'p fermentlarning kofermenti yoki kofaktorlari sifatida xizmat qilib, biokimyoning yana bir boshqa bo'limi bo'lgan enzimologiya fani bilan bevosita bog'liqdir. Vitaminlarni chuqur o'rganish fermentativ jarayonlarni to'liq tushunishga va u bilan bog'liq holda moddalar almashinuviga oid biokimyoviy jarayonlar majmuasi bo'yicha umumiy tasavvurlarga ega bo'lishda muhim ahamiyatga ega.

Bundan 130 yil ilgari odam va hayvonlar organizmining me'yoriy chegarada hayot kechirishi uchun organizmga karbonsuvlar, yog'lar, oqsillar, mineral moddalar va suv kirib kelsa kifoya degan fikr hukm surar edi. Lekin biroz keyinroq, bu moddalardan tashqari juda kam miqdorda bo'lsa-da, organizm uchun zarur bo'lgan va fanga noma'lum bo'lgan boshqa moddalar ham kerakligi aniqlandi. Shu bilan birgalikda qadim zamonlardan boshlab oziqa

tarkibida ayrim komponentlarning yetishmasligi tufayli har xil kasalliklarning kelib chiqishi ham ma'lum edi.

Ma'lumki, qadimgi Xitoyda guruch kepagi bilan davolanib ketadigan «beriberi» kasalligining (beri-singal tilida nimjonlik) uchrashi to'g'risida ma'lumotlar mavjud edi. Bu kasallikda mushaklar atrofiyasi, yurak-tomir tizimining izdan chiqishi kuzatilar edi. Qadimgi xitoy yozuvlarida «Shabko'rlik» kasali to'g'risida ham ma'lumotlar keltirilgan bo'lib, bu kasallikni jigar iste'mol qilish yo'li bilan davolash mumkinligi ham ma'lum edi. Singa kasalligining belgilari to'g'risidagi ma'lumotlar dastlab eramizdan oldin yashab o'tgan buyuk mutafakkir, tabib, faylasuf Gippokrat qalamiga mansubdir. Uning asarlarida bu kasallikka chalingan odamlarda nimjonlik, mushak-bo'g'imlar og'rig'i, milklarning qonashi, tishlarning tushishi kabilar yuz berishi to'g'risida dastlabki ma'lumotlar keltirilgan.

USULLAR

O'rta asrlarning buyuk mutafakkiri Abu Ali ibn Sino tibbiyot fanida burulish yasagan siymo hisoblanib, o'z asarlarida har xil kasalliklarni davolash yo'l-yo'riqlarini batafsil keltirib o'tgan. Uning asarlarida to'la qimmatli ovqatlanish ko'p kasalliklarning oldini olish garovi ekanligi qayd qilingan bo'lib, vitaminlarning ochilishidan to'qqiz asr oldin ularning ahamiyati to'g'risidagi fikrlar bashorat qilingan.

Singani davolashga qaratilgan izlanishlar olib borish buyuk geografik kashfiyotlar davriga, ya'ni, XVI-XVII asrlarga to'g'ri keladi. 1601-yil J. Lankaster ingliz harbiy dengiz floti askarlarining oziqa ratsioniga limonni kiritishni taklif etdi. Shuning uchun bu askarlarni keyinchalik «Limonxo'rlar» deb nomlay boshladilar. Biroz keyinroq ingliz shifokori J. Lind o'zining «Singa haqida qissa» asarida (1757-y). «Organizmi singaga chalinishdan saqlaydigan omil meva va sabzavotlardir» deb e'tirof etdi.

XVIII asrda raxitni davolash uchun shifokorlar triska balig'i yog'idan foydalanishgan. Shu davrda Ispaniya qiroli Filipp V ning shifokori G.Kazal (1735-y.) pellagra (italyancha-pella agra - ko'chadigan, po'st tashlaydigan teri) to'g'risida ma'lumot berdi. Bu kasallikda oldin teri shikastlanadi, so'ng til, oshkozon-ichak yodining silliq pardasi yallig'lanadi va yana keyinroq asab-ruhiy shikastlanish paydo bo'ladi.

1816 yilda fransuz fiziologi F. Majandi birinchilar qatori fiziologiyada eksperimental tafsifli ishlarni taklif qildi, hamda eksperimental hayvonlarni sun'iy ravishda tuzilgan ratsion bilan oziqlantirdi. Bu olimning eksperimental tadqiqot olib borish uslublaridan foydalanishi asosida hayvonlarning oqsil, karbonsuv, yog'lardan tashkil topgan ratsion qabul qilganida, ular ayrim kasalliklarga uchrashi mumkin ekanligi isbotlandi. XIX asrda singa (yoki skorbut) kasalligi juda ham keng tarqalgan bo'lib, bu kasallikdan «yostig'i qurigan» kishilar 70-80% gacha yetib bordi. Taxminan shu davrda Janubiy-Sharqiy Osiyo va Yaponiyada «beriberi» nomi bilan yuritiladigan kasallik ham keng tarqalgan edi. Yaponiya aholisining deyarli 30% shu kasallikka chalingan edi.

1882-yilda Takaki degan yapon hakimi ekipajida taxminan 300 nafar dengizchisi bo'lgan ikkita kemadagi odamlarning holatini kuzatdi. Kemalar 9 oy davomida dengizda suzib yurishgan bo'lib, birinchi kema dengizchilari shu paytda dengizchilar uchun odatdagi oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilishgan bo'lsa, ikkinchi kema dengizchilari ovqatlari tarkibiga sof sabzavot mahsulotlari ham kiritilgan edi. Bunda birinchi kema dengizchilaridan 170 nafari beri-beriga chalingan bo'lib, 25 nafari vafot etdi. Ikkinchi

kemada esa kasallikning faqat yengil shakli 14 nafar dengizchida kuzatildi va bu kasallardan biron kishi vafot etmadi. Bu kuzatuv natijasida Takaki sof sabzavotlar tarkibida organizmning hayotiy faoliyati uchun zarur bo'lgan qandaydir moddalar bo'ladi degan xulosaga keldi. Vitaminlar to'g'risidagi ta'limotning rivojlanishida N.I. Luninning (1880-y.) xizmati katta. U kishi hayvon organizmi oziqa tarkibida oqsil, karbonsuv, yog', mineral moddalar va suvdan tashqari hozirgacha ma'lum bo'lmagan, lekin ularning o'rnini bosa olmaydigan qandaydir moddalar bo'lishini talab qilinishini isbotladi.

Bu ilmiy xulosa F.Xopkins va K.Funk (1912-y.)lar tomonidan keyinchalik yanada to'liqroq isbotlandi. Ayniqsa, shu yili K.Funk guruch kepagi ekstraktidan «beri-beri»ning oldini oladigan kristall moddani ajratib oldi. Bu modda tarkibida amin guruh bo'lganligi uchun uni «hayot amini» (Vita-hayot) deb nom berdi. Keyin topilgan vitaminlar tarkibida amin guruhi bo'lmasligi ham mumkin, lekin fanda «vitaminlar» atamasi shundan beri qo'llanib kelinmoqda.

Osiyo, Afrika va Janubiy Amerikaning ayrim hududlarida aholi ko'pincha o'simlik mahsulotlaridan iborat bo'lgan va hamisha bir xil oziq-ovqatlarni iste'mol qiladilar. Shu sababli bu yerlarda vitaminlarning tanqisligi bilan bog'liq bo'lgan kasalliklar uchraydi. Ilmiy adabiyotlarda vitaminlarning organizmga ortiqcha miqdorda kirishi, ya'ni, gipervitaminoz tufayli kelib chiqadigan kasalliklarning borligi to'g'risida ham ma'lumotlar keltiriladi.

Gipovitaminozga xos kasalliklarning kelib chiqishi organizmda fermentlar faoliyatining pasayishi tufayli yuz beradi, chunki ko'p vitaminlar fermentlarning kofaktorlari yoki kofermentlari funksiyasini bajaradi. Odam va hayvonlarda uchraydigan gipo va avitaminozlarning kelib chiqishi ikki xil omillarga bog'liq bo'ladi. Bu omillar ekzogen va endogen omillar deyiladi. Endogen omillar deganda, oziqa tarkibida muayyan vitaminning yetishmasligi yoki umuman bo'lmasligi tufayli yuzaga chiqadigan gipo va avitaminoz kasalliklari haqida fikr yuritiladi. Endogen omillar bilan bog'liq gipo va avitaminoz kasalliklari o'ziga xos sabablarga bog'liq holda kelib chiqadi. Ular jumlasiga:

1. Ba'zi fiziologik holatlarda vitaminlarga bo'lgan ehtiyojning oshishi. Bunga homiladorlik, laktatsiya, tireotoksikoz va boshqalarni misol qilib keltirish mumkin.

2. Ichakda mikrofloraning rivojlanishi, ya'ni infeksiyon jarayonlar tufayli vitaminlarning parchalanib ketishi;

3. Ichaklar sekretor va motor funksiyasining izdan chiqishi tufayli vitaminlar so'rilishining susayishi;

4. Jigar, oshqozon osti bezi kasalliklari tufayli o't yo'lining to'sib qo'yilishi natijasida yog'lar so'rilishi va bu orqali yog'da emvchi vitaminlar so'rilishining izdan chiqishi.

Shu mulohazalardan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, tibbiy amaliyot uchun gipo va avitaminozlarning ekzogen va endogen tavsifga ega ekanligini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Ekzogen tavsifli gipo va avitaminozni davolash va oldini olish uchun ratsionni tegishli vitaminlar bilan boyitish lozim bo'ladi.

TADQIQOT VA NATIJALAR.

Vitaminlar xilma-xil kimyoviy tuzilishga ega bo'lgan hamda asosan o'simliklar, qisman mikroorganizmlar tomonidan sintezlanadigan past molekulyar organik moddalar hisoblanadi. Ba'zi hollarda vitaminlar hayvonlar to'qimalarida ham provitaminlardan kimyoviy almashinuv reaksiyalari natijasida hosil bo'lishi mumkin. Provitaminlarga, misol

sifatida o'simliklarning organlarida uchrovchi bo'yoq mahsulotlar - karotin (a, p, y) larni keltirish mumkin. Ulardan hayvon organizmi to'qimalarida vitamin A, (retinol) hosil bo'ladi. Vitaminlar uchun ularning molekulyar tuzilmasidagi maxsuslik xususiyati alohida ahamiyat kasb etadi. Ko'pincha vitaminlarning molekulasi tuzilmasida qisman o'zgarish paydo bo'lishi (qo'sh bog'ning siljishi, bir xil radikalning boshqa radikalga almashinishi h.k. lar) biologic faollikning o'zgarishini keltirib chiqaradi.

Vitaminlarga xos bo'lgan bu xususiyat tabiatda ularning gomologik qatorini tashkil qiluvchi va ta'siri bo'yicha o'zaro o'xshash, lekin to'qima metabolizmiga har xil ta'sir etishi bilan farqlanuvchi gomovitaminlarning mavjudligi bilan bog'liq.

Kimyoviy jihatdan vitaminlar organik moddalar bo'lishi bilan birgalikda, ular xilma-xil tuzilishga ega bo'lgan moddalar hisoblanadi. Vitaminlar atsiklilc, siklik (halqali) tuzilishli, nukleotidli, spirtli, kislotali, efirli tuzilishli bo'lsa. vitamin B₁₂ o'ta murakkab tuzilishli bo'lib, uning tarkibiga atsiklilc, siklik nukleotidli, mikroelement kobalt ham kiradi.

Vitaminlarni aniqlash fizik-kimyoviy va biologik uslublarda amalga oshiriladi. Vitaminlarning qator kimyoviy moddalar bilan o'zaro ta'sirlanishi tufayli xilma-xil rangli reaksiyalar yuz beradi. Bunda rang jadalligi vitaminlarning konsentratsiyasiga bog'liq bo'ladi. Shuning uchun vitaminlarni fotoelektro-kolometrik (FEK) uslubda aniqlash mumkin. Masalan, B vitamini diazoreaktivdan foydalangan holda aniqlanadi. Ba'zi vitaminlar optik nurlami spektrning ma'lum bir chegarasida yutish qobiliyatiga ega. Shundan foydalanib biomateriallar (qon zardobi, siydik, to'qima ekstraktleri) da spektrofotometrik yo'l bilan miqdoriy tahlil o'tkazish mumkin.

Masalan, vitamin A spektrning 328 -330 nm da maxsus yutish qobiliyatini namoyon qiladi. Bundan foydalanib, spektrofotometrik uslubda miqdoriy tahlil o'tkaziladi. B₁ va B₂ vitaminlari flyuorometrik uslubda aniqlanadi. C vitaminini aniqlashni esa, titrlash yo'li bilan, ya'ni 2,6-dixlorfenolindofenoldan foydalangan holda miqdoriy tahlil asosida o'tkaziladi.

Hozirgi kunda odam va hayvonlarning vitaminlarga bo'lgan ehtiyoji juda ortib borayotgani inobatga olinsa, bu ehtiyojni faqat tabiiy manbalar evaziga qondirish mumkin emas. Bu narsa chorvachilikning industrializatsiyasi, odamlarning oziqlanishi tobora zamonaviy fan yutuqlariga tayangan holdagi samarali oziqlanish tuzilmasiga borishi, shuningdek odamning ko'p hollarda ekstremal sharoitlar (kosmos, qutblar) da yashashi uchun zarurat tug'ilishi bilan bog'liqdir. Bundan tashqari vitaminlar va ularning hosilalari, shuningdek koferment shakllari va xillari dorivor moddalar sifatida ko'p kasalliklarni davolashda tobora ko'p ishlatilmoqda. Butun dunyoda hozirgi kunda kimyoviy uslubda sintezlash qatori vitaminlarni mikrobiologik usulda sintezlash alohida ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Vitaminlar sinfiga mansub bo'lgan xilma-xil past molekulari organik moddalar har xil kimyoviy tuzilishga ega bo'lib, tabiat haqidagi bilimlarimizning tobora teranlashib borgan sari ularga oid bilim, malaka va ko'nikmalar ham o'zgarib, chuqurlashib bormoqda.

NATIJALAR MUHOKAMASI

Mikroorganizmlarning vitaminlarni biosintezlash qobiliyatiga ega ekanligi ma'lum bo'lgandan keyin bundan foydalanishga oid tadqiqotlar o'tgan asrning 30-40-yillaridan

boshlangan edi. Bu davrda M.N. Meysel va Y.N. Odiova tomonidan xamirturushdan foydalanib B₁ Vitaminga boy aralashma olish uslubi ishlab chiqildi.

Birozdan so'ng Rossiyada xamir-turushni nurlantirib, D₂ vitaminga o'tkazish va C vitamin ni mikrobiologik uslubda ishlab chiqish yo'lga qo'yildi. Keyinchalik mikroorganizmlar tomonidan vitaminlarni o'ta ko'p miqdorda sintezlay olish imkoniyati borligi aniqlandi.

Gilyerman degan olim Eremothecium ashbyii zamburug'i juda ko'p miqdorda riboflavinni yig'ishi to'g'risidagi xususiyatni XX asrning 30-yillarida kuzatdi. Uning ishlari mikroorganizmlar vitaminlarni sintezlovchi «fabrikaga» aylanishi mumkinligini isbotladi. Keyinchalik riboflavinni xamirturush va bakteriyalar tomonidan sintezlanishi va yana biroz keyinroq esa, ular B₁₂ vitaminni ham sintezlashi mumkinligi aniqlandi.

Vitaminlar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish bilan bir qatorda vitamin tarkibli kofermentlarni mikrobiologik uslub yordamida sintezlash ishlari ham keng quloch yoydi. Vitaminogenez mexanizmlarini tadqiq qilish asosida riboflavinni sintezlovchi produsent-zamburug'idan mutantlar olindi, ular ham riboflavinni o'ta ko'p miqdorda sintezlanishini amalga oshirish imkonini beradi. Xuddi shu xilda ko'p miqdorda B₁ B₆ vitamin, biotinlarni sintezlovchi mutantlar ham olingan. Bu ishlar hozirgi kunda jadal sur'atlarda davom ettirilmoqda va boshqa vitaminlarni ham shu uslubda ajratib olish uslublari ishlab chiqilmoqda.

Shu yo'sinda askorbin kislota, nikotin amid, biotin, qator kofermentlar, xususan, NAD, NADP, ATP, FAD, FMN, koenzim va hokazolarni olish uslublari ishlab chiqilgan.

Vitaminologiya rivojlanishining yangi istiqbollari biotexnologik uslublardan foydalanib, mikrobiologik sanoat ishlab chiqarishini uzluksiz va boshqariladigan tarzda tashkil qilishga qaratilgan. Ayniqsa vitaminlarni sintezlashda manba sifatida noan'anaviy mahsulotlar (karbonsuvlar, past molekulali spirtlar, aldegidlar, kislotalar) dan foydalanib bu ishlarni keng tarzda amalga oshirishni yo'lga qo'yish e'tiborga loyiqdir. Oziqa bo'lmagan manba va mahsulotlardan mikrobiologik uslublar vositasida vitaminlarni hosil qilish, ajratib olish istiqbollari juda keng bo'lib, uning bir necha yo'nalishlari mavjud. Ular jumlasiga quyidagilarni kiritsa bo'ladi:

1. Vitaminlar va kofermentlarni mikroorganizmlar-produsentlardan foydalanib ajratib olish. Hozirgi davrda masalaga shu yo'sinda yondashuv asosida B₂, B₁₂ vitamin va karotinooidlar ajratib olinadi. Bu yo'nalish istiqbolli bo'lib, o'ta ko'p miqdorda vitaminlarni sintezlab, ajratib olishni yo'lga qo'yadigan mikroorganizmlarning mutantlarini yaratishni nazarda tutadi.

2. Sanoat ishlab chiqarishi miqyosida individual vitaminlar va kofermentlarni mikroorganizmlar biomassasidan ajratib olishni yo'lga qo'yish. Bu ishlar ishlab chiqarish jarayonini to'g'ri tanlab olib tashkil qilinsa, hatto vitaminlar va kofermentlarning kompleksi tarzida ham hosil bo'lishini ta'minlash mumkin bo'ladi.

3. Mikroorganizmlardan vitaminlarning sintezlanishini alohida bosqichlarida foydalanish imkoniyatlari ham mavjud. Bu xilda ish yuritib yangidan yangi manbalardan foydalanib, ularni har xil mikroorganizmlar faoliyati orqali bosqichma-bosqich vitaminga aylantirish ham mumkin bo'ladi. Bu mikrobiologik uslublar qatori vitaminlarni kimyoviy sintez yo'li bilan ajratib olish muhim ahamiyatga ega. Kimyogarlar bu sohada ham katta

yutuqlarni qo'lga kiritmoq-dalar. Biotexnologiyaning yutuqlaridan samarali foydalanish imkoniyatlari juda kengayib bormoqda.

Vitaminlarni sanoat miqyosida ko'p miqdorda ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish mamlakatimizda chorvachilik va tibbiyot uchun zarur bo'lgan miqdorda bu moddalarni sintezlash imkoniyatlarini yaratadi.

O'z navbatida aytish o'rinliki, shu yo'sinda ish yuritish oziq-ovqat hamda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishni kuchaytirish, aholi salomatligini tiklash, umrini uzaytirish va turmush farovonligini oshirishda o'z samarasini beradi.

XULOSA

Darhaqiqat, vitaminlar past molekulyar organik moddalar bo'lib, xilma-xil kimyoviy tuzilishga ega hamda ularning ko'plari hayvon va odam organizmida sintezlanmasligi tufayli ovqatlanish jarayonida ovqat mahsulotlari tarkibida organizmga kirishi zarur bo'lgan birikmalar jumlasidandir.

Aytish joyizki, vitaminlar ovqat mahsulotlari tarkibida juda kam miqdorda uchrashiga qaramay, organizmda kechadigan barcha biokimyoviy jarayonlarda qatnashib, fiziologik funksiyalarni me'yor chegarasida yuz berishini ta'minlashda ishtirok etadi.

Shuningdek, vitaminlar o'simlik, hayvon va mikroorganizmlarning o'sishi va rivojlanishi uchun zarur bo'lgan birikmalar hisoblanadi.

Vitaminlar boshqa barcha organik ozuqa moddalaridan ikki xil belgisi bilan farqlanadi:

- ular organ va to'qimalar tarkibiga qurilish material sifatida kirmaydi;
- organizmda kechadigan jarayonlarda energiya manbai sifatida foydalanilmaydi.

Vitaminlarning ovqat tarkibida umuman bo'lmasligi yoki taqchilligi qator kasalliklarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Xususan, singa, raxit, beri-beri, pellagra x.k.lar u yoki bu vitaminlarning ovqat tarkibida umuman bo'lmasligi yoki yetishmasligi tufayli kelib chiqadi. Ovqat tarkibida vitaminning umuman bo'lmasligi yuqorida keltirilganidek kam miqdorda bo'lishi avitaminoz, gipovitaminoz bilan bog'liq kasalliklarni keltirib chiqaradi.

Hozirgi kunda avitaminoz, gipovitaminozga xos kasalliklarning kelib chiqishi ekzogen va endogen omillarga bog'liq ekanligi to'liq isbotlangan.

Ilmiy adabiyotlarda vitaminlarning organizmga oshiqcha miqdorda kirishi, ya'ni gipervitaminoz bilan bog'liq bo'lgan kasalliklar ham uchraydi. Tibbiy amaliyotda, shuningdek, veterinariya amaliyotida vitamin bilan bog'liq bo'lgan kasalliklarni aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Bu ishlarni amalga oshirish qon va boshqa biologik suyuqliklar, hamda to'qimalarda vitaminlar miqdorini aniqlash orqali amalga oshiriladi. Buning uchun vitaminologiyada spektrofotometrik, kolori-metrik, fluorometrik, titrlash va biologik uslublardan foydalaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

I.A.A. Амалеева, Н.А. Киреева. Витамины. Методические указания и лабораторно-практическим занятиям по биохимии. Уфа. РИО-БошГУ.

2. В.С. Асатиани «Новые методы биохимической фотометрии». М. 1965
3. Т.Т. Березов, Б.Ф. Коровкин. «Биологическая химия». М. 1990 г.
4. Б.И. Збарский «Практикум по биол. химии». М. 1969 г.
5. А. Ленинджер «Биохимия». М. 1974 г.
6. Р. Марри, Д. Греннер, П. Мейес и др.. Биохимия человека: Пер. с англ. - Изд-во «Мир». 2004 г., 381 стр.
7. Ё.Х. Туракулов. «Биохимия». Т. «Уцитувчи». 1970 й
8. Ю.Б. Филиппович. «Практикум по общей биохимии». М. 1990 г. 127
9. www.ziyonet.uz
10. <http://slyd.arxiv.uz/>
11. Абдуллаева, Ш. А., & Мухаммадиева, Х. К. (2016). Девиант хулқли илк ўспирин ёшидагиларни ижтимоийлаштириш ва профилактика ишларини олиб бориш. Современное образование (Узбекистан), (11), 48-53. 12.
12. Абдуллаева, Ш. А. (2012). Педагогическая диагностика и коррекция.
13. Абдуллаева, Ш. А., Сайитов, С. С., & Халикова, Г. И. (2010). История педагогики. Т.:«Фан ва ахборот технологиялари, 52.
14. Арипова, М. Г., & Абдуллаева, Ш. А. (2020). Электронный тьюторинг в коллаборативном проекте как основа трансформации знаний в обучении студентов русской литературе. Современные проблемы науки и образования, (6), 89-89.
15. Абдуллаева, Ш. А. (2015). Непрерывная связь науки и образования в Республике Узбекистан (на примере педагогической деятельности Ташкентского областного
16. Isamutdinova, D. (2024). COMPARISONS AS REFLECTIONS OF HUMAN CULTURE AND THOUGHT. Innovations in Technology and Science Education, 3(20), 194-198.
17. Isamutdinova, D. (2024, October). MILLIY TARIX VA MADANIYATNI AKS ETTIRUVCHISI SIFATIDA O'XSHATISHLAR. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS (Vol. 1, No. 9, pp. 38-41).
18. Marifjanovna, I. D. (2024). INGLIZ TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(28), 36-37.
19. Suyarov, A. (2023). INNOVATION USULLAR–TALABALARNING TA'LIM VA KOGNITIV FAOLIYATINI TASHKIL ETTIRISHNING YANGI TARZI. Philological issues are in the eyes of young researchers, 1(1).
20. Suyarov, A., & Axmadov, H. TOG JINSLARI VA ULARNING FIZIKAVIY-MEXANIKAVIY XOSSALARI. TOШКЕНТ-2021, 28.

EXERCISES THAT DEVELOP STUDENTS' KNOWLEDGE IN THE
EDUCATIONAL PROCESS.

Mukaddas Yarmetova

Teacher of Urgench State University

Annotation: *This article reflects on the use of methods, types of methods, motivations for logical thinking to improve the system of exercises that develop divergent thinking of preschool children and primary school students.*

Keywords: *divergent thinking, logical thinking, attention, thinking, method, types of method, interactive, intellectual*

Аннотация: *В данной статье рассматривается использование методов совершенствования системы упражнений, развивающих дивергентное мышление учащихся младших классов, виды методов, мотивация к логическому мышлению.*

Ключевые слова: *дивергентное мышление, логическое мышление, внимание, мышление, метод, типы методов, интерактивное, интеллектуальное*

INTRODUCTION

The economic, cultural, social, scientific and technological progress of the Republic of Uzbekistan largely depends on the activities of the owners of intelligence, creative, creative activity, as well as their extensive knowledge.

The incomparable role of education in the development of all spheres in our society has been taken into account, efforts are continuing at an accelerated pace towards the goal of improving the content of the educational system, harmonizing it with the requirements of the period.

Today, educating the mentally mature, morally pure, physically strong, spiritually rich generation in society is one of the most important and urgent tasks for our independent state.

Based on the abilities and high capabilities of Primary School students, the research work devoted to the organization of their education at the appropriate level is a minority, which indicates that this problem is very poorly studied psychologically.

In the educational process, students increase their knowledge funds by acquiring a system of knowledge, learning skills and qualifications, so at the same time the fundamental meaning of scientific concepts goes into their minds.

In order to carry out all this work sequentially, evenly, the reader must have acquired a certain level of knowledge and skills, and, moreover, have mastered the forms of thinking and the rules of logical reasoning.

It follows from this that on the basis of the development of intellectual opportunities, the primary class emphasizes the absence of a single point of view on the organization of students' education and its content provision. At this point, it is appropriate to mention the meaning of the word intellectual. What is personality-focused education among teachers in later times? Why is training in interactive method necessary? What are its

types? What is the structural structure? How to bring it into the educational process? What is its difference from previous methods? questions are encountered. To find the exact answers to these questions, one more time to analyze the traditional lessons conducted in our secondary schools. An the traditional method was proposed in the 17th century by the Czech pedagogical scientist Yan Amos Komensky.

He develops a unified classical system of teaching, which he maintains as a class – lesson system. Later, this system became widespread in pedagogy. The traditional school class lesson system has its own traditions as follows: approximately the same or near-year-old, with the level of preparation close by children make up the class.

The class works on the basis of a single plan, program, textbook, lesson schedule. The type of training is basically the only lesson. The lesson works on a specific subject of study, the same material on the topic.

The students ' activities are managed by the teacher, assessing the level of knowledge of each student, moving the student from class to class at the end of the he decides, that is, the decision of the fate of the students is in the hands of the teacher.

Now let's dwell on interactive methods in more detail. Interactive methods are such methods that it is a method that carries out the course process in the interaction and interaction of students. Classification of interactive education methods..From the above, it becomes known the need to duly analyze interactive educational methods and, on this basis, classify them. Below we will provide general feedback on this issue.

When classifying these techniques, they can be divided into interactive methods, interactive educational strategies, interactive graphic organizers. Currently, the most popular interactive educational methods are listed as follows: 1. Interactive methods: -Keys-stadi (or-training keys) -Blist-query, -Modeling, -creative work, -problem education and b.

2. Interactive education strategies.-Mental attack, Boomerang, Zig-zag, Zinama -zina, Muzorar, Rotatsiya, -rounded snow and k. The approach to the organization of group work in the separation of interactive educational strategies from the content of interactive educational methods is based, in a certain sense, on the comparison of the strategy. In fact, these strategies also belong more to interactive educational methods, among which there are no other differences.

3. Interactive graphic organizers: -fish skeleton, -BBB, -conceptual table-Venn diagram,-t table, -Insert, -cluster, -why?,-How? and b. When distinguishing interactive graphic organizers, the main points in such training are based on the fact that they are expressed in writing in different graphic forms. In fact, working with these graphic organizers is also more concerned with interactive educational methods, among which there are no other differences. Interactive educational methods are often used at the same time as training technologies in different forms. The use of these techniques serves to improve the effectiveness of education by increasing the activity of the participants in the training.

In conclusion, it can be said that one of the requirements of the current period is the upbringing of creative young people who can think logically. The service of primary school teachers in the education of such young people is great in benihoya. Especially the elementary school teacher should teach students creativity in classes. To improve the

effectiveness of training and to mature children, the content of the issue that is given the most before will be given the most effective benefit if first of all attention is paid to it

REFERENCES:

1. XodjayevB.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik–T. Sano-Standart, 2017.
2. XodjayevB.X., ChoriyevA. SaliyevaZ.T. Pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi. Darslik.–T.Iqtisodiyot Dunyosi,2018.
3. Begimkulov U.SH. Pedagogik ta’lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti. //Ped. fanlari dokt. ilmiy dar. uchun diss. -T.: 2007,
4. Djumayeva S. Ijtimoiy va pedagogik nizolar: mohiyati va bartaraf etish yo’llari. //Metodik qo’llanma. -T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2011.

WOMEN – THE PILLARS OF OUR SOCIETY

Doshmuratova G S

Karakalpak State University Women – the pillars of our Society

Summary: *The article talks about the main role of women in social life based on folklore.*

Keywords: *women, society, folklore, dastan, image*

In times of adversity, protecting the rights and interests of women, ensuring their full participation in the national economy, politics, and social life, preserving their health, providing education, and guaranteeing equal opportunities in science, culture, morality, and social protection is a matter of great importance. Our President has emphasized, "Today, every woman is not only a guardian of the family, but should also be an active participant in the democratic changes taking place in our country" [1].

The attitude towards women in our country is rooted in historical traditions. Our ancestors raised the future generation with the values of respecting and honoring women. Certainly, the cultural level and moral development of any society are reflected in its attitude toward women. Today, the place of women has become one of the key aspects of our state policy, especially in relation to the upbringing of youth. This is because the status of women is a key factor in determining the well-being of society.

As President Sh. Mirziyoyev said: "Our people have always shown great respect and reverence for women and mothers. Respect for women is a sign of respect for the future of society. Therefore, the cultural level of any society is determined by its attitude toward women" [2]. These wise words carry profound meaning.

Indeed, women are the foundation of our society, the core of our lives. With their presence, our lives become beautiful, our homes prosperous, and our culture enriched. A nation that respects women will prosper in the present and future. The labor of women nurtures the development of society, enabling it to achieve progress and success.

Currently, the role of women in our society is steadily rising. They are increasingly becoming an integral force in society. In every nation, the role of women has always been essential in shaping the cultural and social life. Women's inherent qualities—being observers, critics, and resilient performers—have been crucial throughout history in ensuring the strength and stability of any state.

Throughout history, female leaders have played a significant role in shaping the direction of their countries. Many of them were close advisors, supporters, and thinkers, especially in the earlier periods of history when their subtle perceptions helped their societies navigate challenges that men did not notice. This has led to the upbringing of strong, wise leaders throughout history.

The image of women in Karakalpak folklore and epics shows their wisdom, bravery, and role as educators of the younger generation. In Karakalpak epics, women are not only depicted as beautiful but also as wise and brave. They are often seen as the closest companions and advisors to the heroes of the stories. For example, the Karakalpak epics

present the characters of women like Gulayim, Ayparsha, and Altınay as wise, brave leaders and warriors. These characters are often portrayed as central figures in the struggle for freedom and the defense of the nation.

In addition to physical beauty, these women were known for their intellectual strength, courage, and the role they played in protecting their families and nations. The Karakalpak people have long revered women for their wisdom and bravery, as seen in their epics and folklore.

Notably, the folk tales also show how women contributed to the broader welfare of society. Women like Gulayim and Qanshayim, who fought alongside men in battles and helped in the struggles for national freedom, symbolize the strength of women in Karakalpak culture. They are depicted as possessing not only physical beauty but also intelligence, wisdom, and deep moral integrity.

In the modern context of Uzbekistan, women continue to evolve and contribute to the progress of society. Today, they are increasingly active in various fields, ensuring their rightful place in the advancement of the state and society.

They receive education, improve their skills, and participate in the democratic processes of the country.

In conclusion, the role of women in Karakalpak folklore and literature reflects the deep respect and admiration for women in society.

These women are depicted as strong, intelligent, and brave individuals who have a profound influence on the development of their communities.

Their contributions, both in times of peace and war, have shaped the course of history and continue to inspire future generations of women in Uzbekistan.

REFERENCE:

- 1.Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис Сенатининг йигирманчи ялпи мажлисдаги нутқи. 2019-йил, 22-июнь.
- 2.Бердақ таңламалы шығармалары. Нөкис, 1941.
3. Каразин Н.П. Сказка о женском ханстве. «Древняя и новая Россия» Т.2.1875.
4. Мақсетов Қ. Қарақалпақ қаҳарманлық дәстанларының поэтикасы. Ташкент, «Илм», 1965.
- 5.Дошмуратова, Г. (2022). ФОРМИРОВАНИЕ И УКРЕПЛЕНИЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ИММУНИТЕТА ПРОТИВ ВРЕДНЫХ ИДЕЙ И ИДЕОЛОГИЙ. Results of National Scientific Research International Journal, 1(1), 57-60.
- 6.Gulbaxiram, D. (2021). State Policy on Youth and Its Significance in The Context of New Uzbekistan. FARS International Journal of Education, Social Science and Humanities, 1(1).
- 7.Gulbakhiram, D. (2023). NATIONAL IDEA. Open Access Repository, 4(2), 549-553.
- 8.Doshmuratova, G (2023). THE THEORETICAL SOURCES OF NATIONALISM. Open Access Repository, 4(2), 244-247.

9. Doshmuratova, G. (2022). The Role of Law in National Idea and Social Development. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 2(3), 79-81.

10. Doshmuratova, G. (2022). QORAQALPOQLAR XAYOTIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNINI. Journal of Integrated Education and Research, 1(7), 142-149.

II. QIBLA OROL DIYORI: SHIMOLIY TUROQ JOYLARDA MUSULMON MAORIF: TARIX -ETNOPEDAGOGIKALIK MEROSLAR TAQDIRI HAQIDA
Doshmuratova Gulbaxiram Salawatdinovna QMU Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq talim kafedrası assistent o'qituvchisi Aynura Tursinbaeva QMU tarix fakul'teti talabasi. O. Y. Usupov. NMPI yakka izlanuvchi.

10-SINFLARDA HUYAYRA BOBINI MUSTAHKAMLASH UCHUN “O’SIMLIK
VA HAYVON HUYAYRASIGA UMUMIY TASNIF” MAVZUSINI O’QITISHDA
INTERFAOL METODLAR VA TA’LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH
USULLARI HAQIDA TASNIF

Saidova Mahliyo Ahmatqulovna

Andijon Davlat Pedagogika Instituti Biologiya yo’nalishi talabasi hamda Toshkent viloyati Piskent tumani 2-sonli kasb-hunar maktabining Biologiya o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada 10-sinflarda hujayraning o’rganish tarixi, hujayraning tarkibiy qismlari, hujayra organoidlari, o’simlik va hayvon hujayrasining o’xshash va farqli jihatlarini umumiy o’qitishda interfaol metodlardan foydalanish, didaktik o’yinlarni darsda qo’llay olish, Biologiya fanini boshqa fanlar bilan bo’g’lash va zamonaviy pedtexnologiyalardan foydalanish usullari yoritilib o’tildi. Darslarda didaktik o’yinlardan maqsadli ravishda foydalanish, o’quvchilarga darsning umumiy maqsadini yetkazib bera olish va ular o’rtasida so’g’lom raqobatni shakllantirish har bir pedagogning ustuvor vazifasi hisoblanadi.

Kalit so’zlar: hujayra, membrana, sitoplazma, yadro, plasmodesma, didaktik o’yinlar, “Shaxsiy biznes”, interfaol metodlar, muloqat metodi, guruhlarda ishlash, ko’rgazmali o’qitish.

Annatation: This article discusses the history of the study of the cell, the components of the cell, cell organoids, the use of interactive methods in general teaching of plant and animal cells in 10th grade, the ability to use didactic games in the lesson, the ability to link Biology with other subjects, and the use of modern pedagogical technologies. The purposeful use of didactic games in lessons, the ability to convey the general goal of the lesson to students, and the formation of healthy competition between them are the priority tasks of every teacher.

Keywords: cell, membrane, cytoplasm, nucleus, plasmodesmata, didactic games, “Personal business”, interactive methods, communication method, group work, demonstration teaching.

Аннотация: В данной статье рассматривается использование интерактивных методов в общем преподавании истории клетки, компонентов клетки, клеточных органоидов, сходства и различия растительных и животных клеток в 10 классе, умение использовать дидактические игры на уроке, были освещены методы соединения биологии с другими науками и использования современных педтехнологий. Целенаправленное использование дидактических игр на уроках, умение донести до учащихся общую цель урока и формирование здоровой конкуренции между ними является приоритетом каждого педагога.

Ключевые слова: клетка, мембрана, цитоплазма, ядро, плазмодесма, дидактические игры, «Личное дело», интерактивные методы, метод общения, групповая работа, наглядное обучение.

Eslatma 1. Ushbu maqolada ham ilmiy jihatdan hujayra haqida umumiy ma'lumot berilgan ham shu mavzuni o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish usullari haqida to'xtalib o'tildi.

Eslatma 2 o'rnida aytib o'tish joizki, bu dars institutda o'tilganligi sababli vaqt miqyosida shunga moslashtirildi. Maktab miqyosida esa vaqt hisobini olish talab etiladi. Shuningdek, sitologiyaga oid adabiyotlardan foydalanildi.

Kirish qism

O'simlik va hayvon hujayrasiga umumiy tasnif mavzusi 10-sinflarga hujayra mavzusini mustahkamlash uchun o'tiladi, shu bois darsda 5-sinf, 6-sinf, 9-sinf va 10-sinf darsligidagi hujayra mavzusidagi ma'lumotlardan foydalanish joizdir. Namuna sifatida men va kursdoshim bu darsni kursdoshlarimiz o'rtasida tashkillashtirib ko'rdik. Avvalam bor, hujayra haqida umumiy ma'lumotlarni hamda o'simlik va hayvon hujayrasidagi o'xshashlik va farqli jihatlarni o'rganib kerakli ma'lumotlarni umumlashtirib oldik. Darsni o'tkazish texnologiyasi ya'ni senariysini tuzib oldik. O'quvchilarga mavzu yanada tushunarli bo'lishi va mustahkamlash uchun didaktik o'yin strukturasi tuzib oldik. Biz uni "Shaxsiy biznesni rivojlantirish deb nomladik. Bu didaktik o'yinni boshqa fanlar bilan uzviy bog'lashga harakat qildik, va asosan iqtisodiyot va biologiyaning bo'g'liqligidir. Men shu sohada izlanuvchilar va pedagoglar bilan namunaviy darsimni bo'lishmoqchi bo'lib ushbu maqolani yozdim.

Asosiy qism

Darsni boshlanish qismida tashkiliy ishlar bajarildi, ya'ni o'quvchilar bilan salomlashish, ularga darsni mavzusi va maqsadini tushuntirib o'tish va eslatma berildi. Eslatma shundan iboratki, o'quvchilar darsni diqqat bilan kuzatib, kerakli ma'lumotlarni yozib olishlari, buning sababi dars davomida ushbu ma'lumotlardan didaktik o'yinlarda foydalanish mumkin. Mavzu kattaligi sababli biz ma'lumotlarni bo'lishib oldik. Birinchi o'rinda hujayra haqida umumiy ma'lumot berish uchun hujayraning o'rganish tarixini tushuntirib berdik.

Nazariy qism

I Hujayrani tuzilishini o'rganish bevosita mikroskopning kashf etilishi bilan bog'liq bo'lib, 1665- yilda ingliz olimi Robert Guk daraxt po'stlog'idagi po'kak to'qimadan yupqa kesmalar tayyorlab mikroskop yordamida kuzatganda ajoyib yangilikni kashf etdi. daraxtning po'stlog'i bir xil massadan iborat bo'lmay, balki juda mayda bo'shliqlardan, ya'ni katakchalardan iborat ekanligini aniqladi.

Bu mayda bo'shliqlarni R.Guk "sellula" (katakcha, uyacha, hujra) deb atadi. "ujayra" atamasi ham shu ma'noga ega. eyinchalik bir qator olimlar har xil o'simlik va hayvonlarning to'qimalarini mikroskop yordamida tekshirib, ularning hammasi ham hujayralardan tashkil topganini aniqladilar.

Masalan, M.Malpigi va N.Gryu 1671- yilda o'simlik hujayralarining tuzilishini, A.Levenguk 1680- yilda qondagi qizil qon tanachalari — eritrositlarni, bir hujayrali hayvonlar va bakteriyalarni birinchi marta o'rganadi. 1838—1839- yillarda nemis olimlari: botanik M. Shleyden va zoolog T.Shvann o'sha vaqtgacha fanda to'plangan hujayra haqidagi ma'lumotlarga tayanib hujayra nazariyasini yaratdilar. eyinchalik hujayra nazariyasi juda ko'p olimlar tomonidan rivojlantirildi.

Nemis olimi, shifokor R.Virxov hujayrasiz hayot yo'qligini, hujayraning tarkibiy qismi yadro ekanligini va hujayra faqat hujayradan ko'payishini isbotlab berdi. Ber sutemizuvchilarning tuxum hujayrasini kashf etdi va ko'p hujayrali organizmlar bitta urug'langan tuxum hujayra – zigotadan rivojlanishini isbotlab bergan.

II Hujayra tarkibidagi elementlar makroelement va mikroelementlarga ajratiladi. Makroelementlar 2 guruhga ajratiladi. Birinchi guruhga hujayra kimyoviy tarkibining 98% ini tashkil etuvchi C, O, H, N kiradi. Bu elementlar tirik organizmlar tarkibiga kiruvchi organik birikmalar, oqsillar, nuklein kislotalar, lipidlar, uglevodlarni hosil qiladi. Ikkinchi guruhga S, P, Ca, Na, K, Cl, Mg, Fe kiradi. Bu elementlar 1,9% ni tashkil etadi. Miqdori 0,001% dan kam elementlar mikroelementlar deyiladi. Tirik organizmlarning hujayrasi tuzilishi jihatidan 2 ta katta guruh – prokariot va eukariotlarga bo'linadi. Prokariotlar haqiqiy yadroga ega bo'lmagan organizmlar bo'lib, ularga bakteriyalar misol bo'ladi. Prokariot so'zi ham (pro oldingi kariot yadro) yadrodan oldini degan ma'noni anglatadi. Dastlab prakariot organizmlar so'ngra ma'lum vaqt o'tishi va yashash sharoiti o'zgarishi bilan prokariotlardan eukariotlar kelib chiqanligi aytib o'tilgan.

Prakariotlarga bakteriyalar misol bo'ladi.

Eukariot hujayralar haqiqiy yadroga ega bo'lgan hujayralar bo'lib, ular prakariot hujayraardan ancha murakkab tuzilishga egadir. Eukariot organizmlarga zamburug'lar, yuksak organizmlar masalan, o'simliklar, hayvonlar hamda inson organizmi kiradi. Eukariot hujayraning asosiy qismlari hujayra membranasi, sitoplazma va yadro hisoblanadi. Hujayra membranasi asosiy funksiyasi himoya, retseptorlik va transportlikdir. Ya'ni hujayra membranasi moddalar almashinuvida ahamiyatlidir. Sitoplazmada ea hujayra organoidlari joylashgan bo'ladi.

Yadroning vazifasi ko'payishda ishtiok etib, irsiy axborotlarning nasldan-naslga o'tkazib beradi.

III O'simlik hujayrasi — o'simlik organizmlarining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, uning tuzilishi va funksiyasi o'simlikning hayoti va rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. O'simlik hujayrasining tuzilishi xususiyatlari o'simliklarning o'ziga xos xususiyatlarini shakllantiradi, masalan, fotosintez jarayoni, suv va minerallarni so'rib olish va boshqa biologik jarayonlar.

O'simlik hujayrasining tuzilishi

O'simlik hujayrasi boshqa eukaryotik hujayralarga o'xshash tuzilishga ega, ammo o'simlik hujayralari o'ziga xos ba'zi tuzilmalarga ega. Quyidagi asosiy qismlarini ko'rib chiqamiz:

I. Hujayra devori:

O'simlik hujayrasining tashqi qobig'i bo'lib, hujayra devori unga mustahkamlik va shakl beradi.

Hujayra devori sellulozadan tashkil topgan bo'lib, o'simlik hujayrasini tashqi ta'sirlardan himoya qiladi va ichki qismlarni ushlab turadi.

Hujayra devori o'sish jarayonida o'zgarishi mumkin, masalan, o'simlikning uzunligi yoki kengligi o'zgarganida devor kengayadi.

Hujayra membranasi: Hujayra devori ostida joylashgan bu tuzilma hujayrani tashqi muhitdan ajratib turadi va moddalar almashinuvi jarayonlarini nazorat qiladi.

Membranada lipidlardan tashkil topgan ikki qatlam mavjud bo'lib, u o'simlik hujayrasining ichki muhitini tashqi muhitdan himoya qiladi.

Yadro O'simlik hujayrasining boshqaruv markazi bo'lib, unda genetik material (DNK) joylashgan.

Yadro hujayraning barcha faoliyatini nazorat qiladi va hujayraning o'sishi, bo'linishi va rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Sitozoldan (suyuqlik):

Sitozol hujayra ichidagi suyuqlikdir, u organellalarni o'z ichiga oladi va moddalar almashinuvini amalga oshiradi.

Mitoxondriya: Mitoxondriya hujayraning energiya ishlab chiqarish markazi hisoblanadi. Ular hujayra ichida energiya ishlab chiqarish uchun kimyoviy reaksiyalarni amalga oshiradi (ATP).

Xloroplastlar (faqat o'simlik hujayralarida): Xloroplastlar fotosintez jarayonini amalga oshiradigan organellalardir. Ular yashil pigment xlorofilga ega bo'lib, quyosh nurlarini o'zlashtirib, o'simlikning energiya manbai sifatida ishlatiladigan organik moddalarni ishlab chiqaradi.

Endoplazmatik tor (ER): Endoplazmatik tor hujayra ichidagi transport tizimidir va xom ashyolarni ishlab chiqarishda, xususiyatlarini o'zgartirishda va hujayra ichida tarqatishda ishtirok etadi. ER ikki turga bo'linadi: yassi va qoplama ER (ribosomalar bilan). Ribosomalar oqsillarni sintez qiladi, bu esa hujayra uchun muhimdir.

Vakuola : O'simlik hujayrasida katta bo'shliq bo'lib, suv, minerallar, shakar va boshqa moddalarni saqlash uchun ishlatiladi. Vakuola hujayraning bosimini saqlaydi va o'simlik hujayrasining shishishini oldini oladi.

Fotosintez: O'simlik hujayralari xloroplastlar yordamida quyosh nuri, suv va karbonat angidrid gazidan foydalangan holda ozuqa moddalari (glukoza) va kislorod ishlab chiqaradi.

Moddalar almashinuvi: O'simlik hujayralari oziq-ovqat, suv, kislorod va karbonat angidrid kabi moddalarni olish va chiqarish jarayonlariga ishtirok etadi.

Hayotiy faoliyat: O'simlik hujayralari o'simlikning o'sishi, rivojlanishi, hujayra bo'linishi va yangi organlar shakllanishi uchun zarur energiya va materiallarni ta'minlaydi. O'simlik hujayrasi o'zining maxsus tuzilishi va organellalari bilan o'simliklarning o'sishi, rivojlanishi, energiya ishlab chiqarishi va yashash jarayonlarini ta'minlaydi. Xloroplastlar, hujayra devori, vakul va boshqa tuzilmalar o'simliklarga o'zining ekologik va biologik funksiyalarini samarali bajarishga yordam beradi.

IV Plazmatik membrananing asosiy tarkibiy qismi lipid va oqsillar hisoblanadi. Lipidlar membrananing 40% ini tashkil etadi. Ular ichida eng ko'p tarqalgani fosfolipidlardir. Membrana tarkibidagi fosfolipidlar ikki qavat bo'lib joylashgan. Fosfolipid molekulasida qutbli gidrofil "boshcha"dan va qutbsiz gidrofob "dum"dan tashkil topgan. Sitoplazmatik membranada gidrofil "boshcha"lar membrananing tashqi va ichki tomonlariga, gidrofob "dum"i esa membrananing ichki tomoniga qaragan bo'ladi. Gidrofil boshqa suvda yaxshi eriydi, gidrofob esa suvda yaxshi erimaydi yoki umuman erimaydi. Hayvon hujayrasida o'simlik hujayrasiga nisbatan vakuolalar ancha kichik bo'ladi va qisqaruvchi va hazm qiluvchi vakuolalar joylashadi. Qisqaruvchi vakuolalar hujayrada

ortiqcha suvni chiqarib tashlash, hazm qiluvchi vakuolalar esa oziqni hazm qilish vazifasini bajaradi.

Hayvon hujayrasida lizasomalar hujayraning ishlamayotgan qismini hamda hujayra uchun yod bo'lgan moddalarni nparchalab, hujayra uchun kerakli tarkibni hosil qilish vazifasini bajaradi va bu organoid faqat hayvon organizmi uchun xosdir. Ma'lumot o'rnida; mitoxondriyani o'rganish natijasida olimlar mitoxandriya alohida prakariot organism deb atashgan. Buning sababi mitoxandriya o'zining genomiga ya'ni DNK sig'a ega bu degani o'zi mustaqil ko'paya oladi.

O'simik va hayvon hujayrasining o'xshash va farqli jihatlari: O'simlik va hayvon hujayralari o'zaro ba'zi o'xshashliklarga ega bo'lsa-da, ularning tuzilishi va funksiyalarida bir qancha muhim farqlar mavjud. Quyida o'simlik va hayvon hujayralarining asosiy o'xshashliklari va farqlarini taqqoslab ko'rish mumkin:

O'xshashliklar: Eukaryotik tuzilma: Ikkala hujayra turi ham eukaryotik bo'lib, bu degani, ularning genetik materiali (DNK) yadroda joylashgan va hujayra organellalari (masalan, mitoxondriya, endoplazmatik tor, Golji apparati) mavjud.

Yadro: Har ikkala hujayraga ham yadro xos bo'lib, u genetik materialni (DNK) saqlaydi va hujayra faoliyatini boshqaradi.

Mitoxondriya: Ikkala hujayraga ham energiya ishlab chiqarish uchun mitoxondriya mavjud. Ular hujayrada ATP (adenozin trifosfat) ishlab chiqarish uchun muhimdir.

Ribosomalar: Hujayralarda oqsillarni sintez qilish uchun ribosomalar mavjud.

Farqlar: Hujayra devori: O'simlik hujayrasida hujayra devori mavjud, u hujayraga shakl va mus tahkamlik beradi. Hujayra devori sellulozadan tashkil topgan. Hayvon hujayrasida esa hujayra devori yo'q. Buning o'rniga, ularning shakli o'zgaruvchan bo'lib, zarur bo'lganda shaklini o'zgartirishi mumkin (masalan, oq qon hujayralarining fagotsitoz jarayonida).

Xloroplastlar: O'simlik hujayralarida xloroplastlar mavjud, ularning tarkibida yashil pigment (xlorofil) bor, bu o'simliklarga fotosintez jarayonini amalga oshirish imkonini beradi. Bu jarayonda o'simliklar quyosh nurini o'zlashtirib, kislorod va organik moddalar (masalan, glukoza) ishlab chiqaradi. Hayvon hujayralarida esa xloroplastlar mavjud emas, chunki ular fotosintez qilmaydi va o'z ozuqalarini boshqa organizmlardan olishadi (heterotrof bo'lishadi).

Vakuola: O'simlik hujayrasida katta vakul mavjud bo'lib, unda suv, minerallar, shakarlar va boshqa moddalar saqlanadi. Vakul hujayraning bosimini saqlashga yordam beradi.

Hayvon hujayrasida vakul juda kichik yoki yo'q bo'lishi mumkin, va shunday qilib, o'simliklar kabi bosimni saqlash vazifasini bajarmaydi.

Shakl: O'simlik hujayrasi odatda qattiq va to'g'ri shaklga ega, chunki hujayra devori uning shaklini belgilaydi. Hayvon hujayrasi esa odatda yumaloq yoki erkin shaklga ega bo'lib, hujayra devorining yo'qligi uning shaklini o'zgartirishga imkon beradi.

Ozuqa olish usuli: O'simliklar fotosintez yordamida o'z ozuqalarini ishlab chiqaradi. Ular mustaqil ravishda ozuqa moddalari (glukoza) va kislorod ishlab chiqaradilar. Hayvonlar esa boshqa organizmlarni iste'mol qilish orqali ozuqa olishadi (heterotrof).

Xulosa:

O'simlik va hayvon hujayralari bir-biriga o'xshash tuzilishga ega bo'lsa-da, o'zlarining ekologik va biologik funktsiyalariga qarab turli xil farqlarga ega. O'simlik hujayralarida fotosintez va ozuqa ishlab chiqarish jarayonlari uchun maxsus tuzilmalar mavjud bo'lsa, hayvon hujayralari o'zining mustahkam bo'lmagan shakli va oziqani tashqi manbadan olish bilan ajralib turadi. Mavzuni tushuntirishda doskada rangli borlar bilan o'simlik va hayvon hujayrasini alohida ranglar bilan tasvirlab mavzu tushuntirilsa, o'quchilarga ancha tushunarli bo'lar edi.

Video va animatsiyalar: Biologiya darslarida tasvirlar, videolar va animatsiyalar yordamida murakkab biologik jarayonlarni o'rgatish ancha osonlashadi.

Masalan, hujayra bo'linish jarayoni, fotosintez, yoki hujayra rasmlarini internet orqali ko'rsatish, turli hujayra mavzusiga oid slaydlar va video darslardan foydalanish o'quvchini ongida dars yanada mustahkamlanishga yordam beradi.

Darsni mustahkamlash

Darsni mustahkamlash uchun didaktik o'yin ya'ni "Shaxsiy biznesni rivojlantirish" deb nomlangan metodikadan foydalandik. O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib olish lozim. Guruhlarga bo'lishda pedagog o'quvchilarning bilimi va salohiyatini hisobga olishi kerak albatta.

Biz o'quvchilarni 4 guruhga bo'lib oldik har bir guruhda 4 tadan o'quvchi bir biriga mos tushdi. So'ng o'quvchilarni o'yin sharti bilan tanishtirib chiqdik.

O'yin sharti shundan iboraki, biz bilamizki eng yirik eukariot hujayra bu tuxumdir, bo'lib ham tuyaqush tuxumi, bu tuxumning og'irligi 1.5 kg ga tengdir. Huddi shundan foydalangan holda tuxumlar rasmini chiqartirib ularni 2ga bo'lib oldik so'ngra birinchi yarmiga savol ikkinchi yarmiga javoblarni yozib chiqdik. Quyidagicha savollar tuzish mumkin:

- 1.Yadroga ega bo'lgan hujayralar qanday ataladi?
2. Plasmodesmaning vazifasi nimadan iborat?
- 3.Universal bo'lgan organoidlarni sanab bering
- 4.O'simlik va hayvon hujayrasining o'xshash jihatlarini sanab bering
- 5.O'simlik va hayvon hujayrasining farqli jihatlarini kamida ikkitasini ayting.

O'quvchilarga qanday tadbiriq etamiz, demak biz o'quvchilarga savollar yozilgan qismini beramiz va ular to'g'ri javob bera olsalar javobi bor qismini ham beramiz shu tariqa o'quvchilar o'zlarini tuxumlarini butlaydilar. Tuxumlarni butlash uchun ularni javoblariga qarab smayliklar tarqatamiz. Bu narsa guruhni baholash bilan birgalikda o'quvchilarni ham alohida baholashga yordam beradi. Ya'niykim, savolga to'liq javob berishsa, kulgan smaylik, to'la bo'lmagan javob berishsa, yarim kulgan smaylik tarqatamiz.

Qolgan 2 ta kichik guruhlarimiz uchun esa baliqlar tasviriga ega bo'lgan tarqatma savollar tarqatiladi.

Bu usulni sharti shundan iboratki, baliqni olgan o'quvchi baliq orqasidagi savolga javob bera olsa, baliq maketi o'zida qoladi, ya'ni baliqni dengizdan tutgan sari o'z bizneslarini rivojlantirishadi. (Iqtibos:

Huddikim, o'quvchilar ilm dengizidan o'z hayoti uchun kerakli bo'lgan oziq baliqni ya'ni bilimni olishadi).

Agarda o'quvchilar savolga javob bera olmasalar, baliqni dengizga-o'qituvchiga qaytarib berishadi. Shunday qilib o'yinni boshlaymiz, guruhlariga savollarni tarqatib, o'yinni tashkillashtirdik.

Bu o'yin o'quvchilarda sog'lom raqobat, o'zoro guruh bilan ishlash, bilim darajalarini yanada oshirish hamda mustahkamlash, savollar orasida mantiqiy savollar borligi sababli zehnlarni o'tkirlash, hamda biznes haqida ma'lumotga ega bo'lishlari, hamda darsni qiziqarli tashkil etishga imkon beradi.

Bu o'yinni o'tkazib, ballarni doskada hisobchi hisoblaydi. Bunga qo'shimcha tarzda butun tuxumlar soni hisoblab qo'shiladi, va baliqlar soni ham qo'shiladi.

O'yinimizning ikkinchi qismiga o'tamiz, Hozirgi kunda biznesni rivojlantirish maqsadida biznesmenlarga kam foizsiz kiriditlar ajratilayotganini hisobga olib, biz bu narsani darsga tadbiiq etdik. 4ta guruhimizga bir xil savollardan iborat bo'lgan 4 ta krossvord taqdim etiladi va vaqt belgilanadi.

Masalan, savolar o'rtacha qiyinlikdagi 8ta bo'lsa biz o'quvchilarga 5 daqiqa vaqt ajratamiz. So'ng, natijalar bilan tanishib, ball belgilaymiz va javoblarga qarab foiz ajratamiz ya'ni dars miqyosida ball beramiz. So'ngida hamma ballarni hisoblab chiqib, o'z biznesini rivojlantirgan guruh yoki guruhlar rag'batlantiriladi.

Rag'batlantirish uchun badiiy kitoblardan foydalanilsa, ham O'quvchilar uchun munosib rag'batlantirish b'ladi. Dars so'ngida faol ishtirok etgan guruh va smayliklarni ko'p yig'gan o'quvchilar baholanadi va uyga vazifa beriladi.

Uyga vazifa shunday bo'lishi mumkin. O'quvchilar o'tilgan mavzu yuzasidan tushungan fikrlarini qisqa essey orqali bayon qilishlari hamda o'simlik va hayvon hujayrasi rasmini chizishlari kerak.

Xulosa. "10-sinflarda Hujayra bobini mustahkamlash uchun "O'simlik va hayvon hujayrasiga umumiy tasnif" mavzusini o'qitishda interfaol metodlar va ta'lim texnologiyalaridan foydalanish usullari haqida tasnif" nomli maqolada o'quvchilar bilan ishlash, ularni bilimni yanada mustahkamlash asosiy maqsad qilib olindi.

Dars o'tishga bunday usulda yo'ndashish ancha samarali hisoblanadi.

O'quvchilar o'rtasida hujayra bobini takrorlash va mustahkamlash darsidan olingan lavhalar

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'XYATI:

1. Nishonova, Saidahmedova Biologiyani o'qitish metodikasi
2. A.T.G'afurov. Biologiyani o'qitishning umumiy metodikasi.2005 yil
3. I.Badalxo'djayev. Sitologiya. 2014 yil.

4. Biologiya 5-sinf darsligi
5. Biologiya 6-sinf darsligi
6. Biologiya 9-sinf darsligi. A.Zikiryayev, A.To‘xtayev
7. Biologiya 10-sinf darsligi K.A.Saparov

Foydalanilgan internet saytlar ro‘yxati

8. arxiv. Uz
9. wikipedia.org
10. khanacademy.org

PROBLEMS OF IMPROVING ACCOUNTING FOR EXTRA-BUDGETARY FUNDS IN UZBEKISTAN

Yuldashev Botirali Toshbaevich

Andijan Institute of Agriculture and agricultural technology, senior lecturer Department of Accounting and Auditing, (PhD) phone +998934420962 email botirali65@mail.ru

Abstract: *This article discusses the problems of improving the accounting of extrabudgetary funds and ways to solve them.*

Key words: *State funds, funds, financial policy, target programs, control system, audit system, modernization, automation.*

Extra-budgetary funds are funds administered by the state and allocated for special purposes that are not part of the budget. They are managed through various government funds, foundations and targeted programs. In Uzbekistan, extrabudgetary funds are mainly collected in the following areas:

- Financing of pensions and social benefits;
- Development of the social sphere (education, healthcare);
- Business support and infrastructure renewal;
- Special funds for environmental, cultural and social development.

Transparent and efficient management of extra-budgetary funds is very important for economic stability and the proper fulfillment of social obligations by the state. Through the proper use of funds, the state fulfills its obligations and finances development programs. Therefore, improving the accounting of these funds is one of the priorities of state financial policy.

Improving the accounting of extrabudgetary funds in Uzbekistan faces a number of problems:

Off-budget funds are often managed through independent foundations or foundations, and information about how their funds are used may not be transparent enough.

Lack of transparency in the use of these funds can lead to problems in their effective management and control.

An effective control system is required to ensure proper management of extrabudgetary funds. But insufficient control can lead to corruption, misuse or ineffective use of funds. In addition, one of the problems is the insufficient audit system of these funds.

Software and management systems used in the process of accounting for extrabudgetary funds may not always meet modern requirements. Weaknesses in the implementation of electronic reporting systems and bureaucratic processes also affect the effectiveness of these accounts.

In some cases, calculations and reports for extrabudgetary funds may not be complete or accurate. This is an obstacle to ensuring proper allocation of funds and their effective use.

It is necessary to take a number of measures to improve the accounting of extrabudgetary funds:

To ensure transparent management of funds, it is necessary to implement transparent reporting and disclosure mechanisms.

Providing information to the public and expanding public control opportunities ensures public control over the expenditure of public funds.

In order to prevent misuse of funds, it is necessary to strengthen the activities of independent audit and control bodies. Implementing effective internal and external audit systems ensures proper management and reporting of funds.

Improving the qualifications of financial specialists and civil servants, equipping them with new accounting and reporting technologies will increase the efficiency of managing extra-budgetary funds.

The second important aspect of the problem of improving the accounting of extra-budgetary funds in Uzbekistan is increasing the efficiency of electronic control and management systems.

Modern electronic control and reporting systems are one of the main elements of effective management of extra-budgetary funds, aimed at ensuring their reliability and transparency. With the help of electronic systems, it is possible to automate the accounting process, which reduces bureaucratic processes and increases the speed of control. However, existing electronic control systems in Uzbekistan do not always meet modern requirements and require improvement. The following problems reduce the effectiveness of electronic systems:

In many cases, government agencies and foundations use outdated software and technology. At the same time, insufficient attention is paid to updating electronic reporting systems, which reduces efficiency in this area. Implementing modern IT systems and automated billing software can ensure transparent and efficient management of funds.

Information on extra-budgetary funds is stored in non-integrated databases between various bodies and organizations. This makes data integration and analysis difficult, and collecting data from different sources in management processes requires a lot of time and resources. Fully integrated electronic databases facilitate accounting and provide accurate analysis.

To effectively manage and use electronic systems, it is necessary that specialists have sufficient qualifications. In many cases, accounting processes are slow and error-prone due to the lack of skills in government agencies to operate electronic accounting and control systems. Accordingly, it is important to improve the knowledge and skills of specialists in this field.

The lack of a clear and modern legal framework for accounting and control of extrabudgetary funds causes many problems. The creation and improvement of regulatory documents governing the management of funds through electronic systems will help solve many problems in this area.

- Modernization of IT infrastructure: It is necessary to update electronic billing and control systems, implement and integrate their effective automation process.

- Training programs: Organization of training courses for specialists in the management and use of electronic control systems.

- Updating the legal framework and standards: Improving the legal framework governing electronic reporting and control systems and their implementation.

The introduction of modern electronic reporting and control systems will help automate the process of managing extra-budgetary funds. This allows not only to correctly account for funds, but also to facilitate control processes.

Extra-budgetary funds play an important role in financing the economic development and social programs of Uzbekistan. Effective management of these funds ensures that the state achieves socio-economic goals. To improve the accounting of extrabudgetary funds, it is important to increase transparency, strengthen the control system and develop electronic management mechanisms. Thus, reforms implemented in this area will greatly contribute to the financial stability and efficiency of the state.

LITERATURE USED:

1. Ibragimov A.K., Sugirbaev B.B. Budjet nazorati va auditi. O'quv qo'llanma. INFOCOM.Uz. – T.: 2010. 192 b.

2. Mehmonov S.U. Budjet tashkilotlarida ichki audit xizmati faoliyatini samarali tashkil etish masalalari. O'zbekiston statistika axborotnomasi. №1, 2019. 3-4 betlar

3. Ostonaqulov M. Byudjet hisobi. Darslik. – T.: Iqtisod-Moliya, 2007. 315 b.

4. Юлдашев Б.Т. Организационно-правовые основы учёта и внутреннего аудита внебюджетных средств в бюджетных организациях. // Журнал “Проблемы современной науки и образование” №6 (151) июнь 2020 г. Россия Издательства Проблемы науки. 47-51 стр.

5. Yuldashev Botirali Toshbaevich, Azizbekova Farzona Azizbek Kizi // Procedures for Conducting Internal Audits in Budget Organizations. // Middle European Scientific Bulletin, volume. 21 Feb 2022. 173-180 page. ISSN 2694-9970

6. Yuldashev B. T., Hojiboev M. S., Mamanazarov T. A., Gopparov M. O. Organization of internal audit service in budget organizations based on foreign Experience neuroquantology | october 2022 | volume 20 | issue 12 | page 2585-2594| doi: 10.14704/nq.2022.20.12.nq77239

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА В УЗБЕКИСТАНЕ

Юлдашев Юнусали Тошбаевич

*Старший преподаватель. Андижанский факультет Ташкентского
государственного экономического университета. Узбекистан*

Аннотация: В статье говорится о роли страхового рынка в экономическом развитии Узбекистана, проблемах его развития и перспективах.

Ключевые слова: страховой рынок, инвестиции, финансовая безопасность, экономический кризис, конкуренция, цифровизация.

В Узбекистане страховой рынок является одной из важных отраслей национальной экономики и имеет большое значение в обеспечении экономической стабильности, привлечении инвестиций, укреплении финансовой безопасности населения и субъектов предпринимательства. Анализ проблем и перспектив развития страхового рынка важен для определения его роли и перспективных направлений.

Страховой рынок решает следующие задачи национальной экономики:

- Обеспечение финансовой безопасности: разделение и снижение рисков посредством страхования.

- Источник инвестиций: Привлечение крупных инвестиций в экономику через страховые компании.

- Защита граждан и субъектов предпринимательства: Обеспечение стабильности путем возмещения ущерба, причиненного происшествиями и катастрофами.

В развитии страхового рынка Узбекистана существует ряд проблем:

• Низкий уровень страховой культуры: У населения и субъектов предпринимательства низкое доверие и интерес к страхованию.

• Недостаточное развитие законодательства: Недостатки нормативно-правовых документов, регулирующих страховую деятельность.

• Экономический кризис и риски: Различные внешние риски и низкая рентабельность страховых компаний.

• Низкое внедрение финансовых технологий: Ограниченное использование современных ИТ-технологий в страховых компаниях.

• Внутренняя и международная конкуренция: Неконкурентоспособность страховых компаний на международных рынках.

Выделяются следующие перспективные направления развития страхового рынка Узбекистана:

- ✓ Цифровизация: Перевод страховых услуг на цифровую платформу и создание удобных условий для клиентов посредством мобильных приложений.
- ✓ Повышение страховой культуры: Более широкое разъяснение и пропаганда преимуществ страховых услуг населению.
- ✓ Привлечение иностранных инвестиций: Расширение рынка за счет сотрудничества с иностранными страховыми компаниями.
- ✓ Внедрение специальных видов страхования: разработка инновационных продуктов по страхованию от изменения климата и других новых рисков.
- ✓ Совершенствование законодательства: Разработка законов, направленных на создание благоприятной среды для деятельности страховых компаний.

Заклучение

Развитие страхового рынка Узбекистана положительно влияет на экономическую стабильность страны и благосостояние населения. Современные подходы к решению проблем, передовые технологии и государственная поддержка создадут новые возможности в страховой сфере. Также эффективное сотрудничество государства и частного сектора является одним из основных факторов развития страхового рынка.

Развитие страховой культуры является одним из основных факторов дальнейшего развития страхового рынка Узбекистана. Это будет способствовать не только повышению финансовой безопасности граждан, но и общей стабильности экономики. Сотрудничество между государством и частным сектором играет важную роль в этом процессе.

Совершенствование страхового законодательства является важным условием развития страхового рынка Узбекистана. За счет укрепления законодательной базы будет обеспечена прозрачность рынка, будет облегчено внедрение инновационных продуктов, повысится доверие населения к страховым услугам. Также современное законодательство является важным фактором привлечения международных инвесторов.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

- 1.Rejepov, R.S. "Sug'urta ishi". Toshkent, 2017.
- 2.Skipper H. and Kwon W.J. "Risk management and insurance: Perspectives in a global economy". Blackwell Publishing, 2007.
- 3.Vaughan, E.J. and Vaughan, T.M. "Fundamentals of Risk and Insurance". Wiley, 2013.
- 4.Harrington S.E. and Niehaus G.R. "Risk management and insurance". McGraw-Hill, 2003.

5. Jorion, Philippe. "Value at Risk: The New Benchmark for Managing Financial Risk". McGraw-Hill, 2007.
6. Qodirov A. "O'zbekistonda sug'urta ishi va uni rivojlantirish istiqbollari". Toshkent, 2019.
7. Nasriddinov, F.X. "Sug'urta va uning iqtisodiy ahamiyati". Toshkent, 2020.

ERKIN VOHIDOV HAYOTI VA IJODI HAMDA UNING "ONA TILIM
O'LMAYDI" SHE'RINING MAZMUN MOHIYATI.

Ikmatullayeva Sevinch

Fayzullayeva Xushnida

*O'zbekiston – Insitituti o Finlandiya Pedagogika `zbek tili v adabiyoti yo`nalishi 2- bosqich
talabasi*

Usarova Laylo Ibragimova

*Ilmiy Rahbar: O'zbekiston – Finlandiya Pedagogika instituti o`zbek tili va adabiyoti yo`nalishi
kafedrası dotsenti.*

Annotatsiya: Mazkur maqola serqirra ijodkor Erkin Vohidovning hayoti va ijodi shu bilan birgalikda uning "Ona tilim o'lmaydi" she'rining mazmun mohiyati bilan tanishamiz.

Kalit so`zlar: Erkin Vohidov, she'riy to'plamlari, "ko'z yoshlar" "vatan" "ona tilim o'lmaydi"

Taniqli yozuvchi va shoir Erkin Vohidov – o'zbek adabiyotining ulkan shoirlaridan biri, 20-asrda o'zbek she'riyatining rivojiga kata hissa qo'shgan shaxs. Erkin Vohidovning ijodi nafaqat she'riyat, balki butun o'zbek adabiyoti bilan bo'liq, va u o'zbek xalqining madaniy – marifiy hayotida juda kata o'rin tutadi. Serqirra ijodkor Erkin Vohidov 1936-yil 28-dekabrda Farg'ona viloyati, Oltiariq tumanida dunyoga keladi. Erkin Vohidov dastlabki ta'limini Toshkentda oladi.

O'rta maktabni bitirgach u Toshkent Davlat Universitetining filologiya fakultetiga o'qishga qabul qilinadi. O'qishni bitirgach Erkin Vohidov bir necha yillar davomida adabiyot sohasida faoliyat olib boradi. Erkin Vohidov o'z ijodini boshlagan davrlarda, Sobiq sovit ittifoqi davrining ideologik va siyosiy tizimi iqtidorli yozuvchi va shoir Erkin Vohidovning ijodida ayrim qat'iy cheklovlar bo'lgan. Biroq, uning she'rlari va asarlari har doim xalq ruhiyatiga mos kelgan, o'zbek millatining tilini, madaniyatini va tarixini ulug'lagan.

Erkin Vohidovning ijodiy yo'lida ona tiliga bo'lgan hurmat, milliy istiqlool va mustaqillik g'oyalari doimo ustuvor bo'lgan. U xalqning tilini, madaniyatini va tarixini ulug'lashga, xalqni ma'naviy va ma'rifiy jihatdan yuksaltirishga intilgan.

Erkin Vohidov hayoti va ijodi haqida ko'plab kitoblar yozilgan, shu jumladan "Erkin Vohidov saboqlari" "To quyosh sochgayki nur", "so'z sehri" "O'zbeginning erkin o'zbeqi" singari adib haqida kitoblar mavjud.

Uning eng mashhur asarlaridan ba'zilari juda ham mazmunga boy asarlardir. Jumladan, "Ona tilim o'lmaydi" – shoirning bu she'ri ona tilimizning, xalqimizning ma'naviyatini ifodalaydi va milliy madaniyatimizni saqlab qolish zarurligini ta'kidlaydi. "Yurtim" – she'ri adibning vatanga, ona zamanga, uni sevisha bo'lgan cheksiz muhabbatni aks ettiruvchi asarlardan biri hisoblanadi.

"Ko'zlar" – Inson ruhiyatiga bog'liq teran fikrlar va mushtarak insoniy qadriyatlar haqidam yozilgan.

“Yoshlar”-kelajak avlodga bag`ishlangan va ularning o`z o`rni , mas`uliyatini anglashga o`rgatadigan asarlardan hisoblanadi.Taniqli yozuvchi Said Umirov shunday deydi:”ko`pchilikning yodida bor ,

O`tgan asr 80- yillar oxirida ma`naviy qadriyatlarimiz uchun kurash qizigan kezlarda,tilimizga davlat tili maqomini berish to`g`risidagi qonunning ilk loyihasi matbuotda bosilib, muhokamaga qo`yilgandi. O`shanda shoirimiz Erkin Vohidov “o`zAC”sahifasida ”o`zbekcha salomga o`zbekcha alik bo`lsin”degan o`tkir , dadil maqola bilan chiqdi.”-degan fikirlarni bildirib o`tadi.

Haqiqattan ham Erkin Vohidov ona tilimizni yuksaklarga ko`targan shoirdir.Uning “Ona tilim o`lmaydi”she`ri buning yaqqol dalilidir.

Notiq dedi:

“Taqdir shul ,Bu jahoniy iroda.

Tillar yo`qolur butkul ,Bir til qolur dunyoda.

“Ey voiz, pastga tushgin,

Bu gap chiqdi qayerdan”,

Navoiy bilan Pushkin

Turib keldi qabirdan.

She`ning boshlanishi judayam chiroyli va shunga yarasha mano –mazmuni ham juda kata.Shoir bu she`rda ona tilining insonlar hayotida qanchalik darajada ahamiyatli ekanini hamda tilning har bir millat madaniyati ,tarixi va ruhiyatiga bo`lgan aloqasi haqida yozadi.Bu she`rda ona tilining o`lmasligi, unga bo`lgan hurmat,uning kuchi va ahamiyati tasvirlanadi.Adib tilni faqat bir muloqot vositasi sifatida ko`rmaydi balki tilni millatning ongini ,uning madaniyatini va tarixini saqlovchi shakillantiruvchi asosiy omil sifatida qabul qiladi.Shoir bu sheri bilan tilni insonlarni birlashtiruvchi,ularning erkinligini saqlovchi, qadriyatlarini ,madaniyatini ,g`ururini asrovchi vosita sifatida ko`rsatadi. She`ning misralarida Erkin Vohidov Navoiy, Pushkin, Dante, Shiller, Tagor, Firdavsiy,

Balzak singari jahonning buyuk allomalarini keltirib o`tadi.Ularning millati ,kelib chiqishidan qat`iy nazar ularning barchasi o`z ona tilisi uchun kurashishadi.Bu she`rda qaysidir razil kimsa xalqlarga qarata “Dunyoda faqat bitta til bo`lmog`I darkor, qolgani kerakmas “ degan siyosatni amalga oshirmoqchi bo`lganda har bir millat o`z tili uchun kurashadi.Bu tomondan “Faust” gurullab yonadi ikkinchi tomondan “Xamsa” o`tga tutashadi , ya`ni har ikkala tomon ham birdek aziyat chekmoqda ,yo`q bo`lib ketish xafidan cho`chimoqda va ular birgalikda:

Bir sado jahon bo`ylab

Taraldi,tog`lar oshdi.

U sado yangrar hamon,

Sira ado bo`lmaydi.

Olam aytar:Hech qachon

Onatilib o`lmaydi!

Mana shunday so`zlarni takrorlashadi.

Xulosa qilib aytganda Erkin vohidovning “ona tilim olmaydi”she`ri, bilan har bir insonning ona tiliga bo`lgan hurmati ,milliy g`ururi,muhabbatini samimiy tarzida yoritib

beradi. She`r, nafaqat ona tili,balki xalqni ,uning madaniy merosini,ajdodlarni hurmat qilishni,ularga nisbatan e`iborli bo`lishni ham talab qiladi.Erkin Vohidov barcha o`zbek xalqiga murojat qilib , ona tilimizni asrashga , uni o`zga tillardan ustun deb bilishga chaqiradi.

**РАЗВИТИЕ ЮВЕЛИРНОГО ИСКУССТВА В УЗБЕКИСТАНЕ В ПЕРИОД
КУШАНСКИХ И АХЕМЕНИДСКИХ КУЛЬТУР DEVELOPMENT OF JEWELRY ART
IN UZBEKISTAN DURING THE KUSHAN AND ACHAEMENID CULTURES**

Н.Х. Бабаева

Магистрант ТГТУ им. И.А. Каримова

N.KH.Babaeva

Masters' student of Tashkent State Technical University named after Islam Karimov

Античность: *и влияние Ахеменидской и эллинистической культур (VI–I вв. до н.э.)*

Данная статья посвящена исследованию исторического развития ювелирного искусства на территории современного Узбекистана в период культур Кушанов и Ахеменидов. В работе анализируются характерные черты и стилистические особенности ювелирных изделий, способы обработки металлов и использование символики в украшениях. Особое внимание уделяется влиянию культурного обмена и синтеза традиций, возникших в результате контактов с соседними цивилизациями, на становление уникальных эстетических норм. Цель исследования – выявить ключевые этапы формирования и развития ювелирного искусства, а также определить его социокультурное значение в этом историческом контексте, отражающее взаимодействие древних культур и религиозных течений.

This article is devoted to the study of the historical development of jewelry art in the territory of modern Uzbekistan during the period of the Kushan and Achaemenid cultures. The paper analyzes the characteristic features and stylistic features of jewelry, metalworking methods and the use of symbols in jewelry. Special attention is paid to the influence of cultural exchange and the synthesis of traditions that arose as a result of contacts with neighboring civilizations on the formation of unique aesthetic norms. The purpose of the study is to identify the key stages of the formation and development of jewelry art, as well as to determine its socio-cultural significance in this historical context, reflecting the interaction of ancient cultures and religious movements.

Ключевые слова: *Кушанская культура, Ахеменидская культура, ювелирное искусство Узбекистана, историческое развитие, культурный синкретизм.*

Keywords: *Kushan culture, Achaemenid culture, jewelry art of Uzbekistan, historical development, cultural syncretism.*

В период эллинистической эпохи, охватывающий хронологический интервал с момента вхождения части Центральной Азии в состав Ахеменидской державы, наблюдался интенсивный культурный обмен и взаимное влияние культурных кодов. Это привело к трансформации художественных канонов ювелирного искусства Узбекистана, обогатив его новыми эстетическими

параметрами и стилистическими элементами. Тесные контакты с персидской и эллинской цивилизациями обусловили рецепцию местными мастерами технологий, типологических форм и символических кодов, характерных для ахеменидского и эллинистического художественного наследия. Наиболее убедительное свидетельство данного синергетического процесса представлено артефактами Амударьинского клада (I-V вв. до н.э.), являющегося одним из ключевых источников информации о бактрийской школе ювелирного искусства.

Одним из доминирующих элементов, получивших широкое распространение в указанный период, стала диадема – головной убор, выполненный из металла, выступавший в качестве символа власти и высокого социального статуса владельца. Изображения правителей Греко-Бактрийского царства (например, Евтидема I, Евкратиды I и Гелиокла) демонстрируют аналогичные типы диадем. Ювелирные изделия данного периода характеризуются лаконичностью форм, простотой композиционных решений и строгостью линий, что служило акцентом на величии и аристократическом происхождении их владельцев (рис.1)[2].

Рис. 1 Диадема. Бактрия. Дальверзинтепа. (в. м. 2. Скульптура. Гривны. Бактрия. — Дальверзинтета.)

Также для хронологического периода характерно использование сложных рельефных украшений, изображающих мифологических существ (например, лев, грифон). Данные зооморфные образы, присутствующие на пряжках, браслетах и серьгах, несли семантическую нагрузку, символизируя защиту и силу. Инкрустация бирюзой и другими драгоценными камнями свидетельствует о высоком уровне мастерства и стремлении к изысканности. Местные мастера переняли ахеменидские традиции обработки металла, что нашло отражение в

рельефных изображениях животных и сложных орнаментальных мотивах на браслетах и пряжках (рис.2).

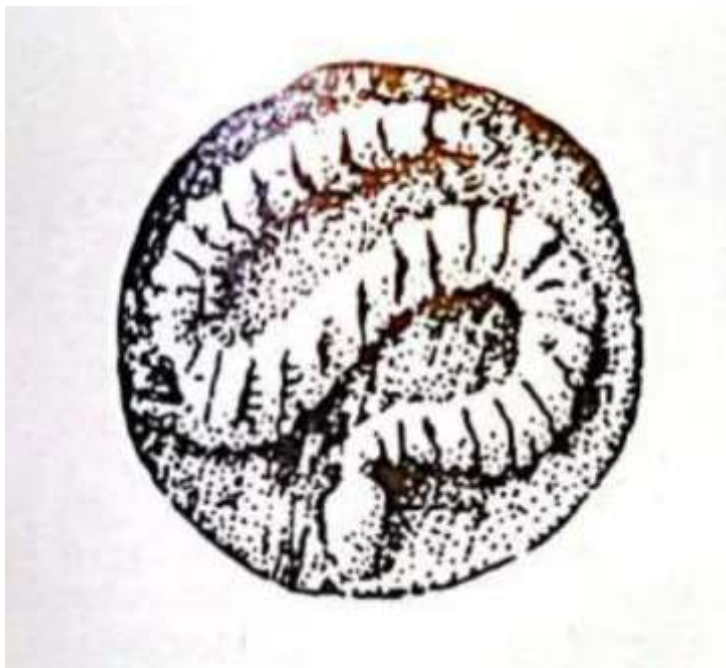

Рис.2 Пронизка с изображением змеи (на обороте — птицы). Бактрия. Сапалли-тепа. ХУП-ХУ вв. 00 н. 2. Мрамор. Резьба.

Под влиянием эллинской культуры в ювелирных изделиях всё чаще встречаются антропоморфные ⁽¹¹⁾ изображения женских фигур, рельефные и инкрустированные элементы. Серьги и браслеты, украшенные изображениями богинь и мифологических сцен, демонстрируют развитие техники инкрустации и использование символических мотивов. Эстетика эллинистического искусства, проникнув через посредство Бактрии, оставила значительный след в ювелирном искусстве региона, что проявляется в детализации и экспрессивности изображений, а также в богатстве композиционных решений.

Таким образом, античный период являлся периодом интенсивного культурного взаимодействия и взаимного влияния, результатом которого стало существенное обогащение местного ювелирного искусства. Местные мастера не только ассимилировали внешние художественные мотивы, но и интегрировали их в существующую культурную традицию, привнося уникальные черты, что заложило основу для дальнейшего развития художественных традиций региона.

¹¹ Антропоморфные – имеющие форму или характеристики, напоминающие человека.

Рис. 3 Перстень-печать с изображением свернувшегося зверя (пантера). Бактрия V-II вв. до н. э. Золото. Литье, резьба.

Кушанская эпоха: расцвет ювелирного искусства (I-III вв. н.э.)

Кушанский период (I-III вв. н.э.) характеризуется значительным расцветом ювелирного искусства на территории современного Узбекистана. Северная Бактрия и Хорезм, являясь ключевыми центрами социокультурной и экономической активности, демонстрируют интенсивное развитие и усовершенствование ювелирных технологий. Археологические раскопки на памятниках Дальверзин-тепе, Халчаяна и Айртама выявили уникальные артефакты, свидетельствующие о высоком уровне мастерства и художественного стиля кушанских ювелиров. В создании этих изделий прослеживается синтез эллинистических и локальных традиций.

Находки из Дальверзин-тепе, в частности, иллюстрируют ювелирные изделия, предназначенные для элиты и царской семьи. Характерной особенностью кушанского периода является использование крупных ожерелий с овальными и круглыми камнями в золотой оправе, создающих эффект визуальной гармонии и ритмической организации (рис.4).

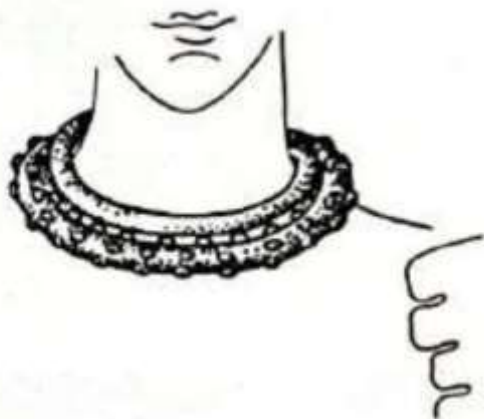

Рис. 4 Гривны. Бактрия. — Дальверзинтета. (I в. н. э. Скульптура).

Бронзовые и золотые браслеты также отличаются монументальными формами и декорируются крупными элементами. Несмотря на относительную лаконичность инкрустации, особое внимание уделялось выбору материалов и их сочетанию, обеспечивающим изысканность и утонченность образов.

В «зале царей» буддийского культового комплекса Дальверзин-тепе обнаружены скульптурные изображения правителей, божеств и представителей правящей элиты, демонстрирующие массивные ювелирные украшения: крупные серьги, гривны, браслеты и височные украшения с инкрустацией драгоценных камней. На изображениях богинь и аристократов присутствуют нагрудные ожерелья и диадемы с полумесяцами и жемчужной инкрустацией. Браслеты и гривны, опоясывающие запястья и лодыжки, выполнены в виде спиралей или обручей, часто включающих драгоценные камни и жемчуг, что усиливает ритмику и выразительность композиции (рис.5).

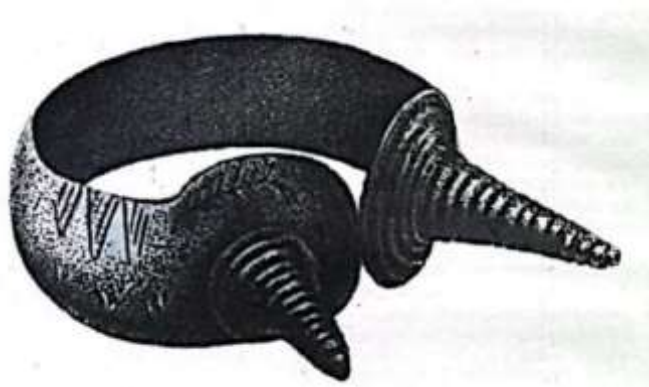

Рис.5 Браслет. Ташкентская область. XII-XI вв. до н.э. Бронза. Литье, ковка, гравировка.

Композиционное решение кушанских ювелирных изделий характеризуется преобладанием округлых форм и плавных линий, создающих эффект эстетической гармонии. Мастера демонстрируют стремление к лаконичности, акцентируя внимание на композиционной целостности и использовании крупных камней. Регулярное повторение круглых и овальных элементов обеспечивает гармоничный и завершенный визуальный эффект. В качестве символов власти и статуса используются изображения полумесяца и стилизованные крылья, отражающие влияние локальной мифологии и символики [4].

Среди кушанских артефактов присутствуют элементы, символизирующие защиту и процветание. Например, браслет с изображением змеиной головы, обнаруженный в Дальверзин-тепе и принадлежавший, предположительно, жрице, можно интерпретировать как амулет, оберегающий от негативных влияний. Образ змеи как символа силы и покровительства играл важную роль в религиозных верованиях и символической системе того времени.

Кушанский период ознаменовал собой ключевой этап в развитии ювелирного искусства региона, демонстрируя успешный синтез богатого

культурного наследия и внешних заимствований, приведший к формированию уникального художественного стиля. Кушанские ювелирные изделия являлись не только важными элементами культурной идентичности и символами власти, но и отражали религиозные верования и мировоззрение общества того времени.

Завершение: традиции и трансформация

Исследование исторического развития ювелирного искусства на территории Узбекистана демонстрирует непрерывную трансформацию артефактов, начиная от простых талисманов и амулетов, выполнявших апеллятивные функции, до сложных художественных композиций, несущих интегрированную семантическую нагрузку. Эта эволюция, охватывающая хронологический период от бронзового века до XX столетия, характеризуется сохранением уникальных элементов культурного наследия и формированием устойчивых традиций, подвергавшихся адаптации и модификации под воздействием внешних культурных импульсов [5].

Синкретизм локальных традиций и элементов культурного заимствования привел к созданию дифференцированного художественного стиля, пронизывающего все сферы жизнедеятельности населения региона, включая ритуальные и бытовые практики.

Каждый исторический период – от бронзового века до кушанского периода – внес свой вклад в онтогенез ювелирного мастерства, обогащая его новыми формами и символикой. Диадемы, головные уборы, амулеты, массивные браслеты, серьги и ожерелья выступали в качестве маркеров социального статуса и власти, выполняя как сакральные, так и эстетические функции. Использование зооморфных и фитоморфных мотивов, лунных символов, изображений змей и других архетипических образов отражает когнитивные модели мира, антропоцентрические и космогонические представления древних народов региона. Геометрические мотивы (круг, спираль, звезда) символизировали вечность и космическую защиту, интегрируя украшения в систему мировоззренческих представлений (рис.6).

Рис.6 Браслет. Бактрия. Сапаллитепа. XVII-XV вв. до н. э.

Трансформация функциональности ювелирных изделий от утилитарно-магических функций к преимущественно декоративным и социальным

иллюстрирует их эпистемологическую^(12) значимость в определении социального статуса и культурной идентичности. Ожерелья, браслеты и диадемы служили не только атрибутами власти и знати, но и выразительным средством коммуникации, репрезентируя эстетические предпочтения и религиозные верования.

Унаследованные традиции легли в основу дальнейшего развития ювелирного искусства в Средней Азии. Мастера совершенствовали технологические приемы и художественные формы, включая в произведения уникальные элементы, поддерживающие связь с древними традициями и символикой. Культурное наследие, инкорпорированное в ювелирных изделиях, сохраняло свою актуальность до XX века, становясь репрезентирующим символом богатой и многогранной истории Узбекистана.

Резюмируя, отметим, что исследование исторической динамики ювелирного дела на территории Узбекистана раскрывает богатство и многообразие местных традиций, продолжающих оказывать влияние на современное ювелирное искусство. Ювелирные изделия являются индикаторами духовной жизни, социальной структуры и мировоззренческих концепций народов региона, а их изучение вносит значительный вклад в понимание историко-культурного наследия Центральной Азии. Таким образом, анализ эволюции узбекского ювелирного искусства представляет собой исследование сложного взаимодействия традиций, культурного обмена и технологического совершенствования, результатом которого стали выразительные символы различных эпох, отражающие ценности и эстетические идеалы каждого исторического периода.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Аскарлов А.А. Древняя Земледельческая культура эпохи бронзы юга Узбекистана. – Ташкент: Фан, 1977. – 231 с.
2. Фахретдинова Д.А. Ювелирное искусство Узбекистана. – Ташкент: Изд-во Гафура Гуляма, 1988.
3. Лунева В.В. Особенности формирования этапов культового ювелирного искусства эпохи бронзы, раннего железа, античности среднеазиатского двуречья // Новое слово в науке и практике: гипотезы и апробация результатов исследований. Вып. XXXI - Ташкент, 2017
4. «Jewelry Art. An Illustrated Guide to Jewelry» by Daniela Mascetti, David Bennett. «Art Native», 2005.
5. Лунева В.В. Эллинистические мотивы в ювелирных украшениях Средней Азии // San`at. – Ташкент, 2015. – № 3.

¹² Эпистемологическая – связанная с эпистемологией, областью философии, которая изучает природу, источники и границы человеческого знания.

OSTEOLOGIYA BO'LIMINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Umirov Nurulla Usanovich

Jizzax davlat pedagogika universiteti, Jizzax katta o'qituvchi

Annotatsiya: Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy metodlari keng qo'llanilmoqda. O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Maqolaning maqsadi oliy ta'lim tizimida odam anatomiyasi fanini o'qitishda yuqori samaradorlikka erishish uchun interfaol usul va vositalar orqali ta'lim samaradorligini oshirish, ta'limni rivojlantirish bo'yicha ba'zi tavsiyalar berishdir.

Kalit so'zlar: Osteologiya, «Tez savolga — tez javob», «Tarmoqlar (Klaster)», «Matnni davom ettir», «Yelpig'ich», «Domino», «Raqamli diktant».

O'zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan oliy ta'lim sohasi bo'yicha o'rtaga qo'yilayotgan vazifalarni bajarish ko'p jihatdan o'qituvchi shaxsiga bog'liq [1]. O'qituvchilik sharaflidir, lekin juda murakkab kasbdir.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida ta'lim-tarbiyadan ko'zda tutilayotgan maqsadga erishish, talabalarning xilma xil faoliyatini uyushtirish, ularni bilimli, odobli, e'tiqodli, mehnatkash, ishbilarmon, barkamol inson qilib o'stirish o'qituvchi zimmasiga yuklatilgan. Xalqimizning kelajagi, O'zbekistonning istiqboli ko'p jihatdan o'qituvchiga, uning saviyasi, tayyorgarligi, fidoyiligiga, yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash ishiga bo'lgan munosabatiga bog'liq. Yaxshi o'qituvchi bo'lish uchun pedagogik nazariyani egallashning o'zigina yetarli emas.

Chunki pedagogik nazariyada bolalarni o'qitish va tarbiyalash haqida umumiy qonun-qoidalar, tamoyillar, umumlashtirilgan metodik g'oyalar bayon etiladi, talabalarning yosh va individual xususiyatlarini e'tiborga olish ta'kidlanadi [2]. Universitet hayoti, amaliy pedagogik jarayon esa juda xilma-xil, murakkabdir. Pedagogik nazariyaga mos kelmaydigan vaziyatlar ko'p uchrab turadi.

Bu esa o'qituvchidan keng bilimdonlikni, puxta amaliy tayyorgarlik va yuksak pedagogik mahorat hamda ijodkorlikni talab etadi. Biror kasbning haqiqiy ustasi bo'lish uchun kishida tabiiy qobiliyat, ma'lum jismoniy va ruhiy xislatlar, puxta tayyorgarlik, ayrim shaxsiy sifatlar bo'lishi kerak.

Pedagogik kasbini tanlagan kishi avvalo sog'lom bo'lishi, so'zlarni to'g'ri va yaxshi talaffuz qila olishi, bosiq va asablari joyida bo'lishi, boshqalar bilan muomalada o'zini tuta olishi zarur. Shuningdek, o'qituvchida talabalarni yoqtirish, ular bilan ishlashga mayli borlik, xushmuomalalik, kuzatuvchanlik, keng fikrlay olish, tashkilotchilik, o'ziga va boshqalarga nisbatan talabchanlik kabi shaxsiy sifatlar mavjud bo'lishi zarurdir [3].

Kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosati insonni intellektual va ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan uzviy bog'liq bo'lgan uzluksiz ta'lim tizimi orqali har tomonlama rivojlangan barkamol shaxsni shakllantirishni nazarda tutgani holda, ta'lim oluvchilarda bilim olishga va yangiliklarni puxta o'zlashtirishga ehtiyojini, shuningdek, asosiy o'quv-

ilmiy va umummadaniy bilimlar, milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy-axloqiy fazilatlar, ijodiy fikrlash, atrof-muhitga ongli munosabatda bo'lish ko'nikmalarini tarkib toptirishni uzluksiz ta'lim jarayonining asosiy vazifasi sifatida belgilab berdi.

Oliy ta'lim tizimining asosiy maqsadi — barcha sohalarda yetuk mutaxassis shaxsni tayyorlash, uning ijodiy, ruhiy va jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish hamda axloqiy jihatdan mustahkam faol fuqaroni tarbiyalashdir.

Oliy ta'lim tizimidagi asosiy vazifalardan biri o'quv jarayoniga pedagogik innovatsion usullar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalar(AKT)ni joriy qilish orqali zamon talabiga muvofiq ta'lim berish jarayonini keskin o'zgartirish bo'lib, uning asosini oliy ta'lim tizimida o'qitilayotgan fanlarning uslubiy tizimlarini yaratish tashkil etadi.

Hozirgi kunda ta'lim-tarbiya jarayonida interfaol pedagogik texnologiyalardan uzluksizlik va uzviylik tamoyili asosida foydalanishga katta e'tibor berilmoqda, chunki ta'limning interfaol turi maktabgacha ta'lim bosqichidan to oliy ta'lim jarayonigacha ta'lim oluvchida mustaqil tafakkur hamda tezkor faoliyatni tarkib toptirishga xizmat qiladi. Ta'limning interfaol metodlaridan har bir bosqichda talabning o'ziga xos psixologik xususiyatlari, tafakkur tarzini hisobga olgan holda foydalanish, aniq bir talabalar auditoriyasining o'ziga xos jihatlarini hisobga olish o'qituvchidan katta pedagogik mahoratni talab qiladi [4].

Xususan:

- «Tez savolga — tez javob»;
- «Tarmoqlar (Klaster)»;
- «Matnni davom ettir»;
- «Yelpig'ich»;
- «Domino»;
- «Raqamli diktant» kabi metodlar oliy ta'lim tizimida ham muvaffaqiyatli

qo'llanib kelinmoqda va ulardan dars jarayonida foydalanish esa talabalarni darsga nisbatan qiziqishini oshiradi.

O'qituvchi talabning talab va ehtiyojlariga ko'ra ta'lim texnologiyalariga asta-sekin murakkab elementlarni kiritgan holda oqilona qo'llay bilishi lozim. Har bir pedagog shuni doimo yodda tutishi kerakki, hozirgi zamon tarbiyasining barcha jarayonlari talabalarni tahlil qilish, mustaqil fikrlash va ijod qilishga yo'naltirilmog'i lozim.

Shuning uchun ta'lim jarayonida interfaol usullar, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llashga nisbatan qiziqish kundan-kunga kuchayib bormoqda. Bunday usullar talabalarga tayyor bilimlarni o'zlari qidirib topib, mustaqil o'rganib, tahlil qilish va xulosalarni ham o'zlari chiqarishlari lozimidligini o'rgatadi.

Bu jarayonda shaxsning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratiladi, talaba dars jarayonining asosiy ijrochisiga aylanadi. Interfaol usullar o'qituvchi-talaba hamda talabalarning o'zaro birgalikdagi harakatlaridir. Ushbu jarayonda o'qituvchi o'quv mashg'ulotining tashkilotchisi, rahbari va nazoratchisi vazifasini bajaradi.

Bunda talaba auditoriyada o'zini erkin his qilishi, o'quv faoliyati emotsional jihatdan qoniqtirishi lozim, ana shundagina u o'zining fikrlarini erkin bayon qila oladi. Oliy talim tizimida biologiya yo'nalishida ta'lim olayotgan talabalar Biologiyaning asosiy fanlarini

chuqur o'zlashtirishlari lozim jumladan Odam anatomiyasi fani biologiya yo'nalishi talabalari uchun eng asosiy fanlardan biridir.

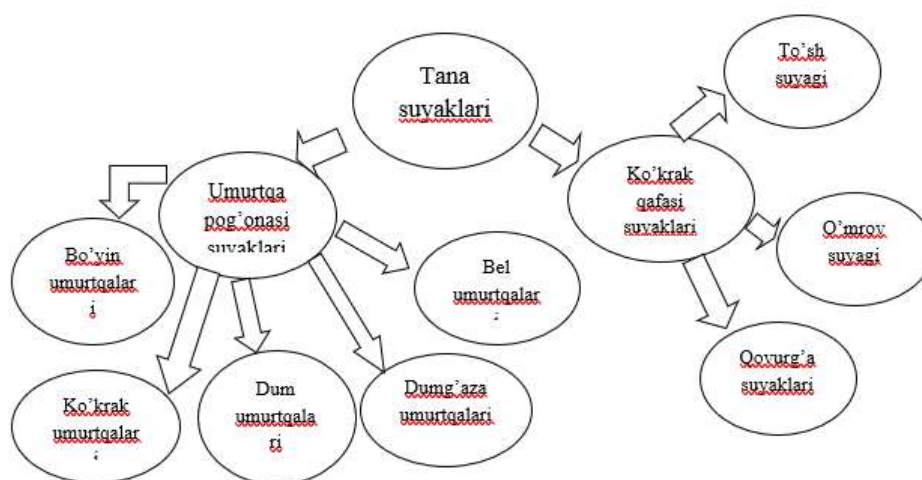
Odam anatomiyasi odam organizmining shaklini, tuzilishini, uning rivojlanish jarayonini o'rganadigan fan bo'lib, har bir a'zoni jinsiy va yosh jihatdan tafovut qilishini, shuningdek, atrof muhitning a'zolar tuzilishi va funksiyasiga bo'lgan ta'sirini o'rganadi. Odam anatomiyasining Osteologiya bo'limi – odam suyaklari haqidagi qismi hisoblanadi.

Osteologiya - bu suyaklarni, xususan ularning tuzilishi va funktsiyalarini o'rganish uchun mas'ul bo'lgan fan sohasidir. Bu atama yunoncha ildizlardan kelib chiqadi osteo, "suyak" degan ma'noni anglatadi va logotiplar, bu "bilim" yoki "fan" degan ma'noni anglatadi.

Oliy ta'lim tizimida keng ko'lamda qo'llaniladigan interfaol usullar bir qancha bo'lib, qaysi metodni tanlash o'qituvchining o'tayotgan mavzusi hamda darsning maqsadiga bog'liq.

«Tez savolga — tez javob» usuli ham odam anatomiyasi darslarida qo'llash uchun qulay usullardan hisoblanadi. Uning afzal jihati kam vaqt talab qilishidir. Mazkur usul qo'llanilganda o'qituvchi savollarni tartib bilan o'qiydi. Talabalar esa tartib raqami va javobni yozadilar. Masalan: o'qituvchi (og'zaki): 1) Osteologiya deb nimaga aytiladi? — talaba (yozma ravishda): 1) Insonning suyaklarini o'rganadigan anatomiyaning bir bo'limiga osteologiya deb ataladi. Talabalar javobni bilmay, yoza olmasalar, tartib raqamining to'g'risiga minus (—) belgisini qo'yadilar. So'ngra o'qituvchi to'g'ri javoblarni o'qiydi, talabalar o'z ishlarini mustaqil tekshirib baholaydilar. Talabalarga ishonish, erkinlik berish, shu bilan birga, nazorat qilib borish ularda adolatlilik, rostgo'ylik fazilatlarini tarbiyalaydi [5].

«Tarmoqlar (Klaster)» metodida esa biror-bir mavzuni chuqur o'rganish avvalo talabalarning fikrlash faoliyatini jadallashtirishga hamda oshirishga xizmat qiladi. Mazkur usulni qo'llashdan maqsad mavzuni mustahkamlash, yaxshi o'zlashtirish va umumlashtirishga qaratilib, bunda talabalarning shu mavzu bo'yicha tasavvurlari chizma asosida ifodalanadi. Masalan: «Tana suyaklari» mavzusi bo'yicha berilgan matn asosida klaster chiziladi.

Yuqorida keltirilgan barcha metodik texnologiyalardan xulosa qilib shuni aytish mumkinki, interfaol usullardan foydalanib dars o'tilganda guruhda qoloq, o'zlashtirmaydigan talaba qolmaydi. Deyarli barcha talabalar dars jarayoniga jalb etilib,

ularning darsga qiziqishlari ortadi. Bunday darslar talabalarning mustaqil bilim olishlari mutaxassisliklarini chuqurroq o'rganishlariga, ayniqsa, guruh talabalarining fikrlash qobiliyatlarini oshirishga katta yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. "O'zbekiston" NMIU, 2017. – 47 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. "O'zbekiston" NMIU, 2017. – 485 bet.
3. Aleks Muur. Ta'lim berish va ta'lim olish: pedagogika, ta'lim dasturi va tarbiya. - Rutledj. Ikkinchi nashr. 2012. 202-bet.
4. Tolipov O. Q., Usmonboyeva M. U. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — T.: Fan, 2006. — 262 b.
5. Yo'ldoshev J. G., Usmonov S. A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. — T.: Fan va texnologiyalar, 2008. 132–134 b.

IQBOL MIRZONING "BONU" ROMANIDA QO'LLANILGAN SHE'RIY
PARCHALAR XUSUSIDA

Nasiba Norova

BuxDU o'qituvchisi, f.f.f.d(PhD)

Nazokat Nurullayeva

BuxDU Adabiyotshunoslik (o'zbek) yo'nalishi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada iste'dodli ijodkor Iqbol Mirzoning o'zbek adabiyoti, nasrida epistoliyar shaklida yaratilgan "Bonu" romani haqida fikr yuritiladi. Romanda ayollar obraziga xos jihatlar, davr, muhit, ijtimoiy munosabatlar bilan bir qatorda asarda qo'llanilgan she'riy misralar tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Hozirgi adabiy jarayon, nasr, nazm, badiiy mahorat, badiiy tasvir vositalari, milliy ruh.

Adabiyot – xarakterlar yaratish san'ati. Har qanday san'atning mazmuni – voqelikdir. Binobarin, u xuddi voqelikning o'zidek, bitmas-tuganmasdir. Bu bitmas-tuganmas mazmuni adabiyot alohida bir usulda ifoda etadi. Adabiyot „obrazli tafakkur“dir. Bu ta'rifni birinchi marotaba fanga olib kirgan Gegel adabiyotning obrazlilikini mana bunday tushuntirib bergan edi: “Poetik tasvirni biz obrazli tasvir deb belgilay olamiz, chunki, u bizning ko'z oldimizda mavhum mohiyat o'rniga uning muayyan realligini qo'yadi”¹³.

Badiiy adabiyotda inson obrazini to'laqonli yaratish, uni o'quvchi ko'z oldida konkret jonlantirish uchun xizmat qiladigan qator vositalar mavjud. Bularga muallif xarakteristikasi, portret, badiiy psixologizm, personaj nutqi kabi badiiy unsurlar kiritish mumkin. Badiiy asarda lirik matnni singishtirib yuborish katta mahorat talab qiladi. Iqbol Mirzoning shoir sifatida tanigan va bilganimiz uchun “Bonu” romanida qo'llangan she'riy misralar matn mohiyatini to'laqonli angalash va ochish uchun juda ham o'rinli ishlatilganligiga guvoh bo'lamiz. Asardan olingan parchalar asosida fikrimizni asoslaymiz.

“ Bonuning dadasi maktabda til va adabiyot muallimi, onasi esa qishloq kutubxonachisi bo'lib ishlaganidanmi, yoki Mir Arab madrasasi hovlisini 10 yil supurgan bobosi qo'lidan tarbiya olgani uchunmi, yoki Til va adabiyot fakultetida o'qiganligi uchunmi asar bosh qahramoni Bonuning tilidan juda ajoyib, gavharga teng misralar keltirilgan. Bobosi Huvaydoning muxlisi bo'lganligi uchun Bonu Huvaydoning g'azallaridan juda ko'p bilar edi. Albatta, bu g'azallarni vaziyatga mos, ayni o'rnida qo'llagan. Bu misralar asarning ta'sirchanligini nihoyatda oshirgan. Bu asardan ta'sirlanib kitobxonlar Bonuga atab she'rlar yozganlar va bu she'rlarni Iqbol Mirzoga yoki “Iqbol Mirzo” telegram kanaliga yuborishgan. Asarda Bonu tan olgandek mutolaa hayotining mazmuni ekanligi yaqqol namoyon bo'ladi. Bobosi o'lganida Bonuni bobosining hovlisidan chalg'itish juda qiyin bo'ladi. Shunda Bonu akasiga iltimos qilib “Huvaydo” ning kitobini bobosining uyidan

¹³ <http://portal.guldu.uz/download-edfiles-8752.doc>

oldirib keldiradi va shu bilan Bonu xayolan bobosi bilan gaplashadi. Bobosi o'lgan paytlarida Huvaydodan shunday misralar keltiradi:

O'limdan bexabar bo'lma,
Bo'lur nogoh sanga paydo,
Yaqongdan olsa qo'ymas,
Aylasang sad bor vavaylo¹⁴.

Asar davomida yuqorid ko'rsatganimiz qahramon porteini chizishdagi o'ziga xos usuldan yana ko'p bor foydalaniladi. "Oradan bir oy o'tar-o'tmas Toshkentda chiqadigan rangli jurnal muqovasida ko'ylagim va yuzim lov-lov yonib, kulib turgan suratim bosilib chiqdi. Hamma yoqda shov-shuv: "Nima deysan, o'zimizning Bonuni Toshkentdayam tanisharkan, iltimos qilib suratga tushirishibdi", "Chiroyli bo'lsang shu-da", "Chiroyi uchunmi yo a'lochiligi sababmi?", "Uyamma, buyamma, dadasi Toshkentda o'qigan-ku, tanishlarini ishga solgan-da..."¹⁵

Konsultatsiyaga kirsam, o'zaro suhbatlashib o'tirgan muallimlar menga bir qarab, ko'z uzolmay qolishdi. Ulardan biri- sochlari jingala, yoshroq domla: -Jurnalda rasmi chiqqan qizsiz-a?-deb so'radi. -Ha,-dedim sal tortinib. - Juda soz,- dedi qora to'ridan kelgan to'laroq o'qituvchi,- bizda sizday qizlar o'qishi kerak, ichki go'zallik yaxshi, agar tashqi go'zallik ham vobasta bo'lsa, bu-a'lo!"¹⁶. Haqiqatda ham Bonu nihoyatda go'zal qiz bo'lib ulg'ayadi. Ko'rgan kishining aqli shoshar edi. Qosh-ko'zlariga surma surtish shart emas edi. O'rtancha opasining to'yida hamma yasan-tusan, pardoz-andoz qilayotgan payt opasi Bonuning qosh-ko'zlarining go'zalligi uchun Chustiydan bayt o'qiydi, Bonu uyalib uyga kirib ketadi.

"Ko'zlaringiz surmaga muhtoj emas,
Qoshlaringiz o'smani qilmas havas"¹⁷.

Go'yoki Furqat Fuzuliyning "Kelinchar" radifli g'azaliga yozilgan muxammasiga o'xshaydi. "Surmadin ko'zlar qaro, qo'llar xinodin lolarang, G'o'zadan yuzalarda tobu , o'smadin qoshlar tarang"... kabi. Bonuning eng yaqin o'rtog'i ko'zgu edi. Bo'yi yetgan sayin chiroyi ochilib, go'zallashib borayotganini o'zi ham bilar edi. Onasi ko'z tegmasin deb, Yetti pini aylantirar, dam soldirar, tumorlar, ko'zmunchoqlat taqib qo'yar edi. Bonuning go'zalligini ko'rgan Olmos quyidagi baytni paxta dalasiga ko'rgani kelganida o'qiydi:

"Ey sanam, vaslingni izlab
Darbador soldim so'rog',
Barcha aytdi: Ul sanga
Jondan yaqindur, san-yirog'"¹⁸.

O'z anvatida Bonu ham Olmosga ipsiz bog'lanib qolgan va miyasiga faqat ishqqa oid misralar kelar edi:

Sani ishqingdan, ey dilbar,
Ajab devonalar bo'ldum,
Xaloyiqg'a bo'lub kulgu,

¹⁴ Iqbol Mirzo. Bonu. - Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2018. -B.9.

¹⁵ Iqbol Mirzo. Bonu. - Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2018. -B.32.

¹⁶ Iqbol Mirzo. Bonu. - Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2018. -B.10.

¹⁷ Iqbol Mirzo. Bonu. - Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2018. -B.10.

¹⁸ Iqbol Mirzo. Bonu. - Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2018. -B.16.

Base afsonalar bo'ldum¹⁹.

Vaqtlar o'tib bu misralar o'zining peshonasiga taqdir muhri bo'lib qolishini, albatta, bilmagan edi. Barcha baxtli kunlari omonat ekanligi xayoliga ham kelmagan edi. Olmos Lutfiyni sevib o'qir edi va shuning uchun Huvaydodan ko'ra Lutfiydan Bonu uchun misralar keltirardi.

Jafoni jonima oz qilki, nogahon bir kun
Jafo tugarsa, netarsan, jafo kerak bo'lsa?
Kishiki o'z jonig'a qasd etar, seni sevsun,
Dag'i eshikinga kelsun, balo kerak bo'lsa²⁰.

Olmos bu baytlarni o'qib Bonuning go'zalligi va ishqida yuragi tilkapora bo'layotganligi va azob chekayotganligini aytadi, ammo bu qiynoq, bu jafolar uning joniga huzur va lazzat bag'ishlashini aytadi. Asarda faqatgina Huvaydo ijodidan misralar keltirilmaydi, balki zamonaviy she'riyatdan ham misollar keltiriladi. Masalan, Bonu Olmosning tug'ulan kun tabrigiga xos javob topish uchun butun kursdoshlar yon daftari-yu telefon xotiralaridan misollar qidiradi.

"Qizlarning qiyqiriq aralash tabriklaridan quloqqinam qomatga keldi. Eh-ye,tug'ilgan kunda bundan ham ortiq sovg'a, bundan ham otashin tabrik bo'lishi mumkinmi? Yettinchi osmonga uchib ketdim: "Assalomu alaykum! Rahmat e'tibor, hurmat va tabrik-she'r uchun, O'zingizga ham Juma ayyomi muborak bo'lsin", - deb xat yubordim. "Bu o'zbek filologiyasida o'qiydigan tolibaning javobi emas", degan noma qaytdi. Sal o'tib qo'ng'iroq qilib yana qutladi. Peshindan keyin universitetga kelishini aytib, "Ungacha SMSimga javob kutaman", deb ta'kidladi. Chiroyli she'riy javob topish maqsadida kursdoshlarning daftariyu telefon xotirasini titkilab chiqdik. Va nihoyat hammamizga bir she'r ma'qul bo'ldi:

O,ilk muhabbatim,iliq muhabbat,
Totli tuyg'ularga to'liq muhabbat!
Bahor quyoshiday issiq bo'lg'in-u,
Bahor havosiday o'zgarma faqat!²¹

Iqbol Mirzo asosan, she'riy asarlar yozganligi uchun ham o'zbek adabiyotidagi ko'pgina ijodkorlarning ijodi bilan juda yaxshi tanish. Asarda juda ko'plab she'riy parchalardan foydalangan. O'zbekiston xalq shoiri Halima Xudoyberdiyevaning misralaridan ham juda o'rinli foydalangan. Bahor faslining ob-havosi, injiqliklari bir kun issiq, bir kun yomg'ir, bir kun quyoshli, yana bir kun sovuq... kabi fasl injiqliklarini sevgilisining injiqliklariga ko'chirmasligini ta'kidlagan.

Oddiygina qishloqqa qaytish uchun avtobusga o'tiradi. Shunda Rauf Parfining quyidagi misralari xayolidan o'tadi. "Avtobus derazasidan qarab ketsan... Yiroq qochib ketar tashvishlar.

Hatto boshiga qiyin tashvishlar tushganida ham , hattoki dafn marosimlarida ham g'azallar o'qiydi. Masalan, "Huvaydo" boboning dafn marosimida barcha keta-ketguncha

¹⁹ Iqbol Mirzo. Bonu. - Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2018. -B.17

²⁰ Iqbol Mirzo. Bonu. - Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2018. -B.20

²¹ Iqbol Mirzo. Bonu. - Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2018. -B.21.

har kim o'z bilganicha tilovat qilib borsa, Bonu Huvaydo g'azallaridan alam va iztirob bilan o'qib borar edi.

Oh, mani dardu balog'a
Mubtalo qilg'an firoq.
Taxti baxtimni buzib
Oxir gado qilg'an firoq.
Man zaif, bechorakim
Doimo furdad bilan,
Kuydirib xokistarimni
Zero po qilg'on firoq²².

"Huvaydo" bobo vafot etganidan so'ng Bonu 2-marta bobosini yo'qotgandek bo'ladi. Hayot zerikarli, rangsiz, ohangsiz bo'lib qoladi. Hatto Olmosdan keladigan xatlar ham yuragida chiroq yoqmaydi. Eng yaqin insonlarim u dunyoda ekan, men bu dunyoda nima qilib yuribman deb o'ziga o'zi savol berar edi. Bonu o'z dardi haqida shunday misralarni keltiradi:

Tanangda og'riqni his etsang,
Demakki sen tirik jonsan.
O'zgalarderdini sezsang,
Demak, insonsan, insonsan.

Bu asar sanama-sana maktub tarzida kelgan. Shu munosabat bilan 9-fevral Navoiy bobomizning tavallud kunlari munosabati bilan shunday baytni keltiradi:

Navosiz ulusning navobaxshi bo'l,
Navoiy yomon bo'lsa, sen yaxshi bo'l!

Bu achchiq tanbeh haqida chuqur mulohaza yuritadi. O'zini va Navoiyning hayotini solishtiradi. Xulosa o'rnida aytdanda, asarda juda ko'p she'riy parchalar qo'llanilgan. Bu ham ijodkorning individual uslubi, badiiy mahoratidan darak beradi. Ilk nasriy asari ushbu uslub Iqbol Mirzoning an'analarni davom ettirib kelayotganligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Иқбол Мирзо. Бону. Учинчи жилд. Роман ва ҳикоялар. Тошкент. "Sharq" HMAK. 2020. 98-бет.
2. Iqbol Mirzo. <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/iqbol-mirzo/>.
3. Xaydaraliyeva A. Iqbol Mirzoning "Bonu" romanida o'zbek ayolining sabr-bardoshi va ichki kechinmalari tahlili. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences (E) ISSN:2181-1784 www.oriens.uz SJIF 2023 = 6.131 / ASI Factor = 1.73(10), October, 2023.
4. Norova N. Principal Directions of Studying the Problem of Style in Literature (on the Example of U. Kochkor's Lyrics) // JournalNX. – C. 913-915.

²² Iqbol Mirzo. Bonu. – Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2018. – B.17

5. Norova N., Nigina M. OMON MATJON SHE'RLARIDA QUSHLAR TIMSOLI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 13. – №. 3. – С. 27-30.
6. Nasiba N. UDC: 821.512. 133 TRADITION AND INNOVATION IN USMON KUCHKOR'S POEMS //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – С. 100.
7. Norova N. B. Creative abilities of the artist in the application of the art (on the example of the lyrics of osman kochkar) //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – Т. 4. – №. 5. – С. 214-221.
8. Norova N. Artistic skills in Usmon Kuchkor poetry //центр научных публикаций (buxdu. Uz). – 2022. – Т. 15. – №. 15.
9. Bakhtiyorovna N. N. CREATIVE ABILITIES OF THE ARTIST IN THE APPLICATION OF THE ART (ON THE EXAMPLE OF THE LYRICS OF OSMAN KOCHKAR).
10. Gaybulloevna D. S., Bakhtiyorovna N. N. PSYCHOLOGIST IN ULUGBEK HAMDAM'S NOVEL " FATHER.
11. Norova N. УСМОН ҚЎЧҚОР УСМОН ҚЎЧҚОРНИНГ “ЛАЗИЗЖОН МАРСИЯСИ” ШЕЪРИ ХУСУСИДА: УСМОН ҚЎЧҚОРНИНГ “ЛАЗИЗЖОН МАРСИЯСИ” ШЕЪРИ ХУСУСИДА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 16. – №. 16.
12. Norova N. ҲОЗИРГИ ШЕЪРИЯТДАГИ ПОЭТИК ЯНГИЛАНИШЛАР ҲАҚИДА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 16. – №. 16.
13. Norova N. Usmon Qo 'chqor lirikasidagi obrazlar turkumi //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
14. Baxtiyorovna N. N. USMON QOCHQOR LIRIKASIDA MUHABBAT MAVZUSINING TALQINI: DOI: 10.53885/edinres. 2021.71. 75.119 Norova Nasiba Baxtiyorovna, BuxDU Uzbek tili va adabiyoti kafedrası tayanch doktoranti (Ozbekiston) //Научно-практическая конференция. – 2021.
15. Норова Н. Б. УСМОН ҚЎЧҚОР ШЕЪРИЯТИДА ТАБИАТ ТАСВИРИ ТАЛҚИНИ: Норова Насиба Бахтиёровна, Бух ДУ ўзбек адабиёти кафедраси ўқитувчиси,(PhD) //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2023. – №. 1.
16. Davronova S. THE ORIGINALITY OF THE ARTISTIC IMAGE AND THE TRUTH OF LIFE IN THE NOVELS OF ULUGBEK KHAMDAM //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2022. – Т. 2. – №. 06. – С. 49-53.
17. Давронова Ш. Г. АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ АНЪАНАЛАРИ ВА ИСТИҚЛОЛ ДАВРИ ЎЗБЕК РОМАНЧИЛИГИ //МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА. – 2021. – Т. 4. – №. 1-2.
18. G'aybulloevna D. S. The Issue of Artistic Image of Nature and Method In The Works Of Isajan Sultan (On The Example Of “The Missing Motherland”) //Indonesian Journal of Innovation Studies. – 2022. – Т. 18.

19. Давронова Ш. ҚИССАДА БАДИИЙ ДАЛИЛЛАШНИНГ ЎРНИ: Шоҳсанам Давронова БухДУ ўзбек тили ва адабиёти кафедраси доценти, ф. ф. доктори //Научно-практическая конференция. – 2021.
20. Shokhsanam Davronova 2021. UZBEK NOVEL IN THE INDEPENDENCE PERIOD: TRADITION AND NOVELTY ISSUES. JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal. (Feb. 2021), 679–683.
21. Davronova S. Eastern and western literary tradition in the modern uzbek novels //World science. – 2016. – Т. 4. – №. 5 (9). – С. 33-34.
22. Davronova S. MODERN ÖZBEK ROMANLARINDA KÂMİL İNSAN TERBİYESİ MESELESİNİN ELE ALINIŞI //Electronic Turkish Studies. – 2017. – Т. 12. – №. 15.
23. DAVRONOVA S. TARİHİ ROMANDA MUTASAVVIF BİLGİN SİMASI //DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI I. – С. 108.
24. Shohsanam D. EASTERN AND WESTERN LITERARY TRADITION IN THE MODERN UZBEK NOVELS //International Scientific and Practical Conference World science. – ROST, 2016. – Т. 4. – №. 5. – С. 33-34.
25. Давронова Ш. Литературное влияние и творчество //Иностранная филология: язык, литература, образование. – 2016. – Т. 1. – №. 2 (59). – С. 40-46.
26. Давронова Ш. Адабий таъсир ва ижодийлик //Иностранная филология: язык, литература, образование.–2016. – 2016.
27. Davronova S. КОНТРАСТИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ МЕТОДА В ЛИТЕРАТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ РАССКАЗА ИСАДЖАНА СУЛТАНА “ОЛИСДАГИ УРУШНИНГ АКССАДОСИ”(«ЭХО ВОЙНЫ ВДАЛЕКЕ») //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 9. – №. 9.
28. Davronova S. Mythology in intellectual novels //Theoretical & Applied Science. – 2015. – №. 4. – С. 40-43.
29. Gaybulloevna D. S., Bakhtiyorovna N. N. PSYCHOLOGIST IN ULUGBEK HAMDAM'S NOVEL" FATHER.
30. Davronova S., Kandimova I. CHARACTER CREATION SKILLS OF LUKMON BORIKHAN //INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION". – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 30-34.
31. Latipov H. R. ALISHER NAVOI ON LOVE, ENLIGHTENMENT AND AWARENESS //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 6. – С. 551-556.
32. Ramazonovich L. H. Souls striving to god or from the world of wise people //Journal of Social Sciences and Humanities Research. – 2018. – Т. 6. – №. 04. – С. 14-18.
33. Baxtiyorovna, N. N. ., & Latipov, H. R. . (2024). Expression of Common Ideas and Images in the Creations of Navoy and Pushkin. International Journal of Formal Education, 3(4), 46–53. Retrieved from <http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/2479>

34. Ramazonovich, L. H. . (2024). Symbolism, Allusion and Essence in the Work of Turkigoi Songs. *International Journal of Formal Education*, 3(4), 20–28. Retrieved from <http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/2474>
35. https://www.researchgate.net/profile/Tulkin-Sultanov/publication/341120673_Ali_Sir_Nevai'nin_Mecalisu'n-Nefais_ve_Sadiki_Afsar'in_Mecma'u'l-Havas_Tezkirelerinin_Karsilastirmali_Analizi/links/5eafe653a6fdcc7050a87193/Ali-Sir-Nevainin-Mecalisuen-Nefais-ve-Sadiki-Afsarin-Mecmauel-Havas-Tezkirelerinin-Karsilastirmali-Analizi.pdf
36. Ramazonovich L. H. Symbolism, Significance and Essence //Best Journal of Innovation in Science, Research and Development. – 2024. – Т. 3. – №. 3. – С. 822-827.
37. Латипов Х. Р. “ЛИСОН УТ-ТАЙР” ДА МАЪРИФАТ ТАЛҚИНИ ВА ОРИФ ОБРАЗИ ТАСВИРИ //THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY. – 2024. – Т. 2. – №. 20. – С. 205-211.
38. Рамазонович Л. Ҳ. SHARQ ADABIYOTIDA IRFON IFODASI //THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY. – 2024. – Т. 2. – №. 20. – С. 242-250.
39. Латипов , Х. (2024). А.ЯССАВИЙ ҲИКМАТЛАРИДА ТАСАВВУФ ТАЛҚИНИ.CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD,1(4), 192–202. Retrieved from <https://universalconference.us/universalconference/index.php/crismw/article/view/1402>

MILLIY IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISH
YO'NALISHLARI VA OMILLARI.

Saparboyev Akbarbek Marks O'g'li

Osiyo Xalqaro Universiteti talabasi (2-kurs magistratura) Yonalish kodi va nomi : 70310102-
Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) akbarbek0233@gmail.com +998975270233

Annotatsiya: Milliy iqtisodiyotning mustahkam va barqaror rivojlanishi, ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ularning ichida kichik biznesning roli nihoyatda muhimdir. Kichik biznes mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirish, ish o'rinlarini yaratish, innovatsiyalarni joriy etish, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Kichik biznesni rivojlantirish nafaqat iqtisodiy jihatdan, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada kichik biznesning milliy iqtisodiyotdagi o'rni, uning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar va biznesni rivojlantirish yo'nalishlari haqida so'z yuritamiz.

Kalit so'zlar: Kichik biznes, milliy iqtisodiyot, rivojlanish strategiyalari, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, ish o'rinlarini yaratish, innovatsiyalar, boshqaruv ko'nikmalari, texnologik yordam, mahalliy ishlab chiqarish, raqobatbardoshlik, eksport imkoniyatlari, infratuzilma.

KIRISH

Milliy iqtisodiyotning mustahkam va barqaror rivojlanishi, ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ularning ichida kichik biznesning roli nihoyatda muhimdir. Kichik biznes mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirish, ish o'rinlarini yaratish, innovatsiyalarni joriy etish, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Kichik biznesni rivojlantirish nafaqat iqtisodiy jihatdan, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada kichik biznesning milliy iqtisodiyotdagi o'rni, uning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar va biznesni rivojlantirish yo'nalishlari haqida so'z yuritamiz.

Kichik biznesning milliy iqtisodiyotdagi roli

Kichik biznes iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi, chunki u ko'plab sohalarda raqobatni oshiradi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini diversifikatsiya qiladi. Kichik va o'rta biznes kompaniyalari iqtisodiyotni turli qatlamlarida faoliyat yuritadi, ularning aksariyati quyidagi sohalarda ishlaydi:

Ish o'rinlarini yaratish: Kichik bizneslar ko'plab yangi ish o'rinlari yaratadi, ayniqsa, yoshlar va ayollarni ish bilan ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

Innovatsiyalarni rivojlantirish: Kichik bizneslar o'z faoliyatida innovatsiyalarni amalga oshirish, yangi mahsulotlar va xizmatlarni joriy etish orqali iqtisodiyotni modernizatsiya qilishda muhim o'rin tutadi.

Mahalliy ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash: Kichik bizneslar mahalliy resurslardan samarali foydalanish va ularni ishlab chiqarish jarayonlariga jalb qilish imkonini beradi. Bu milliy ishlab chiqarishni kuchaytiradi.

Iqtisodiy diversifikatsiya: Kichik biznes iqtisodiyotda turli sohalarning rivojlanishiga yordam beradi, bu esa iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kichik biznesni rivojlantirish yo'nalishlari

Kichik biznesni rivojlantirishda bir qator strategiyalarni amalga oshirish kerak. Quyidagi yo'nalishlar kichik biznesning o'sishini ta'minlashda muhim hisoblanadi:

Moliyaviy qo'llab-quvvatlash: Kichik bizneslar uchun moliyaviy resurslarning etishmasligi eng katta to'siq hisoblanadi. Bank kreditlari, mikro kreditlar va subsidiya dasturlari orqali kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi samarali rivojlantirilishi kerak. Xususan, startaplar va yangi tashkil etilgan kichik kompaniyalar uchun moliyaviy yordam ko'rsatish juda muhimdir.

Boshqaruv va texnologik yordam: Kichik bizneslar ko'pincha boshqaruv ko'nikmalariga ega bo'lmasligi, shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladi. Kichik biznes uchun boshqaruv va texnologiyalarni o'rganish kurslarini tashkil etish, treninglar o'tkazish va maslahat xizmatlarini ko'rsatish orqali bu muammolarni hal qilish mumkin.

Yuqori sifatli infratuzilma yaratish: Kichik biznesning rivojlanishi uchun yaxshi infratuzilma zarur. Yaxshi transport tizimi, tezkor internet, savdo markazlari va omborxonalar xizmati kabi infratuzilmalar kichik biznesni rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, soliq va bojxona tizimlarining soddalashtirilishi, huquqiy muhitning yaxshilanishi zarur.

Mahsulot va xizmat sifatini oshirish: Kichik bizneslar o'z mahsulotlari va xizmatlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari kerak. Bu esa raqobatbardoshlikni oshiradi va bozorda barqaror o'rin egallash imkoniyatini yaratadi.

Eksportni rivojlantirish: Kichik biznesning global bozorga chiqishi uchun eksport imkoniyatlarini yaratish zarur. Xususan, kichik kompaniyalar o'z mahsulotlarini xalqaro bozorga chiqarish orqali yangi bozorlarni zabt etishlari mumkin.

Kichik biznesni rivojlantirishga ta'sir qiluvchi omillar

Kichik biznesning muvaffaqiyatli rivojlanishida bir qator ichki va tashqi omillar muhim ahamiyatga ega. Ular quyidagilardan iborat:

Moliyaviy resurslarning mavjudligi: Kichik bizneslarning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan asosiy omil – bu moliyaviy manbalar. Kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun davlat tomonidan ko'rsatiladigan subsidiyalar, mikro kreditlar va boshqa moliyaviy dasturlar katta rol o'ynaydi.

Huquqiy va regulyator muhit: Kichik biznes uchun soliq va qonuniy to'siqlarni kamaytirish, shuningdek, huquqiy doiradagi islohotlar hamda soddalashtirilgan ruxsatnomalar tizimi muhim ahamiyatga ega. Bu biznesni boshlash va yuritishda osonlik yaratadi.

Ta'lim va malaka oshirish: Kichik bizneslarning boshqaruv va texnik salohiyatini oshirish uchun ta'lim tizimi va malaka oshirish kurslari zarur. Bu yangi boshlovchilar va tadbirkorlar uchun juda muhimdir.

Bozor talab va raqobat: Kichik biznesning muvaffaqiyati bozor talabiga moslashish va raqobatbardosh mahsulot va xizmatlarni taklif qilishga bog'liq. Mahalliy va xalqaro bozorlarni o'rganish, yangi imkoniyatlarni topish va innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish zarur.

Kichik biznes milliy iqtisodiyotning muhim qismini tashkil etadi va uning rivojlanishi uchun turli omillarni hisobga olish zarur. Moliyaviy, huquqiy, texnologik va infratuzilma sohalarida amalga oshiriladigan islohotlar kichik biznesni rivojlantirishga katta hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. T.: O'zbekiston, 2009- 40b.
2. «Tadbirkorlik to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonuni. T.: O'zbekiston, 1991.
3. «Kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonuni. T.: O'zbekiston, 1995.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Talim muassasalarining bitiruvchilarini tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. 2010-yil 28 iyul.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Monopoliyaga qarshi ishlarni tartibga solish va raqobatni rivojlantirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. 2010-yil 26 fevral, PF-4191- son.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. «Barkamol avlod yili» Davlat dasturi to'g'risida. 2010-yil 27 yanvar.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Mamlakatimizda nooziq-ovqat iste'mol tovarlari ishlab chiqarishni kengaytirishni rag'batlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. 2009-yil 28 yanvar, PQ-1050-son.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Oziq-ovqat tovarlari ishlab chiqarishni kengaytirish va ichki bozorni to'ldirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. 2009-yil 26 yanvar, PQ-1047--on.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash, ularni barqaror ishlashini ta'minlash va eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida. 2008-yil 28 noyabr, PF-4058-son.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Tadbirkorlik subyektlarini huquqiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida. 2005-yil 14 iyun, PF-3619-son.

MILLIY IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISH
YO'NALISHLARI VA OMILLARI.

Saparboyev Akbarbek Marks O'g'li

Osiyo Xalqaro Universiteti talabasi (2-kurs magistratura) Yonalish kodi va nomi : 70310102-
Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalari bo'yicha) akbarbek0233@gmail.com +998975270233

Annotatsiya: Milliy iqtisodiyotning mustahkam va barqaror rivojlanishi, ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ularning ichida kichik biznesning roli nihoyatda muhimdir. Kichik biznes mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirish, ish o'rinlarini yaratish, innovatsiyalarni joriy etish, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Kichik biznesni rivojlantirish nafaqat iqtisodiy jihatdan, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada kichik biznesning milliy iqtisodiyotdagi o'rni, uning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar va biznesni rivojlantirish yo'nalishlari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Kichik biznes, milliy iqtisodiyot, rivojlanish strategiyalari, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, ish o'rinlarini yaratish, innovatsiyalar, boshqaruv ko'nikmalari, texnologik yordam, mahalliy ishlab chiqarish, raqobatbardoshlik, eksport imkoniyatlari, infratuzilma.

KIRISH

Milliy iqtisodiyotning samarali va barqaror rivojlanishi uchun kichik biznesning ahamiyati katta. Kichik bizneslar iqtisodiyotda o'ziga xos o'rin tutadi, chunki ular nafaqat ish o'rinlarini yaratish, balki innovatsiyalarni rivojlantirish, mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish, shuningdek, raqobatni kuchaytirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Kichik bizneslar mahalliy ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash, resurslardan samarali foydalanish va milliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishda katta ahamiyatga ega.

Bugungi kunda kichik biznesning rivojlanishi nafaqat iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, balki ijtimoiy jihatdan ham barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Ko'plab mamlakatlar kichik va o'rta biznesni rivojlantirishni iqtisodiy siyosatning asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilab, unga turli xil qo'llab-quvvatlash dasturlarini joriy etmoqdalar. Kichik biznesni rivojlantirish orqali yoshlar, ayollar va boshqa kam ta'minlangan guruhlarni ish bilan ta'minlash, innovatsion g'oyalarni amalga oshirish va mahalliy bozorlarda barqaror o'rin egallash mumkin.

Shu bilan birga, kichik biznesning rivojlanishiga bir qator omillar, jumladan, moliyaviy resurslar, huquqiy muhit, texnologik infratuzilma, ta'lim va boshqaruv ko'nikmalari kabi omillar ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada kichik biznesni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va ularga ta'sir qiluvchi omillar haqida batafsil tahlil qilinadi. Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va uning rivojlanishini rag'batlantirish uchun davlat siyosatining muhimligi ham alohida ta'kidlanadi.

Asosiy qismi: Kichik biznes iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi, chunki u ko'plab sohalarda raqobatni oshiradi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini

diversifikatsiya qiladi. Kichik va o'rta biznes kompaniyalari iqtisodiyotni turli qatlamlarida faoliyat yuritadi, ularning aksariyati quyidagi sohalarda ishlaydi:

Ish o'rinlarini yaratish: Kichik bizneslar ko'plab yangi ish o'rinlari yaratadi, ayniqsa, yoshlar va ayollarni ish bilan ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

Innovatsiyalarni rivojlantirish: Kichik bizneslar o'z faoliyatida innovatsiyalarni amalga oshirish, yangi mahsulotlar va xizmatlarni joriy etish orqali iqtisodiyotni modernizatsiya qilishda muhim o'rin tutadi.

Mahalliy ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash: Kichik bizneslar mahalliy resurslardan samarali foydalanish va ularni ishlab chiqarish jarayonlariga jalb qilish imkonini beradi. Bu milliy ishlab chiqarishni kuchaytiradi.

Iqtisodiy diversifikatsiya: Kichik biznes iqtisodiyotda turli sohalarning rivojlanishiga yordam beradi, bu esa iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kichik biznesni rivojlantirish yo'nalishlari

Kichik biznesni rivojlantirishda bir qator strategiyalarni amalga oshirish kerak. Quyidagi yo'nalishlar kichik biznesning o'sishini ta'minlashda muhim hisoblanadi:

Moliyaviy qo'llab-quvvatlash: Kichik bizneslar uchun moliyaviy resurslarning etishmasligi eng katta to'siq hisoblanadi. Bank kreditlari, mikrokreditlar va subsidiya dasturlari orqali kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi samarali rivojlantirilishi kerak. Xususan, startaplar va yangi tashkil etilgan kichik kompaniyalar uchun moliyaviy yordam ko'rsatish juda muhimdir.

Boshqaruv va texnologik yordam: Kichik bizneslar ko'pincha boshqaruv ko'nikmalariga ega bo'lmasligi, shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladi. Kichik biznes uchun boshqaruv va texnologiyalarni o'rganish kurslarini tashkil etish, treninglar o'tkazish va maslahat xizmatlarini ko'rsatish orqali bu muammolarni hal qilish mumkin.

Yuqori sifatli infratuzilma yaratish: Kichik biznesning rivojlanishi uchun yaxshi infratuzilma zarur. Yaxshi transport tizimi, tezkor internet, savdo markazlari va omborxonalar xizmati kabi infratuzilmalar kichik biznesni rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, soliq va bojxona tizimlarining soddalashtirilishi, huquqiy muhitning yaxshilanishi zarur.

Mahsulot va xizmat sifatini oshirish: Kichik bizneslar o'z mahsulotlari va xizmatlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari kerak. Bu esa raqobatbardoshlikni oshiradi va bozorda barqaror o'rin egallash imkoniyatini yaratadi.

Eksportni rivojlantirish: Kichik biznesning global bozorga chiqishi uchun eksport imkoniyatlarini yaratish zarur. Xususan, kichik kompaniyalar o'z mahsulotlarini xalqaro bozorga chiqarish orqali yangi bozorlarni zabt etishlari mumkin.

Xulosa: Kichik biznes milliy iqtisodiyotning muhim qismini tashkil etadi va uning rivojlanishi uchun turli omillarni hisobga olish zarur.

Moliyaviy, huquqiy, texnologik va infratuzilma sohalarda amalga oshiriladigan islohotlar kichik biznesni rivojlantirishga katta hissa qo'shadi.

Milliy iqtisodiyotda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va unga to'g'ri yo'nalishlar berish, nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki ijtimoiy barqarorlikka ham xizmat qiladi.

Kichik biznesning barqaror rivojlanishi uchun davlat tomonidan qo'llab-quvvatlovchi siyosat va samarali strategiyalar zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. T.: O'zbekiston, 2009- 40b.
2. «Tadbirkorlik to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonuni. T.: O'zbekiston, 1991.
3. «Kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonuni. T.: O'zbekiston, 1995.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Talim muassasalarining bitiruvchilarini tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. 2010-yil 28 iyul.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Monopoliyaga qarshi ishlarni tartibga solish va raqobatni rivojlantirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. 2010-yil 26 fevral, PF-4191- son.
6. <https://ru.wikipedia.org>
7. <https://kitobxon.com/uz/kitob>
8. <http://fayllar.org>
9. <http://fayllar.org>

"BRIDGING THE GAP: DESIGNING HOLISTIC COURSE FRAMEWORKS
THAT BALANCE LANGUAGE AND SKILL-CENTERED APPROACHES"

Murodova Munisa Mukammal qizi

Navoi State University Master's degree 2nd course

Rakhimova Nodira Kamalovna

Scientific advisor :

Abstract: *The 21st century is characterized by its rapid shift towards a global as to a technological movement. To this end, many disciplines witnessed many changes. The domain of education is not an exception. A part from this, English for Specific Purposes (ESP) is seen nowadays as a critical agent in resolving many problems in different domains where English is taught. ESP course design has grown to become one of the most prominent areas of EFL teaching since the early 1960's. It is a phenomenon that grew out of a number of covering trends. This article explores how educators and curriculum designers can integrate language-focused methodologies with skill-centered course design. It emphasizes fostering both communicative competence and practical, transferable skills. The discussion could cover innovative frameworks, assessment strategies, and examples of courses that blend linguistic development with real-world applicability, like designing programs for professional contexts, academic readiness, or intercultural communication.*

Key words: *ESP, course design, language centered approach, skill centered approach, innovative framework, communicative competence.*

Абстракт: *21 век характеризуется быстрым переходом к глобальному движению, как к технологическому. С этой целью многие дисциплины стали свидетелями множества изменений. Сфера образования не является исключением. Отчасти это касается и английского языка для специальных целей (ESP), который в настоящее время рассматривается как критически важный фактор в решении многих проблем в различных областях, где преподается английский язык. Разработка курса ESP стала одной из самых заметных областей преподавания EFL с начала 1960-х годов. Это явление, которое выросло из ряда охватывающих тенденций. В этой статье рассматривается, как преподаватели и разработчики учебных программ могут интегрировать методологии, ориентированные на язык, с разработкой курсов, ориентированных на навыки. В ней подчеркивается развитие как коммуникативной компетенции, так и практических, переносимых навыков. Обсуждение может охватывать инновационные структуры, стратегии оценки и примеры курсов, которые сочетают лингвистическое развитие с применимостью в реальном мире, например, разработку программ для профессиональных контекстов, академической готовности или межкультурной коммуникации.*

Ключевые слова: *ESP, разработка курса, подход, ориентированный на язык, подход, ориентированный на навыки, инновационная структура, коммуникативная компетентность.*

Abstrakt: *XXI asr texnologik harakat sifatida global miqyosga tez siljishi bilan tavsiflanadi. Shu maqsadda ko'plab fanlar ko'plab o'zgarishlarga guvoh bo'ldi. Ta'lim sohasi bundan mustasno emas. Buning bir qismi, maxsus maqsadlar uchun ingliz tili (ESP) bugungi kunda ingliz tili o'qitiladigan turli sohalaridagi ko'plab muammolarni hal qilishda muhim vosita sifatida qaraladi. ESP kursining dizayni 1960-yillarning boshidan boshlab EFL o'qitishning eng mashhur yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bu bir qancha yorituvchi tendentsiyalardan kelib chiqqan hodisa. Ushbu maqola o'qituvchilar va o'quv dasturlari dizaynerlari tilga yo'naltirilgan metodologiyalarni mahoratga asoslangan kurs dizayni bilan qanday birlashtirishi mumkinligini o'rganadi. U ham kommunikativ kompetentsiyani, ham amaliy, o'tkaziladigan ko'nikmalarni rivojlantirishga urg'u beradi. Muhokama innovatsion asoslar, baholash strategiyalari va lingvistik rivojlanishni real hayotda qo'llanilishi bilan uyg'unlashtiradigan kurslar misollarini qamrab olishi mumkin, masalan, professional kontekstlar, akademik tayyorgarlik yoki madaniyatlararo muloqot uchun dasturlarni loyihalash.*

Kalit so'zlar: *ESP, kurs dizayni, tilga asoslangan yondashuv, mahoratga asoslangan yondashuv, innovatsion asos, kommunikativ kompetentsiya.*

INTRODUCTION

According to Robinson, (1991), 'English for a specific purpose is now a major activity around the world. It is a company engaged in education and training and practice and has taken up three main areas of knowledge: language, pedagogy and specific areas of interest for students²³. The advance of the 21st century has resulted in a huge expansion of technology, and thus, English in particular. Accordingly, what is generally viewed as the Americanization of the world under the concept of globalization. This process is aiming at unifying the world under the same political system (Democracy), the same economic system (Capitalism and the Free Market System), the same religion (Monotheism or to believe in one God), and the same educational system (the LMD). Apparently, the above mentioned issues gave birth to the spreading of English all over the world and through all domains. In other words, English nowadays has been given the status of being the first international language; or also known as the universal language; the global language; the language of technology, or a lingua franca. This is why; most countries are obliged to rethink about the position of that language within their jurisdictions. This is why the need to learn English in all aspects of life has become huge demand in the job market as well. There are few ways to learn and teach English. Regarding this and more precisely within higher education districts, a new branch is integrated namely ESP or English for specific purposes. This new discipline is fundamentally based on needs specification and thus, process adaptation, i.e., the English taught in the ESP situation should mainly based on learners' needs in terms of skills notably: reading; speaking; listening; and writing which, in fact, represents many difficulties encountered by our EFL students at both EGP situation

²³ Dudley-Evans, T., and M. J. St. John, *Developments in English for Specific Purposes*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

and ESP context. Course design is the process by which the raw data on a need for learning is interpreted for an integrated series of experience in teaching-learning. The objective of the design of course is to bring the student to a specific state of knowledge. In practice this includes using available theoretical and empirical information for producing a curriculum, selecting, adjusting or writing of materials in line with the curriculum, developing a methodology to teach those materials and setting out evaluation procedures to measure progress towards the specified objectives. The ESP course design approach is probably numerous, as there are course designer approaches. However, three key types of course design can be identified: language-centered, skill centered and learning-centered. Course design is a series activity to design course or learning activities. Hutchinson and Water define Course design is the process of interpreting the raw needs analysis data to produce "an integrated series of learning experiences to lead learners to a particular state of knowledge"²⁴. While According to Munby, "ESP courses are determined in all essentials by the prior analysis of the communication needs of the learners"²⁵.

Methodology

The current article attempts to describe the research design, methods, and procedures. It states the rationale behind using the case study. It also gives a more or less clear idea of the combination of the research methods adapted to both quantitative and qualitative methods and essentially used to analyze the obtained data. In this respect, a semi-structured interview, a questionnaire, and content analysis have been exploited as research instruments.

DISCUSSIONS

Course design is the process by which the raw data on a need for learning is interpreted for an integrated series of experience in teaching-learning. The objective of the design of course is to bring the student to a specific state of knowledge. In practice this includes using available theoretical and empirical information for producing a curriculum, selecting, adjusting or writing of materials in line with the curriculum, developing a methodology to teach those materials and setting out evaluation procedures to measure progress towards the specified objectives.

The ESP course design approach is probably numerous, as there are course designer approaches. However, three key types of course design can be identified: language-centered, skill centered and learning-centered. Let's first look at the approaches to course design:

Firstly, language-centered approach is the simplest and more familiar kind to English teachers. It is an approach that focuses on the linguistic performance of the learner in the target situation²⁶.

This approach aims to draw direct connection between target situation and the content of ESP course. It begins with the students and their needs, and thus can be based on every significant sense of the word.

The student is used simply to evaluate the objective condition.

²⁴ T. Hutchinson, and A. Waters, *English for Specific Purposes: A learning-centred Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, p. 6-8.

²⁵ J. Munby, *Communicative Syllabus Design*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987, p. 2.

²⁶ T. Hutchinson, and A. Waters, *English for Specific Purposes: A learning-centred Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, p. 65.

Installed as in general English, only a small portion of the target language is taught instead of taking the whole language and teaching it to the student. The student is only used to find the limited area. After that, the student doesn't play a further role.

As we have shown, students should be considered at any phase of the process when evaluating need analysis. However, this model doesn't take account of the learning needs of the students. Therefore, it is not based on learners but is clearly limited by learners. One of the appealing characteristics of this model is its systematic appearance.

In doing so, however, it induces the false belief that systematic learning itself generates systematic learning in the learner by systematic examination and presentation. The role of systematization in learning is unfortunately not so easy.

There are definitely many evidence to suggest that information systemization plays a vital role in the learning process: by integrating individual pieces of knowledge into a meaningful prediction system.

But the key point here is that it must be a system created internally and not a system implemented externally. The systemic analysis and systemic presentation of information in no way means that it will be learned systematically.

The system must be relevant to the learner. And we must admit, sadly, that we don't know enough about the mind to construct its inner information structure.

However, we must avoid the error of the Audiolingual approach that explaining this structure causes structural learning, since language has a system which can be represented.

Secondly, skill centered approach can also be considered here.

This approach aims at helping learners to develop skills and strategies which will continue after the ESP course. Its aim is not only to provide language knowledge but to make the learners into better processors of information. It is based on the principle that learning is totally determined by the learner even though teachers can influence what is taught but what the learners learn is determined by the learner alone.

Learning is seen as a process in which the learners what knowledge or skill they have in order to make sense of the flow of new information. Learning therefore, is an internal process, which is crucially dependent upon the knowledge the learners already have and their ability and motivation to use it.

The term learning-centered approach introduced by Hutchison and Waters²⁷. It is seen as a process in which the learner use what knowledge or skills they have to make sense of the flow of new information.

It is an internal process, which is crucially de pendent upon the knowledge the learner already have and their ability and motivation to use it. It is a process of negotiation between individuals and the society.

Society sets the target and the individuals must do their best to get as close to that target as is possible. Skills centered model views language in terms of how the mind of the learner processes it rather than as an entity in itself. In addition, it tries to build on the positive factors that the learners bring to the course, rather than just on the negative idea of 'lacks'.

²⁷ T. Hutchinson, and A. Waters, *English for Specific Purposes: A learning-centered Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

Finally, it frames its objectives in open-ended terms, so enabling learners to achieve at least something. Yet, in spite of its concern for the learner, the skills-centered approach still approaches the learner as a user of language rather than as a learner of language. The basic theoretical hypothesis is that underlying any language behavior are certain skills and strategies, which the learner uses in order to produce or comprehend discourse. A skills-centered approach aims to get away from the surface performance data and look at the competence that underlies the performance.

The pragmatics basis for the skills-centered approach derives from a distinction made by Widdowson²⁸ (1981) between goal-oriented courses and process-oriented courses. Holmes (1982) points out that: 'In ESP the main problem is usually one of time available and student experience. Holmes puts his finger on a contradiction that arises from interpreting 'needs' in the narrow sense of 'target situation necessities'.

If the ESP course is design in terms of goals, there is in effect a tacit admission that a large number of students will fail the course. Since ESP is by its very nature process that is intended to enable people to achieve a purpose, it is at best a little odd to frame the course in such a way as to almost predict failure. The process-oriented approach tries to avoid this problem by removing the distinction between the ESP course and the target situation.

The ESP course is not seen as a self-sufficient unit from which learners emerge as proficient target situation performers, because, as Holmes points out, a number of students are unlikely to achieve this proficiency. Instead, the ESP course and target situation are seen as a continuum of constantly developing degrees of proficiency with no cut-off point of success or failure.

RESULTS AND FINDINGS

The main results obtained revealed that the difficulties lie in terms of format and content. This is why; it is strongly believed that rethinking about the ESP course is more than needed. Besides, training language teachers to cope with those difficulties should alert the whole staff to ensure that training. Despite the fact of being: a language, learning, or skills-centered approach; making the ESP course as dynamic and flexible as much as possible is the most important thing. Hence, a clear understanding of students' needs and the demands of the target situation will serve in developing the appropriate materials and methodologies needed to function effectively in a given domain.

CONCLUSION

The method of designing courses is to view the raw data on a learning requirement to create an integrated number of learning experiences. All the criteria of the course are incorporated in ESP. The incorporation of three elements: PSA (present situation analysis), TSA (target situation analysis), and LSA, as well as integrated sources of data holdings, students, teachers and experts. The three components of need analysis are integrated in the analysis. ESP, course, assume to have several different approaches: language-centered, skill-centered and learning-centered. For example, if we are trying to design an ESP course using a Learning Based approach, this will mean that what is accomplished is fully decided by the learner, even though professors will influence the teaching, but what is learned. When we

²⁸ Widdowson, H. G., *English for Specific Purposes: Criteria for course design for English for academic and technical purposes*, Newbury House, 1981.

want to do an ESP course, we need to understand which approach you want to apply to this course and how this course is planned.

REFERENCES:

Dudley-Evans, T., and M. J. St. John, *Developments in English for Specific Purposes*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

¹T. Hutchinson, and A. Waters, *English for Specific Purposes: A learning-centred Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, p. 6-8.

¹J. Munby, *Communicative Syllabus Design*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987, p. 2.

¹T. Hutchinson, and A. Waters, *English for Specific Purposes: A learning-centred Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, p. 65.

. Hutchinson, and A. Waters, *English for Specific Purposes: A learning-centred Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

¹Widdowson, H. G., *English for Specific Purposes: Criteria for course design for English for academic and technical purposes*, Newbury House, 1981.

KIMYO DARSLARIDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

Sayfullayeva Shahnoza Nusratilloevna

Navoiy viloyati Nurota tumani Nurota tuman 2-son kasb hunar maktabi kimyo fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Barchamizga ma'lumki bugungi kunda fan-texnikaning rivojlanishi turmush tarzimizni tubdan o'zgartirdi. Hozirgi sog'lom hayot, to'kin dasturxon, qo'l mehnatining yengillashishi, tibbiyot sohasining rivojlanishi, mustahkam binolar qurilishi, axborot-texnologiyalarining rivojlanishi va borliqni o'rganish kimyo fanining yutuqlarining yaqqol isbotidir. Kimyo ta'limi o'quvchilar o'rtasida ilmiy savodxonlik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kimyo darslarining samaradorligini oshirish uchun o'qituvchilar tobora ko'proq o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydigan va o'quv tajribasini oshiradigan innovatsion o'qitish usullariga murojaat qilmoqdalar. Ushbu maqolada kimyo darslarida interfaol usullardan foydalanish metodikasi ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: interfaol, maktab, fikr, reaksiya, kimyo, metod, dars, usul, modda.

Kimyo murakkab fan, ammo shu bilan birga qiziqarli fan bo'lib, o'quvchilar fanni o'zlashtirishda biroz qiynalishlari tabiiy hol. Ularni darsga qiziqishini orttirish, darsni samarali tashkil etish, o'quvchilarning fanni to'liq o'zlashtirilishi o'qituvchi oldidagi vazifadir. Hozirgi kunni zamonaviy axborot vositalarisiz tasavvur etib bo'lmaydi va buni darsda qo'llay olish o'qituvchi mahorati hisoblanadi. Darslarda slayd taqdimotlari, animatsiyalar, video o'quv darslaridan, shuningdek turli interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar va keys vaziyatlaridan foydalanish yaxshi samara beradi. Darslarni tashkil etishda interfaol metodlardan foydalanish dars mavzusiga va o'quvchilar yoshiga hamda o'qituvchiga bog'liq. Quyida kimyo ta'limida foydalanish uchun interfaol metodlarni ko'rib o'tamiz.

“Besh karra besh” jadvali baholash metodi. Bu metod:

1. O'quvchining darsga bo'lgan qiziqishi ortadi;
2. Jadval bilan ishlash ko'nikmasi shakllanadi;
3. Mustaqil fikrlashga, xulosa chiqarishga o'rganadi;
4. Fanlararo bog'liqlik yuzaga keladi, ya'ni matematika, fizika, geografiya fanidan olgan bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladi;
5. O'quvchi topshiriq, masala sharti asosida, o'zining fikrlash qobiliyatidan kelib chiqib ishlash imkoniyatiga ega bo'ladi, darslik bilan ishlay oladi;
6. O'qituvchi bir vaqtning o'zida deyarli barcha o'quvchilarni baholash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Bu metoddan darsning mavzuni mustahkamlash, uyga vazifa berish, amaliy ishlarda, umumlashtiruvchi darslarda, uyga vazifa qismlarida foydalanish mumkin.

Baholash. Agar o'quvchi 5 ta ustunlardan hammasini yechsa “5” baho, 4 ta ustun yoki qatorni yechsa “4” baho, 3 ta ustun va qatorni yecha olsa “3” baho bilan baholanadi.

Quyida “Oksidlar” mavzusini mustahkamlashga oid “Besh karra besh” jadvali baholash o'yin metodidan namuna keltirilgan. Bu topshiriq har bir o'quvchiga alohida har

xil misollar kartochka tariqasida tarqatsa yoki barcha o'quvchilarga bir xil ya'ni proyektorda namoyish etsa ham bo'ladi.

№	Oksidning kimyoviy formulasi	1.Nomlanishi	2.Grafik formulasi	3.Oksid	4.Tarkibida atom bor?	5.nechta atom bor?
1	NO	Azot(II)-oksid	N=O	Betaraf	2 ta	2 ta
2	Al ₂ O ₃	Aluminiy oksid	Al Al O O O	Amfoter	5 ta	2 ta
3	Cl ₂ O	Xlor(I)-oksid	N-O-N	Kislotali	3 ta	2 ta
4	MnO ₂	Marganes(IV)-oksid	O=Mn=O	Amfoter	3 ta	2 ta
5	SO ₂	Oltinugurt(IV)-	O=S=O	Kislotali	3 ta	2 ta

O'quvchining psixologik xususiyatlaridan kelib chiqib, a'lochi o'quvchilarga alohida kartochka tarqatish mumkin. Masalan:

№	Oksidning kimyoviy formulasi	1)Molekulyar massani toping Mr=?g/mol	2)n=0.5mol m=?g	3)m=12gr n=?mol	4)n=0.5mol N=?ta molekula	5)n=0,25 mol V=?litr
1	N ₂ O ₅	1)14*2+16*5=108	2)m=54g	3)n=0.1mol	4)N=3.01*10 ²³ ta molekula	5)V=5.6 l
2	CO ₂	6	7	8	9	10
3	Cl ₂ O ₅	11	12	13	14	15
4	P ₂ O ₅	16	17	18	19	20
5	CaO	21	22	23	24	25

Ushbu jadvaldan foydalanib, "Elektroliz" mavzusidagi Faradey qonunlariga, Mendeleyev-Klapeyron tenglamasiga oid va boshqa masalalarni vazifa qilib ham topshirish mumkin.

"Konseptual jadval". Ushbu metod yordamida V-VI-VII guruh elementlari, "Ishqoriy metallar", "Ishqoriy yer metallari", IV-guruh elementlari va boshqa ko'pgina mavzularni o'quvchilar guruhlariga bo'linib jamoa bo'lib jadvalni to'ldiradilar va o'z ma'ruzalarini himoya qiladilar. "Galogenlar" mavzusida "Konseptual jadval"ni to'ldirish namunasini qaraymiz.

Element nomi	Tabiatda tarqalishi	Fizik, kimyoviy xossalari	Ishlatilishi
Xlor-Cl Tartib raqami-17 Ar=35,5 III-davr VII-guruh	Galit-NaCl Silvinit- KCl*NaCl Silvin- KCl Bishofit MgCl ₂ *6H ₂ O Karnallit KCl*MgCl ₂ *3H ₂	Fizik xossasi: Sarg'ish-yashil, o'tkir hidli,bo'g'uvchi zaharli gaz,1 hajm suvda 2 hajm xlor eriydi va xlorli suv hosil bo'ladi. Kimyoviy xossasi: 2Na+Cl ₂ =2NaCl 2Fe+3Cl ₂ =2FeCl ₃	Polimerlar olishda Ximikatlar olishda Yod,brom olishda Rangli metall rudalarini bo'yashda, Mato va qog'ozlarni oqartirishda Ichimlik suvini

	O Kainit KCl*MgSO ₄ *3H ₂ O	Cl ₂ +H ₂ O=HCl+HClO 3Cl ₂ +6KOH=KClO ₃ +5KCl+3H ₂ O (qaynoq) Cl ₂ +2KOH=KClO+KCl+H ₂ O (sovuq)	tozalashda
F			
Br			
J			

Jadval shu tariqa to'ldiriladi. Galogenlarning davriy sistemadagi o'rnini haqida quyidagi jadval orqali o'quvchilar proton, elektron, neytron, tashqi elektron pog'onalar haqidagi bilimlarini mustahkamlaydilar.

	Namuna: Galogenlar guruhi	Proton soni	Elektron soni	Neytron soni	Tashqi elektron pog'onasi	Oksidlanish darajasi
1	Ftor	p=9	e=9	n=10	2s ² 2p ⁵	-1,0;
2	Xlor					
3	Brom					
4	Yod					
5	Astat					

«Kim ko'p yozadi» o'yini. O'yin tartibi: o'quvchilar oldida faqat qog'oz va qalam bo'lishi kerak. O'yinni «Aromatik aminlar», «Aminokislotalar», «Oqsillar» mavzusi bo'yicha o'tkazish ayniqsa yaxshi natija beradi. Bu o'yin uchun ma'lum vaqt belgilanadi. Masalan, «Aminokislotalar» mavzusi e'lon qilinadi deylik, o'quvchilar esa belgilangan vaqt ichida o'zlari bilgan barcha aminokislotalarni yozib chiqadilar. Yozilgan har bir aminokislota uchun bir ball beriladi. Ball sifatida rangli kartochkalar beriladi. O'yinda eng ko'p kartochka to'plagan o'quvchilar g'olib hisoblanadi.

«To'g'ri top usuli». O'yin tartibi: Bu interfaol usulni deyarli barcha o'quv fanlarida samarali qo'llash mumkin. Masalan, aminokislotalarning bir nechtasining formulasi yoziladi (Gistidin, Lizin, Triptofan, Fenilalanin, Metionin, Treonin, Leysin, Isoleysin, Valin, Argenin, Alanin, Prolin, Oksiprolin, Tirozin, Serin, Sistein, Sistin) shular orasidan almashinadigan, almashmaydigan aminokislotalarga mansub aminokislotalar turini topishi lozim. 10 daqiqa davomida o'quvchi aminokislotalarni izohlab yozma javob berishi kerak. Kimning javobi puxta va aniq bo'lsa u g'olib bo'ladi.

«SWOT-tahlil» metodi. Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo'llarini topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

S-(strength)-kuchli tomonlari

W-(weakness)-zaif, kuchsiz tomonlari

O-(opportunity)-imkoniyatlari

T-(threat)-to'siqlar va tahdidlar

Metod quyidagicha qo'llaniladi:

Mavzu: Fosforli o'g'itlarning ahamiyati

S	Fosforli o'g'itlarni qo'llashning afzallik tomonlari	Fosforli o'g'itlar hosil ko'p bo'lishini ta'minlaydi
W	Fosforli o'g'itlarni qo'llashning kamchilik tomonlari	Ko'p miqdori tuproq unumdorligiga ta'sir ko'rsatadi
O	Fosforli o'g'itlardan foydalanishning imkoniyatlari	Fosforli o'g'itlardan unumli foydalanilganda yuqori hosildorlikka erishish imkoniyati ortadi
T	Fosforli o'g'itlardan foydalanishda to'siqlar va tahdidlar	Tuproqning tarkibiga qarab fosforli o'g'itlar turlicha o'zlashtiriladi. Mevali daraxtlarga ta'siri yo'q

“INSERT” metodi. Insert metodi tushunishni kuzatish vositasidir. Insert - bu o'quv jarayonida o'z anglashini faol kuzatish uchun o'quvchilarga imkoniyat beradigan kuchli vositadir, chunki shunday hollar borki, odam matnni oxirigacha o'qib, u yerda nima yozilganligini eslab qololmasligi mumkin. Bu esa odam nima o'qiyotganini tushunmay, o'qish jarayonida faol bo'lishga qatnashmaydigan va o'z anglashini kuzatmaydigan hollarning misolidir. Insert - bu matn bilan ishlaganda faollikni qo'llab - quvvatlash uchun kuchli vositadir. O'quvchi matn bilan ishlayotganda bir qator belgilarni qo'yib boradi, ular esa quyidagi ma'nolarni bildiradi:

V - bilganlarimni tasdiqlaydi.

+ - yangi axborot.

- - bilganlarimga zid keladi.

? - meni o'ylantirib qo'ydi.

Afzalligi: mustaqil o'qish vaqtida olgan ma'lumotlarni, eshitgan ma'ruzalarni tizimlashtirishni ta'minlaydi; olingan ma'lumotni tasdiqlash, aniqlash, chetga chiqish, kuzatish mumkin; avval o'zlashtirgan ma'lumotlarni bog'lash qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi.

Matnni insert metodida o'rganganda quyidagi jadvaldan foydalanish mumkin.

«V»	«+»	«-»	«?»
«ha» - o'qiganlaringizdan aniq bilgan yoki bilaman deb o'ylagan ma'lumot	«musbat» - o'qiganlaringiz orasida siz uchun yangi bo'lgan ma'lumot	«manfiy» - o'qiganlaringiz, bilganlaringizga qarama-qarashi ma'lumot	«savob» - o'qiganlaringizdan siz uchun tushunarli bo'lmagan yoki shu haqda ko'proq narsa bilishni istagan ma'lumot

Insert metodida o'qituvchi tomonidan yangi mavzu yuzasidan ma'lumotlar yozilgan tarqatma material tarqatib chiqiladi. O'quvchilar ma'lumotlar bilan tanishib chiqqandan so'ng insert metodi jadvali tarqatiladi shu orqali o'quvchilar

qanday ma'lumotlarni eslab qolganligi va mavzuni qay darajada o'zlashtirganligi aniqlanadi.

Namuna:

Vodorod

D.I.Mendeleyev davriy sistemasining birinchi o'rnida joylashgan. Vodorodning ilmiy nomi "Hidrogenium", grek tilidan tarjima qilinganda (hidor- suv, genao- hosil qilaman) degan ma'noni anglatadi. Vodorodning birinchi izotopini (H^1) 1766 Genri Kavendish, ikkinchi izotopini (H^2) 1932 G.Yuri va uchinchi izotopini (H^3) 1934 M.Olifamta kashf etgan. Yer qobig'ining 1 % ini tashkil etadi. Vodorod rangsiz, hidsiz, ta'msiz gaz, $252,8^0C$ da suyuqlanadi, $259,1^0C$ da qaynaydi. Vodorod barcha gazlar ichida eng yengil gaz. Havodan 14,5 marta yengil. Vodorod -240^0C dan past temperaturada bosim ostida rangsiz suyuqlikka aylantirilishi mumkin.

"V"	"+"	"-"	"?"
D.I.Mendeleyev davriy sistemasining birinchi o'rnida joylashgan	(H^1) 1766 Genri Kavendish (H^2) 1932 G.Yuri (H^3) 1934 M.Olifamta kashf etgan	$259,1^0C$ da qaynaydi, $252,8^0C$ da suyuqlanadi.	Havodan 14,5 marta yengil. Vodorod barcha gazlar ichida eng yengil gaz.

Yuqoridagi metodlar o'qituvchi bilan o'quvchining faol munosabati, bir-birini to'liq tushunishga asoslangan. Ular orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirib, ularga erkin fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, hissiyotlarini boshqara olish, tanqidiy va ijodiy fikr yuritishning rivojlanishiga zamin tayyorlanadi.

Kimyo fani sohasida kompyuterdan foydalanish - mavzular bayoni tasvirlardagi animatsion harakatlar, tabiatdagi ko'z bilan ko'rish imkoni bo'lmagan kimyoviy jarayonlarni o'ziga xos tarzda namoyish etish juda katta amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, kimyo fanini o'rganish jarayonida noan'anaviy usullarni qo'llash o'quvchilarning ilm olish imkoniyatlarini kengaytiradi. SHuningdek, ularning mustaqil fikrlashiga, o'z nuqtai nazarini erkin bayon eta olishiga, darslik, qo'shimcha ta'lim vositalaridan mustaqil bilim ola bilishiga yordam beradi. Bu o'rinda fan o'qituvchisining asosiy vazifasi o'quvchilarning qiziqishlarini hisobga olishi va to'liq qondirishi, ta'limning tashkiliy shakllarini tanlashidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. I.A.Toshev, I.I.Ismoilov, R.R.Ro'ziyev. Anorganik kimiyodan mashq va masalalar to'plami. T:O'qituvchi, 2003.
2. O.F.Fayzullayev, O.O.Fayzullayev. Kimyo. Umumiy kimyodan masala va mashqlar to'plami. Samarqand 2003.
3. G.P.Xomchenko, I.G.Xomchenko. Kimoyadan masalalar. -T:O'qituvchi, 1989.

4. D.J Tursunova, F.J. Tursunova. Kimyodan dasturlashtirilgan masala va mashqlar to'plami. T: «Bilim», 2004.
5. A. Abdusamatov, R. Mirzayev, R. Ziyayev. Organik kimyo-2015
6. Z. Sobirov. Organik kimyo. T., 1999.
7. Q.N. Ahmedov, X.Y. Yo'ldoshev. Organik kimyo usullari. T., 2003
8. M.M. Abdulhayeva, U.M. Mardonov. Kimyo. T: O'zbekiston, 2002.
9. S. Masharipov, I. Tirkashev. Kimyo. T: O'qituvchi, 2003.
10. I.A. Toshev, R.R. Ro'ziyev, I.I. Ismoilov. Anorganik kimyo. T: O'qituvchi, 2002
11. G.P. Xomchenko. Kimyo. Oliy o'quv yurtlariga kiruvchilar uchun qo'llanma. -T. 1997:
12. N.G. Raxmatullayev, O.I. Iskandarov, Yu.T. Toshpo'latov, "Kimyo fanini o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish" "Pedagogik ta'lim" №4 2004 y
13. A. Mavlyanov va boshqalar "Dars jarayonida interfaol usullardan foydalanish" Toshkent. 2018 y
14. Ishmuhammedov. R.J, Abduqodirov. A.A, Pardayev. A.X, Ta'limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent 2008.

PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASASIDA YOSHLARNI KASBGA
YO'NALTIRISH

Babanazarova Mohira Isakovna

Chilonzor tumani 1-son Politexnikumi Biznes asoslari va Tadbirkorlik fani o'qituvchisi

Annatatsiya: Hozirgi zamon sharoitida yoshlarni kasbga yo'naltirish jamiyat taraqqiyoti va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Professional ta'lim muassasalari bu jarayonning asosiy bo'g'inidir. Yoshlarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozori talablariga mos ravishda yo'naltirilishi ularning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun poydevor yaratadi. Ushbu maqolada professional ta'lim muassasasida yoshlarni kasbga yo'naltirishning muhim jihatlari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Professional ta'lim, kasbiy qiziqish, mehnat bozori, shaxsiy yondashuv, innovatsion yondashuv, interaktiv trening, yangi texnologiya, kasbga yo'naltirish, kasbiy maslahat.

Annotation: In the current environment, guiding youth towards professions plays a crucial role in ensuring societal development and economic stability. Professional educational institutions are the main link in this process. Aligning the interests and abilities of young people with the demands of the labor market creates a foundation for their future success. This article discusses the important aspects of career guidance for youth in professional educational institutions, existing problems, and ways to overcome them.

Keywords: Professional education, vocational interest, labor market, personal approach, innovative approach, interactive training, new technology, career guidance, vocational counseling.

KIRISH

Yoshlarni kasbga yo'naltirish, professional ta'lim muassasalarining muhim vazifalaridan biri bo'lib, bu jarayon mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Yoshlar o'zlarining kelajakdagi ish faoliyatlarini shakllantirishda to'g'ri yo'naltirish va malakali kadrlar tayyorlash jarayonida ishtirok etishlari lozim.

Kasbga yo'naltirishning ahamiyati.

Kasb tanlash jarayoni nafaqat yoshlar uchun, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun ham strategik ahamiyatga ega. To'g'ri kasb tanlash:

- Mehnat bozori talablariga javob beruvchi kadrlarni yetishtirishni ta'minlaydi.
- Shaxsiy rivojlanishga hissa qo'shadi, chunki inson o'z kasbini sevsagina unda muvaffaqiyatga erishadi.

- Ijtimoiy muvozanatni saqlash va yoshlar bandligini oshirishga xizmat qiladi.

Yoshlarning Kasb Tanlashidagi Muhim Omillar.

Yoshlar kasb tanlash jarayonida bir qator omillarga e'tibor berishlari zarur. Bunga shaxsiy qiziqishlar, iqtisodiy sharoitlar, oilaviy an'analar va jamiyatdagi talablar kiradi. O'qituvchilar va mutaxassislar tomonidan berilgan maslahatlar, yoshlarning o'z qobiliyatlari va qiziqishlariga mos keladigan kasblarni tanlashlariga yordam beradi. Yoshlarni kasbga yo'naltirishda psixologik yondashuvlar ham muhimdir. O'quvchilarning psixologik holatini tushunish, ularning qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlashda yordam

beradi. Bu esa, o'z navbatida, kasb tanlashda to'g'ri qarorlar qabul qilishlariga yordam beradi.

Professional ta'lim muassasalarining roli. Professional ta'lim muassasalari yoshlarni kasbga yo'naltirishda muhim rol o'ynaydi. Ular nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalarni ham taqdim etishi lozim. O'qituvchilar, amaliyotlar va seminarlar orqali o'quvchilarga real ish sharoitlarini taqdim etishlari kerak. Professional ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasida ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirish zarur. Ish beruvchilar o'z ehtiyojlarini bildirishi va ta'lim muassasalari esa malakali kadrlar tayyorlashda ushbu talablarni inobatga olishi kerak. Bu jarayon yoshlarning ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi.

Yoshlarni kasbga yo'naltirishda innovatsion yondashuvlar, masalan, onlayn ta'lim platformalari va interaktiv treninglar, samarali natijalar berishi mumkin. Bu usullar yoshlarning o'z qiziqishlari va ehtiyojlariga mos ravishda ta'lim olishlariga yordam beradi. Yoshlarni kasbga yo'naltirish jarayonida kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan o'zgarishlar, masalan, yangi texnologiyalar va iqtisodiy sharoitlar, ta'lim tizimining moslashuvchanligini talab qiladi. Ta'lim muassasalari o'z dasturlarini yangilab borishlari va zamonaviy talablar bilan hamohang bo'lishlari zarur.

Professional ta'lim muassasalari yoshlarni kasbga yo'naltirish jarayonida uch asosiy vazifani bajaradi:

1. Kasbiy qiziqishlarni shakllantirish – o'quvchilarda turli kasblar bo'yicha dastlabki bilimlarni berish va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish.
2. Mehnat bozori bilan hamkorlik qilish – muassasalar zamonaviy talablarni hisobga olib o'quv rejaları va dasturlarini moslashtirishi kerak.
3. Shaxsiy yondashuvni ta'minlash – har bir o'quvchining qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlab, ularni o'ziga mos yo'nalishda rivojlantirish.

O'zbekistonda professional ta'lim tizimi yangi bosqichga o'tmoqda. Yoshlarni kasbga yo'naltirishda davlat dasturlari va loyihalari, masalan, "Yoshlar daftari", yoshlarni ish bilan ta'minlash va ularning kasbga yo'naltirishini kuchaytirish maqsadida amalga oshirilmoqda. Bu dasturlar yoshlar uchun ko'plab imkoniyatlar yaratmoqda.

Kasbga yo'naltirishdagi muammolar

-Professional ta'lim tizimida kasbga yo'naltirish jarayonida bir qancha muammolar mavjud:

-O'quvchilar va ota-onalarning yetarli darajada xabardor emasligi – ko'pchilik o'quvchilar mehnat bozori haqidagi ma'lumotlarga ega emas.

-Kadrlar yetishmovchiligi va metodik resurslarning eskirganligi – zamonaviy kasb-hunarlar bo'yicha malakali mutaxassislarning kamligi.

-Kasbiy maslahat tizimining rivojlanmaganligi – o'quvchilarga kasb tanlashda yordam beruvchi psixolog va maslahatchilar yetarli emas.

Muammolarni bartaraf etish yo'llari

Yuqoridagi muammolarni hal qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

- Kasbga yo'naltiruvchi dasturlarni rivojlantirish – o'quvchilarga mehnat bozori va zamonaviy kasblar haqida ma'lumot beruvchi maxsus trening va seminarlarni yo'lga qo'yish.

- Amaliy tajriba almashish – professional ta'lim muassasalari yirik korxonalar va tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirishi, o'quvchilarga real ish sharoitlarini ko'rsatishi kerak.

- Individual yondashuv – har bir o'quvchining imkoniyatlari va qiziqishlariga mos ravishda yo'naltirish bo'yicha dasturlar ishlab chiqish.

- Kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish – ta'lim muassasalaridagi o'qituvchilarni zamonaviy talablarga javob beradigan darajada o'qitish.

-Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish – onlayn platformalar orqali kasb tanlash bo'yicha ma'lumot va maslahatlarni keng tarqatish.

Xulosa va tavsiyalar.

Yoshlarni kasbga yo'naltirish professional ta'lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biridir. Bu jarayonda samarali hamkorlik, innovatsion yondashuvlar va real ish sharoitlariga mos ta'lim taqdim etish muhim ahamiyatga ega. Yoshlar o'z kasblarini to'g'ri tanlashlari uchun zarur bo'lgan barcha yordam va resurslar bilan ta'minlanishi kerak. Professional ta'lim muassasalarida yoshlarni kasbga yo'naltirish bo'yicha samarali tizimni shakllantirish nafaqat ularning kelajagi uchun, balki jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun ham muhimdir. Bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun:

Mehnat bozori talablarini o'rganib, ta'lim dasturlarini doimiy ravishda yangilab borish;

O'quvchilarni kasbiy faoliyatga jalb qilish uchun qiziqarli va amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish. Ta'lim jarayonida davlat, xususiy sektor va ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. (2023). "Professional ta'lim tizimini rivojlantirish strategiyasi".

2. Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti. (2022). "Yoshlarni kasbga yo'naltirishda innovatsion yondashuvlar".

3. O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. (2023). "Yoshlar daftari: imkoniyatlar va rivojlanish".

4. Gulomov, A. (2021). "Yoshlar va kasb tanlash: psixologik yondashuvlar". Tashkent: Fan.

5. Karimova, D. (2020). "Ijtimoiy hamkorlik va professional ta'lim". Journal of Education and Science.

PSIXOSOMATIK KASALLIKLARNING PAYDO BO'LISHINING ASOSIY OMILLARI

Raxmatova Dalira Yusubdjanovna

Toshkent shahar Chilonzor tumani Nurhon ko'chasi 16-uy Hamshiralalar akademiyasi psixologi

Annotatsiya: *Maqolada psixosomatik patologiyaning paydo bo'lishiga olib keladigan asosiy shaxslararo nizolar muhokama qilinadi. Muallif har xil psixosomatik kasalliklarning rivojlanishida qo'rquv, xavotir, xafagarchilik, tajovuz va depressiyaning rolini ta'kidlaydi, psixosomatik kasalliklar va stressni yengish uchun dezadaptiv mexanizmlarning o'zaro bog'liqligini kuzatadi.*

Kalit so'zlar: *shaxslararo ziddiyat; instinktlar; normalar; vijdon; psixosomatika; psixosomatik buzilish; g'azab; qo'rquv; tashvish; xafagarchilik; o'zi o'zini boshqarish; psixologik himoya mexanizmlari.*

Аннотация: *В статье рассматриваются основные межличностные конфликты, которые приводят к возникновению психосоматической патологии. Автор подчеркивает роль страха, тревоги, обиды, агрессии и депрессии в развитии различных психосоматических заболеваний, наблюдает взаимосвязь между психосоматическими заболеваниями и дезадаптивными механизмами совладания со стрессом.*

Ключевые слова: *межличностный конфликт; инстинкты; нормы; совесть; психосоматика; психосоматическое расстройство; злость; страх; беспокойство; негодование; самоуправление; механизмы психологической защиты.*

Abstract: *The article discusses the main interpersonal conflicts that lead to the emergence of psychosomatic pathology. The author emphasizes the role of fear, anxiety, resentment, aggression and depression in the development of various psychosomatic diseases, observes the interrelationship between psychosomatic diseases and maladaptive mechanisms for coping with stress.*

Keywords: *interpersonal conflict; instincts; norms; conscience; psychosomatics; psychosomatic disorder; anger; fear; anxiety; resentment; selfmanagement; psychological defense mechanisms.*

KIRISH

Psixosomatik kasalliklarning paydo bo'lishi va rivojlanishi omillari muammosi olimlarni qadimgi davrlardan beri qiziqtiradi (Gippokrat, Platon), birinchi urinishlar odamni yaxlit ko'rib chiqish va uning shaxslararo ziddiyatlarini somatik kasalliklar uchun zarur shart-sharoitlar sifatida tahlil qilish uchun qilingan. Biroq, qadimgi davrlarda paydo bo'lgan psixosomatik patologiyaning sabablari va mexanizmlari haqidagi g'oyalar uzoq vaqt davomida 80-yillarga qadar qattiq tanqid qilindi.

Hozirgi vaqtda tibbiy psixologiyada psixosomatik kasalliklarning paydo bo'lishining omillari va shu munosabat bilan ularning psixoprofilaktikasi, psixokorreksiya va psixoterapiya imkoniyatlari sifatida shaxslararo nizolarga qiziqish qayta tiklanmoqda.

Shaxslararo ziddiyat-bu uning elementlari (istaklari, qadriyatlarini, motivlari, maqsadlari) qarama-qarshiligi yuzaga keladigan shaxsning holati.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Psixoanalistlar odamlarda shaxslararo nizolarning asosiy mexanizmlarini ochib berishdi, bu turli xil nevrozlarga, shu jumladan psixosomatikaga olib kelishi mumkin (Z. Freyd, A. Freyd, P. Federn, S. Spielrein, E. Bern va boshqalar). Har bir inson tug'ma instinktlar tomonidan boshqariladi (libido (Eros) — ijodiy instinkt va mortido (Tanatos) — halokatli instinkt). Ushbu shaxsiyat tuzilishi psixoanalizda Ono (yoki ID) deb nomlanadi.

Ba'zi odamlarda libido instinkti ko'proq namoyon bo'ladi, boshqalarida — mortido, bundan tashqari, shaxsiyat dinamik va ma'lum bir instinktni o'z vaqtida amalga oshirish istagi o'zgarishi mumkin. Instinktlarning har biri o'z yo'lida ijtimoiy me'yorlar, qoidalar, talablar ko'rinishidagi to'siqni uchratib, qoniqishga intiladi, ular bolalikdan odam tomonidan o'zlashtirilib, uning ichki xulq-atvor boshqaruvi-viddonga aylanadi.

Odatda, bu ichki xulq-atvor boshqaruvi (psixoanalizda superego deb ataladi) odamga atrofdagi dunyoga moslashishga va inson yashaydigan jamiyat qonunlarini buzmaslik va o'zini va boshqalarni yo'q qilmaslik uchun o'z instinktlarini mo'tadil nazorat ostida ushlab turishga yordam beradi.

Insonning tabiati shundan iboratki, u vaqti-vaqti bilan paydo bo'ladigan shaxslararo nizolar bilan ajralib turadi, ammo instinktlar va vijdon o'rtasidagi nisbiy muvozanatni saqlash uchun yana bir shaxsiyat tuzilishi-Ego mavjud.

Ego foydalanadigan psixologik himoya mexanizmlari tufayli biz amalga oshirilmagan instinktiv drayvlardan kelib chiqadigan keskinlikni kamaytiramiz va odatda bu mexanizmlar ichki muvozanatni saqlashi kerak, ya'ni nevrozlar va psixotik kasalliklarning paydo bo'lishiga yo'l qo'ymaslik.

Psixologik himoyaning bunday mexanizmlari orasida rad etish va idrokni himoya qilish (odam yoqimsiz narsani qabul qilmaydi yoki ko'rmaydi (eshitmaydi)), repressiya (qabul qilinmaydigan tuyg'u yoki fikr xabardorlikka yetib bormasa, "beixtiyor unutish"), ratsionalizatsiya (o'z-o'zini hurmat qilishni saqlab qolish uchun o'zini oqlash), intellektualizatsiya (hissiyotlarni intellektual aks ettirish), devalvatsiya (mavjud bo'lmagan narsalarning qadrsizlanishi), sublimatsiya (instinktlarni ijtimoiy maqbul yo'nalishga o'tkazish), harakatdagi reaksiya (keskinlik kuchga kiradi), somatizatsiya (salbiy hissiy tajribalar somatik alomatlariga aylanadi), kasallikka o'tish (bemorning maqomidan psixologik foyda bo'lsa, muammolardan kasallikka "qochish"), siljish (salbiy his-tuyg'ularni xavfsizroq ob'ektga o'tkazish), xayol qilish (yaxshiroq haqiqatni va undagi eng yaxshi o'zini ixtiro qilish), regressiya (avvalgilariga qaytish javobgarlik bilan kurashish mumkin emasligi sababli o'zini tutish shakllari), izolyatsiya (odam haddan tashqari kuchli tajribalar natijasida vaqtincha his qilishni to'xtatadi), proektsiya (o'z-o'zidan qabul qilib bo'lmaydigan narsa boshqa odamlarga tegishli va qoralanadi) va boshqalar.

Psixologik himoya mexanizmlari, qoida tariqasida, ota-onadan taqlid qilish yoki irsiyat mahsuli sifatida uzatiladi.

Natijalar va muhokama. Ular, shuningdek, o'rganish natijasida hayot davomida takroriy ijobiy mustahkamlash natijasida olinishi mumkin. Psixologik himoya mexanizmlari bajarilmagan istaklardan kelib chiqadigan xavotirni vaqtincha kamaytirishga yordam beradi (odam "og'riqli fikrlar va his-tuyg'ularni" unutadi yoki ulardan chalg'iydi) va ularning ba'zilar o'zining bahosi hamda o'z hurmatini saqlab qoladi. Ular orasida biz uzoq

vaqt davomida ishlashi mumkin bo'lgan va yetishmayotgan odamni (masalan, sublimatsiya, ratsionalizatsiya) qoplaydigan foydali mexanizmlarni va sog'liq uchun salbiy oqibatlariga olib keladigan zararli mexanizmlarni (masalan, somatizatsiya, kasallikni tark etish) shartli ravishda ajratib ko'rsatishimiz mumkin yoki shaxslararo munosabatlarni buzadigan mexanizmlar (masalan, fantaziya, regressiya).

Agar instinkt va vijdon o'rtasidagi qarama-qarshilik libido yoki mortidoning g'alabasi bilan tugasa, odam boshqa haddan tashqari holatlarga tushishi mumkinasotsial xatti-harakatlar (fohishabozlik, shafqatsiz jinoyatlar sodir etish), jinsiy inversiyalar (masochizm, sadizm, ko'rgazma va boshqalar) va turli xil psixotik kasalliklar.

Stressni yengish uchun moslashuvchan mexanizmlar mavjud bo'lganda, odam o'zining dominant instinktlarini anglay oladi va/yoki ular uchun ijtimoiy jihatdan maqbul foydalanishni topadi (masalan, mortidoni sportga sublimatsiya qilish yoki yo'q qilishni o'z ichiga olgan professional faoliyat). Sublimatsiya psixologik himoya mexanizmi sifatida instinktlar haddan tashqari ifoda etilgan va ijtimoiy normalar unga mos kelmasa, insonning moslashishi uchun asosiy manba hisoblanadi.

Psixosomatik kasalliklarga chalingan odamlarda tashvish va shubhaning kuchayishi, hissiyotlarning labilligi, depressiyaga moyillik, ijtimoiy va psixofiziologik moslashuvning buzilishi, qattiqlik, javobgarlikning kuchayishi, aqlning o'rtacha yoki yuqori darajasi, psixologik himoyaning samarasiz mexanizmlari va koping strategiyasi kabi shaxsiy xususiyatlar mavjud. Psixosomatik kasalliklarda vegetativ asab tizimining disfunktsiyalarini o'rganganlar: V. I. Makolkin, S. A. Abakumov, A. A. Sapojnikova, A. M. Veyn, G. M. Dyukova, O. V. Vorobyeva, A. B. Danilov, B. A. Hapaev, L. V. Romasenko, O. Yu. Vedenyapina, A. V. Verbina, A. V. Kurpatov, G. V. Starshenbaum, N. V. Pokrovskaya va boshqalar. Vegetativ asab tizimi ikki qism bilan ifodalanadi: simpatik va parasimpatik. Simpatik bo'limning ichki organlarning ishiga ta'siri (stress holati): yurak qisqarishining chastotasi va kuchini oshiradi, arteriyalarni toraytiradi, ichak harakatini va ovqat hazm qilish fermentlarini ishlab chiqarishni kamaytiradi, siydik pufagini bo'shashtiradi, bronxlar va bronxiollarni kengaytiradi, o'pkaning ventilyatsiyasini kuchaytiradi, ko'z qorachig'ini kengaytiradi. Parasimpatik bo'limning ta'siri (odatda — dam olish holati): yurak qisqarishining chastotasi va kuchini pasaytiradi, arteriyalarni bo'shashtiradi, ichak harakatini kuchaytiradi va ovqat hazm qilish fermentlarini ishlab chiqarishni rag'batlantiradi, siydik pufagini qisqartiradi, bronxlar va bronxiollarni toraytiradi, o'pkaning ventilyatsiyasini pasaytiradi, ko'z qorachig'ini toraytiradi.

Xulosa. Shunday qilib, shaxs ichidagi ziddiyat ko'pincha "xohlayman" va "kerak" yoki "xohlayman" va "qila olaman" shaklidagi shaxs tuzilmalari o'rtasida yuzaga keladi. Shaxslararo ziddiyat tufayli odam turli xil destruktiv his-tuyg'ularga ega (xafagarchilik, ayb, depressiya, tashvish, tajovuz va boshqalar), ular bilvosita neyroendokrin mexanizmlar orqali ma'lum organlar va ularning tizimlariga ta'sir qiladi. Natijada psixosomatik kasalliklar paydo bo'ladi. Psixosomatik patologiya bilan stressni yengish mexanizmlari samarali ishlamaydi, salbiy his-tuyg'ular javob bermaydi, to'g'ri qayta ishlanmaydi, siljish va somatizatsiya tufayli ular shaxsiy darajadagi ziddiyatning o'ziga xos xususiyatlarini ramziy ravishda aks ettiruvchi tana darajasiga "o'tishadi".

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Дусказиева, Ж. Г. (2015). Внутриличностный конфликт как фактор возникновения психосоматических расстройств. Клиническая и медицинская психология: исследования, обучение, практика, (3), 8-8.
2. Akhmedova, M., Narmetova, Y., & Alisherov, B. (2021). Categories of person in conflict and methods of conflict resolution in the occurrence of conflicts between medical personnel.
3. Narmetova, Y., Melibayeva, R., Akhmedova, M., Askarova, N., & Nurmatov, A. (2022). PSYCHODIAGNOSTICS ATTITUDE OF THE PSYCHOSOMATIC PATIENTS'DISEASE.
4. Мелибаева, Р. Н. (2022). КЛИНИК АМАЛИЁТДА КОГНИТИВ ФУНКЦИЯЛАР ВА УЛАРНИНГ БУЗИЛИШЛАРИ ПСИХОДИАГНОСТИКАСИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue 4-2), 928-932.
5. Мелибаева, Р., & Абдиназарова, И. (2020). Тиббий психодиагностика: муаммо, мулоҳаза ва ечимлар.
6. Мелибаева, Р. Н. (2018). Из истории вопроса экспериментального исследования мышления в трудах психологов советского периода. In International scientific review of the problems and prospects of modern science and education (pp. 125-127).
7. Melibaeva, R. (2021). Bolalardagi giperfaollik va diqqat tanqisligi sindromi: sabablari, psixologik tashxisi.
8. Нарметова, Ю. (2021). Алекситимия-психосоматик касалликлар омили сифатида.
9. Нарметова, Ю. (2014). Депрессия-психосоматик касалликларнинг предиктори сифатида. Scienceweb academic papers collection.
10. Нарметова, Ю. (2020). Оила хотиржамлиги-болалардаги психосоматиканинг олдини олиш омили сифатида. Бола ва замон.
11. Нарметова, Ю. (2016). Соғлиқни сақлаш тизимида психологик хизматнинг бугунги ҳолати ва истиқболлари.
12. Akhmedova, M., Narmetova, Y., & Alisherov, B. (2021). Categories of person in conflict and methods of conflict resolution in the occurrence of conflicts between medical personnel.
13. Narmetova, Y., Melibayeva, R., Akhmedova, M., Askarova, N., & Nurmatov, A. (2022). PSYCHODIAGNOSTICS ATTITUDE OF THE PSYCHOSOMATIC PATIENTS'DISEASE.
14. Salokhiddinova Gazalkhon Bekmirzayevna (2018). Creativity and artistic thinking as important components of professional competencies of future teachers. Academy, (5 (32)), 69-70.

15. Karimovna, N. Y., Nasirovna, M. R., Tursunaliyevna, A. M., Abduvaliyevna, A. N., & Ravshanovna, U. S. (2023). Psychodiagnostics of psychosomatic diseases. *Journal of Survey in Fisheries Sciences*, 10(2S), 2903-2911.

ШАХС АХБОРОТ ОЛИШ ҲУҚУҚЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ АСОСИЙ ПРИНЦИПЛАРИ

Мирзаева Мухайё Дилшод қизи

*Рақобатни ривожлантириш ва истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш
қўмитаси Электротехника ва рақамли иқтисодиёт тармоқлари таҳлили бўйича
бош илмий ходим E-mail: muhayyo_mirzaeva@mail.ru*

Аннотация: *Тадқиқотда инсон ҳуқуқларини ахборотга эга бўлиш билан таъминлашнинг асосий тамойиллари, жумладан, ахборотнинг очиқлиги, ишончилиги, тўлиқлиги ва ўз вақтида етказиб берилиши таҳлил қилинади. Халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар, масалан, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт ва Орхус конвенсияси, шунингдек, Ўзбекистон, Европа Иттифоқи ва АҚШдаги миллий қонунчиликка оид ёндашувлар кўриб чиқилади. Ахборотнинг демократик жараёнларни мустаҳкамлаш ва давлат институтларининг ошкоралигини оширишдаги ўрни таъкидланади. Ахборот олиш ҳуқуқини суд ва маъмурий ҳимоя қилиш, шунингдек, бу ҳуқуқнинг бузилиши учун жавобгарлик масалаларига алоҳида эътибор қаратилади. Ахборотга эга бўлиш ҳуқуқи ва учинчи шахсларнинг манфаатларини, жумладан, шахсий маълумотлар махфийлигини ва тижорат сирларини ҳимоя қилиш ўртасидаги мувозанатни таъминлаш зарурлиги муҳокама қилинади. Тадқиқотда Ўзбекистон қонунчилиги халқаро стандартларга мослаштиришга қаратилган бўлса-да, қўшимча ривожлантириш зарурияти мавжудлиги аниқланади. Хулоса шундан иборатки, ахборот олиш ҳуқуқи тез ўзгараётган жамият шароитида муҳим восита сифатида аҳамиятга эга.*

Калит сўзлар: *ахборот олиш ҳуқуқи, ахборотнинг очиқлиги, маълумотларнинг ишончилиги, Орхус конвенсияси, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт, шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш, ошкоралик, давлат жавобгарлиги, ахборотнинг очиқлиги, Ўзбекистон қонунчилиги, демократик жамият*

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА НА ИНФОРМАЦИЮ

Мирзаева Мухайё Дилшод қизи

*Комитет по развитию конкуренции и защите прав потребителей, ведущий
научный сотрудник по анализу электроники и цифровой экономики. E-mail:
muhayyo_mirzaeva@mail.ru*

Аннотация: В тезисе анализируются ключевые принципы обеспечения права человека на доступ к информации, включая доступность, достоверность, полноту и своевременность предоставления сведений. Рассмотрены международно-правовые акты, такие как Международный пакт о гражданских и политических правах и Орхусская конвенция, а также национальные законодательные подходы, включая примеры из Узбекистана, ЕС и США. Подчёркивается роль информации в укреплении демократических процессов и повышении прозрачности государственных институтов. Особое внимание уделяется судебной и административной защите права на информацию, а также ответственности за его нарушение. Обсуждается необходимость соблюдения баланса между правом на доступ к данным и защитой интересов третьих лиц, включая конфиденциальность персональных данных и коммерческую тайну. Исследование демонстрирует, что законодательство Узбекистана направлено на гармонизацию с международными стандартами, но требует дальнейшего развития. Сделан вывод о значении права на информацию как ключевого инструмента в условиях быстро меняющегося общества.

Ключевые слова: право на информацию, доступность информации, достоверность данных, Орхусская конвенция, Международный пакт о гражданских и политических правах, защита персональных данных, прозрачность, государственная ответственность, информационная открытость, законодательство Узбекистана, демократическое общество.

MAIN PRINCIPLES OF ENSURING HUMAN RIGHTS TO INFORMATION

Мирзаева Мухайё Дилшод қизи

Committee on the Development of Competition and Protection of Consumer Rights, Chief Scientific Researcher for the Analysis of Electronics and Digital Economy. E-mail: muhayyo_mirzaeva@mail.ru

Annotation: The thesis analyzes the key principles of ensuring the human right to access information, including accessibility, accuracy, completeness, and timeliness of data provision. International legal instruments such as the International Covenant on Civil and Political Rights and the Aarhus Convention, as well as national legislative approaches, including examples from Uzbekistan, the EU, and the USA, are examined. The role of information in strengthening democratic processes and enhancing the transparency of government institutions is emphasized. Special attention is paid to the judicial and administrative protection of the right to information and the accountability for its violation. The necessity of balancing the right to access information with the protection of third-party interests, including the confidentiality of personal data and trade secrets, is discussed. The study demonstrates that Uzbekistan's legislation is aimed at harmonization with international standards but requires further development. The conclusion highlights the importance of the right to information as a critical tool in a rapidly changing society.

Keywords: right to information, information accessibility, data accuracy, Aarhus Convention, International Covenant on Civil and Political Rights, personal data protection, transparency, government accountability, information openness, Uzbekistan legislation, democratic society.

Международно-правовое регулирование права человека на информацию и свободу её получения охватывает множество различных документов, из которых особое значение имеет Международный пакт о гражданских и политических правах. В соответствии с частью 2 статьи 19 этого Пакта: «Каждый человек имеет право на свободное выражение своего мнения, включая возможность искать, получать и распространять любую информацию и идеи независимо от государственных границ, устно, письменно, через печатные издания, художественные формы выражения или другими способами на своё усмотрение» [1]. Следовательно, государства-участники обязаны в рамках своей юрисдикции гарантировать гражданам реализацию этого права в соответствии с указанной нормой

Особый интерес представляет специфика конституционно-правового регулирования сферы обеспечения права человека на информации и свободу доступа к ней отдельных стран и их подход к пониманию сущности и структуры данного правомочия. Конституции целого ряда бывших советских республик (в частности, Азербайджан (ст. 151), Грузия (ст. 24), Молдова (ст. 34), Армения (ст. 6), Узбекистан (ст. 33) и др.) прямо устанавливают необходимость правового обеспечения права граждан на свободный поиск, получение, а также распространение информации, на что обращает внимание Т. В. Косорукова [2, С.32-44].

Обеспечение прав человека на информацию является одним из основ демократического общества. Поэтому изучение и анализ основных принципов обеспечения прав человека на информацию является важным.

Основные принципы обеспечения права человека на информацию включают следующие аспекты:

Доступность и открытость информации: гарантирует гражданам возможность получать информацию, важную для их жизни и деятельности, включая сведения о работе государственных органов и органов местного самоуправления [3].

Достоверность и полнота информации: обеспечивает предоставление точных и исчерпывающих сведений, что способствует формированию объективного представления о различных аспектах общественной жизни.

Своевременность предоставления информации: предполагает оперативное предоставление запрашиваемых данных, что особенно важно в условиях быстрого развития событий и необходимости принятия обоснованных решений.

Защита права на доступ к информации, включая судебную защиту: предусматривает возможность обжалования отказов в предоставлении информации и защиту интересов граждан в судебном порядке.

Ответственность за нарушение права на доступ к информации: устанавливает меры ответственности для должностных лиц и организаций, препятствующих свободному доступу к информации.

Соблюдение прав и законных интересов третьих лиц при предоставлении информации: гарантирует, что раскрытие информации не нарушает прав других граждан и организаций.

Ограничение права на доступ к информации только законом и в необходимых случаях: предполагает, что ограничения возможны лишь для защиты основ конституционного строя, обеспечения обороны и безопасности государства, охраны нравственности, здоровья, прав и законных интересов физических и юридических лиц.

Эти принципы отражены в различных нормативных актах и публикациях, посвященных праву на информацию и его обеспечению. Например, в статье «О праве на доступ к информации. Модель от 17 апреля 2004» подробно рассматриваются основные принципы обеспечения права на доступ к информации[4].

Доступность и открытость информации являются основополагающими принципами обеспечения права человека на информацию, обеспечивающими гражданам возможность получать сведения, которые оказывают значительное влияние на их жизнедеятельность, включая информацию о работе государственных органов и органов местного самоуправления. Эти принципы закреплены в международных и национальных правовых актах, а также подробно исследуются в трудах ведущих юристов и специалистов по информационному праву.

Например, в работе А.В. Малько и В.А. Лопатина подчёркивается, что «доступность информации предполагает возможность её получения без необоснованных ограничений, что требует как законодательного закрепления права на информацию, так и эффективных механизмов его реализации» [5]. Авторы отмечают, что реализация данного принципа непосредственно связана с развитием демократии и общественного контроля над деятельностью властных структур.

Международный опыт также подчёркивает важность данного принципа. Так, в комментариях к статье 19 Международного пакта о гражданских и политических правах Комитет по правам человека ООН указывает, что «государства-участники обязаны не только гарантировать право граждан на получение информации, но и активно распространять её, особенно если она связана с вопросами общественного интереса».

Кроме того, исследователи, такие как Т.С. Олейник, подчёркивают, что «открытость государственной информации способствует повышению прозрачности и подотчётности власти, укреплению доверия общества к институтам государства» [6,].

Таким образом, доступность и открытость информации представляют собой неотъемлемые элементы обеспечения прав человека, направленные на защиту интересов граждан, развитие гражданского общества и укрепление демократических основ государства.

Нужно отметить что, право человека на информацию — это основополагающий принцип демократического общества, обеспечивающий прозрачность, подотчётность государственных органов и участие граждан в управлении. Основные принципы реализации этого права закреплены в международных и национальных правовых актах, определяя практические подходы к его соблюдению и защите.

Принцип доступности и открытости информации. Этот принцип подразумевает, что государственные органы обязаны обеспечить доступ граждан к информации, которая имеет значение для их жизнедеятельности, включая данные о деятельности органов власти. Доступность и открытость служат ключевыми инструментами общественного контроля над государственными процессами.

На международном уровне этот принцип отражён в Орхусской конвенции (1998), которая обеспечивает граждан доступ к экологической информации, а также возможность участвовать в экологически значимых решениях. Этот документ подчёркивает, что информация, важная для общества, должна быть доступна без лишних барьеров.

Принцип достоверности и полноты информации. Государственные и частные учреждения, предоставляющие информацию, обязаны гарантировать её точность, полноту и актуальность. Это необходимо для предотвращения манипуляций, дезинформации и формирования объективного представления у граждан о процессах в обществе.

Регламент ЕС по защите данных (GDPR) закрепляет нормы, обязывающие поставщиков информации поддерживать её достоверность, чтобы минимизировать вред гражданам и повысить доверие к системам информации.

Принцип своевременности предоставления информации. Своевременное информирование граждан особенно важно в условиях кризисов и чрезвычайных ситуаций. Задержки в передаче данных могут повлиять на безопасность граждан и эффективность их действий. Например, японская система J-Alert демонстрирует, как оперативное предоставление данных спасает жизни, предупреждая о природных катастрофах.

Принцип защиты права на доступ к информации. Этот принцип направлен на создание механизмов защиты права граждан на доступ к информации. Если доступ ограничивается или отказ необоснован, граждане имеют право обжаловать такие действия через административные органы или суды. Так, в Великобритании система информационного комиссара позволяет оперативно решать споры по доступу к данным.

Принцип ответственности за нарушение права на доступ к информации. Установление ответственности за препятствование доступу к информации является важным элементом правового регулирования. Должностные лица, препятствующие реализации этого права, могут быть привлечены к административной, дисциплинарной или уголовной ответственности. В США Закон о свободе информации (FOIA) предусматривает меры наказания для организаций, нарушающих это право.

Принцип соблюдения прав третьих лиц. При предоставлении информации важно учитывать права третьих лиц, включая конфиденциальность их данных, защиту коммерческой тайны и соблюдение норм национальной безопасности. Такой баланс позволяет обеспечить соблюдение права на информацию без нарушения законных интересов других субъектов.

Принцип ограничения доступа к информации. Ограничения на доступ к информации допустимы только в исключительных случаях, определённых законом, таких как защита национальной безопасности, коммерческой тайны или конфиденциальных данных. Эти ограничения должны быть пропорциональны и минимально возможны. Например, законодательство Узбекистана чётко регулирует вопросы обработки персональных данных в целях их защиты.

Выше указанное показало, что право на доступ к информации является одним из ключевых элементов демократического общества и эффективного функционирования правового государства. Международные акты, такие как Международный пакт о гражданских и политических правах и Орхусская конвенция, а также национальные законодательства различных стран создают основу для реализации этого права, одновременно устанавливая механизмы его защиты и ограничения.

Основные принципы, такие как доступность, достоверность, своевременность и защита прав третьих лиц, подчёркивают необходимость баланса между открытостью и ответственностью. В то же время ограничения права на информацию должны быть строго регламентированы законом и применяться только в исключительных случаях для защиты общественно значимых интересов.

Установление административной, дисциплинарной и уголовной ответственности за нарушение права на доступ к информации способствует обеспечению прозрачности, подотчётности и укреплению доверия граждан к

государственным органам. Примеры из международной практики демонстрируют, как эффективное законодательство может поддерживать этот баланс.

Важным выводом исследования является то, что Узбекистан делает шаги в направлении соответствия международным стандартам, внедряя законодательство о персональных данных и свободе информации. Однако дальнейшая гармонизация с международной практикой и развитие эффективных механизмов реализации остаются важными задачами для повышения уровня защиты прав граждан.

Таким образом, право на доступ к информации остается актуальным и многогранным инструментом, требующим как дальнейшего изучения, так и совершенствования в условиях быстро меняющегося мира.

ИҚТИБОСЛАР/СНОСКИ/REFERENCES:

1. Международный пакт о гражданских и политических правах «принят 16.12.1966 Резолюцией 2200 (XXI) на 1496-м пленарном заседании Генеральной Ассамблеи ООН) // СПС «КонсультантПлюс». URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5531/ (дата обращения: 09.02.2021);

2. Косорукова Т. В. Зарубежный опыт конституционного обеспечения свободы массовой информации и права на информацию // Труды института государства и права Российской академии наук. 2013. № 5. С. 32–44;

3. <https://suvorov.legal/internet-pravo/>.

4. Моделний закон о праве на доступ к информации принят на двадцать третьем пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств - участников СНГ (постановление № 23-14 от 17 апреля 2004 года) <http://www.parliament.am/library/modelayin%20orenqner/109.pdf>.

5. Малько А.В., Лопатин В.А., "Информационное право: теоретические и практические аспекты", 2015.

6. (Олейник Т.С., "Право на информацию: современные вызовы и перспективы", 2017)

THE USAGE OF TOPONYMS WITH LINGUACULTURAL FEATURES IN THE WORK OF "A ROSE FOR EMILY" BY WILLIAM FAULKNER

Usmonova Zarina Habibovna

Senior teacher of Bukhara State University

Aziza Rakhmatova Karim qizi

1st year of Master`s student E-mail: z.h.usmonova@buxdu.uz

Abstract: *This thesis is devoted to Faulkner's masterful use of toponyms and mixed features of culture and language simultaneously in the work of "A Rose for Emily". It creates a tangible sense of place that is inextricably linked to the story's themes. The analysis explores the town of Jefferson, Mississippi, becomes a microcosm of the Old South, a place haunted by its past and caught in a struggle between tradition and modernity. The specific locations, from Emily's decaying mansion to the bustling town square, contribute to the story's atmosphere of decay and isolation. Faulkner's language which plays a crucial role in establishing setting and character culturally. Southern dialect, such as the use of "a right smart," adds a layer of authenticity and contributes to the story's slow, deliberate pace. The formal language used by Emily further emphasizes her social distance from the town's inhabitants, highlighting her isolation and the chasm between her world and that of the changing South. By weaving toponyms and language into the narrative fabric, Faulkner creates a powerful and evocative portrait of a town and its people struggling to cope with the ghosts of their past.*

Keywords: *toponyms, culture, linguistic features, Southern Gothic, American South Jefferson, cultural transition, narrative setting.*

INTRODUCTION

In "A Rose for Emily," William Faulkner employs toponymic units to create a vivid sense of place while also reflecting the complex dynamics of Southern culture. By examining toponyms like Jefferson and the Grierson mansion, we can uncover deeper meanings related to social hierarchies, memory, and the haunting legacies of the South²⁹. Thus, Faulkner's linguistic choices become a powerful lens through which we can explore the rich tapestry of Southern identity. William Faulkner uses toponymic units not merely as geographic markers, but as powerful symbols that encapsulate the cultural complexities of the Southern United States. This paper will analyze how the toponyms associated with the town of Jefferson and the Grierson estate reflect broader themes of societal decay, racial tension, and the struggle against time, revealing how place names serve as conduits for understanding the intricate relationship between culture and memory.

The place names like Grierson mansion itself is described as a "decaying monument of the past," reflecting the grandeur of the antebellum South. Its architectural style and condition suggest it was built before the Civil War³⁰. The Griersons were a prominent family in Jefferson, indicating wealth and social standing. Their ownership of

²⁹ Faulkner W. (1930). A rose for Emily. In collected stories of William Faulkner, New York Vintage International

³⁰ Scherting Jack (1980). ""Emily Grierson's Oedipus Complex: Motif, Motive, and Meaning in Faulkner's" A Rose for Emily"". Studies in Short Fiction. 17 (4): 397.

the mansion reinforces this image. It reveals that the Mansion's condition and Emily's isolated lifestyle imply that the family's wealth and status have declined since the Civil War, likely due to the social and economic upheaval of the era.

Lingua culturally, the legacy of the Old South, its wealth, and its eventual decline. Vividly, it's likely the mansion was built as a grand plantation house, representative of the wealthy planter class that dominated the pre-Civil War South. If we pay attention to the family history, The Grierson family likely played a significant role in the local economy and social scene, perhaps owning large tracts of land or engaging in political activities.

The decline of the mansion likely reflects the broader decline of the Southern economy and social structure following the Civil War. The mansion serves as a physical embodiment of the South's fading grandeur³¹.

Moreover, Faulkner highlights every place name with linguistic and cultural significance of these elements which are central to understanding the narrative's depth. Faulkner's setting, notably the fictional town of Jefferson in Yoknapatawpha County, reflects the cultural and historical essence of the American South. The town of Jefferson serves as a microcosm for Southern society in transition, encapsulating the struggle between old Southern values and the onset of modernization.

This dichotomy is evident in the decaying Grierson house, a metaphor for the declining aristocracy and resistance to change. The cultural setting of Jefferson, with its traditional social norms and historical memories, plays a crucial role in shaping the characters' actions and the narrative's themes.

For instance, Miss Emily's refusal to accept her father's death and later her shocking decision to keep Homer Barron's corpse in her house are symbolic of her resistance to the evolving cultural dynamics of the South.

Through these cultural references, Faulkner emphasizes themes of resistance to change, nostalgia, and the decay of old Southern traditions. The use of toponyms like Jefferson enriches the story by linking characters' personal struggles to broader societal shifts in the post-Civil War South.

This intricate layering of cultural elements within the narrative framework highlights the South's deep-seated issues with modernity and progress. As a result, the toponyms and their associated cultural significance become vital in interpreting the social commentary embedded in Faulkner's work.

Conclusion

In conclusion, William Faulkner's "A Rose for Emily" offers a profound exploration of cultural identity and historical legacy through its detailed use of toponyms and linguistic elements. By setting the narrative in the fictional town of Jefferson Yoknapatawpha County, Faulkner creates a symbolic landscape that mirrors the social shifts and cultural tensions of the American South during the post-Civil War era.

The toponyms are not mere geographical references; they embody the historical weight of Southern traditions and the struggle between maintaining old customs and embracing modern changes. Faulkner's portrayal of the decaying Grierson house serves as a

³¹ INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS
(<https://interonconf.org/index.php/neth/article/view/9261>)

metaphor for the decline of the aristocratic Southern values, encapsulating the town's resistance to change. The cultural backdrop is further emphasized by Faulkner's depiction of traditional social norms, such as the rigid gender roles and class distinctions that influence the townspeople's perceptions of Miss Emily. The narrative's focus on these elements underscores the lingering impact of the past on contemporary Southern life and the complexities of navigating identity amid changing cultural landscapes.

Through his masterful use of setting and cultural references, Faulkner paints a vivid picture of the South in transition, blending nostalgia for a bygone era with the inevitable push toward modernity. This analysis of cultural features within the toponyms in "A Rose for Emily" highlights how Faulkner uses place as a critical lens to examine broader themes of resistance, decay, and the enduring influence of history on personal and collective identities

REFERENCES:

1. Faulkner, W. (1930) A rose for Emily. In collected stories of William Faulkner. New York Vintage International.
2. Scherting, Jack (1980). "Emily Grierson's Oedipus Complex: Motif, Motive, and Meaning in Faulkner's "A Rose for Emily".". Studies in Short Fiction. 17 (4): 397.
3. <https://interonconf.org/index.php/neth/article/view/9261>
4. Rasulov, Z. (2023). ПРИНЦИПЫ ЭКОНОМИИ ФОНАЦИОННОЙ ЭНЕРГИИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 42(42).
5. Rasulov , Z. (2023). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYADA MANIPULYATSIYA TUSHUNCHASI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 39(39).
извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/10487
6. Usmonova, Z. H. (2017). T influence on Uzbek scienc (1)), 170 nbuv/cgiiirbis_64.exe.C21C E_DOWNLOAD= 1&Image.
7. Usmonova, Zarina H. "The Peculiarity Of Fantastic Works (On The Example Of The Works Of Ray Bradbury, Isaac Asimov And Stephen King)." European Scholar Journal, vol. 2, no. 4, 2021, pp. 499-503.
8. Usmonova, Z. H. (2017). Stiven King fantastikasiga ta'siri. Міжнарод nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiiirbis_64.exe WNLOAD= 1&Image_file_name.
9. Usmonova, Z. H. (2021, March). The peculiarity of fantastic works (on the example of the works of Ray Bradbury, Isaac Asimov and Stephen King). European Scholar Journal, 2 (4), 499-503.
10. Usmonova, Z. (2021). Artistic functions of scientific terms in work (on the example of Ray Bradbury and Isaac Asimov). ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 5(5).
11. Habibovna, U. Z. (2023). Rey Bredberining "Marsga Hujum" ("The Martian Chronicles") Asari Tarjimasida Leksik Xususiyatlar. Miasto Przyszłości, 32, 354–357.

12. Habibovna, U. Z., & Shukhratovna, K. N. (2023). Analysis of Feelings and Impressions of the Protagonist in the Work "Fahrenheit 451" by Ray Bradbury. INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE LEARNING AND APPLIED LINGUISTICS, 2(4), 130-135.
13. Habibovna, U. Z. (2024). The History of Translation and Its Peculiarity in Literary Context. International Journal of Language Learning and Applied Linguistics, 4(1), 1-6. <https://doi.org/10.51699/ijllal.v4i1.197>
14. Saparova, M. (2023). SOME FEATURES OF CHILDREN'S LANGUAGE IN FICTION. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 36(36).
15. Акрамов И. The special the special characteristics of the aphorisms of the aphorisms. Центр научных публикаций (buxdu. Uz), 12 (12) [Internet]. 2022
16. Rakhmatova, M. M. (2019). Linguistic features of the concept "beauty" in English, Uzbek and Tajik national cultures. ISJ Theoretical & Applied Science, 10 (78), 764-770.
17. Rakhmatova, M. M., & Inoyatova, D. I. (2022). Conceptual and Figurative Structure of the Concept of "Ugliness". Open Access Repository, 8(04), 58-61.
18. Эльманова, М. Т. (2023). Успех И Неудача В Романах Джойс Кэрролл Оатс «Ради Чего Я Жил» И «Исповедь Моего Сердца». Miasto Przyszłości, 32, 312-315. Retrieved from <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/1156>
19. Yuldasheva Feruza Erkinovna. (2023). Cross-Cultural Variation and Distribution of Politeness Strategies . American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 1(8), 31-34. Retrieved from <http://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/864>

THE LIGUISTIC ANALYSIS OF TERMINOLOGY RELATED TO CRAFTS IN
THE STORY OF "A ROSE FOR EMILY" BY WILLIAM FAULKNER

Zarina Usmonova

Senior teacher of Bukhara State University

Iroda Urunova Nurulloyevna

1st year student of Master degree

Abstract: *This thesis investigates the language choices made in William Faulkner's "A Rose for Emily" and how they affect the themes of decay, control, and isolation in the narrative. In order to examine how these components contribute to the psychological portrait of the protagonist in the story, it concentrates on the language associated with crafts, particularly needlepoint and the architectural features of Emily's home. The analysis looks into: The way in which craft words like "needlepoint" and "architectural details" are figuratively employed to characterize Emily's character and her interaction with the outside world. It also focuses on the relationship between terms associated with craftsmanship and their connotations of control, accuracy, and preservation.*

Key terms: *linguistic features, crafts terms, craftsmanship, applied, resemble*

INTRODUCTION

Language is a scheme of using words to communicate with other people. Specialized language has the same role but on a different level. Learning and mastering the vocabulary of an exact field gives us the ability to understand particular topics and discuss them. For example, to engage in conversations about politics, it is necessary to know the appropriate terms within the context to use them effectively in discussions. If you are interested in reading articles about cinema or art, you initially need to learn the vocabulary of that domain. In this article, some terms related to handicrafts existing in English language are explained by referring to the story "A Rose for Emily".

Main body. "A Rose for Emily" is a short story written by William Faulkner and published in 1930. It tells the story of an isolated Southern woman who lives in a large, beautiful Southern-style home after her father's death. Throughout the story, the reader learns about Emily's heart-breaking life and her loneliness. She refuses to admit change after his death and even denies that he died. When she finally gets a chance at happiness and a relationship, she is willing to kill to retain it forever.

"The house was [...] a big, squarish frame house that had once been white, decorated with cupolas and spires and scrolled balconies in the heavily ornamented style of the seventies. It looked like a bridal cake that had been left out in the rain, with its icing running down in thin streams, and the paint peeling from the weather, streaking and scaling like a leprosy"³². This description totally aligns with Southern-style homes, in one of which Emily lived and they were built of wood and carpenters used to decorate the exteriors of these houses. From the landscape in the story we know that carpenters

³² William Faulkner. A Rose for Emily and Other Stories. 1930

accented on barge boards while decorating the house and applied carving was used in the decoration of exterior walls. Some terms being discussed are "barge boards" and "applied carving". Barge boards are those attached to the outer common rafters on a gable roof and are flat resembling a 'barge' which in its turn means a long flat-bottomed boat for carrying freight on canals and rivers, either under its own power or towed by another. Another term "applied carving" means carving that has been worked separately and then applied, rather than being cut or fashioned in situ.

Although "A Rose for Emily" doesn't specifically describe Emily's handicrafts, we can deduce some from the elements of the story: The narrative makes reference to Emily's "elaborate and grotesque" needlepoint, which features a "damask rose." This suggests a commitment to traditional crafting processes and her proficiency in embroidery. Housekeeping and Domesticity: Emily's careful upkeep of her home is highlighted throughout the book, indicating that she is skilled in things like knitting, repairing clothes, and sewing curtains. She must have had some practical talent and ingenuity because she kept up her house for decades after her father passed away.

Here's a description from the story where "needlepoint" is mentioned:" Miss Emily's house was a mausoleum of faded grandeur, its once-white paint peeling like a leprosy, its ornate balconies draped in cobwebs. Inside, the air hung thick with the scent of dust and decay, and the furniture, shrouded in dust covers, resembled relics from a bygone era. Yet, amidst the gloom, there were glimpses of a vibrant past – a tapestry depicting a gallant knight, its threads meticulously woven in a forgotten language of needlepoint, hung over the fireplace. The meticulous craftsmanship of the tapestry, with its intricate detail and faded colors, mirrored Miss Emily's own life, a meticulously crafted existence frozen in time, clinging to a past that refused to let go"³³.

Let's examine the linguistic characteristics of "needlepoint" that add to its unique meaning and importance: 1. Compound Word: * The words "needle" and "point" are combined to make the compound word "needlepoint". This one term is succinct and descriptive since it captures the fundamental instruments and methods of the craft. The combination alludes to a focused and exact activity, reflecting the craft's attention to detail. 2. Use of Metaphors: * The term "needlepoint" is frequently used figuratively to refer to any finely detailed or complex task. You could say, for instance, "The architect created a needlepoint plan for the building" to imply careful preparation and attention to detail. The relationship of needlepoint with accuracy and meticulousness is reflected in this metaphorical extension.

Conclusion: This linguistic study of craft terms in "A Rose for Emily" shows how Faulkner skillfully uses these ostensibly straightforward terms to paint a nuanced and moving picture of a woman caught in a web she has made for herself. The narrative examines the complex relationship between craft, control, and the protagonist's fight against time's unstoppable march through painstakingly detailed descriptions of architectural and needlework elements. Emily's struggles to maintain control over her life and a vanishing past are symbolized by her needlework, which is a tribute to her

³³ William Faulkner. *A Rose for Emily and Other Stories*. 1930.

painstaking skill. Her efforts to preserve a static and unchanging reality are reflected in the fine details of her work, such as the faded tapestry hanging in her home.

REFERENCES:

1. Faulkner, William. (1930). *A Rose for Emily and Other Stories*.
2. Brooks, Cleanth. (1947). *The Well Wrought Urn: Studies in the Structure of Poetry*.
3. Howe, Irving. (1959). *William Faulkner: A Critical Study*.
4. Fowler, Roger. (1977). *Linguistics and the Novel*.
5. Short, Michael. (2007). *Exploring the Language of Poems, Plays and Prose*.
6. Usmonova, Z. (2021). Artistic functions of scientific terms in work (on the example of Ray Bradbury and Isaac Asimov). *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 5(5).
7. Habibovna, U. Z. (2023). Rey Bredberining "Marsga Hujum" ("The Martian Chronicles") Asari Tarjimasida Leksik Xususiyatlar. *Miasto Przyszłości*, 32, 354–357.
8. Usmonova, Z. H. (2017). The artistic character of Stephen King's novels and their influence on Uzbek science fiction. *Mijnarodniynaukoviy magazine Internauka*, (1 (1)), 170-172.
9. Habibovna, U. Z., & Shukhratovna, K. N. (2023). Analysis of Feelings and Impressions of the Protagonist in the Work "Fahrenheit 451" by Ray Bradbury. *INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE LEARNING AND APPLIED LINGUISTICS*, 2(4), 130-135.
10. Habibovna, U. Z. (2023). The Main Features of Analyses on "I, Robot" by Isaac Asimov. *INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE LEARNING AND APPLIED LINGUISTICS*, 2(4), 206-210.
11. Усмонова, З. Х. (2019). СТИВЕН КИНГ "ТУМАН" (THE FOG). In *Язык и культура* (pp. 129-135).
12. Usmonova, Z. K. (2023, April). The Main Peculiarities of Translation Studies: Translator's Skill. In *Conference on Applied and Practical Sciences* (pp. 13-14).
13. Habibovna, U. Z. (2023). Rey Bredberining "Marsga Hujum" ("The Martian Chronicles") Asari Tarjimasida Leksik Xususiyatlar. *Miasto Przyszłości*, 32, 354–357. Retrieved from <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/1166>
14. Usmonova, Z. (2022). СТИВЕН КИНГНИНГ "ЎЛИК МИНТАҚА" ("DEAD ZONE") АСАРИДА «THE LAUGHING TIGER» ("СМЕЮЩИЙСЯ ТИГР") ОБРАЗ ТАЛҚИНИ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 12(12).
15. Usmonova, Z. H. (2016). Ingliz va o'zbek tillarda so'z birikmalarining grammatik xususiyati va sintaktik (binar) tahlili. *International scientific journal*, (4 (2)), 58-60.
16. Saparova, M. (2023). SOME FEATURES OF CHILDREN'S LANGUAGE IN FICTION. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 36(36).

17. Kurbanov, S. S. (2021). Mohigul Ramazonovna Saparova BADIY ASAR JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA QARG'ISH ANGLATUVCHI DISFEMIZMLARNING PERSONAJLAR NUTQIDA BERILISHI. Academic research in educational sciences, 4.
18. Saparova, M. R. (2023). Abdulla Qodiriyning " O'tkan kunlar" romanida personajlarning ichki nutqidagi badiiy tahlil usullari. International journal of education, social science & humanities. FARS publishers, 11(2), 778-782
19. S.M.Ramazonovna (2024) THE FEATURES OF A POLIPHONIC NOVEL AS A LITERARY WORK. SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH
20. Rasulov, Z. (2023). Принцип когнитивной экономии как важный фактор в передаче информации. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. Uz), 42, 42.
21. Izomovich, R. Z., & Fazliddinova, U. D. (2022, January). Implications from syntax for teaching a second language. In Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes (pp. 320-323).
22. Rasulov, Z. (2022). Об объекте исследования когнитивной семантики. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. Uz), 8(8).
23. Ubaydullayeva, D., & Rasulov, Z. (2021, April). Dealing with phonetic units in teaching pronunciation. In Конференции.
24. Rasulov, Z. (2022). О дискурсивном анализе в современной лингвистике. Центр научных публикаций (buxdu. uz), 25(25).
25. Rasulov Zubaydullo Izomovich. (2022). On the Basis of Information-Discursive Analysis. Indonesian Journal of Innovation Studies, 18. <https://doi.org/10.21070/ijins.v18i.621>
26. Rasulov , Z. (2023). LISONIY TEJAMKORLIKNING AXBOROT IFODASIDAGI ORTIQCHALIKKA MUNOSABATI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 42(42). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/10944
27. Rasulov, Z. I. (2023). THE NOTION OF NON-EQUIVALENT WORDS AND REALIAS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(6), 35-40.
28. Rasulov , Z. (2023). Принцип когнитивной экономии как важный фактор в передаче информации. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 42(42). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/10954

LANGUAGE-CENTERED AND SKILL-CENTERED COURSE DESIGN

Islomova Dilnoza Kuvondik kizi

Author:

Rakhimova Nodira Kamolovna

Subject mentor:

Abstract: *This research explores the concepts of language-centered and skill-centered course design in the context of language teaching. The study addresses the challenge of creating effective courses that meet learners' needs by focusing on either the linguistic structures they need to master or the practical skills they aim to develop. The purpose is to compare these two approaches, highlighting their design principles, applications, and outcomes in real-world educational settings. A qualitative approach was adopted, involving a review of existing literature and analysis of case studies where each method was implemented. Results indicate that language-centered design emphasizes grammatical structures and language rules, providing learners with a solid foundation in linguistic accuracy. In contrast, skill-centered design prioritizes the development of specific skills, such as reading, writing, speaking, or listening, making it highly applicable to task-based or professional contexts. The study concludes that while each approach has its strengths, the choice between them should depend on the learners' goals, contexts, and the teaching environment.*

Keywords: *Approaches, Steps Course Design, English for Specific Purposes, language-centered, skill-centered, needs analysis*

INTRODUCTION

Course design is the process of transforming the initial need for learning into a well-structured teaching and learning experience. Its goal is to guide students toward achieving a specific level of knowledge. In practice, this involves using theoretical and practical insights to create a curriculum, selecting or developing suitable materials based on that curriculum, designing effective teaching methods, and establishing evaluation procedures to assess progress toward the intended objectives.

In the field of English for Specific Purposes (ESP), course design plays a crucial role in addressing learners' specific language needs. Among the various approaches to course design, the language-centered and skill-centered approaches stand out as two foundational methodologies. The language-centered approach focuses on creating a direct link between the linguistic analysis of target situations and the content of the course, emphasizing the mastery of language structures. In contrast, the skill-centered approach prioritizes the development of underlying skills and strategies necessary for learners to engage with language effectively, particularly in real-world contexts.

Both approaches have been widely implemented, with the language-centered approach being especially common in structured ESP courses and the skill-centered approach gaining prominence in regions like Latin America, where students often need to read specialized texts in English. This article explores the principles, applications, and

challenges of these approaches, offering a comparative perspective on their effectiveness in meeting learners' goals. By examining their theoretical foundations and practical implementations, this discussion highlights the ways these methodologies contribute to the broader framework of ESP course design.

Methodology

1. The language-centered approach

The language-centered approach is the most straightforward type of course design and is the one of the common approaches that English teachers are most accustomed to. It is especially common in English for Specific Purposes (ESP) programs. This approach focuses on establishing a direct link between analyzing the target situation and determining the content of the ESP course. At first glance, this approach might seem logical and well-structured. The process typically begins with the student learning the curriculum, utilizing classroom resources, and finally testing their mastery of the curriculum objectives. The curriculum itself is delivered in various stages. However, this approach has several clear and straightforward drawbacks:³⁴While it starts by considering the students and their needs, it does so only in a very narrow sense. The student's role is primarily to evaluate specific objectives, and in contexts such as general English, only a small segment of the target language is taught rather than addressing the language as a whole.³⁵The student's involvement is limited to identifying this restricted focus area, and they are not actively engaged in further stages of the process. As highlighted, students should be considered throughout every phase, particularly during needs analysis. Unfortunately, this model overlooks the broader learning needs of the students. Consequently, it is not truly learner-centered but instead constrained by a narrow focus on the learners."

2. The skill-centered approach

The skills-centered approach to ESP has been extensively implemented in various countries, particularly in Latin America. In universities and colleges, students often have a specific but critical need to read academic texts in English, as these resources are not available in their native language. To address this, numerous ESP projects have been established with the primary goal of enhancing students' reading skills in English. This approach is based on two core principles: theoretical and pragmatic.

³⁶The theoretical foundation of the skills-centered approach is the idea that all language behavior relies on specific underlying skills and strategies that learners use to produce or understand discourse. This approach aims to move beyond surface-level performance to focus on the competence that drives it.

On the practical side, the skills-centered approach is influenced by ³⁷Widdowson's (1981) distinction between goal-oriented and process-oriented courses. ³⁸Holmes (1982) highlights a key issue in ESP: the limited time available and the varying levels of student experience. He points out a contradiction in defining "needs" narrowly as "target situation

³⁴ Richards, J. C. (2001). *Curriculum Development in Language Teaching*. Cambridge University Press.

³⁵ Nunan, D. (1988). *The Learner-Centered Curriculum: A Study in Second Language Teaching*. Cambridge University Press.

³⁶ Basturkmen, H. (2006). *Ideas and Options in English for Specific Purposes*. Lawrence Erlbaum Associates

³⁷ Widdowson's, *The Practice of English Language Teaching*, London: Longman, 1981.

³⁸ Holmes, J. (1982). *Processes of change in English for specific purposes*. Language Teaching.

necessities." Designing ESP courses purely around goals implies an acknowledgment that many students will fail to meet the desired outcomes.

Since ESP is inherently a process meant to help learners achieve specific objectives, framing courses in a way that almost guarantees failure is counterproductive.

The process-oriented approach addresses this issue by eliminating the strict divide between the ESP course and the target situation.

Instead of viewing the course as a standalone unit where learners must emerge fully proficient, it considers the ESP course and the target situation as part of a continuous progression of developing proficiency.

This model avoids rigid success or failure metrics, recognizing that students achieve varying levels of ability over time. Holmes points out a contradiction in interpreting 'needs' narrowly as 'target situation necessities.

' When an ESP (English for Specific Purposes) course is designed solely around specific goals, it essentially admits that many students are unlikely to succeed in achieving those goals.

This contradicts the purpose of ESP, which is to help learners develop the skills needed to achieve their objectives.

Designing a course that anticipates failure seems counterintuitive.

The process-oriented approach addresses this issue by removing the strict separation between the ESP course and the target situation.

Rather than treating the course as a standalone program meant to produce fully proficient learners, it views the course and the target situation as part of a continuous learning process.

Proficiency is seen as an ongoing development, with no fixed point marking success or failure. In a skills-centered approach, needs analysis serves two primary purposes.

First, it helps identify the core competencies required for effective performance in the target situation. Second, it allows the course designer to uncover the existing knowledge and skills that learners bring with them to the ESP classroom.

Results

³⁹Hutchinson and Waters explain that the language-centered course design approach is the simplest type of course design and one that English teachers are most accustomed to.

Its goal is to establish a clear and direct link between the analysis of the target situation and the content of the ESP course.

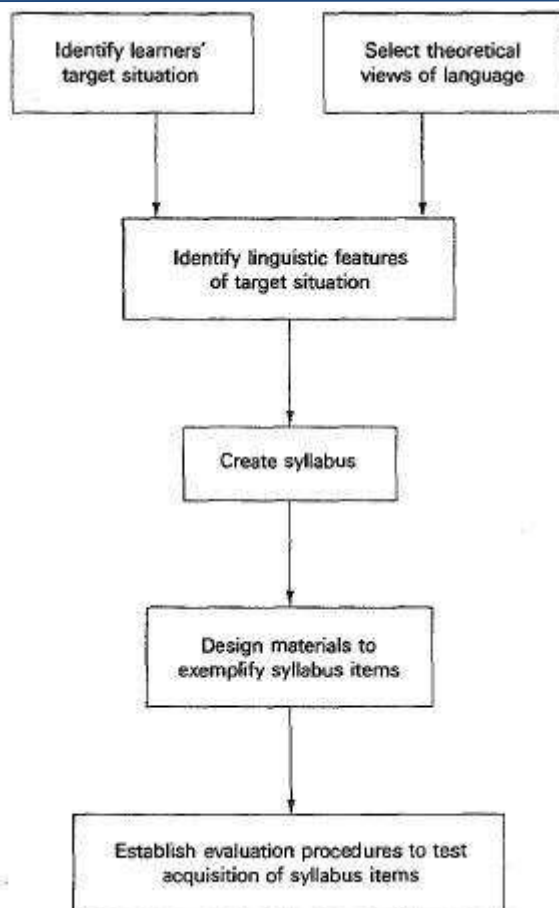
The language-centered method is often criticized for its lack of flexibility, error tolerance, and effective feedback, making it difficult to address mistakes caused by users unfamiliar with its linear structure.

While its logical approach is commendable, it has been criticized for treating learning as a straightforward and logical process.

This rigidity has limited its appeal and hindered its ability to gain wider support (Hutchinson & Waters, 1987).

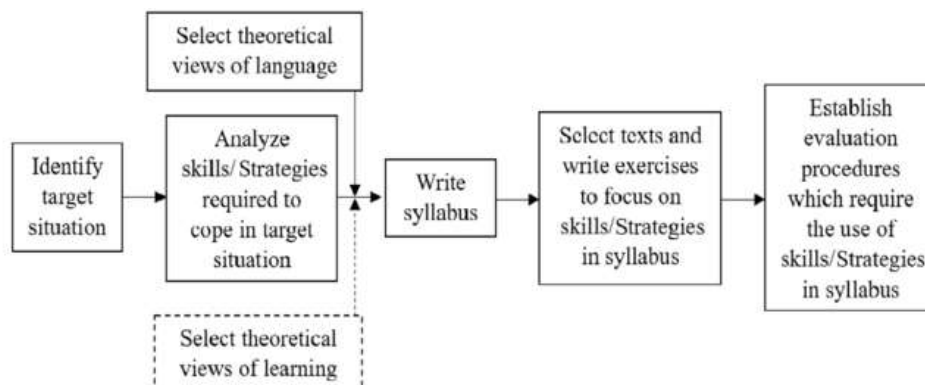
The process unfolds in the following manner:

³⁹ Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: A Learning-Centered Approach*. Cambridge University Press.

The figure above illustrates that this approach begins by identifying the learner's target situation, followed by selecting relevant theoretical language to determine the necessary linguistic features. Using this data, a syllabus is developed. The next steps involve creating materials based on the syllabus and implementing evaluations to measure the course's effectiveness.

The skill-centered approach begins by identifying the target situation. From the target situation analysis, key information is gathered, including theoretical perspectives on language, the skills needed to handle the target situation, and theories of learning. This data is used to design the syllabus, which then informs the development of materials. Finally, evaluation is conducted to assess the course's effectiveness.

Although the skills-centered approach is often more effective than the language-centered approach, it has faced criticism from ESP practitioners and researchers. One significant drawback is that course designers tend to focus on achieving objectives without creating detailed strategies for implementation.

Another weakness of this approach is that teachers develop skills and activities for the whole class, leaving little opportunity to address the unique needs and abilities of individual learners. Some researchers caution that meticulously planning general goals and their execution may, to some extent, be an inefficient use of time.

Conclusion

This study examined the language-centered and skill-centered approaches to course design in the field of English for Specific Purposes (ESP), analyzing their principles, applications, and outcomes. The findings revealed that while the language-centered approach offers a straightforward structure and focuses on linguistic accuracy, its rigid design often neglects broader learner needs and flexibility. Conversely, the skill-centered approach prioritizes developing specific skills and strategies, making it better suited to task-based and professional contexts, although it also faces challenges such as limited individualization and inefficiencies in goal execution.

The results align with Hutchinson and Waters' (1987) observations, which criticized the language-centered approach for its linearity and inflexibility, while highlighting the practicality of the skill-centered approach for specific learning goals. However, this study extends prior findings by emphasizing the importance of integrating learners' unique needs throughout the course design process to bridge gaps in both approaches. Unexpectedly, it was noted that skill-centered courses, despite their pragmatic orientation, often lack detailed implementation.

In terms of practical applications, educators and course designers are encouraged to adopt a hybrid approach, incorporating the strengths of both language-centered and skill-centered methodologies. For instance, courses could combine the linguistic rigor of the language-centered approach with the contextual adaptability and skill development focus of the skill-centered approach. Additionally, embedding continuous needs analysis throughout the learning process could ensure that courses remain responsive to learners' evolving goals and contexts.

REFERENCES:

1. Holmes, J. (1982). Processes of change in English for specific purposes. *Language Teaching*, 15(3-4), 178-187.
2. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: A Learning-Centered Approach*. Cambridge University Press.
3. Widdowson, H. G. (1981). *Explorations in Applied Linguistics*. Oxford University Press.
4. Dudley-Evans, T., & St. John, M. J. (1998). *Developments in English for Specific Purposes: A Multi-disciplinary Approach*. Cambridge University Press.

5. Richards, J. C. (2001). Curriculum Development in Language Teaching. Cambridge University Press.
6. Basturkmen, H. (2006). Ideas and Options in English for Specific Purposes. Lawrence Erlbaum Associates.
7. Nunan, D. (1988). The Learner-Centered Curriculum: A Study in Second Language Teaching. Cambridge University Press.

OQIMLARNI QAYTA PARALLEL ISHLASH PROTSESSORLARI VA TEXNOLOGIYALARI

Toshqobilov Shamshodbek Erkin o'g'li
Maxamatjonov Muxammadqodir Rashidbek o'g'li
Usmonov Faxriddin Sharofiddin o'g'li

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalar universiteti

Annotatsiya: *Parallel qayta ishlash texnologiyalari zamonaviy hisoblash tizimlarining asosiy qismidir va bir vaqtning o'zida bir nechta ma'lumot oqimlarini samarali qayta ishlash imkonini beradi. Ko'plab yadroli protsessorlar, tarqatilgan tizimlar va texnologiyalar (masalan, OpenMP, CUDA, MPI, MapReduce) ishlash tezligini oshirish va katta ma'lumotlarni tahlil qilish uchun qo'llaniladi. Ushbu texnologiyalar sun'iy intellekt, mashinaviy o'rganish va kvant hisoblash kabi sohalarda muhim ahamiyatga ega bo'lib, murakkab hisoblash vazifalarini samarali hal qiladi. Kelajakda parallelizm yangi inqilobiy yutuqlarga erishish va sanoat hamda kundalik hayotda keng foydalanish imkonini beradi.*

Kalit so'zlar: *Parallel qayta ishlash, Protsessorlar, OpenMP, CUDA, MPI, MapReduce, Sun'iy intellekt (SI), Mashinaviy o'rganish (ML), Kvant hisoblash, Tarqatilgan hisoblash tizimlari, Katta ma'lumotlar (Big Data), GPU (Grafik Protsessor Yadrolari), TPU (Tensor Processing Units), Ma'lumotlarni tahlil qilish*

Parallel qayta ishlash – bir vaqtning o'zida bir nechta ma'lumot oqimlarini qayta ishlash imkonini beradigan hisoblash texnologiyasi bo'lib, zamonaviy kompyuter tizimlarining samaradorligini oshirishning muhim asosi hisoblanadi. Ushbu yondashuv hisoblash jarayonlarini bir necha qismlarga ajratib, har bir qismini alohida protsessor yoki yadro tomonidan bajarish imkoniyatini beradi. Natijada, umumiy hisoblash jarayoni sezilarli darajada tezlashadi va resurslardan samarali foydalanish ta'minlanadi.

Parallel qayta ishlashning mohiyati ko'p yadroli protsessorlar va ko'p o'tkazgichli hisoblash tizimlari ishlash prinsipida yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan, zamonaviy GPU'lar (grafik protsessorlar) minglab yadroga ega bo'lib, ular bir vaqtda ko'plab ma'lumotlarni qayta ishlay oladi. Bu esa sun'iy intellekt, mashinaviy o'qitish, ilmiy modellashtirish va katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish kabi sohalarda yuqori unumdorlikka erishish imkonini yaratadi.

Parallel qayta ishlash texnologiyalari katta hajmdagi hisoblash talab qiluvchi loyihalar uchun zarur bo'lib, ulardan koinot tadqiqotlari, genetik kodlarni tahlil qilish, simulyatsiya va virtual haqiqat muhitlarini yaratishda keng foydalaniladi. Bulutli hisoblash texnologiyalarida parallelizm katta ma'lumotlar oqimlarini boshqarish va tahlil qilish uchun zarur. Shu bilan birga, real vaqtda ishlaydigan tizimlar, masalan, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari, o'yin dasturlari va qo'shma reallik texnologiyalari uchun ham parallel qayta ishlashning ahamiyati katta.

Bundan tashqari, parallel qayta ishlash samaradorligi bilan birga ayrim qiyinchiliklarni ham keltirib chiqaradi. Masalan, protsessorlar orasida sinxronizatsiyani ta'minlash, ma'lumot almashish va qator vazifalarning bir-biriga bog'liq bo'lishi kabi

masalalar bu texnologiyani amalda qo'llashda murakkablik tug'dirishi mumkin. Shunday bo'lsa-da, parallel qayta ishlash zamonaviy texnologiyalar rivojida katta rol o'ynaydi va kelgusida hisoblash quvvatini yanada oshirish uchun yangi imkoniyatlarni ochadi.

Parallel protsessorlar bugungi kunda yuqori samaradorlikka ega hisoblash tizimlarida keng qo'llanilmoqda. Ular bir nechta hisoblash vazifalarini bir vaqtning o'zida bajarish imkonini beradi va bu zamonaviy hisoblash texnologiyalarida katta ahamiyatga ega.

SIMD (Single Instruction, Multiple Data) arxitekturasi bitta buyruqni bir nechta ma'lumot elementlariga qo'llash imkonini beradi, ya'ni bir nechta protsessor yadrolari bir xil hisoblashni mustaqil ma'lumot to'plamlarida bajaradi. Bunga misol qilib matritsa ko'paytirish, grafika ishlov berish, audio va video dekodlash kabi amallarni keltirish mumkin. SIMD arxitekturasi asosiy afzalliklari ma'lumotlar parallelizatsiyasini ta'minlash orqali yuqori samaradorlikka erishish va oddiy apparat arxitekturasi tufayli energiya samaradorligini oshirishdir. SIMD arxitekturasi multimedia ishlov berishda, masalan, AVX, SSE kabi instruktsiya to'plamlariga ega CPU'larda, shuningdek, GPU'larning asosiy ishlash prinsipida keng qo'llaniladi.

MIMD (Multiple Instruction, Multiple Data) arxitekturasi esa har bir protsessor yadrogga mustaqil buyruq va ma'lumot bilan ishlash imkonini beradi, bunda har bir yadro o'z dasturini bajarishi mumkin. Bu arxitekturaning asosiy afzalligi moslashuvchanlikning yuqoriligi bo'lib, har xil vazifalarni bir vaqtning o'zida bajarish imkonini yaratadi. MIMD ko'p protsessorli tizimlarda, klasterlarda yoki superkompyuterlarda qo'llaniladi va katta ilmiy loyihalar yoki tahlil ishlarida samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Server tizimlari, ilmiy tadqiqotlar va katta ma'lumotlar tahlili uchun juda mos bo'lgan MIMD prinsipi parallel dasturlash kutubxonalarini, masalan, MPI va OpenMP'da keng qo'llaniladi.

GPU (Graphics Processing Unit) arxitekturasi minglab kichik yadrolardan tashkil topgan bo'lib, ular ko'pincha SIMD arxitekturasi asoslanadi va grafikni ishlov berishda, chuqur o'rganish (deep learning) va ilmiy modellashtirishda keng foydalaniladi. GPU parallel vazifalar uchun optimallashtirilgan bo'lib, minglab yadrolar bir vaqtning o'zida ma'lumotlarni qayta ishlashni ta'minlaydi, bu esa grafik ishlov berish, mashinaviy o'qitish (TensorFlow, PyTorch), katta o'lchamdagi ma'lumotlar (big data) bilan ishlash, animatsiya va fizik simulyatsiyalar uchun juda qulay.

Shu bilan birga, GPU va CPU o'rtasida farq shundaki, GPU parallel ma'lumotlarni qayta ishlashda yuqori samaradorlikka ega bo'lsa, CPU seryali (serial) vazifalarni tez va ishonchli bajarish uchun optimallashtirilgan. CPU (Central Processing Unit) esa umumiy maqsadli protsessor bo'lib, u murakkab va turli xil dasturlarni ishlashga mo'ljallangan. CPU odatda 4-64 yadrogga ega bo'lib, har bir yadro MIMD arxitekturasi qo'llashi mumkin.

CPU kuchli boshqaruv mantiqiga ega va ko'p turdagi ma'lumotlarni qayta ishlashni qo'llab-quvvatlaydi, GPU esa ma'lumot massivlarini parallel qayta ishlashda samaralidir.

CPU operatsion tizimlar, dasturiy ta'minot ishlashi va server boshqaruv tizimlarida keng qo'llaniladi.

Shu bilan birga, GPU va CPU birgalikda ishlatilganda, yuqori samaradorlik va keng imkoniyatlar taqdim etadi, bu esa zamonaviy hisoblash texnologiyalarining rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi.

Quyida parallel protsessorlar uchun jadval keltirilgan:

Arxitektura	Asosiy Xususiyatlari	Afzalliklari	Qo'llanilish Sohalari
SIMD	Bir xil buyruqni bir nechta ma'lumot elementlariga qo'llash; Ma'lumotlar parallelizatsiyasi.	Yuqori samaradorlik va energiya tejamkorligi; Oddiy apparat arxitekturasi.	Multimedia ishlov berish; CPU'dagi AVX, SSE kabi instruksiya to'plamlari; GPU arxitekturasi.
MIMD	Har bir yadro mustaqil buyruq va ma'lumot bilan ishlaydi; Moslashuvchan va ko'p vazifali.	Ko'p protsessorli tizimlar uchun moslashuvchanlik; Bir vaqtning o'zida bir nechta vazifani bajarish imkoniyati.	Server tizimlari, ilmiy tadqiqotlar, katta ma'lumotlar tahlili; MPI va OpenMP parallel dasturlash.
GPU	Minglab kichik yadrolar; Grafik va ilmiy hisoblash uchun optimallashtirilgan.	Ma'lumot massivlarini parallel qayta ishlash; Grafik, AI va ilmiy hisoblashda samarador.	Grafik ishlov berish, chuqur o'rganish, katta ma'lumotlar, animatsiya va fizik simulyatsiyalar.
CPU	Umumiy maqsadli protsessor; Murakkab va seryali hisoblash uchun optimallashtirilgan.	Kuchli boshqaruv mantiqi; Murakkab dasturlarni bajarish qobiliyati.	Operatsion tizimlar, dasturiy ta'minot ishlashi, server boshqaruvi.

Parallel protsessorlar hisoblash samaradorligini oshirish uchun multiyadroli va ko'p yadroli tizimlarda keng qo'llaniladi. Multiyadroli tizimlar bir protsessor ichida bir nechta yadrodan tashkil topgan arxitekturadir.

Har bir yadro mustaqil buyruqlarni bajarish imkoniyatiga ega bo'lib, tizimning umumiy samaradorligini oshiradi. Multiyadroli arxitekturada har bir yadro o'zining kesh xotirasi bilan ishlaydi va bitta chip ichida bir nechta ishlov berish oqimini qo'llab-quvvatlaydi. Bu esa dasturlarning bir vaqtning o'zida bir nechta qismini bajarishga imkon beradi, natijada multitasking samaradorligi oshadi.

Multiyadroli tizimlarning asosiy afzalliklari hisoblash tezligini oshirish, quvvat iste'molini kamaytirish va ko'p tarmoqli (thread-based) dasturlashni qo'llab-quvvatlashdir. Ular odatda ish stoli kompyuterlari, noutbuklar, mobil qurilmalar va serverlar kabi umumiy maqsadli tizimlarda keng qo'llaniladi.

Ko'p yadroli tizimlar esa bir nechta protsessorlarni yoki yadro guruhlarini o'z ichiga oladi, bu esa katta hajmdagi parallel hisoblash ishlarini bajarishga imkon beradi.

Ko'p yadroli tizimlarda har bir yadro o'z protsessori yoki apparat manbalariga ega bo'lib, tizimning hisoblash quvvatini sezilarli darajada oshiradi. Bunday tizimlar odatda ilmiy hisoblashlar, katta ma'lumotlar tahlili, real vaqt rejimida ishlov berish va yuqori samaradorlikka ega dasturlar uchun ishlatiladi.

Ko'p yadroli tizimlar, ayniqsa, superkompyuterlar va klasterlarda keng qo'llaniladi, chunki ular katta hajmdagi parallel ishlarni bir vaqtning o'zida bajarish qobiliyatiga ega.

Multiyadroli va ko'p yadroli tizimlar orasidagi asosiy farq ularning arxitekturasi va qo'llanilish sohasida namoyon bo'ladi.

Multiyadroli tizimlar odatda bitta chip ichida bir nechta yadrolarni birlashtiradi, ko'p yadroli tizimlar esa bir nechta protsessorlar yoki bir nechta chiplar o'rtasida resurslarni

taqsimlaydi. Multiyadroli tizimlar ko'proq umumiy maqsadli kompyuterlarda qo'llanilsa, ko'p yadroli tizimlar yuqori darajadagi parallelizmni talab qiluvchi ixtisoslashgan hisoblash vazifalarida ishlatiladi.

Har ikkala arxitektura ham parallel dasturlashni qo'llab-quvvatlashga asoslangan bo'lib, ular uchun mos dasturiy ta'minot va algoritmlar talab qilinadi. Masalan, OpenMP va MPI kabi dasturlash vositalari parallel dasturlarni ishlab chiqishda keng qo'llaniladi. Multiyadroli tizimlar uchun dasturlash oddiyroq bo'lsa-da, ko'p yadroli tizimlarda sinxronizatsiya, ma'lumotlar almashinuvi va resurslarni taqsimlashni samarali boshqarish katta ahamiyatga ega.

Shu sababli, ko'p yadroli tizimlarni muvaffaqiyatli boshqarish uchun murakkab algoritmlarni va samarali dasturiy ta'minotni ishlab chiqish talab etiladi.

Multiyadroli tizimlar energiya samaradorligi va iqtisodiy jihatdan qulayligi tufayli iste'molchi darajasidagi qurilmalarda keng qo'llanilsa, ko'p yadroli tizimlar yuqori hisoblash quvvati talab qilinadigan sohalarda, masalan, ilmiy tadqiqotlar, sun'iy intellekt, va katta ma'lumotlar tahlilida afzal ko'riladi.

Shu bilan birga, ikkala arxitektura ham parallel hisoblashning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi, chunki ular ma'lumotlarni qayta ishlash tezligini oshirish va hisoblash ishlarini samarali bajarish uchun yaratilgan. Shu sababli, multiyadroli va ko'p yadroli tizimlar zamonaviy hisoblash texnologiyalarining ajralmas qismidir.

Tizim Turi	Asosiy Xususiyatlari	Afzalliklari	Qo'llanilish Sohalari	Dasturlash Qiyinligi
Multiyadroli	Bitta chip ichida bir nechta yadro; Har bir yadro o'z kesh xotirasiga ega.	Hisoblash tezligini oshirish; Quvvat iste'molini kamaytirish; Multitaskingni qo'llab-quvvatlash.	Ish stoli kompyuterlari, noutbuklar, mobil qurilmalar, va serverlar.	Oddiy; Parallel dasturlash vositalari OpenMP kabi.
Ko'p yadroli	Bir nechta protsessor yoki yadro guruhlar; Har bir yadro o'z apparat manbalariga ega.	Katta hajmdagi parallel hisoblash; Katta hisoblash quvvati; Resurslarni samarali taqsimlash.	Ilmiy hisoblashlar, katta ma'lumotlar tahlili, real vaqt rejimida ishlov berish, va superkompyuterlar.	Murakkab; Sinxronizatsiya va resurslarni boshqarish talab qilinadi.

Parallel qayta ishlash texnologiyalari katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash yoki murakkab hisoblash ishlarini tezlashtirish uchun ishlatiladi. Ushbu texnologiyalar

zamonaviy kompyuter arxitekturasi va ko'p yadroli protsessorlardan samarali foydalanish imkonini beradi. Quyida ushbu texnologiyalar haqida batafsil ma'lumot beriladi:

OpenMP (Open Multi-Processing)– bu ko'p yadroli va multiprotsessor tizimlar uchun dasturlarni parallelizatsiya qilishni qo'llab-quvvatlaydigan ochiq standart. U C, C++ va Fortran kabi tillar bilan ishlaydi. OpenMP'ning asosiy maqsadi – mavjud kodga minimal o'zgarishlar kiritgan holda parallel dasturlar yaratishni osonlashtirishdir. OpenMP #pragma direktivalari yordamida ishlaydi va massiv yoki looplar bo'yicha parallelizatsiyani amalga oshiradi. Bu texnologiya xotirani umumiy ishlatadigan (shared memory) arxitekturaga asoslangan va global xotira bilan ishlashda oson integratsiya qila oladi.

CUDA (Compute Unified Device Architecture)– NVIDIA tomonidan ishlab chiqilgan parallel hisoblash texnologiyasi bo'lib, grafik protsessorlardan (GPU) foydalanishni optimallashtiradi. CUDA dasturlash tili asosan C++'ning kengaytmasi hisoblanadi va maxsus GPU apparatiga moslashgan. CUDA grafik karta yadrolaridan foydalanib massiv ma'lumotlarni qayta ishlashda ajoyib tezlikka ega. GPU'ning katta hajmdagi parallel yadrolari bir vaqtning o'zida ko'plab hisoblash operatsiyalarini bajarish imkonini beradi, bu esa, ayniqsa, sun'iy intellekt, mashinaviy o'qitish va ilmiy modellashtirish sohalarida juda foydalidir.

MPI (Message Passing Interface)– bu tarqatilgan xotirali (distributed memory) tizimlar uchun parallel dasturlash interfeysi. MPI'dan foydalanib, hisoblash jarayonlarini bir nechta tugunlar (nodes) bo'ylab taqsimlash mumkin. MPI jarayonlararo xabar almashinuvi (message passing) texnologiyasidan foydalanadi. Bu katta superkompyuter klasterlarida yoki katta hajmdagi hisoblash vazifalarini bajarish uchun ishlatiladi. MPI yordamida dastur loyihalashda parallelizatsiyani aniq va samarali tashkil etish mumkin, biroq bu dasturchidan ko'proq tajriba va bilim talab qiladi.

MapReduce – Google tomonidan ishlab chiqilgan parallel qayta ishlash modeli bo'lib, katta hajmdagi ma'lumotlarni klaster muhitida qayta ishlash uchun mo'ljallangan. U ikkita asosiy bosqichdan iborat: Map va Reduce. Map bosqichida katta hajmdagi ma'lumotlar kichik qismlarga bo'linib, alohida qayta ishlanadi. Reduce bosqichida esa ushbu qayta ishlash natijalari birlashtiriladi. MapReduce katta hajmdagi ma'lumotlar bazalarida (masalan, Hadoop muhitida) ishlash uchun mos keladi va massiv ma'lumotlar bilan ishlashda yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Ushbu texnologiyalar, turli sohalarda parallel hisoblashni amalga oshirishda qo'llaniladi. OpenMP xotirani umumiy ishlatadigan tizimlar uchun qulay, CUDA GPU hisoblash uchun optimal, MPI tarqatilgan tizimlarda xabar almashish orqali ishlaydi, MapReduce esa katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash uchun ishlatiladi. Har biri o'zining maxsus sohalari va qo'llanish imkoniyatlariga ega.

Oqimlarni Parallel Qayta Ishlash Protsessorlari va Texnologiyalari: Afzalliklar va Cheklovlar, Ishlash Tezligi va Cheklovlar Tahlili. Parallel qayta ishlash texnologiyalari oqimlarni parallel ravishda qayta ishlashda juda katta afzalliklarga ega, lekin ular o'zining cheklovlari va kamchiliklari bilan ham tanilgan. Bu texnologiyalar, odatda, yuqori samaradorlikka erishishda yordam beradi, lekin o'zlarining ishlash tezligi va cheklovlariga e'tibor berish zarur. Quyida parallel qayta ishlashning afzalliklari va cheklovlari, shuningdek, ishlash tezligi va uning cheklovlari haqida tahlil qilinadi.

Afzalliklar

1. Ishlash Tezligini Oshirish. Parallel qayta ishlash texnologiyalari ko'plab hisoblash resurslarini birlashtirib, hisoblash jarayonlarini tezlashtiradi. Boshqa so'z bilan aytganda, vazifalar bir vaqtning o'zida bir nechta protsessorlar yoki hisoblash yadrolariga taqsimlanadi, bu esa natijada vazifalarni bajarishning umumiy vaqtini sezilarli darajada qisqartiradi. Masalan, CUDA va OpenMP kabi texnologiyalar bir nechta yadrolardan yoki GPU'dan foydalangan holda hisoblashni amalga oshiradi, bu esa ko'proq ishni bir vaqtda bajarish imkoniyatini beradi.

2. Massiv Ma'lumotlar Bilan Ishlash. Parallel tizimlar, ayniqsa, katta hajmdagi ma'lumotlar bilan ishlashda o'zini yaxshi ko'rsatadi. MapReduce kabi texnologiyalar, katta ma'lumotlar bazalarida samarali ishlashni ta'minlab, ma'lumotlarni klasterlar bo'ylab taqsimlaydi va parallel qayta ishlash orqali ulardan tezkor foydalanishni imkonini beradi. Bu esa tezlikni oshiradi va vaqtni tejashga yordam beradi.

3. Resurslardan Samarali Foydalanish. Parallel qayta ishlash texnologiyalari ko'plab resurslarni birlashtirib ishlatish imkonini beradi, bu esa kompyuter tizimlarining maksimal samaradorlikda ishlashiga yordam beradi. CPU yoki GPU kabi apparatlar bir vaqtda bir nechta operatsiyalarni bajarish uchun ishlatiladi, bu esa umumiy ish samaradorligini oshiradi.

4. Kengaytirish Imkoniyatlari. Parallel qayta ishlash tizimlari kengaytirish imkoniyatiga ega. Tizimga qo'shimcha protsessorlar yoki hisoblash yadrolarini qo'shish orqali ishlash tezligini yanada oshirish mumkin. Bu, ayniqsa, katta hisoblash tizimlari yoki superkompyuterlar uchun muhim afzallik hisoblanadi.

Cheklovlar

1. Parallelizatsiya Murakkabligi. Ba'zi dasturlar yoki hisoblash jarayonlari parallel ravishda bajarilishi qiyin yoki umuman mumkin emas. Masalan, ba'zi alogarifmlar faqat ketma-ket ishlashi mumkin, bu esa parallelizatsiya samaradorligini kamaytiradi. Shuningdek, ba'zi vazifalar o'zaro bog'liq bo'lib, ulardan parallel ishlashni amalga oshirishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

2. Ma'lumotlar Va Xotira Boshqaruvi. Parallel tizimlar bir nechta protsessor yoki yadrolarni ishlatgan holda xotira va ma'lumotlarni boshqarishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Xususan, ko'p yadroli tizimlarda xotira bo'linishi, ma'lumotlar o'rtasida uzatishning samaradorligi va sinxronizatsiya jarayonlari muammolarga olib kelishi mumkin. Ma'lumotlar bir necha joyda saqlanishi va uzatilishi kerak bo'lganda, tizimning tezligi sezilarli darajada pasayishi mumkin.

3. Energiya Sarfi. Ko'p protsessorlar va hisoblash yadrolarini ishlatish energetik jihatdan qimmatga tushishi mumkin. Parallel qayta ishlash texnologiyalari ko'proq energiya sarflaydi, chunki har bir protsessor yoki yadro o'z vazifasini bajarish uchun resurslardan foydalanadi. Shu bilan birga, yuqori samaradorlikka erishish uchun tizimlarni doimiy ravishda sovutish kerak bo'lishi mumkin.

4. Ko'p Resurslar Kerakligi. Parallel tizimlar ko'proq apparat resurslarini talab qiladi. Bu esa resurslarga bo'lgan talabni oshiradi va tizimni kengaytirish xarajatlarini ko'paytiradi. Misol uchun, MPI tizimida ko'plab tugunlar va xabar almashish mexanizmlari o'rnatish kerak bo'ladi, bu esa infrastruktura xarajatlarini oshiradi.

Ishlash Tezligi va Cheklovlar Tahlili

Parallel tizimlarning ishlash tezligi ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ularning samaradorligi tezlikni oshirish imkoniyatlariga qarab farq qiladi. OpenMP va CUDA kabi texnologiyalar ko'p yadroli tizimlar va GPU'lardagi yadrolarni birlashtirib, tezlikni oshiradi. Biroq, parallelizatsiya imkoniyatlari cheklangan alogarifmlar bo'lsa, ishlash samaradorligi pasayadi.

Shuningdek, parallelizatsiya jarayonida sinxronizatsiya va bog'lanish muammolari ham tezlikni pasaytirishi mumkin. Aksariyat parallel tizimlar bir nechta vazifalarni bir vaqtning o'zida bajarishga qodir bo'lsa-da, bu jarayonlarni samarali bajarish uchun sinxronizatsiya mexanizmlari zarur. Sinxronizatsiya va resurslar o'rtasidagi ma'lumot almashish vaqti tizim tezligiga ta'sir qiladi.

Parallel qayta ishlash texnologiyalari tezlikni oshirish va katta ma'lumotlar bilan samarali ishlash imkoniyatini beradi, ammo ular ma'lum cheklovlarga ega. Yaxshi ishlash tezligini ta'minlash uchun parallelizatsiya, xotira boshqaruvi va energiya sarfini hisobga olish kerak. Har bir texnologiya o'ziga xos cheklovlar va afzalliklar bilan birga keladi, bu esa ularning qo'llanishini tanlashda muhim rol o'ynaydi.

Texnologiya	Afzalliklari	Cheklovlari	Ishlash Tezligi va Cheklovlar Tahlili
OpenMP	<ul style="list-style-type: none"> - Minimal o'zgartirishlar bilan parallelizm. - Umumiy xotira tizimi uchun mos. - Ko'p yadroli tizimlarda samarali. 	<ul style="list-style-type: none"> - Parallelizatsiya qiyin bo'lgan alogarifmlar. - Katta tizimlarda xotira boshqaruvi muammolari. 	- Yaxshi ishlash tezligi, lekin xotira bog'lanishi va sinxronizatsiya cheklovlari samaradorlikni pasaytirishi mumkin.
CUDA	<ul style="list-style-type: none"> - GPU yadrolaridan foydalanish. - Tez hisoblash, mashinaviy o'qitish va ilmiy hisoblashda yuqori samaradorlik. - GPU'ning massiv parallelligi. 	<ul style="list-style-type: none"> - Faqat NVIDIA GPU'larida ishlaydi. - Yuqori energiya sarfi. 	- GPU'lar yordamida yuqori ishlash tezligi, lekin ko'proq energiya va sovutish talab qiladi.
MPI	<ul style="list-style-type: none"> - Tarqatilgan xotira tizimlarida ishlash imkoniyati. - Katta tizimlarda yuqori samaradorlik. - Boshqa tizimlarga moslashuvchan. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tizimda ko'plab tugunlar o'rnatish zarur. - Xabar almashinuvi va sinxronizatsiya talab etiladi. 	- Yaxshi parallelizatsiya imkoniyatlari, ammo sinxronizatsiya va ma'lumot uzatish vaqtini hisobga olish zarur.
MapReduce	<ul style="list-style-type: none"> - Katta hajmdagi ma'lumotlar bilan samarali ishlash. - Hadoop tizimlari bilan integratsiya. 	<ul style="list-style-type: none"> - Parallelizatsiya faqat katta hajmdagi ma'lumotlar bilan samarali. - Kichik hajmdagi ma'lumotlar uchun noqulay. 	- Katta ma'lumotlar bazalarida samarali, ammo kichik hajmda ish samaradorligi past bo'lishi mumkin.

Oqimlarni Parallel Qayta Ishlash Protsessorlari va Texnologiyalari, Kelajakdagi Rivojlanish — Sun'iy intellekt va kvant hisoblashdagi parallelizm. Parallel qayta ishlash texnologiyalari kelajakda, ayniqsa, sun'iy intellekt (SI) va kvant hisoblashda o'zining rivojlanishining yangi bosqichlariga qadam qo'yadi. Sun'iy intellekt va kvant hisoblashda parallelizm, ayniqsa, katta ma'lumotlar tahlili, mashinaviy o'rganish, sun'iy neyron

tarmoqlar va kvant algoritmlarining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Kelajakda bu texnologiyalar nafaqat ilmiy tadqiqotlar va sanoat sohalarida, balki kundalik hayotimizda ham ko'plab yangi imkoniyatlar yaratadi.

Sun'iy Intellektda Parallelizm, Sun'iy intellekt (SI) va mashinaviy o'rganish (ML) sohalarida parallel qayta ishlash texnologiyalari texnologik inqilobni boshlashda asosiy rol o'ynaydi. Mashinaviy o'rganish va neyron tarmoqlari juda katta ma'lumotlarga tayanadi, ularning samarali tahlil qilinishi esa ko'plab hisoblash resurslarini talab qiladi. Parallel tizimlar bu muammoni hal qilishda yordam beradi. Xususan, GPU (Grafik Protsessor Yadrolari) va TPU (Tensor Processing Units) kabi parallel hisoblash tizimlari SI va ML sohalarida keng qo'llanilmoqda. GPUlar mashinaviy o'rganishning turli modellari, jumladan konvolyutsion neyron tarmoqlari (CNN) va rekurrent neyron tarmoqlarini (RNN) tezda o'rgatish va sinovdan o'tkazishda samarali ishlaydi.

Parallel texnologiyalar yordamida, modellarning murakkabligi va ma'lumotlarning hajmi oshgan sari ishlash tezligi sezilarli darajada oshadi. Misol uchun, sun'iy intellektning deep learning (chuqur o'rganish) algoritmlarini o'rgatishda, kattaroq ma'lumotlar bazalari va murakkab modellarni ishlashga qodir bo'lgan yuqori samarali parallel tizimlar zarur. Bu esa mashinaviy o'rganishning yangi yuksakliklariga erishishga imkon yaratadi.

Parallelizm, shuningdek, sun'iy intellektda murakkab vazifalarni (masalan, tabiiy tilni qayta ishlash, tasvirni aniqlash, tibbiy diagnostika) tez va samarali bajarishda yordam beradi. Yangi texnologiyalar yordamida sun'iy intellekt o'zining qobiliyatlarini kengaytirish va yanada murakkab vazifalarni bajarish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Kvant Hisoblashda Parallelizm, Kvant hisoblash, ayniqsa, parallelizmning kelajagi bo'yicha juda katta potentsialga ega. Kvant hisoblash, klassik kompyuterlardan farqli o'laroq, superpozitsiya va o'zgarimas o'zaro bog'lanish kabi kvant xususiyatlarini ishlatadi. Bu xususiyatlar kvant hisoblashni parallel ravishda amalga oshirishga imkon beradi va natijada an'anaviy kompyuterlardan ancha tezroq yechimlar topish imkoniyatini yaratadi.

Kvant hisoblashning asosiy ustunliklaridan biri uning parallelizmga asoslangan hisoblash usullaridan iborat. Kvant kompyuterlari bir vaqtda juda ko'p hisoblash jarayonlarini bajarishi mumkin, chunki kvant bitlari (qubitlar) bir nechta holatlarda bo'lishi mumkin. Buning natijasida, kvant kompyuterlari, ma'lumotlarni bir vaqtning o'zida ko'plab holatlarda qayta ishlash orqali samarali ishlash imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, muammolarni tezroq va samarali hal qilishni ta'minlaydi, ayniqsa, murakkab ilmiy va sanoat muammolarini, masalan, molekulyar simulyatsiya yoki optimallashtirish masalalarini yechishda.

Kvant parallelizatsiyasi, kvant algoritmlarining rivojlanishi bilan birga, kompyuter ilm-fanida inqilobiy o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Xususan, kvant parallelizmida qubitlar o'rtasida o'zgarimas bog'lanishlar va superpozitsiya mavjud bo'lgani uchun, kvant kompyuterlari ba'zi muammolarni klassik kompyuterlarga qaraganda ancha tez va samarali hal qilishi mumkin. Bu texnologiya esa kelajakda yuqori darajadagi hisoblash imkoniyatlarini ochadi.

Parallelizmning Kelajakdagi Rivojlanishi, Parallel qayta ishlash texnologiyalarining kelajagi nafaqat sun'iy intellektda, balki kvant hisoblashda ham o'z o'rniga ega bo'ladi. Sun'iy intellekt va mashinaviy o'rganish sohalarida parallelizmning rivojlanishi tezkor

tahlil, murakkab modellarni o'rgatish va katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlashni ancha yengillashtiradi. Kvant hisoblashda esa parallelizm an'anaviy hisoblashga qaraganda ko'proq imkoniyatlar yaratadi, chunki kvant kompyuterlari bir nechta holatlarni bir vaqtda qayta ishlay oladi.

Bundan tashqari, parallel qayta ishlash texnologiyalari va kvant hisoblashdagi rivojlanishlar bir-birini kuchaytiradi. Misol uchun, kvant kompyuterlari parallellikni yanada kuchaytirish orqali, o'z navbatida, sun'iy intellektning yangi yuksakliklariga erishish imkonini yaratadi. Sun'iy intellekt esa kvant hisoblashni yanada samarali qilish uchun yangi algoritmlar ishlab chiqadi.

Parallel qayta ishlash texnologiyalari sun'iy intellekt va kvant hisoblashda kelajakda juda katta o'rin tutadi. Sun'iy intellektda mashinaviy o'rganish va chuqur o'rganish modellari, kvant hisoblashda esa kvant bitlari va parallelizm imkoniyatlari yangi davrni boshlaydi. Bu texnologiyalar kelajakda nafaqat ilmiy va sanoat sohaslarini, balki kundalik hayotni ham o'zgarishlarga olib keladi.

Parallel qayta ishlash texnologiyalarining istiqbollari juda keng va rivojlanayotgan sohalarda muhim o'rin tutadi. Bu texnologiyalar, sun'iy intellekt (SI), kvant hisoblash, katta ma'lumotlar, va ilmiy hisoblash kabi sohalarda katta imkoniyatlar yaratadi.

Kelajakda parallel qayta ishlash texnologiyalari yanada kuchayadi va yangi avlod tizimlarining asosiy qismiga aylanishi kutilmoqda. Sun'iy intellekt va mashinaviy o'rganish sohaslarida, parallelizm yordamida kattaroq ma'lumotlar bazalarini tezroq tahlil qilish va murakkab modellarni samarali o'rgatish imkoniyati yaratiladi. Kvant hisoblash esa parallelizmni yangi darajaga olib chiqib, an'anaviy kompyuterlarga qaraganda ko'proq hisoblash imkoniyatlari taqdim etadi, bu esa ilmiy va texnologik sohalarda inqilobiy o'zgarishlarga olib keladi.

Shuningdek, parallel qayta ishlash texnologiyalarining yanada rivojlanishi bilan, energiya samaradorligi va ma'lumotlar uzatish tezligini oshirishga alohida e'tibor qaratiladi. Bu esa texnologiyalarni yanada kengroq sohalarda, shu jumladan, kichik va o'rta biznesda ham qo'llash imkoniyatlarini yaratadi. Tizimlarning ko'p yadroli ishlash imkoniyatlari, GPU va TPU kabi yangi hisoblash qurilmalaridan foydalanish, va tarqatilgan hisoblash tizimlarining samaradorligi parallel qayta ishlashning keyingi bosqichida muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, parallel qayta ishlash texnologiyalarining istiqbollari, innovatsion yondashuvlar va yangi metodlarni o'z ichiga olgan holda, yuqori samaradorlikka erishish va katta ma'lumotlar bilan ishlashning yangi imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu esa kelajakda ilmiy, sanoat va kundalik hayotimizda o'zgarishlarga olib kelishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. William Stallings. Computer organization and architecture: designing for performance. Eleventh edition. Hoboken: Pearson Education, 2019.
2. David Patterson John Hennessy. Computer Organization and Design. 5th Edition. 2017.

3. Соломенчук В.Г., Соломенчук П.В. Железо персональных компьютеров 2010. СПб.: БХВ Петербург, 2010.-448 с.

Inernet saytlari:

1. <https://www.udemy.com/course/computer-architecture-an-introduction/>
2. <https://www.coursera.org/learn/comparch>

ACTIVITIES FOR DEVELOPING AUTONOMOUS AND INDEPENDENT LEARNING

Axmadova Xonzoda Sotiboldi qizi

N.K.Raximova

Scientific advisor: Navoi State Pedagogical Institute xonzodaaxmadova@gmail.com

Abstract: *Developing autonomous and independent learning skills is essential in the 21st century, where self-directed learning is crucial for personal and professional growth. This paper explores activities that foster learner autonomy, including goal-setting, reflective practices, and collaborative learning. Using a qualitative literature review approach, this study identifies effective strategies for integrating these activities into educational contexts. Results indicate that autonomy-enhancing activities significantly improve learners' self-regulation, motivation, and critical thinking skills. The findings provide actionable recommendations for educators aiming to cultivate independent learning habits in their students.*

Key words: *Autonomous learning, critical thinking, collaboration, SMART goals, metacognitive and reflective practices.*

INTRODUCTION

Autonomous learning is defined as the ability of learners to take charge of their own educational processes, including setting goals, selecting resources, and evaluating outcomes (Benson, 2001). In an era characterized by rapid technological advancements and shifting educational paradigms, fostering independence in learning is more critical than ever. Autonomous learning encourages lifelong learning habits, adaptability, and critical thinking—skills highly valued in both academic and professional contexts (Holec, 1981). However, despite its importance, many learners struggle with self-regulation, time management, and intrinsic motivation. Teachers often face challenges in designing classroom activities that encourage independence without overwhelming students. This paper investigates specific activities that educators can employ to promote autonomous learning and evaluates their effectiveness.

Methods

Study Design This study utilized a qualitative literature review methodology to identify and analyze activities that enhance learner autonomy. Research articles, books, and case studies were selected based on relevance and quality. Selection of criteria sources included in this review focused on:

1. Practical activities fostering independent learning.
2. Evidence-based outcomes.
3. Applicability across various educational levels.

Activity Description. The study categorized activities into three types:

1. **Goal-Setting Activities:** Tasks that help learners set specific, measurable, achievable, relevant, and time-bound (SMART) goals.
2. **Reflective Practices:** Journaling, self-assessment, and peer feedback sessions.

3. Collaborative Learning: Group projects, peer teaching, and discussions to encourage shared responsibility and self-direction. Data Collection in the effectiveness of activities was assessed through outcomes reported in the literature, such as improved motivation, self-regulation, and academic performance.

Results

The analysis yielded the following insights:

1. Goal-Setting Activities Goal-setting was found to be a foundational step in fostering autonomy. Activities such as creating SMART goals enabled learners to focus their efforts and track progress effectively (Zimmerman, 2002). For example, a study by Little (1991) demonstrated that students who regularly set and reviewed goals showed higher levels of engagement and persistence.

2. Reflective Practices Reflective activities encouraged learners to critically evaluate their learning processes and outcomes. Journaling was particularly effective, as it provided a space for students to articulate challenges and develop strategies for overcoming them (Benson, 2001). Self-assessment tools, such as rubrics, also helped students take ownership of their academic achievements.

3. Collaborative Learning Collaborative activities promoted both autonomy and interdependence. Peer teaching was identified as a powerful tool for reinforcing knowledge and fostering accountability. Group projects allowed learners to distribute responsibilities while maintaining control over their contributions (Holec, 1981).

Discussion

The findings highlight that autonomy-enhancing activities significantly impact learners' ability to self-regulate, reflect, and collaborate. Goal-setting, for instance, provides a clear structure that empowers students to take initiative, aligning with Zimmerman's (2002) model of self-regulated learning.

Reflective practices, on the other hand, build metacognitive awareness, enabling students to identify strengths and areas for improvement.

Collaborative learning not only fosters interpersonal skills but also creates a supportive environment where learners can practice autonomy in a shared context.

These activities align with existing literature on the importance of fostering autonomy in diverse learning environments (Little, 1991).

However, implementing these strategies requires careful scaffolding to avoid overwhelming students, particularly those new to independent learning. This study relied on secondary sources, which may not capture real-time classroom dynamics. Further research involving experimental studies and diverse educational settings is recommended.

Conclusion

Developing autonomous and independent learning requires intentional, well-designed activities that engage learners in setting goals, reflecting on progress, and collaborating effectively. Educators can leverage these strategies to create supportive environments that foster lifelong learning habits.

Future studies should explore technology-assisted tools and their role in enhancing autonomy.

REFERENCES:

1. Benson, P. (2001). Teaching and researching autonomy in language learning. Routledge.
2. Holec, H. (1981). Autonomy and foreign language learning. Council of Europe.
3. Little, D. (1991). Learner autonomy: Definitions, issues, and problems. Authentic.
4. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. Theory Into Practice, 41(2), 64–70.

MENEJMENT STRATEGIYASI

Ro'zimov Bobomurod Farhod o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada strategiya va strategik menejment yoritiladi. Strategik rejani tanlash va uni amalga oshirish batafsil tahlil qilingan. Strategik rejani amalga oshirishni boshqarish, uni bajarilishini nazorat qilish va baholash bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

Kalitso'zlar: Strategiya, qoida, taktika, siyosat, protsedura, byudjetlar, strategik menejment, strategik rejalashtirish, miqdoriy me'zonlar, sifatiy me'zonlar

Strategiya grekcha («strategos») so'z bo'lib, «general san'ati» degan ma'noni bildiradi. Bu atamaning harbiy sohadan kirib kelganiga taajjublanmaslik kerak. Zero, puxta o'ylangan strategiyani Aleksandr Makedonskiy va Amir Temurlar ham harbiy yurishlarda qo'llagan. O'zbek tilining izohli lug'atida ham strategiya atamasi: - «yirik harbiy operatsiyalar va umuman urush olib borish san'ati»; - «ijtimoiy-siyosiy kurashga rahbarlik qilish san'ati va ilmi» ma'nosida talqin etilgan. Harbiy sohada hozir ham bu atama yuqori qo'mondonlik tomonidan harbiy jarayon (operatsiya) larni rejalashtirish san'ati ma'nosida ishlatiladi. Istiqbolni aniq bashorat, tasavvur qilish uchun strategiya zarurdir. Strategiya — bu:

- istiqbolni tadqiq qilish, turli stenariyalarni tahlil qilish san'ati;
- istiqbolda raqobat kurashida afzallik beruvchi g'oya;
- korxonaning umumfaoliyati (fond, ishlab chiqarish quvvati, xarajat, foyda miqdorini va hokazo) ni nazorat qiluvchi keng qamrovli tizimdir. Strategiya — reja, boshqaruv yoki istalgan faoliyat turida strategik maqsadlarga erishish bo'yicha boshqaruv subyektining maxsus dasturi hisoblanadi.

Strategiya — bu moljallangan aniq maqsadlarga erishishni ta'minlaydigan kelajakka qaratilgan tadbirlar tizimi. Strategiyani tanlash va amalga oshirish mohiyati shundaki, mavjud bolgan ko'p qirrali rivojlanish yo'nalishlaridan biri tanlanib, ishlab chiqarish xo'jalik faoliyatini shunga yo'naltirishdir. Strategiya o'z harakat doirasiga ko'ra quyidagi turlarga bo'linadi: 1.Puxta o'ylangan strategiya, 2.Mo'ljallangan strategiya, 3.Amalga oshmagan strategiya, 4.Amalga oshirilgan strategiya, 5.Paydo bo'ladigan strategiya.

Bundan tashqari, korxonada quyidagi strategiyalar ham bo'lishi mumkin:

- maxsus strategiya;
- funktional strategiya;
- mujassamlashtirilgan strategiya
- diversifikatsiyalashgan strategiya

Maxsus strategiya bu sodir bo'lishi mumkin bo'lgan turli holatlarni, masalan, bankrotlik holatini bartaraf etish maqsadida uzoq muddatga tuziladigan strategiyadir. Funktional strategiya korxonaning bo'lim va xizmatlari oldidagi vazifalarni amalga oshirish yo'llarini ifodalaydi. Bu ishchi strategiyasidir. Mujassamlashtirilgan strategiya bu korxonaning yaxlit faoliyatini o'zida jamlagan mo'ljaldir. Diversifikatsiyalashgan strategiya korxonaga (firma) ning faoliyat sohasi va ishlab chiqaradigan mahsulotlar turlarini

ko'paytirish kabi vazifalarini amalga oshirish yo'llarini ifodalaydi. Strategik menejment — korxonalar (firma) ning istiqbol maqsadi va imkoniyatini xodimlar manfaati bilan uyg'unlashtirishni nazarda tutuvchi uzoq muddatli boshqaruv usulidir. Boshqacha aytganda, strategik boshqaruv — bu strategik maqsadni amalga oshirishga yo'naltirilgan boshqaruv faoliyatidir.

Strategik menejment korxonalar ishlab chiqarish faoliyatini rejalashtirish, mehnat jarayonini tashkil etish, korxonalar istiqbolini belgilab, unga yetib borish chora-tadbirlarini ishlab chiqish va ularni amalga oshirish, korxonaning iqtisodiy salohiyatini boshqarish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi.

Strategik menejment boshqarishning ustuvor qonuniyatlari va jihatlari bilan bir qatorda korxonalar faoliyatining yuqori samaradorligini ta'minlash, mahsulot raqobatbardoshligini oshirish va uning bozordagi barqarorligini qat'iy qarorlarni qabul qilishni o'rgatadi. Strategik menejment usulining paydo bo'lishi va amaliyotda qo'llanish zaruriyati obyektiv sabablar bilan bog'liq bo'lib, bunda asosan korxonalar ta'sir qiluvchi tashqi muhitning o'zgaruvchanligi muhim rol o'ynaydi. Bu usulning rivojlanishi bir necha bosqichni o'z ichiga oladi.

Bajaruvchanlikni nazorat qilish asosida boshqarish usuli.

Bu bosqichda korxonalar o'zgarishlarga nisbatan javob ta'sir voqea sodir bo'lgandan so'ng paydo bo'ladi. Bu reaktiv moslashuv bo'lib, zamon bilan birga qadam tashlamaydigan rahbarlarga xos. Ammo tez sur'atlar bilan sodir bo'ladigan o'zgarishlar sharoitida bunday usul hech ham qo'l kelmaydi.

Ekstrapolyatsiya qilish asosida boshqarish usuli. Bunda o'zgarish sur'ati tezlashadi. Biroq istiqbolni faqat oldingi davr o'zgarishlari an'anasiga asoslanib ekstrapolyatsiya qilish yo'li bilan belgilash mumkin (uzoq muddatli rejalashtirish).

O'zgarishlarni oldindan prognoz qilish asosida boshqarish usuli. Bu usul o'zgarishlar sur'ati tezlashib, kutilmagan hodisa sodir bo'lishini nazarda tutib ishlab chiqilgan strategiyani amalga oshirish (strategik rejalashtirish).

Shoshilinch ixcham qarorlarni qabul qilish asosida boshqarish usuli. Bunday usul bozor talablariga javoban korxonalar faoliyatini tezkorlik bilan o'zgartirish lozim bo'lgan hollarda qo'llaniladi. Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida turli-tuman tezkor vazifalar paydo bo'ladi. Ular faqat uzoqni ko'zlagan holda rejalashtiriladi va boshqarilish amalga oshiriladi (strategik boshqaruv).

«Strategik boshqarish» atamasi 1960-1970-yillarda kundalik hayotga kirib keldi. Bunda yuqori pog'onada amalga oshiriladigan boshqarish ishlab chiqarish darajasidagi boshqarishdan farqlanadi. Bunday farqni o'tkazish zarurati birinchi navbatda biznesni amalga oshirishdagi o'zgarishlardan kelib chiqadi. Joriy boshqarishdan strategik boshqarishga o'tishning mohiyatini ifodalovchi bosh g'oya shundaki, rahbariyatning diqqat markazi doimo atrofidagi o'zgarishlarga qaratilgan bo'lishi va bu o'zgarishlarni o'z vaqtida sezishi hamda ularga o'z vaqtida javob berishi zarur.

Strategiyaga zarurat jamiyat tomonidan talablar, masalan, keskin ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar korxonani o'z yo'nalishini keskin o'zgartirishga majbur etganda paydo bo'ldi. Innovatsiyalar strategiyasini ishlab chiqish korxonalar umumiy maqsadini ifodalashdan boshlanadi.

Umumiy maqsadni ifodalashdan keyin aniq maqsadlar aniqlanadi. Aniq maqsadlarning erkinligini strategiya amalga oshirilishi vaqtida yuzaga keluvchi iqtisodiy vaziyatda ularning realligiga bog'liq. Ularning realligini iqtisodiy vazifani oldindan ko'ra olish va tashqi muhit o'zgarishlari asosida ta'minlash mumkin.

Bunda siyosiy, iqtisodiy, ilmiy-texnik, ijtimoiy va ekologik omillar tahlil qilinadi. Oldindan ayta olishning asosiy maqsadi korxonaga qulay imkoniyatlardan foydalanish uchun nima qilishi mumkinligi va kelgusi iqtisodiy vaziyat o'zgarishlari bilan shartlangan tahdidlarga qanday javob berishini aniqlashdan iborat.

Strategik reja — bu tashkilot oldidagi uzoq muddatga mo'ljallangan vazifalar majmui bo'lib, u tashkilot ko'lamidagi boshqa joriy, yillik rejalar uchun boshlang'ich nuqta xizmatini o'taydi. Strategik rejaning asosiy shakllari besh, o'n va undan ko'proq muddatga mo'ljallangan bo'ladi.

Tashkilotning barcha bo'g'inlariga tegishli bo'lib, butun tashkilot uchun umumiy maqsadlarni aniqlab beradigan hamda uni o'z muhitiga nisbatan yo'nalish ko'rsatadigan rejaga strategik reja deyiladi.

Umumiy maqsadlarni qanday qilib erishish yo'llarini ko'rsatib beradigan reja esa operatsion reja deb yuritiladi. Strategik reja, odatda korxonaga rahbariyati tomonidan ishlab chiqiladi va uni amalga oshirishda korxonaning barcha xodimlari ishtirok etishadi.

Korxonaga maqsadi va vazifalarini amalga oshirish yuzasidan batafsil, har tomonlama majmuaviy ishlab chiqilgan reja strategik rejalashtirishning pirovard natijasi hisoblanadi. Strategik rejalashtirish — bu tashkilot rahbariyati tomonidan ishlab chiqilgan qarorlar va xatti-harakatlar majmuidir, buning natijasida tashkilot maqsadlariga erishishni ta'minlashga qaratilgan maxsus strategiyalar ishlab chiqiladi.

Strategik rejalashtirish jarayoni boshqarish qarorlarini qabul qilishda asosiy instrument hisoblanadi. Uning asosiy vazifasi — tashkilotda kerakli darajada, muhlatda o'zgartirishlar va yangiliklarni joriy etishdan iborat.

Strategik rejalashtirish jarayonini olib borishda asosiy 4 ta boshqarish faoliyati ajratiladi:

1. Resurslarni taqsimlash.
2. Tashqi muhitga moslashish.
3. Ichki muvofiqashtirish.
4. Tashkiliy strategiyalarni anglash.

Yuqori darajadagi rahbarning asosiy vazifasi faqatgina strategik rejalashtirish jarayonini ishlab chiqish emas, balki uni joriy etish va baholash bilan ham bog'liq. Strategiyani tanlash — strategik rejalashtirishning markaziy masalasi hisoblanib, u bir necha bosqichlardan iborat bo'ladi: muqobil strategiyalarni aniqlash; aniqlangan muqobil strategiyani qiyomiga yetkazish; qiyomiga yetkazilgan strategiyaga baho berish. Amaliyotda bu bosqichlarni bir-biridan ajratish qiyin.

Zero, ular yaxlit tahlil jarayonining turli darajasidagi tadbirlardir. Faqat turli bosqichlarda turli usullar qo'llaniladi.

Birinchi bosqichda korxonaga oldiga qo'yilgan maqsadni amalga oshirishni ta'minlovchi strategiya belgilab olinadi.

Bunda eng muhimi shu maqsadga erishishning turli variantlari ishlab chiqiladi. Bu ishga korxonadagi barcha bo'g'in boshqaruvchilarini jalb qilish maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuvni tanlash imkoniyatini yaratadi. Ikkinchi bosqichda — tanlangan strategiyalar qayta ishlanadi va korxonaning rivojlanish maqsadiga monand keluvchi ko'p qirrali umumiy strategiya shakllantiriladi.

Uchinchi bosqichda — tanlab olingan umumiy strategiya doirasidagi muqobil (variant)lar tahlil qilinadi va uning bosh maqsadni yechishdagi yaroqlilik darajasi baholanadi. Aynan shu bosqichda umumiy strategiya aniq va yangi mazmun bilan to'ldiriladi. Strategik rejalashtirish tashkilot maqsadlarini tanlash va ularga erishish uchun nima qilish zarurligi xususida qarorlarni o'z ichiga oladi. Strategik rejalashtirish barcha boshqaruv qarorlari uchun asos bo'ladi. Ammo har qanday rejani amalga qo'llamaslik balandparvoz so'zlar bo'lib qolaveradi.

Amalga oshirish strategik rejani harakatga keltiradi. Rejalarni tuzishdagi eng asosiy hal qiluvchi bosqich missiyani tanlash va maqsadlarni oydinlashtirish bo'lib hisoblanadi. Bularga erishish uslublari esa mehnat jamoasida erkin xatti-harakatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Korxonalar rahbarlari strategik rejani amalga oshirish uchun rejalar, dasturlar va loyihalarni ishlab chiqishlari, uni asoslashlari, budget masalalarini hal qilishlari, xullas strategiyaning ijrosini boshqarishlari lozim bo'ladi.

Bu tadbirlarning asosiy vazifasi kelajakdagi qarorlarga tayangan holda va qo'yilgan maqsadlarga samarali erishish uchun muqobillarni amalga oshirishni boshqarish kerak.

Bundan asosiy maqsad barcha xatti-harakatlarning bir-biriga bog'liqligidir. Rasmiy rejalashtirishning asosiy tashkil etuvchilari bu taktika, siyosat, protsedura va qoidalaridir. Taktika. Bu qisqa muddatli reja va strategiyalar. Taktik rejalarining asosiy tansifi:

- taktika strategiyani rivojlantirish uchun ishlab chiqiladi;
- strategiya qariyb barcha hollarda yuqori boshqaruv pog'onalari tomonidan ishlab chiqilsa, taktika esa ko'proq o'rta pog'ona rahbarlari tomonidan ishlab chiqiladi;
- taktika strategiyaga nisbatan qisqa muddatga mo'ljallangan;
- strategiyaning natijalari bir necha yil davomida to'la namoyon

Bo'lmagan paytda taktika natijalari juda tez yuzaga chiqadi va aniq holatlar bilan oson solishtiriladi.

Siyosat. Rahbariyat uzoq muddatli va taktik rejalarini ishlab chiqqanidan keyin, bu rejalar yo'nalishni o'zgartirmaslik maqsadida qo'shimcha tadbirlar ishlab chiqadi. Strategiyani amalga oshirish jarayonidagi bu bosqich, siyosatni ishlab chiqish bosqichi deb yuritiladi. Siyosat bu maqsadlarga erishishni osonlashtiradigan qaror qabul qilish hamda xatti-harakatlar uchun umumiy qo'llanma bo'lib hisoblanadi. Siyosat yuqori rahbariyat tomonidan uzoq muddatga mo'ljallab ishlab chiqiladi. Masalan, yangi mahsulotni ishlab chiqarish uchun yangi asboblarni miqdorini kamaytirish siyosati bo'lishi mumkin.

Protseduralar rahbariyat tomonidan ishlab chiqiladi. Protседura — bu aniq vaziyatda nima qilish kerakligini ko'rsatadi. Mohiyati jihatidan protsedura dasturlashtirilgan qaror qabul qilishni anglatadi. Umuman olganda individ protseduraga binoan ishlasa, u mustaqil harakat va muqobillarning kam miqdoriga ega bo'ladi. Qoidalar. Rejalarni amalga oshirishda har qanday keraksiz xatti-harakatlardan xoli bo'lish uchun qoidalar ishlab

chiqiladi. Qoida bu qandaydir bir aniq vaziyatda nima ish qilish kerakligini ko'rsatadi. Protseduralardan farqli o'laroq chegaralangan va aniq vaziyatlarda qo'llaniladi. Protseduralar esa bir-biri bilan bog'liq bo'lgan bir qancha harakatlar ketma-ketligi bo'lgan vaziyatlar uchun mo'ljallanadi.

Ba'zida ishchilar qoida va protseduralarga erkin harakatni cheklovchi sifatida qaraydilar. Bunday sharoitda qoida maqsadga erishish uchun to'sqinlik qiladi, bu tashkilotda kelishmovchilikni keltirib chiqaradi, shu sababli rahbariyat qoidalarning maqsadi haqida xodimlarga ma'lumot berishi kerak. Hozirgi kunda rejalashtirishni va nazorat jarayonini muvofiqlashtirishning har xil turlari bor.

Keng qo'llaniladigan ikkita boshqaruv instrumentlari mavjud: budjetlar va maqsadlar bo'yicha boshqarish. Budjetlar. Rejalashtirishning asosiy vazifalaridan biri bu iloji boricha resurslarni samarali taqsimlashdan iborat. Rejalar, rahbariyat fikricha, maqsadlarga erishish uchun resurslardan foydalanish xatti-harakatini taqsimlashga ko'maklashadi. Rahbarlar qanday resurslarga ega ekanligini aniqlash uchun rejalashtirishning dastagi bo'lgan budjetlar ishlatiladi. Budjet bu resurslarni taqsimlash usuli bo'lib, miqdoriy ko'rinishda xarakterlanadi va maqsadlarga erishishga ko'maklashadi. Maqsad va resurslarni miqdoriy aniqlash. Budjetni ishlab chiqishning birinchi qadami maqsad va resurslarni son ko'rinishida ifodalashdan iborat. Keng tarqalgan o'lchovlar bupul va natural ko'rinishlardir. Budjetni ishlab chiqish bosqichlari:

1. Yuqori rahbariyat tomonidan firmaning umumiy maqsadi e'lon qilinadi. Masalan, bashorat etilayotgan sotish hajmi.

2. Bo'limlarda operativ smetaning tayyorlanishi.

3. Yuqori rahbariyat berilgan tadbirlarni budjetga binoan tahlil qiladi va o'zgartirish kiritadi va bo'limlar yuqori rahbariyat ko'rsatgan kamchiliklarga tuzatish kiritadi. Ushbu bosqichda yuqori rahbariyat tashkilotni resurslar bilan taqsimlash vazifasini bajaradi.

4. Yakuniy budjetlarni tayyorlash.

Aytib o'tilgandek nazorat rejalashtirishga asoslanadi. Nazorat samarali bo'lishi uchun uni rejalashtirish bilan chambarchas bog'lash kerak. Budjetni ishlab chiqish bunday bog'liqlik va nazorat samarali miqdoriy usulini tashkil etadi. Inson resurslarida rejalashtirish va nazorat bog'liqligini ta'minlovchi boshqarish uslubi — maqsadlar bo'yicha boshqarish (MBO) uslubi hisoblanadi. Strategik rejani baholash maqsadlar va erishilgan natijalarni solishtirish yo'li bilan amalga oshiriladi. Baholash uzluksiz va tizimli olib borilishi kerak.

Baholash jarayoni strategiyani tartibga solish maqsadida qo'llaniladi. Strategik rejalashtirishni baholashda quyidagi 5 ta savolga javob berish lozim: Strategiya tashkilotning ichki imkoniyatlariga mos keladimi? Strategiya ma'lum darajadagi tavakkallikni taqozo etadimi? Strategiyani amalga oshirish uchun tashkilot kerakli resurslarga egami?

Strategiya tashqi xavf va imkoniyatlarni hisobga oladimi? Strategiya firma resurslarini qo'llashda eng yaxshi usul hisoblanadimi? Baholash jarayonida bir qator miqdoriy va sifatiy mezonlar mavjud. Miqdoriy mezonlarga quyidagilar kiradi: bozordagi hissa, sotish hajmining oshishi, kadrlar qo'nimsizligi, xarajatlar darajasi, samarali ishlab chiqarish va hokazo. Sifatiy mezonlarga esa, mijozlarga xizmat ko'rsatish hajmini oshirish, bozor

haqidagi bilimlarni chuqurlashtirish, imkoniyatlardan foydalanish, xavf miqdorini kamaytirish va hokazo kiradi. Sifatiy va miqdoriy baholash bilan bog'liq muammolar: Vaqt omili. O'lchashning aniqligi. Strategiya va rejalar aniqlangandan keyin rahbariyat umumtashkilot maqsadlariga erishish uchun tashkilot strukturasi o'rganishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Горемыкин В.А., Богомолов О.А. Экономическая стратегия предприятия. Учебник. М.: «Филинъ-Рилант», 2001.
2. Маркова В., Кузнецова С. Стратегический менеджмент. М.: Новосибирск, «Инфра-М», 1999.
3. Zaynutdinov Sh, Shermuhamedov A., Murakaev I. Menejment. T.: 2005.
4. Круглова Н.Ю., Круглов М.И. Стратегический менеджмент. Учебник. М.: РДЛ, 2006.
5. Sharifxojayev M., Abdullayev Yo. Menejment. T.: «O'qituvchi», 2001.
6. N.M.Ziyavitdinova, Y.M.O'rinov, Sh.N.Xayitov. Menejment.T.: 2012.
7. www.Zivo.net
8. www.Manaiement.ru
9. www.wikipedia.org

PROKURATURA ORGANLARINING QONUNLAR IJROSI USTIDAN
NAZORAT FAOLIYATINI TASHKILLASHTIRISHI.

Atayev Maksim Dmitriyevich

Toshkent viloyati yuridik texnikum o'quvchisi +99833-197-05-09

Аннотасија: *Mazkur maqolada qonunlarning ijrosi ustidan prokuratura organlarining nazorat faoliyatini tashkillashtirish hamda nazorat faoliyatini amalga oshirishga oid fikrlar yoritib borilgan.*

Аннотасија: *В этой статье законодатель выразил свое мнение по поводу установления надзорных полномочий прокуратуры и реализации надзорных полномочий.*

Prokuratura organlarining umumiy nazorat faoliyatini tashkil etish to'g'risida gapirib, shuni ta'kidlash joizki, prokurorlik nazoratining predmeti va doirasini aniq-ravshan belgilab olish muhim prinsiplardan biridir.

Umumiy nazorat faoliyatining ikkinchi muhim sharti, bu — butun prokurorlik tizimi iyerarxiyalarini aniq-ravshan belgilash. Bu turli bo'g'indagi prokurorlar ishida parallelizmning oldini oladi, shu bilan birga, qonunlarning aniq va bir xilda Ijro etilishi ustidan nazoratni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlarini ko'zdan qochirmaslikka imkon beradi.

Ya'ni:

- umumrespublika vazirliklari, qo'mita va idoralari hamda jamoat tashkilotlari tomonidan qonunlar ijrosi ustidan nazoratni Respublika Bosh prokuraturasi;

- viloyatlar, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Toshkent shahri ijroiya hokimiyati va boshqaruvi, jamoat tashkilotlarining qonunlami ijrosi ustidan nazoratni — tegishli viloyatlar, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Toshkent shahar prokuraturalari;

- shahar va tum an vakillik organlari, ijro hokimiyati va boshqaruv organlari, yuridik shaxslar, jamoat tashkilotlari tomonidan qonunlarning ijro etilishi ustidan nazoratni tuman, shahar va ularga tenglashtirilgan ixtisoslashtirilgan prokuraturalar amalga oshiradi;

- harbiy boshqaruv organlari, harbiy qismlar va muassasalar tomonidan qonunlar ijrosi ustidan nazoratni harbiy prokuratura amalga oshiradi va shu kabilar.

Umumiy nazorat faoliyatini amalga oshirishda kamdan kam holatlarda yuqori turuvchi prokuror quyi prokuroming vakolatlarini o'ziga oladi. Ammo uning bunday vakolati qonunda mustahkamlangan. Umumiy nazorat faoliyatining muvaffaqiyati ko'p jihatdan prokuroming axborot bilan ta'minlanganligi, qonuniylik holati va aniq nazoratga kiruvchi obyektlardagi huquqbuzarliklarning mavjud Umumiy nazorat faoliyatini amalga oshirishda kamdan kam holatlarda yuqori turuvchi prokuror quyi prokuroming vakolatlarini o'ziga oladi. Ammo uning bunday vakolati qonunda mustahkamlangan.

Umumiy nazorat faoliyatining muvaffaqiyati ko'p jihatdan prokuroming axborot bilan ta'minlanganligi, qonuniylik holati va aniq nazoratga kiruvchi obyektlardagi huquqbuzarliklarning mavjud bo'lishligidandir.

Umumiy nazoratning samarasi, shuningdek, ushbu faoliyatni ham markazda, ham joylarda aniq rejalashtirishga bog'liq. Umumiy nazoratning «qamrab bo'lmasligi»ga qaramasdan, prokurorlar o'tkir yo'nalishda ish olib borishlari kerak.

Umumiy nazorat prokuror faoliyatining bir yo'nalishi sifatida o'ziga xos xususiyati bor. Ya'ni umumiy nazoratda muvaffaqiyat ko'p jihatdan prokurorning shaxsiy tashabbusiga bog'liq. Shuningdek, tekshiruv o'tkazish obyektni aniqlash muhimdir. Bunda «anchadan beri borilmagan joy» emas, balki qonun buzilayotgan davlat va mehnat intizomi noxush holatda bo'lgan obyektlar tanlanishi kerak.

Tekshiruvlar o'tkazishda ishni shunday tashkil qilish kerakki, bunda, nafaqat, qonun buzilishlari, balki ularga sharoit yaratgan sabablarni ham aniqlash lozim. Bunda prokurorga jalb qilingan mutaxassislar yordam beradi.

Umumiy nazorat sohasidagi yangi qonunchilik bilan, ayniqsa, tuman va shahar bo'g'ini prokurorlarini o'z vaqtida hamda to'liq tanishtirish muhim ahamiyatga ega. Bu, asosan, yuqori turuvchi prokurorlar tomonidan o'tkaziladigan seminar mashg'ulotlarida amalga oshiriladi. Ushbu jarayonda yangi qabul qilingan qonun va qonunosti hujjatlarining nisbati murakkab me'yorlariga tushuntirish (sharh) beriladi. Bu ish faolroq o'tkazilishi kerak. Negaki, hozirgi vaqtda amal qiluvchi qonunchilik, jumladan, xo'jalik, tijorat, tadbirkorlik huquqi sohalaridagi qonun va qonunosti hujjatlariga faol o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilmoqda.

Jadal islohotlar davrida prokuratura idoralarining umumiy nazorat faoliyatini zamon talablariga javob bera oladigan darajaga ko'tarish lozim. Prokurorlar faoliyatida tashabbuskorlik, fuqarolar va mulkdorlar, davlat va jamiyat manfaatlarini himoya qilishda huquqlilik, adolatparvarlik, qonunbuzarlikka qarshi murosasizlik talab qilinadi. Respublikamiz iqtisodiyotini, mulkchilikning barcha shakllari va tabiiy boyliklari, aholi iste'mol huquqlarini himoya qilishga, davlat va mehnat intizomini mustahkamlashga, tabiatni muhofaza qilishga qaratilgan qonunlarning bajarilishi ustidan nazoratni kuchaytirish zarur.

Qonunlarni aniq va bir xilda ijro etilishi ustidan nazoratni barcha subyektlarga nisbatan kuchaytirilishi belgilandi. Buyruqda prokurorlar o'z vakolatlarini amalga oshirganlarida mustaqil boiishlari va faqat qonunga bo'ysunishlari, qonun buzilishlarini o'z vaqtida aniqlashi va oldini olishi, ularga nisbatan tegishli ta'sir choralari qo'llash, buzilgan huquqlarning tiklanishiga erishishlari lozim.

Iqtisodiyot sohasidagi idora va tashkilotlar tomonidan qonunlarga rioya etilishi ustidan nazoratni kuchaytirish ko'rsatildi. Ayniqsa, respublika agrosanoat kompleksi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga qaratilgan qonunlar ijrosi ustidan nazoratni ofib borishda e'tibor bilan yondashish belgilandi.

Bundan tashqari, quyidagi yo'nalishlardagi prokurorlik nazoratini kuchaytirish kerak:

- tabiatni muhofaza qilishga qaratilgan qonunlar ijrosi ustidan nazorat;
- tarixiy-madaniy yodgorliklarni asrab-avaylashga oid qonunlar ijrosi ustidan nazorat;
- davlat va xo'jalik intizomini mustahkamlashga qaratilgan qonunlar ijrosi ustidan nazorat;
- tashqi iqtisodiy faoliyatga oid qonunchilik ijrosi ustidan nazorat;

- transportga oid qonunlar ijrosi ustidan nazorat;
- mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish, korxonalariga oid qonunlar (aksionerlik jamiyatlari, qo'shma, kichik, xususiy korxonalar) ijrosi ustidan nazorat;
- din va vijdon erkinligi, davlat tiliga oid qonunlar ijrosi ustidan nazorat;
- aholini ish bilan ta'minlash va mehnat to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan nazorat;
- fuqarolarning murojaatlari to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan nazorat;
- vakolatli idora (shaxslar) tomonidan fuqarolarni m a'muriy javobgarlikka tortishga oid qonunlar ijrosi ustidan nazorat;
- iste'molchilar va tadbirkorlar huquqlarini himoya qilish, soliqbojxona, bank va bank faoliyati hamda bankrotlik to'g'risidagi qonunchilik ijrosi ustidan nazorat va boshqalar.

Bundan tashqari, qonun buzilishlari va ularga ko'maklashayotgan shart-sharoitlarni tamomila bartaraf etish maqsadida nazorat tartibida takroriy tekshirishlarni o'tkazish amaliyotidan keng foydalanish lozimligi uqtirilgan. Umumiy nazorat faoliyatini amalga oshirishda huquqni muhofaza qiluvchi va tekshiruv-nazorat idoralari bilan hamkorlikni kengaytirish zarur, degan ko'rsatma ham buyruqdan o'rin olgan. Tegishli idoralardan qonuniylik haqidagi m a'lumotlarni olib, ulardan umumiy nazorat faoliyatini rejalashtirishda foydalanish lozimligi belgilangan.

FOYDALANILGAN ADABOYOTLAR:

1. M adaliyev O .M . PROKUROR NAZORATI. (Maxsus qism.) Oliy o 'quv yurtlari uchun darslik. T.: «ILM ZIYO», 2012. -4 8 8 bet.
2. O.T. Tojiboyev. Prokuratura organlarining qonunlarni ijro etilishi ustidan nazorati. «Davlat va jamiyat qurilishi» ixtisosligi bo'yicha magistrlik darajasi olish uchun yozilgan dissertatsiya. T., 2002, 52—53-bet.
3. Xalimov A.X. Prokuraturaning davlat hokimiyati mexanizmi tizimidagi o'rni. - T.: TDYI. 2006.

MEHNAT SHARTNOMASI TUSHUNCHASI

Atayev Maksim Dmitriyevich

Toshkent viloyati yuridik texnikum o'quvchisi +99833-197-05-09

Annotatsiya: Ushbu maqolada ish beruvchi hamda xodim o'rtasida tuziladigan mehnat shartnomasi haqida yoritib borilgan.

Kalit so'zlar: mehnat shartnomasi

Annotatsiya: В данной статье описывается трудовой договор между работодателем и работником.

Ключевые слова: договор найма

Annotation: This article describes the labor contract between the employer and the employee

Keywords: employment contract

Har bir shaxs mehnat qilish, erkin kasb tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash va qonunda ko'rsatilgan tartibda ishsizlikdan himoyalaniş huquqiga egadir.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 37-moddasida har bir shaxs mehnat qilish, erkin kasb tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash va qonunda ko'rsatilgan tartibda ishsizlikdan himoyalaniş huquqiga ega ekanligi mustahkamlab qo'yilgan⁴⁰.

Xodim bilan ish beruvchi o'rtasida tuzilgan mehnat shartnomasi mehnatga oid huquqiy munosabatlar yuzaga kelib chiqishiga asos, ya'ni yuridik fakt bo'lib hisoblanadi. Mehnat shartnomasi taraflarining huquq va burchlari mehnat shartnomasi tuzilmasdan yuzaga kelib chiqmaydi.

Mehnat shartnomasi mehnat huquqining negizi bo'lib, mehnatga oid huquqiy munosabatlarni tartibga solishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Mehnat shartnomasini tuzish jarayonida uning taraflari mehnatga oid huquqiy munosabatlarning modelini belgilab, shartnoma imzolanganidan keyin xodim va ish beruvchi uchun majburiy tusga ega bo'ladigan bir qancha shartlarni kelishib oladilar. Demak, mehnat shartnomasi imzolangan paytdan boshlab yuridik kuchga ega bo'lgan yuridik hujjat hisoblanadi. Mehnat shartnomasining taraflari esa mehnatga oid qonun hujjatlari va korxonada qabul qilinadigan lokal hujjatlar (jamoat shartnomasi, ichki mehnat tartibi qoidalari, mukofotlash to'g'risidagi nizom va b.)da ko'zda tutilgan huquqlarga ega bo'ladilar va majburiyatlarni o'z zimmalariga oladilar.

Mehnat shartnomasi – xodim bilan ish beruvchi o'rtasidagi muayyan mutaxassislik, malaka yoki lavozimga oid ishni ichki mehnat tartibiga bo'ysungan holda taraflar kelishuvi, mehnat to'g'risidagi qonunlar va boshqa normativ hujjatlar bilan belgilangan shartlar asosida haq evaziga bajarish haqidagi kelishuvdir.

Mehnat shartnomasining asosiy belgilar quyidagilardan iborat bo'ladi:

a) muayyan mutaxassislik, malaka yoki lavozim (mehnati funksiyasi) bo'yicha ishlash.

Bunda mehnat shartnomasida taraflar kelishuviga ko'ra belgilangan aniq bir mutaxassislik, malaka yoki lavozim doirasida har qanday ish bajarilishi mehnat

shartnomasining predmeti hisoblanadi. Shu sababli agar xodim muhandis, o'qituvchi, sotuvchi, bog'bon, farrosh va shu kabilar sifatida ishga qabul qilinayotgan bo'lsa, u qanday muddat davomida mehnat qilishidan qat'iy nazar, u bilan mehnat shartnomasi tuzish zarur.

b) xodim mehnat shartnomasida ko'zda tutilgan ishni shaxsan o'zi bajarishi.

Xodim mehnat shartnomasida ko'zda tutilgan muayyan mutaxassislik, malaka yoki lavozim bo'yicha ishni shaxsan o'zi bajarishi shart. U mazkur ishni bajarishni boshqa biror shaxsga topshirishga yoki uni bajarish uchun boshqa shaxslarni jalb etishga haqli emas.

v) xodimning ichki mehnat tartibi qoidalariga bo'ysunishi.

Mehnat munosabatlarida mehnat shartnomasi taraflari teng bo'lishi bilan bir vaqtda, xodim ish beruvchining qonuniy topshiriqlariga mazkur shartnoma doirasida bo'ysunadi. Xodim zimmasiga ichki mehnat tartibi qoidalariga bo'ysunish majburiyati yuklanadi.

g) mehnat shartnomasida haq to'lash ko'zda tutilishining alohida xususiyati.

Mehnat shartnomasi bo'yicha haq to'lashning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, bu ish xodimning mehnatiga haq to'lash vositasida amalga oshiriladi. Bunday haq to'lash xususiy-huquqiy (fuqarolik huquqiga xos bo'lgan) usullar asosida ham, ommaviy-huquqiy usullar asosida ham tartibga solinadi.

d) mehnat shartnomasi tuzgan xodim korxonaga mehnat jamoasiga kiritilishi.

O'zR MKning 19-moddasi birinchi qismiga muvofiq, o'z mehnati bilan korxonaga faoliyatida mehnat shartnomasi asosida ishtirok etayotgan uning barcha xodimlari korxonaga mehnat jamoasini tashkil etadilar. Demak, mehnat shartnomasi tuzgan barcha xodimlar o'zlari mehnat munosabatlariga kirishgan korxonaning mehnat jamoasiga qo'shiladilar.

Mazkur kodeksning 72-moddasi ikkinchi qismiga muvofiq, xodim va ish beruvchi mehnat shartnomasining taraflari bo'lib hisoblanadilar.

Umumiy qoidaga ko'ra, ishga qabul qilishga o'n olti yoshdan yo'l qo'yiladi. Istisno hollarda ota-onasidan birining yoki ota-onasining o'rnini bosuvchi shaxslardan birining yozma roziligi bilan yoshlarni mehnatga tayyorlash uchun umumta'lim maktablari, o'rta maxsus, kasb-hunar o'quv yurtlarining o'quvchilarini ularning sog'lig'iga hamda ma'naviy va axloqiy kamol topishiga ziyon yetkazmaydigan, ta'lim olish jarayonini buzmaydigan yengil ishni o'qishdan bo'sh vaqtda bajarishi uchun – ular o'n besh yoshga to'lganidan keyin ishga qabul qilishga yo'l qo'yiladi.

Mehnat shartnomasini tuzish jarayonida xodimlarning qonunlar va boshqa normativ hujjatlar bilan belgilangan mehnat huquqlari va kafolatlari darajasi pasaytirilishi mumkin emas (MKning 5-moddasi).

Mehnat shartnomasi taraflarining kelishuvi bilan quyidagi asosiy shartlar belgilanadi:

- ish joyi (korxonaga yoki uning bo'linmasi);
- xodimning mehnat vazifasi – mutaxassisligi, malakasi, u ishlaydigan lavozim;
- ishning boshlanish kuni;
- mehnat shartnomasi muayyan muddatga tuzilganda uning amal qilish muddati;
- mehnat haqi miqdori va mehnatning boshqa shartlari.

Ba'zi mehnat shartnomalarini tuzishda zarur shartlar ro'yxati kengaytirilishi mumkin. Masalan, muddatli mehnat shartnomasini tuzishda ishning nafaqat boshlanish sanasi, balki uning tamom bo'lish sanasi ham belgilab qo'yiladi. Muayyan ishni bajarish

vaqtiga mo'ljallab mehnat shartnomasi tuzilayotganda xodim bajarishi lozim bo'lgan ish aniq ko'rsatilishi zarur. O'rindoshlar bilan mehnat shartnomasini tuzilayotganda qonun hujjatlari bilan nazarda tutilgan kundalik ish vaqtining aniq muddati bevosita mehnat shartnomasida belgilanadi.

- Taraflarning kelishuviga ko'ra, mehnat shartnomasi mazmuniga taraflarning majburiyatlarini aniqlash, ularni to'ldirish, xodimga qo'shimcha imtiyoz va afzalliklar berilishni nazarda tutgan qo'shimcha shartlar ham kiritilishi mumkin.

- Jumladan, xodim dastlabki sinov muddati bilan ishga qabul qilinayotgan hollarda, sinovning aniq muddati belgilanishi; tarif stavkalari, mansab maoshlari, qo'shimcha haqlar, ustamalar, mukofotlar va boshqa tarzda to'lvilarning yuqoriroq miqdorini yakka tartibda belgilash; xodim uchun to'liqsiz ish kuni, to'liqsiz ish xaftasi, qisqartirilgan ish vaqti, soatbay ish, ish kunining boshlanishi va tamom bo'lishi va boshqalar; ijtimoiy-maishiy tusdagi shartlar, masalan, transport xizmati, markazlashtirilgan tartibda oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash; muddatli mehnat shartnomasi muddatidan oldin bekor qilinganda neustoyka to'lash kabi shartlar kiritilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi XII bob 102-modda hujjat 30.04.2023 sanasi holatiga
2. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi XII bob 106-modda hujjat 30.04.2023 sanasi holatiga

SHAHRISABZDA ANA'NAVIY HUNARMANDCHILIK TURLARI (MILLIY
SO'ZANALAR VA KASHTACHILIK)

Jalilov Asqar Yo'ldosh o'g'li

Shahrisabz davlat muzey qo'riqxonasi Hisobga olish bo'lim boshlig'I asqarjalilov14@gmail.com

Annotatsiya: Shahrisabz vohasida ana'naviy hunarmandchilik turlari (kashtachilik, suzana, do'ppichlik tarixi va uning uziga xos xususiyatlari uzoq o'tmishga borib taqaladi. Shahrisabz kashtachilik san'ati XIX asrga kelib, o'ziga xosligi, an'anaviyligi bilan O'rta Osiyoda shuhrat qozondi. Uning qadimgi nusxa kompozitsiyalari ko'p jihatdan gilam ko'rinishini eslatadi. Islomiy naqsh – to'p barg, gulli, ko'ngirali "Hirotn zanjirlari" Shahrisabz so'zanalari uchraydigan naqshlarga ham tegishlidir.

Shahrisabz kashtachiligi asosan "iroqi" uslubida tikilsa-da, unda "yo'rma" va "kandaxayol" choklaridan keng foydalanilgan. Kashtaning hoshiyalari va markaziy maydonini ajratib turuvchi "oba" chiziq yo'llari ham ana shunday uslubda bajarilgan. O'sha vaqtlarda beklar va amirlar saroylari kashtachilik namunalariga buyurtma beruvchi asosiy iste'molchilardan hisoblanar edi. Shu bois bu milliy mahsulot ko'pincha shahar muhiti va tarovatining estetik didini o'zida aks ettirgan.

Kalit so'zlar: Shahrisabz vohasi, Buxoro amirligi, Samarqand, Nurota, Amir Temur, So'zana, Oq-Saroy saroyi, Dorus Saodat, Mahmud ibn Valiy

**ВИДЫ ТРАДИЦИОННЫХ РЕМЕСЕЛ ШАХРИСАБЗА (НАЦИОНАЛЬНЫЕ
СЮЗАНА И ВЫШИВКА)**

Аннотация: В Шахрисабзском оазисе история традиционных ремесел (вышивка, сюзаны, шляпное производство) и их уникальные особенности уходят в далёкое прошлое. Оно прославилось в Средней Азии. Цветочные коричневые «Цепи Хирот» также связаны с мотивами созан Шахрисабза.

Хотя шахрисабзская вышивка в основном шьется в стиле «ираки», в ней широко используются стежки «йорма» и «кандахайол». Линии «оба», разделяющие края и центральную часть вышивки, выполнены в одном стиле. В то время дворцы бегов и эмиров были одними из основных потребителей, заказывающих образцы вышивки. Поэтому этот национальный продукт зачастую отражает эстетический вкус городской среды и свежесть.

Ключевые слова: Шахрисабзский оазис, Бухарский эмират, Самарканд, Нурота, Амир Темур, Созана, Белый дворец, Дорус Саodat, Махмуд ибн Вали.

**TYPES OF TRADITIONAL CRAFTS IN SHAHRISABZ (NATIONAL SUZANI
AND EMBROIDERY)**

Annotation: In the Shahrisabz oasis, the history of traditional handicrafts (embroidery, suzana, hat making) and its unique features go back to the distant past. Its new copies are reminiscent of many

Islamic patterns - a ball of leaves, flowers, "Hirat Chains" also refers to the patterns built in Shahrissabz words.

Although Shahrissabz embroidery is mainly sewn in the "Iraki" style, "yorma" and "kandakhayol" stitches are widely used in it. The borders of the embroidery and the "oba" lines that make up the central area are also made in the same style. At that time, the palaces of begs and emirs were considered consumers for ordering embroidery samples. Therefore, this national product often reflects the aesthetic taste of the city environment and freshness.

Key words: Shahrissabz Oasis, Bukhara Emirate, Samarkand, Nurota, Amir Temur, Sozana, White Palace, Dorus Saodat, Mahmud bin Vali

Shahrissabz kashtachilik san'ati XIX asrga kelib, o'ziga xosligi, an'anaviyligi bilan O'rta Osiyoda shuhrat qozondi. Uning qadimgi nusxa kompozitsiyalari ko'p jihatdan gilam ko'rinishini eslatadi. Islomiy naqsh – to'p barg, gulli, ko'ngirali "Hiroto zanjirlari" Shahrissabz so'zalarida uchraydigan naqshlarga ham tegishlidir.

Shahrissabz kashtachiligi asosan "iroqi" uslubida tikilsa-da, unda "yo'rma" va "kandaxayol" choklaridan keng foydalanilgan. Kashtaning hoshiyalari va markaziy maydonini ajratib turuvchi "oba" chiziq yo'llari ham ana shunday uslubda bajarilgan. O'sha vaqtlarda beklar va amirlar saroylari kashtachilik namunalariga buyurtma beruvchi asosiy iste'molchilardan hisoblanar edi. Shu bois bu milliy mahsulot ko'pincha shahar muhiti va tarovatining estetik didini o'zida aks ettirgan.

Ma'lumki, ulug' sarkarda Amur Temur ham o'sha vaqtlarda boshqa yurtlardan eng yaxshi naqqosh va hunarmandlarni olib kelganligi bois shaharda hunarmandchilik yaxshi rivojlangan. Natijada Shahrissabz kashtachiligida ham naqqoshlik, o'ymakorlik bilan bog'liqlik, gul shakllarining tushurilishi, barg naqshlari bilan boyitilgan o'simlik shakllarini ifodalovchi bezak uslublari yaxshi rivojlangan va haqiqiy bezak kompozitsiyalarini, xalqona shakllarni o'zida mujassamlashtirgan tasvirlar paydo bo'lgan.

Kashtalarni tayyorlashda qo'lda tikilgan paxta yoki shoyi matodan, shuningdek, ipak va jundan foydalanilgan. Shu tariqa kashtachilikning rivojlanishi tufayli Shahrissabzda hunarmandchilikning bu turi o'z rang-barangligi, serjiloligi hamda sifatligi bilan dovrug' qozongan. Tadqiqotchilarning aytishicha, Shahrissabz kashtasi gulbezaklarining ko'pligiga ko'ra, Buxoro va Nurota kashtachilik namunalariga yaqindir.

Nurota kashtachiligida gul tasvirlariga nazokat va nafislik baxsh etuvchi erkin tagligi katta o'rin tutsa, Shahrissabz kashtachiligida taglikni to'raligicha naqsh bilan bezash yoki bezakning bir tekisda taqsimlanishi yanada yorqin aks etadi. Shu sababli Shahrissabz kashtachiligining asosiy va qo'shimcha bezaklari boy va turli tumanligi, jozibali va serqirraligi bilan ajralib turadi. Barglar va gul zangilaridan iborat cheksiz bu manzara mo'l ko'pchilik, jo'shqinlik, bahor va hayot ramzlarini ifodalaydi. Shahrissabz bezakchiligida keng tarqalgan yo'nalishlardan biri, ko'plab mayda gullar bilan bezatilgan novdalarning ko'rinishidir.

Bu uslub xalq kashtachilik san'ati hamda saroy san'atida ham keng tarqalgan. Ular Shahrissabz yodgorliklari va me'moriy bezaklarida ham o'z aksini topgan. Ko'p bargli bezakning o'zi ham Sharq xalqlarida quyosh belgisini ifodalaydi.

To'yga atab tikilgan kashta va so'zanalarida ham hayot, quyosh, hosildorlik ramzlari aks etadi. Kashtalarning rangi bezak sifatlarini kuchaytiruvchi yorqin ranglar jilosi bilan ajralib turadi. XIX asr o'rtasida anilin buyoqlaridan foydalanish Shahrisabz kashtalari sifatiga salbiy ta'sir qildi. Garchi kashta tikishda safsar, moviy, yashil kabi ranglardan foydalanish imkoniyati paydo bo'lgan bo'lsada, kashtalar o'ziga xos bo'lgan tabiiy ranglar uyg'unligidan mahrum bo'ldi.

XIX asr oxirlariga kelib, Shaxrisabz kashtalari xalq san'atining noyob asarlari darajasiga yetdi va temuriylar davridan beri saqlanib kelayotgan an'anaviy madaniyatning nechog'li betakror bo'lganligini yana bir bor isbotladi. XIX-asr oxiriga kelib O'zbekistonda bir qancha mahalliy kashtachilik maktablari shakllandi.

Bir tomondan, ularning kompozitsiyalari va bezak dekoratsiyasining tabiati bo'yicha ko'p umumiyliklari bor edi; boshqa tomondan, ular o'ziga xos, xususiyatlari va dekorativ naqshlar va rang berish usullarining xilma-xilligi bilan ajralib turardi. Markaziy Osiyoning eng qadimiy shaharlaridan biri bo'lgan Shahrisabz (Qashqadaryo viloyati) kashtachiligi alohida qiziqish uyg'otadi.

Uning nomi "yashil shahar" degan ma'noni anglatuvchi "ko'katlar va ko'zni qamashtiruvchi gullarning ko'pligi tufayli" berilgan. Shahrisabz Amir Temur mansub bo'lgan Barlos urug'ining mulki edi. Shahardagi mashhur me'moriy yodgorliklar – Oq-Saroy saroyi, Temuriylar davrining Dorus Saodat oilasi qabri va Ko'k-Gumbaz masjidi XIV-XV asrlarda Movarounnahrning yirik ma'muriy va madaniy markazi bo'lganligidan dalolat beradi. Amir Temur bu shaharga musulmon Sharqining turli davlatlaridan ko'plab rassom va hunarmandlarni olib kelgan va bu shaharning yirik hunarmandchilik markaziga aylanishiga yordam bergan.

XIX -asrda Shahrisabz Buxoro amirligi bekligining markazi bo'lib, bu yerda savdo va hunarmandchilik rivoj topdi. Asosan bek va amirlarning xonadonlari kashta tikishga buyurtma bergan va sotib olgan, shuning uchun Shahrisabz ayollari o'zlari uchun mayda buyumlar va katta-katta buyumlarni, masalan: suzana, liboslar va otlar, aristokratlar uchun. Shahrisabz kashtalari shahar muhitining estetik afzalliklarini aks ettirdi, bu esa o'z navbatida katta xonadonlarga qarashli ustaxonalarda ishlayotgan rassom va hunarmandlarning ijodiga asoslangan edi.

Kashtachilik naqshlari va o'rta asr me'morchiligi dekoratsiyasi o'rtasida juda ko'p umumiylik topilishi ajablanarli emas: ular islom san'atidagi yagona bezak uslubining aksi bo'lib, ularning klassik ifodasi gul palmetlari va naqshlari bilan to'la nafis barglar dekorasi edi. rozetlar, silliq o'ralgan barglar va spiral motiflar.

Ammo xalq dizayni an'analari shahar kashtachiligining bezaklarining kelib chiqishida muhim rol o'ynagan. Natijada, professional bezak kompozitsiyalarining sintezi va shakllarning xalq talqini bo'lgan dizaynlar paydo bo'ldi.

Shahar suzanlarining o'ziga xos xususiyati shundaki, ular asosiy panelning o'rtasida gulli rozet shaklida katta medalyonni o'z ichiga olgan kompozitsiyalar, gul naqshlarining ko'pligi va boyligi va ehtiyotkorlik bilan bezatilgan keng hoshiyaga ega. Chegara odatda uchta qismdan iborat edi - asosiy markaziy va ikkita qo'shimcha tor qism - lekin suzanning

o'rta paneli kabi keng edi. Bunday kompozitsion uslublar gilamlarga ham xos bo'lib, ko'pincha tikuvchilarga taqlid qilish uchun namuna bo'lib xizmat qilgan.

Kashta tikishda uyda paxta yoki shoyi mato, ipak yoki jun ipdan foydalanilgan. Aytish kerakki, shahar kashtachiligi yuqori sifatli ishlov berishni ko'rsatdi. Shahrisabzlik tikuvchilar qanda-xayol chokini afzal ko'rgan bo'lsa, basma, yurma, iroki choklarini ham qo'llagan. Tadqiqotchilar Shahrisabz kashtalarining gulli bezaklari jihatidan Buxoro va Nurota kashtalariga o'xshashligini qayta-qayta ta'kidlaganlar.

Bu shunchaki tasodif emas. Buxoro bir amirlikning poytaxti bo'lib, boshqa shaharlar uchun namuna bo'lgan.

Boshqalar buni hamma narsada, shu jumladan shahar mashhur bo'lgan kashtachilik san'atida nusxalashga intilishdi. Shahrisabz kashtachiligi Buxorodagiga qaraganda kompozitsiya jihatidan kam xilma-xillik ko'rsatadi. Nurotaga kelsak, uning dekorativ qoplamasi bo'sh panelni o'z ichiga olgan bo'lib, uning gul naqshlariga nafislik va nafis nafislik baxsh etgan. Lekin Shahrisabz kashtachiligida yo panno uzluksiz ishlov berilgan yoki bezak bir tekis zichlik bilan taqsimlangan, bunda matoning ohanglangan fonining kichik joylarigina bo'sh qolgan.

Kichikroqlari (gullar, novdalar, barglar) bilan to'ldirilgan katta bezak naqshlari zig'irning butun yuzasini to'ldirib, bo'sh joy qoldirmadi.

Shahrisabz kashtachiligining asosiy va qo'shimcha motivlari boyligi va xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Barg kurtaklari va gul palmetlarining cheksiz naqshlari mo'l-ko'llik, bahor, hayot va tabiatning ulug'vorligi g'oyasini ramziy qildi. Ular o'rta asrlarda dunyoning eng go'zal maskanlaridan biri hisoblangan Shahrisabzning go'zalligini o'zida mujassam etgandek edi. – Bahorda uning yonbag'irlaridagi ko'katlarning jilosi va fayzligi shu qadar cho'ziladiki, bu yerda jannat gilami yotqizilgandek bo'ladi. uylarning tomi va devorlarida anemon va boshqa gullar o'sadi", deb yozadi Mahmud ibn Valiy

Shahrisabz suzanasi bezaklarining asosini guldor palmetalar va rozetlar tashkil qiladi va tikuvchilar ularga alohida e'tibor beradi. Ular, odatda, gulning uzunlamasina kesmadagi ko'rinishini yoki gulning yuqoridan ko'rinishini ifodalovchi katta, nozik shakllardir. Hech bir gul boshqasiga o'xshamaydi va odatda barglarning keng halqasidan hosil bo'lgan ramka ichiga chiziladi, bu unga yanada monumental, boy ko'rinish beradi. Aytgancha, ushbu qurilma ham professional rassomlardan olingan. Gul naqshlari dizaynning ko'plab boshqa versiyalarini keltirib chiqaradi.

Masalan, Shahrisabz bezaklarining yana bir sevimli motivi - bu ko'plab mayda gullar bilan bezatilgan gulli buta xalq va saroy san'atida mashhur bo'lib, Shahrisabzdagi me'morchilik bezaklarida tez-tez qo'llanilishidan dalolat beradi. Shahrisabz kashtachiligida asosan musulmon Sharqida mashhur bo'lgan naqshlar qo'llanilsa-da, ularni qo'llash usuli bilan farqlanadi, bu esa ularni o'ziga xos san'at asariga aylantiradi. Hech bir element boshqasini takrorlamadi, lekin dekorativ ishlov berishning o'ziga xos xususiyatlari tufayli noyob edi.

Shahrisabz kashtachiligidagi gul naqshlarining ko'pchiligini nafaqat me'moriy bezaklarda, balki san'atning boshqa turlarida ham ko'rish mumkin. Asosan hoshiyada qo'llaniladigan chahar-chirag (to'rt chiroq) naqshi Shahrisabz kashtachiligiga xosdir.

Motif kundalik foydalanishda keng tarqalgan chiroq shakliga o'xshashligi sababli shunday nomlangan. Bu o'rtacha kattalikdagi gulli rozet (yuqoridan ko'rinib turibdiki), undan bir xil o'lchamdagi palmetalar gulning bo'ylama qismini ifodalaydi, ularning har biri bargli halqalar bilan o'ralgan, to'rt tomondan ingichka shoxchalar ustida chiqib turadi. Bu naqsh temuriylar davri sopol buyumlarida tez-tez uchrab turadi, bu yerda u taomning asosiy bezaklari vazifasini bajaradi.

Ko'pincha chegara dizayni katta gul palmetasi va chahar-chirag naqshlari o'rtasidagi almashinish shaklida bo'ladi. Yana bir tez-tez uchraydigan hoshiya dizayni Hirot naqshidir, ikki tomondan qirrali novda bilan o'ralgan katta gulli palmet.

Temuriylar saltanatining poytaxti Hirotdagi saroy ustaxonasi badiiy jarayonning yetakchisi bo'lgan XV asrda paydo bo'lgan bu dizayn Yaqin Sharq va Markaziy Osiyoda eng mashhur gilam va mato naqshlaridan biriga aylandi. Hatto oz sonli bezak naqshlarini tahlil qilish ham Shahrisabz kashtachiligining yanada rivojlanishida temuriylar davri san'ati muhim o'rin tutganini qayd etish imkonini beradi.

Suzana dekorning chuqur semantik mazmuni bilan ham ajralib turadi. Markaziy rozetning atrofidagi xo'rozlar - bu qushlarning kichkina, stilize qilingan figuralari bo'lib, dumi vilkalari va boshlarida uchburchak tepasi va orqalarida xuddi shunday tridentli. Bu trident oddiygina, qadimgi zardushtiylar an'analari ko'ra, qushlarning orqasiga o'rnatilgan chiroqning stilize qilingan tasviridir.

Qadimgi davrlarda muqaddas qushlarning kichik haykallari ossuariylarga qo'yilgan va olov yoqilgan kichik chiroq uchun asos bo'lib xizmat qilgan. Bu an'ana shu qadar arxaikki, asosan, u faqat konservativ shakllarga ega bo'lgan san'at turlarida saqlanib qolgan.

Bunday mayda lampalar turkman yomud gilamlaridagi qushlar tasvirida, turkman taqinchoqlari va ubalik hunarmand Hamro Rahimova yasagan loydan yasalgan o'yinchoqlarda uchraydi. Shahrisabz kashtachiligida bu naqshning saqlanib qolgani xalq an'analari bardavomligining o'ziga xos namunasidir.

Uning ma'nosi uzoq vaqtdan beri unutilgan edi, ammo orqasida chiroq ko'tarib yurgan qush bilan bog'liq himoya g'oyasi qolgan edi. Kokerellar qadim zamonlardan beri quyoshning ramzi sifatida qabul qilingan va unumdorlik g'oyasi bilan bog'langan.

Ushbu ma'noni boshlang'ich nuqtasi sifatida olib, ular syuzanda joylashgan markaziy doira shunchaki quyoshning rasmidir, degan xulosaga kelish qiyin emas. Hoshiyadagi gullar diametri bo'ylab bodom (bodom) naqshlari bilan bezatilgan bo'lib, ular quyoshning yana bir ramzi bo'lgan aylanma rozetga o'xshaydi.

Hatto ko'p bargli rozetlarning o'zi ham ko'plab Sharq xalqlari orasida quyoshni ifodalash uchun xizmat qilgan. Shunday qilib, nega ramziy ma'nosi hayot, quyosh va unumdorlik g'oyalari bilan bog'liq bo'lgan bu dizaynlarning barchasi to'y uchun kashta tikilgan syuzanda paydo bo'lishi aniq bo'ladi. Uning butun tarkibi baxtli kelajak hayot orzulari bilan bog'liq ma'noni ochib beradi.

Shahrisabz liboslarining o'ziga xos xususiyati boy bezak va yuqori sifatli mahorat bo'lib, undan aristokratik didlar va o'sha davr modasi haqida tasavvur hosil qilish mumkin. Liboslar odatda doimiy ishlangan fonga ega bo'lib, ular mustahkamlik, hashamat va boylik

taassurotlarini bildirar edi, ko'pincha sariq (fonda) va qizil (asosiy naqshlar) kontrast ranglarning kombinatsiyasi xalatga ko'zni qamashtiruvchi yorqinlikni berdi.

Katta gulli palmetalar, vazadagi gullar naqshlari yoki qarama-qarshi rangdagi ko'ndalang chiziqlar bilan bezatilgan qalin poyadagi bodomlar xalat bezash uchun asos bo'lgan. Ko'krak qafasi qanday tutilganini ko'rish qiziq. Ular bodomni, olov tilini yoki oqlangan buklangan bargni eslatuvchi shaklga ega naqshlardir. (Bu ko'plab Sharq xalqlari orasida mashhur bo'lgan polisemantik element bo'lib, kelib chiqishi alohida tavsifni talab qiladi). Uni dekorativ ishlov berishga katta e'tibor berildi.

Misol uchun, barg yarmiga bo'lingan, bir qismi qizil va sariq chiziqlardan iborat bo'lsa, ikkinchisi oq fonni saqlaydi, ularda kichikroq, qizil tanachalar joylashgan. Shunga o'xshash bezak naqshlari poponlar (ko'rpa-to'shaklar) uchun xarakterlidir, ular ko'pincha xalatlar bilan bir xil tarzda bajariladi va ular bilan o'ziga xos to'plamni tashkil qiladi. An'anaga ko'ra, otlar ham ehtiyotkorlik bilan bezatilgan.

Guvoh, nemis olimi va sayohatchisi Von Shvarts 20-asr boshlarida shunday deb yozgan edi: "Oltin naqshli poponlar men ko'rgan eng hashamatli narsalardan biridir. Turkiston quyoshi nurlari ostida boy kiyingan otlar mutlaqo hayratlanarli taassurot qoldiradi.

Ranglar va qimmatbaho matolarni samarali tanlashga kelsak, O'rta Osiyo xalqi o'zining qo'rg'oshin osmoniga o'rganib qolgan yevropalik rassomlardan ancha ortda qolib ketgan". Albatta, kashtado'zlik ranglari yorqin diapazoni bilan ajralib turardi, bu uning dekorativ xususiyatlarini kuchaytirdi.

Tikuvchilar bir nechta ranglardan foydalangan holda, ularni bir-biriga qarama-qarshi qilib birlashtirib, turli xil ranglar ifodasini qidirdilar. Eng mashhur kombinatsiyalar orasida malina qizil to'q yoki och ko'k va yorqin qizil sariq rangga ega. XIX-asr oxirida anilin bo'yoqlarining keng tarqalishi Shahrisabz kashtachiligi sifatiga putur yetkazdi.

Ranglar diapazoni sezilarli xilma-xil soyalarni - binafsha, firuza, pushti va yashil ranglarga ega bo'lsa-da, kashtado'zlik tabiiy ranglarning haqiqiy yumshoq va uyg'un kombinatsiyasini yo'qotdi. XIX-asr oxiri – Shahrisabz kashtachiligi shunchaki xalq amaliy san'atining ajoyib namunalari emas;

Bu shaharda Temuriylar davridan beri saqlanib qolgan an'anaviy madaniyatning yuksak darajasidan dalolat beradi. U o'zbek xalqining moddiy va ma'naviy merosida munosib o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://Culture of Central Asian>.
2. Mahmud ibn Vali "Baxur al asror".
3. <https://Kamoliddin Behzod nomidagi memorial park muzeyi>.
4. <https://Journal of the academy of arts of Uzbekiston>
5. https://en.wikipedia.org/wiki/Shakhrisabz_Suzani
6. <https://iqmena.livejournal.com/384676.html>
7. <https://blog.roomstogo.com/oriental/uzbek/suzani/shakhrisabz/>

IJTIMOIIY-IQTISODIY JARAYONLARNI MOLIIYAVIY TARTIBGA SOLISH

Qurbonova Shohsanam Tojiddin Qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistri

Annotatsiya: *Zamonaviy iqtisodiy dunyo - aralash iqtisodiyot dunyosidir. Bu qoida o'ziga xos o'zgarish haqiqat hisoblanadi va uni inkor etish mumkin emas. Dunyoning hech bir rivojlangan mamlakatida jamiyat ustidan bozorning «mutlaq hukmron» bo'la olmaydi. Shunga qaramasdan, barcha bozor qonunlarining harakati ob'ektiv bo'lib, ulami bekor qilib bo'lmaydi.*

Abstract: *The modern economic world is a mixed economy world. This rule is an immutable truth of its own and cannot be denied. In any developed country of the world, your boss cannot have "absolute control" over society. However, the action of all market laws is objective and therefore cannot be revoked.*

Xuddi shuningdek, bozor institutlari «nomenklatura»sining kengayishi, ular o'rtasidagi aloqalarning murakkablashuvi, yangi tizimlarning (evolyusiya yoki taraqqiyot qonunlariga muvofiq ravishda) shakllanishini ham rad etib bo'lmaydi.

Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarga davlatning ta'siri quyidagi maqsadlar uchun zamr:

- hayotiy faoliyatning umumiy sharoitlari va iqtisodiy qarorlarning amalga oshirilish asoslarini, jamiyatning xavfsizligini, mulkka egalik qilish huquqi va shaxsning erkin rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan huquqiy rejim o'rnatish va uni himoya qilish, samarali raqobatni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish davlat uchun har doim zamr;

- barqarorlashtiruvchi tadbirlarni amalga oshirish (davlat iqtisodiy o'sishning sur'adarini, inflyasiya va bandlik darajasini tartibga solib turishi, iqtisodiyotning tarmoq va mintaqaviy tuzilmasidagi 105 A.V. Vahobov, T.S. Malikov ilg'or o'zgarishlarni rag'batlantirishi, tashqi iqtisodiy muvozanatni va milliy valyutaning kursini qo'llab-quvvatlashi lozim);

- resurslarning ijtimoiy yo'naltirilgan qayta taqsimlanishini amalga oshirish (davlatjamiyat uchun zarur bo'lgan, lekin xususiy sektor shug'ullanmaydigan ishlab chiqarish tizimini yo'lga qo'yish, ish haqi, pensiyalar, nafaqalarning minimal darajasini kafolatlashi, ijtimoiy himoyaga muhtoj fuqarolarga yordam berishi, qat'iy lashtirilgan daromadlarning indeksatsiyasini amalga oshirishi zarur). Rivojlangan har qanday davlat yirik mulkka - mamlakat milliy boyligining katta qismiga - ega bo'ladi.

Dastlab, davlat xarajatlari tavsifiga murojaat qilish kerak.

Chunki aynan davlat xarajatlari davlat mo'jiasining ijtimoiy vazifasi nimadan iborat ekanligini aniq ko'rsatadi. Shunga mos ravishda, aynan davlat xarajatlarning tarkibi, tarkibiy tuzilmasi va hajmi moliya tizimi faoliyatining natijalarini o'zida aks ettiradi va bu tizim ijtimoiy takror ishlab chiqarish jarayonida o'z funksiyalarini bajarayaptimi yoki yo'qmi, degan muammoni aniqlashga imkon beradi.

Takror ishlab chiqarish jarayonida davlat moliyasining rolini aniqlab olish uchun ularni bir necha belgilar bo'yicha klassifikatsiya qilish mumkin.

Bu mulk, asosan, moddiy buyumlar shaklida (tabiiy boyliklar, binolar, inshootlar, ish lab chiqarish va xizmat ko'rsatish korxonalari, muzeylar, qo'riqxonalar, davolash manbalari, kutubxonalar, oltin zaxiralari va h.k.) mavjud bo'lib, o'zining mo'ljallanganligiga ko'ra ular davlat boshqaruvi va iqtisodiy tartibga solishda joriy ehtiyojlarni «to'lash» uchun ishlatilmasligi kerak.

Ma'lumki, hozirgi va kelajak avlodga mo'ljallangan milliy boyliklar behuda ishlatilmaydi, aksincha, ko'paytirib boriladi.

Shuning uchun ham davlatning (agar, albatta, davlat hududlar, aholi, an'analar va h.k.lar majmuasi sifatida emas, balki boshqaruv organi sifatida qaralsa) haqiqiy boyligi uning markazlashtirilgan pul fondidan, ya'ni davlat moliyasining moddiy asosidan iborat ekanligi ma'lum bo'ladi.

Barcha zamonaviy iqtisodiy makon uchun turli-tuman pul oqimlarining harakati va ularning bir-birlari bilan qo'shilib ketishi, o'z o'lchami bo'yicha turlicha bo'lgan pul fondlarini (shaxsiy, jamoa, kredit, rezerv, valyuta, sug'urta, byudjet, markaziy, mintaqaviy, homiylik va boshqalar) shakllantirish va ulardan foydalanish xosdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. Bank tizimi, pul muomalasi, kredit, investitsiya va moliyaviy barqarorlik to'g'risida. -T.: «O'zbekiston», 2015.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 498-sonli «Byudjetdan tashqari pensiyajamg'armasi mablag'larini shakllantirish va xarajat qilish tartibi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash to'g'risida,»gi qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida Respublika yo'l jamg'armasi va «O'zavtoyol!» davlat aksionerlik kompaniyasi faoliyatini tashkil etish masalalari to'g'risida,»gi 36-sonli qarori, 2013 yil.

BUXORODA ME'MORIY YODGORLIKLARDAN ARK QO'RG'ONINING
QURILISH TARIXI VA SOTSIAL JIHATLARI

Savriyeva Dilorom Sirojiddin qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Sotsiologiya
yo'nalishi 1-kurs talabasi E-mail: savriyevadilorom2@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola Buxorodagi eng qadimiy va muhim me'moriy yodgorliklardan biri bo'lgan Ark qo'rg'oni tarixiga bag'ishlangan. Unda Ark qo'rg'onining tashkil etilishi, uning siyosiy va strategik ahamiyati, me'moriy tuzilishi hamda asrlar davomida vayron bo'lishi va zamonaviy ma'lumot berilgan. Ark qo'rg'oni hozirda muzey sifatida faoliyat yuritib, Buxoroning diqqatga sazovor joyi bo'lib qolmoqda.

Kalit so'zlar: Buxoro, Ark qo'rg'oni, me'moriy yodgorlik, Buxoro amirligi, tarix, madaniy meros, Markaziy Osiyo.

**ИСТОРИЯ СТРОИТЕЛЬСТВА И СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ КРЕПОСТИ АРК
ОДНОГО ИЗ ПАМЯТНИКОВ АРХИТЕКТУРЫ БУХАРЫ**

Савриева-доч Дилорома Сирожиддинна

Национальный университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека Студентка 1
курса социологии факультета социальных наук Электронная
поята: savriyevadilorom2@gmail.com

Абстрактный: Данная статья посвящена истории крепости Арк, одного из старейших и важнейших архитектурных памятников Бухары. В нем описывается создание крепости Арк, ее политическое и стратегическое значение, ее архитектурная структура и ее разрушение на протяжении веков, а также современная информация. Крепость Арк сейчас является музеем и остается достопримечательностью Бухары.

Ключевые слова: Бухара, крепость Арк, памятник архитектуры, Бухарский эмират, история, культурное наследие, Центральная Азия

Savriyeva is the daughter of Dilorom Sirojiddin

National University of Uzbekistan named after Mirzu Ulug'bek 1st-year student of Sociology, Faculty
of Social Sciences E-mail: savriyevadilorom2@gmail.com

Annotation: This article is devoted to the history of Ark fortress, one of the oldest and most important architectural monuments in Bukhara. It describes the establishment of the Ark fortress, its political and strategic importance, its architectural structure and its destruction over the centuries, as well as modern information. The Ark fortress is now a museum and remains a landmark of Bukhara.

Keywords: Bukhara, Ark fortress, architectural monument, Bukhara Emirate, history, cultural heritage, Central Asia

KIRISH

Buxoroning eng qadimiy va eng mashhur me'moriy yodgorliklaridan biri bu Ark qo'rg'onidir. U shahar markazida joylashgan bo'lib, asrlar davomida siyosiy, harbiy va madaniy markaz sifatida xizmat qilgan. Ark qo'rg'oni Buxoro amirligining poytaxti bo'lib, shaharning eng oliy hukmdorlari yashagan saroy hisoblangan.

Ark qo'rg'onining tarixi:

Ark qo'rg'oni miloddan avvalgi davrlarda, taxminan IV asrda qurilgan deb taxmin qilinadi. Ark qo'rg'onining qurilishi bilan ko'plab afsonalar uchraydi.

Ark qal'asining qurilishi haqidagi afsona

Ajoyib va ertakona, qadimiy va noan'anaviy, qadimgi sharq va sehrli - bu shubhasiz "olijanob maskan" Buxoro shahri. Buxoroning qadimiyligini va Sharqning sehrli muhitini his qilish uchun labirintni eslatuvchi tor ko'chalarga kirib, uylarning qadimiy devorlarini ko'zdan kechirish yoki hech bo'lmaganda eski bozorning xushbo'y, sharq guldastasi ila shirin havosini his qilish kifoya. Buxoroni abadiy sevib qolish ham ehtimoldan xoli emas! Qadimdan Buxoro afsonalarga to'la. Afsonalardan biriga ko'ra, Buxoroning birinchi aholisi, fors shahzodasi Siyovush qurgan Ark qal'asi o'rnida qo'nim topgan. Shahzoda Afrosiyob podshohining qizini qo'lini so'rash uchun kelganida, otasi yigitga bir shart qo'yadi.

Unga ko'ra yigit bitta buqa terisidek o'lchamli hududda istehkom o'rnatishi, shundan so'nggina to'y bo'lishi kerak edi. Aqlli yigit qo'yilgan shartlardan kelib chiqib, qarorgoh tuzilishini o'ylab topadi. U terini ingichka kesimlarga kesib, bir - biriga bog'lab qo'yadi va shu doirada saroyning kichikroq nusxasini quradi. Shunday qilib, bu joyda to'liq qal'aning qurilishi boshlandi. Eng ko'hna madaniy meros obyektlaridan biri Ark qal'asi bo'lib, u qadimda Buxoro shahrining markazi hisoblangan. Buxoro arki milodning boshlarida qurila boshlanib, XVI asrda Shayboniyar sulolasi davrida ansambl holiga kelgan.

Ark qo'rg'oni haqida ma'lumotlar:

Ark qal'asining barpo etilishi Eron podshosi va turk ayolining farzandi Siyovush nomi bilan bog'liqdir. Ma'lumotlarda keltirilishicha, Siyovush Samarqand podshosi Afrosiyobdan yengilgach, shu yerda - Zarafshon daryosining quyi irmoqlaridan birining sohilida to'xtagan va shaharning yaratilishiga asos solgan. Siyovush Afrosiyob tomonidan o'ldirilganidan keyin Buxoroning Sharq darvozasi yonida ko'milgan degan rivoyatlar bor.

VII asrda Buxoro hokimi Bidun vayrona holiga kelgan arkni qayta tiklatgan. O'sha davrda ark oldida katta maydon - registon, uning atrofida savdogar va zodagonlarning yuzlab qo'rg'onlari bo'lgan. Hokim va uning qarindoshlari qo'rg'oni yonida asosiy shahar - shahriston joylashgan.

Ko'plab me'moriy yodgorliklarni o'zida jamuljam etgan ko'hna Ark qal'asi ko'p asrlar mobaynida amirlikning qarorgohi bo'lib kelgan. Bu yerda amir, uning bosh vazirlari, harbiy boshliqlar, amirning ko'p sonli xizmatchilari yashaganlar. Ark qal'asida hukmdorlar uchun saroy, ko'rinishxona, masjid va turar-joy binolari bunyod etilgan.

Ark qal'asi baland mustahkam peshtoq bilan ulug'langan. Registon maydonining salobati hokimiyatning buyukligini ko'rsatgan, uni bosib olish mumkin emaslik belgisini bildirgan. Uning devorlari tevaragida shahriston joylashgan. Shahristonni savdo-hunarmandchilik maskani – rabot qurshab turgan.

Ark qal'asida Rudakiy, Firdavsiy, Abu Ali ibn Sino, Farobiy, Umar Xayyom singari ulug' insonlar yashab ijod qilganlar. Ark to'g'risida Abu Ali ibn Sino quyida keltirilgan fikrni bildirgan: "Men bu yerdagi kutubxonada shunday kitoblarni topdimki, ularni avval ko'rmaganman va umrimda boshqa ko'rmadim ham. Men ularni o'qidim va shundan keyin har bir olimning o'z fani bo'yicha o'rnini angladim. Mening oldimda fanlarning tubidagi shunday eshiklari ochildiki, men ularni tasavvur ham qilolmasdim. Arkdagi kitobxonaning keyingi taqdiri sir bo'lib qolgan. Kutubxona janglardan birida talab ketilgan bo'lsa ajab emas", degan ma'lumotlar bor.

Ark qal'asi to'g'risida birinchi yozuvlar Abu Baxr Narshaxiyning (899-939-yillar) "Buxoro tarixi" kitobida ham uchraydi. Buxoro podshosi Bidun bu qal'ani qurdi, ammo u tezda buzildi, yana yangidan qurdi, u yana buzildi. Shundan keyin uzoqni ko'ra biladigan dono kishilarni chaqiradi. Donishmandlar arkni katta ayiq yulduzi shaklida barpo etishni maslahat berdilar. Ark qal'asi ana shu shaklda quriladi, keyin esa u buzilmadi degan ma'lumotlar bor.

Ark qal'asi yer ustidagi katta balandlik, u balandligi 20 m cha bo'lgan tepalik ustiga qurilgan. Ark g'arbdan sharqqa cho'zilgan noto'g'ri to'rtburchak shakliga ega. Janubi-sharq burchagi biroz kesilgan. U qadimiy va hamisha navqiron Buxoro shahrining g'arb tomonida joylashgan. Qal'a devorining uzunligi 789,6 m., balandligi 16-20 m., yer maydoni 3,96 ga ni tashkil etadi.

Ark qal'asi bir necha marta ta'mirlangan va qayta qurilgan. Ko'tarila boruvchi yo'l (pandus) orqali arkning g'arb tomonidan ulkan yog'och darvoza (XVI asr) orqali ichkariga kiriladi. Pandusning uzunligi 20 m ni tashkil etadi. Uning ikki yoni massiv toshli piramida bilan o'ralgan.

Ark qal'asi peshtoqining ikki tarafidagi burchaklardagi minorachalar – "guldastalar" konstruksiyasi va ular oraliqidagi uch qavatli bino yaxshi saqlangan. Ark ichkarisiga olib kiradigan uzun dolon – yo'lakning chap devorida 12 ta va o'ng devorida 13 ta taxmon-tokcha joylashgan. Chap tomondagi tokchalarning ba'zilarida zindonga kiradigan eshikchalar bor.

"Guldasta"lar tagida xavfli jinoyatchilar saqlanadigan zax va dim yerto'la – kanaxonalar bo'lgan. Dolonning o'ng tomonidagi o'rta tokchada afsonaviy qahramon Siyovush arvofiga Navro'z bayramlarida chiroq yoqilgan. Amir saysxonasiga (otxonasiga) ham shu yerdagi zinadan kirilgan (otxona mahbuslar joylashgan xonalar ustida bo'lgan).

Dolondan chiqaverishda to'pchi boshining mahkamasi, shu yerdagi ayvon tagidagi yerto'lada esa qiynoqxona bo'lgan. Undan sal narida (g'arbiy burchakda) XVIII asrda peshayvonli Juma masjid qurilgan. Masjid devorlarini ichki tomonidagi naqshlar orasiga Qur'on oyatlaridan bitilgan. Peshayvon shipi murakkab girrix naqshlar bilan bezatilgan.

Ark qal'asining shimoli-g'arb burchagida to'pchi boshining uyi joylashgan. Masjidning sharq tarafida oshxona, orqa tarafida zarbxona (oltin, kumush va chaqa tangalar zarb qiladigan xona) joylashgan. Zarbxonaning shimoli-sharqida zargarxona, janubida

devonbegrining mahkamasi va qushbegiga qarashli binolar bo'lgan (ba'zi binolar hozir ham bor). Juma masjididan boshlangan tor yo'lak qushbegi hovlisi orqali chorsuga tutashgan.

Chorsuning chap tomonida tosh yotqizilgan katta hovli – ko'rinishxona o'rnashgan. U yerda elchilar qabul qilingan va amirlarning taxtga o'tirish marosimlari o'tkazilgan. Hovliga kiraverishdagi naqshli peshtoq 1605-yilda qurilgan. Hovlining uch quyosh tushar tomoni peshayvon bilan o'ralgan. Oldingi peshayvonda ikki qator naqshli ustunlar bo'lib, ularning qoshi pastdan yuqoriga yo'g'onlashib boruvchi muqarnaslar bilan bezatilgan. Nurota marmaridan qilingan taxt ana shu ayvondagi taxtiravon tagida turgan.

Hovlining janub tomonida Mehmonxonai Rahimxoniy va qorixona qurilgan (XVIII asr). Bu binolar tagida yerto'lalar bo'lib, ularda xazina saqlangan. Arkning g'arb tomonidagi hovlida mirzalar va xizmatchilar uchun ikki qavatli binolar qurilgan. Sal narida salomxona, undan Sharq tomonda mehmonxonalar, mansabdorlarga qarashli boshqa binolar (miyon hovli) joylashgan. Janubroqda hammom, uning Sharq tomonida kichkina masjid qurilgan, ular hozirgacha saqlangan.

Arkning markazida o'rda (amirning xotinlari turadigan uylar), shimolida qushbegi xotinlari turadigan uylar joylashgan.

Hammomning sharqida duxtarxona – amir haramidagi qizlar uylari o'rnashgan. Shimoli-sharqiy burchakda Chil duxtaron masjidi va Battol g'ozzi mozori bo'lgan. Arkning sharqiy devori bo'ylab g'ulombachchalar (soqchilar) xonasi, janubi-sharqiy burchakda dorixona (o'q-dorilar xonalari) joylashgan. Hozirgi paytda bu binolarning taxminan 20%i saqlangan. Arkning g'arbiy devoridan boshqa hamma devorlari va ularning burchaklardagi minoralar buzilib ketgan.

Ark ansambli mustaqillik yillarida so'nggi bor restavratsiya qilingan.

Agar Buxoro shahrining me'moriy yodgorliklarini o'rganmoqchi bo'lsangiz, ishni Ismoil Somoniy maqbarasi (IX-XII asrlar) bilan tanishishdan boshlagan ma'qul.

Ushbu maqbara Buxoro Arkining g'arb tomonida, undan uzoq bo'lmagan yerda joylashgan.

Ark qo'rg'oni 1920-yilda Buxoro amirligi bolsheviklar tomonidan bosib olinganda jiddiy Zarar ko'rdi. Qo'rg'onning katta qismi "bombardimon" natijasida vayron bo'ldi. Shunga qaramay, uning ba'zi qismlari saqlanib qoldi va hozirda tarixiy yodgorlik sifatida qayta tiklangan.

Ark qo'rg'onining zamonaviy ahamiyati:

Hozirda Ark qo'rg'oni Buxoro shahrining eng diqqatga sazovor joylaridan biri hisoblanadi.

U sayyohlar va tarix ixlosmandlari uchun ochiq bo'lib, muzey sifatida faoliyat yuritadi. Muzeyda Buxoro amirligi tarixi, amirlarning hayoti, hunarmandchilik buyumlari va boshqa tarixiy eksponentlar namoyish etiladi.

Xulosa. Ark qo'rg'oni Buxoroning boy tarixiy va madaniy merosini o'zida mujassam etgan yodgorlikdir. Asrlar davimoda u Shahar hayotining markazi bo'lib xizmat qilgan va bugungi kunda ham Buxoroning o'tmishini eslatib turadi.

Ushbu yodgorlik faqat Buxoro emas, balki butun Markaziy Osiyo tarixidagi muhim inshootlardan biri sifatida qadrlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Muminov I.A. "Buxoro tarixi"
2. Buxoro davlat muzeyi nashrlari
3. Ilmiy maqolalar:Yoqubov O."Buxoroning Ark qo'rg'oni:tarix va zamonaviy tiklanish jarayonlari",O'zbekiston tarixi jurnali va Islomov R."Buyuk Ipak yo'li va Buxorodagi tarixiy obidalar"Markaziy Osiyo madaniy merosi .
4. <http://tarixchi.zn.uz/tarixiy-obidalar-2/buxoro/ark-qal%E2%80%99asi/>
5. <https://uzbekistan.travel/uz/o/ark-qalasining-qurilishi-haqidagi-afsona/>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФОЛЬКЛОРНЫХ МАТЕРИАЛОВ В ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА.

Юлдашева Барно Тургуновна.

*Учитель русского языка Республиканского специализированного техникума
для лиц с ограниченными возможностями*

Мадрахимова Раъно Эркинджановна

Учитель истории

Опорные слова: фольклор, сказка, легенда, басня, афоризмы, предание, мысль, лаконично, изречение, шедевр, добро, зло, трудолюбие, лень.

В воспитании учащихся с ограниченными возможностями на уроках русского языка, нам помогает использование фольклорных материалов. Мы изучаем сказки, легенды, басни, но можно использовать на уроках русского языка афоризмы, пословицы и поговорки.

Выше перечисленные фольклорные материалы дают возможность учащимся с ограниченными возможностями задуматься, подводить итоги, разделять образы на положительные и отрицательные. Этот материал очень легко осваивается учащимися.

Афоризм – мысль, выраженная в лаконичной, отточенной форме, имеющая характер самостоятельного изречения. В литературе, равно как и фольклоре, особое место отводится афоризмам, автором которых является, сам народ. Кроме того, все известные мыслители оставили замечательные образцы глубоких, содержательных афоризмов. Так, изречения Алишера Навои считаются шедеврами мировой литературы. Ни с чем нельзя сравнить воспитательную ценность и силу воздействия на душу детей с ограниченными возможностями, например, таких его слов:

За жизнь отца – своей пожертвовать будь рад.

И голову сложить за материнский взгляд.

Ты солнцем и луной родителей зови –

И будишь озарён сияньем их любви.

По содержательности и лаконизму афоризмы можно сравнить с изречениями, в которых заключена основная идея сказок, легенд и преданий, а также с моральями басен и притч.

Глубина и сила мысли, простота и изящество выражения характерны также для пословиц и поговорок.

Пословица – меткое образное изречение, обобщающее различные явления жизни и имеющее обычно назидательный смысл, – таково толкование пословицы, данное в “Словаре русского языка”.

Поговорка – общественное выражение, обычно образное, иносказательное, не составляющее в отличие от пословицы цельного предложения.

Вот как выражена в узбекской народной поговорке главная идея приведённых афоризмов Алишера Наваи:

Кто объединился – успевает,

Кто уединился – истлевает

Эти материалы дают большие возможности для формирования основ духовности. Хотим подчеркнуть, что работа с этими материалами даст большой эффект, если использовать два вида заданий:

1. Анализируя содержание сказок, преданий, легенд, подведём учеников к выводам, которые они сделают самостоятельно, подобрав афоризм, пословицу или поговорку, наиболее точно отражающие главную идею прочитанного.

2. В работе с малыми жанрами фольклора применим обратный приём. Пусть учащиеся разовьют идею пословицы, поговорки, подтвердив её примерами из жизни, литературы, из былин или сказок.

Из разнообразных изречений можно выбрать для одного урока высказывания, объединённые общей темой – на пример дружбы и любви. В каждом из них говорится о высокой ценности и значении дружбы и об опасных последствиях недружелюбия, вражды. Каждое из изречений доказывает эту мысль, по- своему.

Например: Повинен ты! – кричал зятёк,

Душила тестя злоба

Им в споре было невдомёк

Что виноваты оба.

Учащиеся должны понять, что смысл данного изречения заключается в следующем: злоба, не сдержанность помрачают ум и рассудок спорящих. Забываются все правила приличия, старшие не хотят понять младших, младшие забывают об уважении к старшим, нарушаются даже самые элементарные нормы этикета, никто не хочет познавать свои ошибки, каждый считает правым только себя и становится в позу не справедливо обиженного. И спорящие теряют способность здраво рассуждать, чувства берут верх над разумом. Злоба ослепляет их, они не хотят понять, что виноваты оба. В результате страдает дело, в проигрыше оказываются обе стороны.

Это изречение учит дружбе, сдержанности, призывает здравомыслию, взаимоуважению, соблюдению правил приличия и речевого этикета.

Чтобы задействовать этот воспитательный потенциал изречения, можно дать учащимся с ограниченными возможностями следующие задания:

1. Помните, в каких из изученных басен, легенд, притч или сказок описывается подобный случай.

2. Расскажите какой – либо случай из вашей жизни или жизни ваших близких, когда в результате спора несогласия или недружелюбного отношения друг к другу проигрывали обе стороны.

Тема дружбы и вражды освещается в другом афоризме:

Не бойся друга, ставшего врагом.

Врага побойся, ставшего дружкойм.

В данном афоризме говорится о необходимости отличать друга от врага. Друг ,если он настоящий, даже став врагом, не будет причинять вреда, ибо он всегда остаётся, честен и благороден и никогда не будет злословить или мстить другу, хотя и бывшему.

Цель такой работы – развитие мышления и связной речи учащихся с ограниченными возможностями, активизация словарного запаса и умения думать и говорить на русском языке. На таком занятии учащиеся с ограниченными возможностями перебирают в памяти все известные им жизненные ситуации и прочитанные сказки, легенды, притчи, басни;

Вспоминают их основной смысл, чтобы сравнить с содержанием афоризма или поговорки.

В процессе такой работы могут возникнуть дискуссии, споры по поводу точности выводов из того или иного случая, могут быть дополнения или исправления – слов, пойдёт живая беседа и будет речь спонтанная, а не заученная речь учащихся с ограниченными возможностями как результат их активной мыслительной деятельности. В этом и заключается образовательный эффект работы с афоризмами и пословицами.

Но огромен и воспитательный эффект этого вида работы. Он намного значительнее, чем образовательный, ибо каждый разговор о добре и зле, о правде и лжи, о скромности и кичливости, о трудолюбии и лени, о пользе знаний и вреде невежества, о силе слова, несомненно, оставит в душах учащихся глубокий след.

ИСПЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Жуков В.П., Русская фразеология / В.П. Жуков, А.В. Жуков. - М.: Высшая школа, 2001
2. О. Барноев. Использование фразеологизмов в устной и письменной речи (на материале художественных произведений)
3. Кудрявцева Т.С., Русский язык. Текст. Грамматика. Культура речи .2002

SUPERKOMPYUTERLARNING IMKONIYATLARI VA TASHKIL ETILISHI

Umarqulov Nurbek Dilmurod o'g'li

Tojiyev Asilbek Eshtemir o'g'li

Qo'shmonov Jaloliddin Nabijon o'g'li

Maxamatjonov Muxammadqodir Rashidbek o'g'li

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalar universiteti Kiberxavfsizlik fakulteti Axborot xavfsizligi yo'nalishi

Annatsiya: Mazkur maqolada superkompyuterlarning imkoniyatlari va ularning ichki tashkil etilishi haqida ma'lumot berilgan. Superkompyuterlar yuqori hisoblash quvvati, katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash va murakkab ilmiy masalalarni hal qilish imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Shuningdek, maqolada ularning protsessorlar, tarmoq tizimi, xotira va sovutish kabi asosiy tarkibiy qismlari hamda ularni samarali ishlatish uchun zarur bo'lgan dasturiy ta'minot xususiyatlari yoritilgan. Ushbu maqola superkompyuterlarning hozirgi va kelajakdagi texnologik rivojlanishdagi o'rnini o'rganishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Superkompyuter, CPU, GPU, protsessorlar tizimi, tarmoq tizimi, sovutish tizimi, xotira tizimi, dasturiy taminot.

KIRISH

Superkompyuterlar – bu dunyodagi eng kuchli hisoblash texnologiyalaridan biri bo'lib, ulkan hisoblash quvvati va tezligi bilan ajralib turadi. Ular ilmiy va texnik tadqiqotlar, katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, sun'iy intellektni o'qitish, meteorologik prognozlar, atom reaktorlarini simulyatsiya qilish va boshqa murakkab vazifalarni bajarish uchun ishlatiladi.

Superkompyuterlarning asosiy maqsadi – insonning oddiy hisoblash imkoniyatlaridan tashqarida bo'lgan masalalarni tez va aniq hal qilishdir. Ular minglab protsessorlardan iborat bo'lib, bir vaqtning o'zida ko'plab hisob-kitoblarni bajaradi. Shu bilan birga, superkompyuterlar maxsus sovutish tizimlari va yuqori tezlikdagi tarmoqlar bilan jihozlangan. Hozirgi kunda superkompyuterlar energetika, farmatsevtika, kosmik tadqiqotlar va iqlim o'zgarishlarini o'rganishda muhim rol o'ynaydi. Ular nafaqat murakkab muammolarni hal qilish, balki texnologik yutuqlarni rivojlantirish uchun ham asosiy vosita hisoblanadi.

1-rasm. Superkompyuterning zamonaviy ma'lumotlar bazasi.

Superkompyuterlar insoniyat oldidagi eng murakkab va katta hajmdagi masalalarni hal qilishda muhim o'rin tutadi. Ularning imkoniyatlari keng qamrovli bo'lib, turli sohalarda ulkan yutuqlarga erishishda yordam beradi. Quyida superkompyuterlarning asosiy imkoniyatlari kengroq yoritilgan:

Katta hajmdagi hisob-kitoblarni amalga oshirish. Superkompyuterlar murakkab matematik va texnik masalalarni tezlik bilan hal qilish imkonini beradi. Misol uchun, astronomik tadqiqotlarda koinotdagi jarayonlarni o'rganish va yulduzlarning evolyutsiyasini hisoblash, atom va molekulyar darajadagi jarayonlarni modellashtirish, masalan, yangi materiallar yaratish.

Ilmiy modellashtirish va simulyatsiyalar. Superkompyuterlar yordamida tabiiy ofatlar, iqlim o'zgarishi, seysmik jarayonlar va boshqa hodisalarni modellashtirish amalga oshiriladi. Masalan, meteorologiyada ob-havo prognozlarini yanada aniq qilish, iqlim o'zgarishlari bo'yicha uzoq muddatli prognozlarni aniqlash.

Sun'iy intellekt va mashinaviy o'qitish. Superkompyuterlar mashinaviy o'qitish algoritmlarini tez va samarali o'rgatadi. Bu imkoniyat sun'iy intellekt tizimlarini rivojlantirishda juda muhimdir. Misol uchun, avtomatlashtirilgan transport tizimlari, tibbiyotda kasalliklarni aniqlash va davolash bo'yicha sun'iy intellekt tizimlarini yaratish.

Katta ma'lumotlarni qayta ishlash (Big Data). Superkompyuterlar milliardlab ma'lumotlarni qayta ishlash qobiliyatiga ega. Misol uchun, moliyaviy ma'lumotlarni tahlil qilish va prognoz qilish, genom tadqiqotlari orqali inson genlarini chuqur o'rganish va genetik kasalliklarni davolash yo'llarini topish.

Yuqori aniqlikdagi hisoblash va yangi texnologiyalar yaratish. Superkompyuterlar bilan yangi texnologiyalarni sinash va yaratish osonlashadi. Masalan, aviatsiya va kosmonavtika sohasida yangi samolyot va raketa dizaynlarini ishlab chiqish, atom energiyasini boshqarish va yadroviy reaktorlar xavfsizligini ta'minlash.

Superkompyuterlarning tashkil etilishi murakkab tizimdan iborat bo'lib, ularning yuqori samaradorligini ta'minlash uchun bir nechta texnologik elementlarning uyg'unligi talab qilinadi. Superkompyuterlar juda katta hajmdagi hisob-kitoblarni bajarish, ulkan

ma'lumotlarni qayta ishlash va murakkab masalalarni hal qilish uchun maxsus mo'ljallangan. Ularning tashkil etilishi bir nechta asosiy tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi va ularning har biri birgalikda ishlaydi. Superkompyuterning markaziy qismi protsessorlar tizimidir.

Oddiy kompyuterlar bir necha protsessorga ega bo'lsa, superkompyuterlar minglab yoki millionlab protsessorlardan tashkil topgan. Bu protsessorlar birgalikda ishlash orqali parallel hisob-kitoblarni amalga oshiradi. Protsessorlar GPU (grafik protsessorlar) va CPU (markaziy protsessorlar) kombinatsiyasidan iborat bo'lishi mumkin. GPU-lar asosan katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlashda va sun'iy intellektni o'qitishda ishlatiladi, CPU-lar esa umumiy hisob-kitoblarni bajarishda muhim rol o'ynaydi.

Superkompyuterlar uchun ma'lumotlarni tezkor va samarali almashish juda muhimdir. Buning uchun ular yuqori tezlikdagi ichki tarmoq bilan jihozlangan. Bu tarmoq protsessorlar va saqlash tizimlari o'rtasida ma'lumotlarni tezkor yetkazib berishni ta'minlaydi. Ichki tarmoq texnologiyalari orasida InfiniBand va boshqa maxsus protokollar ishlatiladi.

Bu tarmoqlar ma'lumotlarning minimal kechikish bilan uzatilishini ta'minlashga xizmat qiladi. Xotira tizimi superkompyuterlarning muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Ularda katta hajmdagi operativ xotira (RAM) mavjud bo'lib, bu hisoblash jarayonlarining tezligini oshirishga xizmat qiladi.

Operativ xotiradan tashqari, superkompyuterlar tezkor saqlash qurilmalari, masalan, SSD va NVMe drayvlar bilan jihozlangan. Ushbu saqlash tizimlari katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor yozish va o'qish imkonini beradi. Bundan tashqari, ma'lumotlarni uzoq muddatli saqlash uchun katta hajmdagi magnit disklardan foydalaniladi. Superkompyuterlarning ishlashi davomida ulkan miqdorda issiqlik hosil bo'ladi.

Shu sababli, samarali sovutish tizimlari ularning tashkil etilishining ajralmas qismi hisoblanadi. Sovutish tizimlari issiqlikni tezda tarqatib yuborish va qurilmalarning haddan tashqari qizib ketishini oldini olish uchun maxsus mo'ljallangan.

Ko'pgina superkompyuterlar suv bilan sovutish tizimlaridan foydalanadi, chunki bu usul eng samarali hisoblanadi. Ayrim hollarda havoni sovutish yoki suyuqlik bilan sovutish texnologiyalari ham qo'llaniladi. Dasturiy ta'minot superkompyuterlarning muvaffaqiyatli ishlashida muhim ahamiyatga ega. Ular odatda maxsus operatsion tizimlarda ishlaydi, masalan, Linuxning superkompyuterlar uchun mo'ljallangan versiyalari.

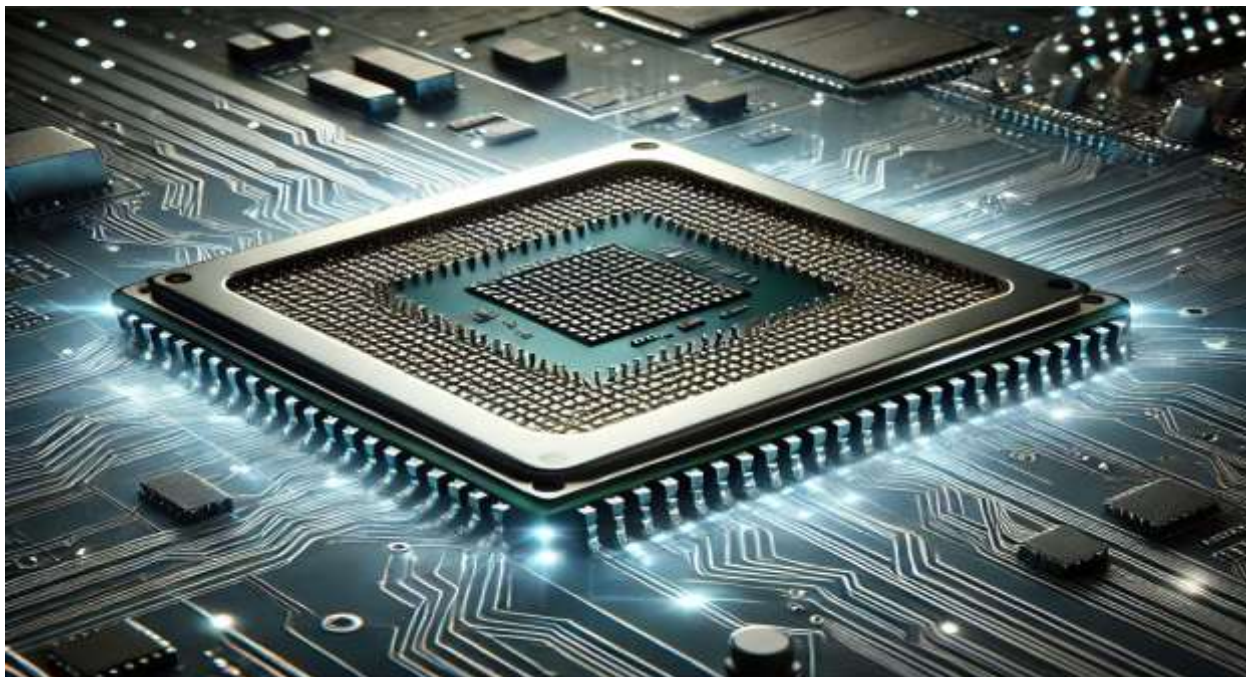
Bu dasturiy ta'minot katta hajmdagi hisoblash ishlarini boshqarish, parallel hisob-kitoblarni muvofiqlashtirish va foydalanuvchilarga qulay interfeysni taqdim etish vazifalarini bajaradi.

Bundan tashqari, maxsus algoritmlar va dasturlar superkompyuterning kuchini to'liq ochib berishga yordam beradi. Shuningdek, superkompyuterlarning tashkil etilishida energiya samaradorligi ham katta ahamiyatga ega.

Zamonaviy superkompyuterlar energiyani minimal darajada sarflab, maksimal ishlashni ta'minlay oladi. Bu uchun ular energiyani boshqarish va tejash texnologiyalari bilan jihozlangan.

Energiya samaradorligini oshirish nafaqat xarajatlarni kamaytiradi, balki ekologik xavfsizlikni ta'minlashda ham muhimdir.

Protsessorlar tizimi. Superkompyuterlarda ko'p miqdordagi protsessorlar birgalikda ishlaydi. Bu protsessorlar CPU (markaziy protsessorlar) va GPU (grafik protsessorlar) bo'lishi mumkin. CPUlar umumiy hisoblash ishlarini bajaradi, GPUlar esa parallel hisoblashni amalga oshirib, katta hajmdagi ma'lumotlarni tezda qayta ishlash imkonini beradi.

2-rasm. Zamonaviy protsessorning (CPU) tasviri.

Tarmoq tizimi. Superkompyuterning barcha komponentlari o'rtasida yuqori tezlikdagi tarmoq mavjud. Bu tarmoq, masalan, InfiniBand yordamida ma'lumotlarni tezkor uzatish va kechikishsiz aloqani ta'minlaydi.

3-rasm. Superkompyuterning tarmoq tizimi.

Xotira tizimi. Bu tizimlar ma'lumotlarni tezda o'qish va yozish imkonini beradi. Operativ Xotira (RAM), superkompyuterlarda katta hajmdagi RAM ishlatiladi, bu esa

yuqori tezlikda ma'lumotlarni saqlash va olish imkonini beradi. Bunda xotira o'zaro sinxronlashgan bo'lib, ma'lumotlar almashinuvi tez amalga oshadi. Xotira iyerarxiyasi, xotira ma'lumotlar tugunlari orasida muvozanatni ta'minlash uchun iyerarxik tarzda tashkil etilgan. Bu esa resurslardan samarali foydalanishni taminlaydi.

Sovutish tizimi. Superkompyuterlar katta miqdorda issiqlik ishlab chiqaradi, shuning uchun ular maxsus sovutish tizimlari bilan jihozlanadi. Ko'pincha, suv bilan sovutish usuli ishlatiladi.

Dasturiy ta'minot. Superkompyuterlar maxsus operatsion tizimlar va dasturlar bilan ishlaydi. Dasturiy ta'minot, masalan, parallel hisoblashni boshqarish va resurslarni optimallashtirishga yordam beradi.

Xulosa

Superkompyuterlar zamonaviy texnologiyalar sohasida eng kuchli va samarali hisoblash tizimlaridan biridir. Ularning imkoniyatlari juda keng bo'lib, ilmiy tadqiqotlar, katta ma'lumotlarni qayta ishlash, sun'iy intellektni rivojlantirish va boshqa murakkab masalalarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi.

Superkompyuterlar yordamida iqlim o'zgarishini prognoz qilish, yangi dori vositalarini ishlab chiqish, atom va molekulyar simulyatsiyalarni bajarish kabi masalalar tez va aniq hal etilmoqda. Superkompyuterlarning tashkil etilishi bir nechta asosiy komponentlardan iborat: protsessorlar tizimi, yuqori tezlikdagi tarmoq, katta hajmdagi xotira, samarali sovutish tizimlari va maxsus dasturiy ta'minot.

Ularning o'zaro uyg'un ishlashi superkompyuterlarning yuqori ishlash tezligini va samaradorligini ta'minlaydi. Bu texnologiyalar nafaqat bugungi kundagi, balki kelajakdagi texnologik yutuqlarni yaratishda ham asosiy vosita hisoblanadi. Shunday qilib, superkompyuterlar nafaqat ilmiy va texnik tadqiqotlarni rivojlantirishda, balki global muammolarni hal qilishda ham katta ahamiyatga ega. Ularning imkoniyatlari va tashkil etilishi kelajakdagi innovatsiyalarni yanada rivojlantirish uchun asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Z.Z.Miryusupov , J.X.Djumanov . Kompyuter arxitekturasi . T.:«Aloqachi» , - 2017, 140b.
2. Kaufmann, Morgan. Introduction to High-Performance Computing for Scientists and Engineers. Morgan Kaufmann, 2010.
3. Patterson, David A., and John L. Hennessy. Computer Architecture: A Quantitative Approach. Elsevier, 2017.
4. Sterling, Thomas. High Performance Computing: Modern Systems and Practices. Morgan Kaufmann, 2018.
5. Dongarra, Jack, et al. "The International Exascale Software Project Roadmap." International Journal of High Performance Computing Applications, vol. 25, no. 1, 2011, pp. 3-60.
6. William Stallings. Computer organization and architecture: designing for performance. Eleventh edition. Hoboken: Pearson Education, 2019.

7. Таненбаум Э., Остин Т. Архитектура компьютера. 6-е изд. - СПб.: Питер, 2013.
8. Z.Z.Miryusupov, J.X.Djumanov. «Kompyuter arxitekturasi»/TATU. 144 bet.
9. Qaxxorov A.A., Avazov Yu.Sh., Ruziyev U.A. Kompyuter tizimlari va tarmoqlari. Toshkent. Fan va texnologiyalar. 2019-356 b.
10. Мусаев М.М. “Компьютер тизимлари ва тармоқлари”. Олий ўқув юртлари учун ўқув қўлланма. Тошкент - 2011. – 336-б.
11. David Patterson John Hennessy. Computer Organization and Design. 5th Edition. 2017.
12. С.А.Орлов, Б.Я.Цилькер. Организация ЭВМ и систем: Учебник для вузов. 3-е изд. — СПб.: Питер, 2018. — 688 с
13. Shuangbao Paul Wang. Computer Architecture and Organization: Fundamentals and Architecture Security. Springer; 1st ed. 2021 edition 352 pages
14. Соломенчук В.Г., Соломенчук П.В. Железо персональных компьютеров 2010. СПб.: БХВ Петербург, 2010.-448 с.
15. Юров В.И. Assembler. Учебник для вузов. 2-е изд. -СПб.: Питер, 2010.-637с.
16. <https://www.my-mooc.com/ru/mooc/arhitektura-evm-computer-architecture>

METHODOLOGICAL ANALYSIS OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE IN
TEACHING SCIENCE

Aliqulova Saodat Muxitdinova

*Karshi Institute of Irrigation and Agricultural Technologies at the National Research University
"TIHMSKH"*

Abstract: *The use of a systematic approach in pedagogy makes it possible to reveal its variant component called "pedagogical system", which includes all the characteristics of scientific knowledge. Descriptions in this approach include integrity, communication, structure and organization, levels and stratification of the system, control, alignment between goals and the system, system-specific self-organization, and system functions and development.*

Key words: *scientific knowledge, methodological analysis, methods, methodologies, pedagogical knowledge, knowledge, learning, mastering, ideographic, nomothetic, artificial phenomena.*

The study of the human race itself and the surrounding world has always been of great importance. Acceleration of recent development and global changes require this situation even more. Scientific knowledge, that is, the unknown and mysterious aspects of the world around which a person surrounds himself, the realities that occur in the world during several periods, conduct scientific research, and answer questions related to them in methodological analyzes. remains.

There are various ways and methods for a person to scientifically know himself and the world he lives in. In this regard, research has been conducted by a number of scientists in many countries. French mathematician and philosopher René Descartes was the first to emphasize the importance of method in diligent study and acquisition of scientific knowledge in his scientific work entitled "Reflections on Method".

Francis Bacon, a scientist who compared the method to a circle that allows him to draw a circle, founded the application of methods in various fields of science. "Modern science is based on a set of teachings about scientific methods and methodologies" [1].

Teachings about basic rules, principles, methods of knowledge, interpretive schemes of changing reality appear as the methodology of science. Each science has its own methodologies. Pedagogical methodology, in turn, consists of a set of teachings about pedagogical knowledge, the process of its acquisition, interpretation and practical application methods for reforming or improving the education and training system [2].

Since the nomothetic method of knowledge is compatible with the research carried out in the field of natural sciences, it includes a set of fair laws for several realities, it leads to the study of primary and unique objects and phenomena, to the study of ordinary-natural phenomena and laws of nature. allows.

The ideographic method of knowledge consists in representing individual objects and events, their emergence, formation, improvement and transition from one form to another.

It creates conditions for studying artificial phenomena and laws of human culture. The worldview levels of the methodological analysis of pedagogical knowledge, which are

of particular importance for the human factor, education and, of course, the development of society, are highlighted [3].

It is also used in methodological analysis, especially in historical, political, critical, or analytical and dialectical approaches, such as epistemology, which includes knowledge and skills related to social and natural processes.

Scientific knowledge and research of pedagogical systems in the dialectical approach of methodological analysis:

- about the relations between reality and processes and the foundations that ensure their progress and the forces that develop them;
- perfected directions, their formation, laws of continuous improvement;
- important tasks such as defining and substantiating the main rules regarding development trends, factors of formation and continuous operation are of primary importance.

One of the important foundations of the development of the society is the changes of the human mind, that is, the improvement of the person. A dialectical approach to the study of human perfection shows the desired and effective result.

Pedagogical factor and pedagogically favorable environment are created as a result of using didactic approach in practice. In this place, the concept of "factor" represents a set of important reasons that are the source of formation, formation, development and activity of the system. It is necessary to create appropriate conditions for the potential of the factor to emerge. The same conditions ensure that the potential at the root of the factor becomes a driving force.

It is necessary to conduct research on the basis of critical approaches in the socio-pedagogical object and to apply them. After all, the process of a person's education, development as a person, and the development of society do not happen at the same time. It is in this situation that the use of a critical approach in practice is the basis for studying knowledge and learning on the basis of contradictions and its exchange to a counter-option.

At the very beginning of the pedagogical reform of any process or object, it helps to demonstrate scientific knowledge and skills about them.

It is a natural situation that the branches of the theory of knowledge have been formed for several centuries, and the environment of education and upbringing has undergone changes. In this case, it is natural that many methods and methods are formed and reach the level of traditional, i.e., trend. Considering that "Tendency is the direction of development of an object or processes" [4], it can be said that similar, different or completely opposite tendencies can be seen in the development of the same pedagogical objects. It is on the basis of the following that identification and sorting of high-level trends is a necessary stage of the historical or structural-functional analysis of the improved object" [5].

The development of nature and society is based on many different laws. Legitimacy is a description of objectively existing, periodically repeating and interrelated historical development of events or stages in the life of society.

As the laws determine the main directions of development of the object, many accidents and deviations are not covered and at the same time, they are not eliminated. The

emergence of legality is closely related to the stable dominance of one of the parties to the conflict.

At each stage of human society, there is a place for the theory of foundation and superstructure. It is typical of legal, political and social views in any country and society.

It is manifested in the implementation of such important tasks as creating conditions for the formation of a social order for education in society and taking into account the social order for education in the training of personnel.

Based on the results of the analysis of the development trends of the society and the study of the important rules of the science of political science, it can be said that the priority of the political approach in the framework of pedagogy is considered as an invariant of scientific knowledge.

At the same time, the concept of "priority" refers to the priority in terms of time in the implementation of one or another activity during the development of a certain object [6].

If we look at the way of development of the human society, since the time when the tribal way of life of the first people appeared, the work of education began to receive attention.

This activity, which started out as very simple and lively, has evolved over the years. We all know that today the education system, that is, the field of pedagogy, has risen to the level of a comprehensive science.

Deeper acquisition of pedagogical knowledge is of great importance in the development of this field and the development of society.

The modern worldview level of the methodological reform of acquired knowledge is the function of the worldview of other disciplines in relation to the researched object of pedagogy, in the state of their sum, the system when generalized within its limits, the main life positions of people, their beliefs, ideals, knowledge and activity forms its principles and valuable goals.

A number of components consisting of a complex of socio-cultural traditions and values were distinguished, such approaches are related to cultural studies.

"The systematic approach to knowledge and change of a specific object is an important direction of the methodology of special scientific knowledge and social practice, and is the leader in the framework of universal approaches.

This approach is based on the study of objects of knowledge as systems" [7].

As already mentioned, in any field of science, a certain level of planned work gives sufficient results.

That is, from scientific research to practical work, certain systematic approaches in all activities show the expected results.

The use of a systematic approach in pedagogy makes it possible to reveal its variant component called "pedagogical system", which includes all the characteristics of scientific knowledge.

Descriptions in this approach include integrity, communication, structure and organization, levels and stratification of the system, control, alignment between goals and the system, system-specific self-organization, and system functions and development.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Пономарев А.Б. Методология научных исследований: учеб. пособие / А.Б. Пономарев, Э.А. Пикулева. – Перм: Изд-во Перм. нац. исслед. политехн. ун-та, 2014 – 186 с.
2. Загвязинский В. И. Методология педагогического исследования: учеб. пособие для вузов. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2017. — 119 с.
3. Липский И.А. Педагогическое прогнозирование: Научно-методическое пособие. Издательство: Московский психолого-социальный университет (МПСУ). 2009. 288-с.
4. Философия. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е.Ф. Губский и др. - Москва : ИНФРА-М, 2012. - 570 с.
5. 2018-yil 6-iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.
6. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) [Текст] / Б. С. Гершунский. - М.: «ИнтерДиалект+», 1997. - 697 с.
7. Кулюткин, Ю. Н. Психология обучения взрослых [Текст] / Ю. Н. Кулюткин. - М. : Просвещение, 1985. - 128 с.

ZAYTUNDOSHLAR OILASI TAVSIFI, SISTEMATIKASI, TARQALISHI VA
AHAMIYATI.

Ziyoiddinova Salomatxon Shavkatbek qizi
ADPI Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo'nalishi talabasi,
Tojiboyev Murodali Umaraliyevich
ADPI Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo'nalishi dotsenti.

Абстрактный: В данной диссертации представлены сведения об общем описании и систематике семейства масличных, а также распространении и лечебных свойствах маслины европейской (*Olea europaea* L.), принадлежащей к этому семейству.

Ключевые слова: Оливки, европейские оливки, оливковое масло, средиземноморское, фракция, эрозия, лекарственное, мебельное производство.

Abstract: This thesis provides information on the general description and systematics of the Olive family and the distribution and medicinal properties of European olives belonging to this family.

Key words: Olives, European olives, olive oil, fraction, erosion, furniture making.

Zaytundoshlar (Oleaceae) — doim yashil daraxt va butalar oilasi. Gullari ro'vaksimon to'pgulda o'rnashgan, to'g'ri, qo'shgulqo'rg'onli, ikki, ba'zan ayrim jinsli, kosachasi mayda, ko'pincha, to'rt tishli. Changchisi ikkita, urug'chisi bitta. Urug' kurtagi ikki yoki undan ortiq bo'lib, odatda, faqat bittasigina uruqqa aylanadi. Mevasi har xil — ko'sakcha, qanotcha, danakcha yoki rezavormeva [1]. Zaytundoshlar oilasiga mansub ligustrum va nastarin manzarali o'simlik sifatida ekiladi. O'zbekiston hududida ham zaytundoshlar oilasi vakillari manzarali o'simlik sifatida o'z o'rniga ega.

Zaytundoshlar oilasining eng mashhur vakili zaytun daraxtidir. Oleacea oilasi va *Olea turkumiga* mansub zaytun (*Olea europaea* L.)ning vatani Yuqori Mesopotamiya va Kichik Janubiy Osiyo, jumladan, Janubi-Sharqiy Anadolu mintaqasi hisoblanadi. Zaytun dunyo bo'ylab uchta yo'l bilan tarqaladi.

Birinchisi Misr orqali Tunis va Marokash, ikkinchisi Anadolu, Gretsiya, Italiya va Ispaniya bo'ylab Egey orollari, uchinchisi Eron orqali Pokiston va Xitoy. Uning birinchi madaniyati va islohoti semitlar tomonidan amalga oshirilgan. Arxeologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zaytun yetishtirish miloddan avvalgi 4000-yilga borib taqaladi [2;3].

Zaytundoshlar oilasining faqat bir turi — Yevropa zaytuni (*Olea europaea* L.) xo'jalik ahamiyatiga ega. Yevropa, Osiyo, Amerika, Afrikada ekiladi. Yetishtiradigan asosiy mamlakatlar Yaqin Sharq va O'rta dengiz mamlakatlari: Ispaniya, Italiya, Gretsiya va Portugaliyadir. Ozarbayjon, Gruziya, Qrim, Turkmaniston, Rossiyaning Krasnodar o'lkasida ham zaytunzorlar bor. Turkiyada zaytun ishlab chiqarish Egey, Marmara, O'rta yer dengizi va Janubi-Sharqiy Anadolu mintaqalarida amalga oshiriladi [4].

Yevropa zaytuni mevasi marinadlanadi, g'o'rasi va pishgan mevasi konserva qilinadi. zaytunning pishgan mevasi etida (25—80%) qurimaydigan moy bor. Asosan, moyi uchun

yetishtiriladi. Mevasini sovuqlayin presslab olinadigan birinchi fraksiya moyi oziq-ovqat uchun, shuningdek, konserva sanoati va tibbiyotda ishlatiladi. Danagini qizdirib presslab olinadigan ikkinchi fraksiya moyi texnikada va sovun pishirishda qo'llaniladi. Kunjarasi chorva uchun yem, yog'ochidan qimmatbaho buyumlar tayyorlanadi. Zaytun moyi tarkibida oleyk kislotasi yuqori bo'lgan mono to'yinmagan yog'dan zaytun olinadi. Zaytun moyi HDL xolesterin yoki xolesterolni yaxshi tartibga solish orqali yurak-qon tomir tizimining sog'lig'ini ta'minlashda foydalidir. Zaytun moyi ovqat hazm qilish xususiyatiga ega, laksatif ta'sirga ega, diuretik, biriktiruvchi, xolagog, yumshatuvchi, antiseptik, gipotenziv va yallig'lanishga qarshi vositadir. Bundan tashqari, u kuyish, hasharotlar chaqishi, shtammlar va burishlarni yumshatish va shilliq pardalar holatini davolash uchun ishlatiladi [5].

Zaytundoshlar oilasi (Oleaceae) tabiatda va inson hayotida katta ahamiyatga ega ekanligini va ularning asosiy ahamiyati haqida quyidagilarni xulosa qilishimiz mumkin: Demak, mevasi va undan olinadigan moy inson salomatligi uchun foydali bo'lib, dunyoda keng iste'mol qilinadi. Zaytun moyi dorivor xususiyatlarga ega bo'lib, yurak-qon tomir kasalliklarini oldini olish, terini parvarishlash va jarohlarni davolashda qo'llaniladi. Zaytundoshlar oilasiga mansub daraxtlar havoni tozalash, eroziyaning oldini olish va tuproq sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu oilaga mansub daraxt va butalar bog', parklar, yashil hududlarni bezashda ishlatiladi. Masalan: Jiyda va siren daraxtlari xushbo'y gullari bilan tanilgan. Ba'zi vakillari yog'och ishlab chiqarishda qo'llaniladi, bu qurilish va mebelsozlikda ahamiyatlidir. Zaytundoshlar oilasi tabiiy resurslarni tejash va ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin egallab, insoniyat uchun boylik va foyda manbai hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. ZAYTUNDOSHLAR. <https://uzpedia.uz/pedia/zaytundoshlar>
2. <http://www.marmarabirlirikakademi.com/tr/zeytin-kutuphanesi/zeytinin-tarihcesi>
3. EDREMIT ZEYTINCİLİK ENSTİTÜSÜ.
<https://search.app?link=https%3A%2F%2Fwww.balikesir.edu.tr%2Fsite%2Ficerik%2Fedremit-zeytincilik-enstitusu>
4. <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Zeytin>
5. Jurayev.E.B; Usmonov.Y.U; Kenjayev.R.R.
<https://cyberleninka.ru/article/n/zaytun-olea-o-simligining-biologiyasi-va-dorivorlik-xususiyatlari-xalq-tabobatidagi-ahamiyati>.

THE ROLE OF METABOLIC SYNDROME IN PATIENTS WITH MORBID OBESITY

Murodov Alijon Salimovich
Tesdaev Oktyabr Ruhullaevich

Tashkent Medical Academy, Department of Surgical Diseases in Family Medicine, Republic of Uzbekistan, Tashkent s.

Metabolic syndrome (Reaven syndrome, "syndrome X") is a set of metabolic, hormonal and clinical disorders in the human body, the basis of which is obesity[7,1]. With the global increase in obesity, MS has become one of the major public health problems worldwide[4].

Metabolic syndrome (MS) is a symptom complex that combines abdominal obesity, insulin resistance, hyperglycemia, dyslipidemia and arterial hypertension[3,8,9]. In addition, this syndrome is often combined with hyperuricemia (excess uric acid in the blood), impaired hemostasis (blood clotting), subclinical inflammation, obstructive sleep apnea-hypopnea syndrome (sleep apnea) [5,7]. A number of researchers believe that the main link in the pathogenesis of MS is obesity, which is an independent disease and is associated with hyperinsulinemia (HI) and insulin resistance[6,10].

The World Health Organization (WHO) recommended the use of the term "metabolic syndrome". The International Diabetes Federation (2005) included the following disorders in the metabolic syndrome (MS):

1. Central obesity, assessed by waist circumference, taking into account ethnically specific criteria (if BMI > 30 kg/m², the presence of central obesity is assumed by default, and waist circumference measurement is not required).

2. Plus any two of the following four factors:

● increased triglyceride levels (≥ 150 mg/dL (1.7 mmol/L) or specific treatment for this dyslipidemia); ● decreased HDL cholesterol (< 40 mg/dL (1.03 mmol/L) in men, < 50 mg/dL (1.29 mmol/L) in women, or specific treatment for this dyslipidemia);

● increased blood pressure (systolic BP ≥ 130 or diastolic BP ≥ 85 mmHg, or treatment for previously diagnosed hypertension);

● increased fasting plasma glucose (FPG ≥ 100 mg/dL (5.6 mmol/L) or previously diagnosed type 2 diabetes mellitus. If plasma glucose is > 5.6 mmol/L or 100 mg/dL, an oral glucose tolerance test is strongly recommended, but this test is not necessary to confirm the presence of the syndrome) [2].

Objective of the study: to improve the early diagnosis and effectiveness of the treatment of metabolic syndrome in patients with morbid obesity.

Material and research methods. In our clinic, metabolic and bariatric surgery began to develop in 2016, and began to gain particular popularity after 2018. In our clinic, from 2016 to 2022, 167 bariatric and metabolic surgeries were performed, of which 75 were mini gastric bypass and 92 were SG. Results. Data analysis shows that 49 (53.2%) prevails from the III degree, and 42 (45.6%) patients were diagnosed with II degree obesity. Of the operated patients, 35 (38%) patients were diagnosed with metabolic syndrome. In our

patients, hyperglycemia, considered as one of the main components of MS, was less common than dyslipidemia and arterial hypertension.

Observations showed that 6 months after the operation, dyslipidemia was corrected by 51%, arterial hypertension by 43%, and after 1 year, dyslipidemia was corrected by 71%, arterial hypertension by 57%.

Conclusions.

- Analysis of treatment results shows that the use of longitudinal gastric resection has a number of advantages in patients with morbid obesity and has a corrective effect on metabolic syndrome.

- Dyslipidemia and arterial hypertension are more common than hyperglycemia as a component of MS, and can be an early diagnostic criterion for MS along with obesity.

LIST OF REFERENCES:

1. Alberti KG, Zimmet PZ, Shaw J. The metabolic syndrome – a new worldwide definition. *Lancet*. 2005;366:1059 – 1062.
2. Belenkov Yu.N., Privalova E.V., Kaplunova V.Yu., Zektser V.Yu., Vinogradova N.N., Ilgisonis I.S., Shakaryants G.A., Kozhevnikova M.V., Lishuta A.S. Metabolic syndrome: history of development, main diagnostic criteria. *Rational Pharmacotherapy in Cardiology* 2018; 14(5):757-764.
3. Ford ES, Giles WH. A comparison of the prevalence of the metabolic syndrome using two proposed definitions. *Diabetes Care*. 2003; 26(3): 575-581. doi:10.2337/diacare.26.3.575.
4. Kononenko I.V., Surkova E.V., Antsiferov M.B. Metabolic syndrome from the standpoint of an endocrinologist: what we know and what we can already do. *Problems of Endocrinology*. 1999;45(2):36-41. <https://doi.org/10.14341/probl199945236-41>
5. Mamedov M.N. Guide to the diagnosis and treatment of metabolic syndrome / M.N. Mamedov. - M.: Multiprint, 2005. - P. 59-65.
6. McLaughlin T., Abbasi F., Cheal K. et al. Use of metabolic markers to identify overweight individuals who are insulin resistant // *Ann. Intern. Med.* 2003. N 139. P. 802-809.
7. Metabolic syndrome. Study guide / Yu.P. Uspensky, Yu.V. Petrenko, Z.Kh. Gulunov, N.L. Shaporova, Yu.A. Fominykh, R.M. Niyazov - St. Petersburg, 2017. - 60 p.
8. Murodov A.S., Teshaev O.R., Mavlanov A. Metabolic syndrome - asosiy componentlari va ularni bartaraf etish usullari. *Problems of biology and medicine* 2023, No. 4 (146) 306-310
9. Panov A.V., Dikalov S.I., Darenskaya M.A., Rychkova L.V., Kolesnikova L.I., Kolesnikov S.I. Mitochondria: aging, metabolic syndrome and cardiovascular pathology. Formation of a new paradigm. *Acta biomedica scientifica*. 2020; 5(4): 33-44. doi: 10.29413/ABS.2020-5.4.5
10. Roytberg G.E., Ushakova T.I., Dorosh Z.V. The role of insulin resistance in the diagnosis of metabolic syndrome // *Cardiology*. 2004. No. 3. P. 94-101.

GORIZONTGA NISBATAN QIYALATIB OTILGAN JISMLAR HARAKATINI O'RGANISHDA MASALALARNING AHAMIYATI

Dusov Yo'ldosh Shodiyevich

O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati Chegara qo'shinlari "Yosh chegarachilar" harbiy-akademik litseyi fizika fani bosh o'qituvchisi

Аннотация: *Maqolada natijalarining ilmiy ahamiyati, fizika fanining mexanika bo'limini yoritishda, dars jarayonini tashkil etishni belgilashda darsni tashkil qilish me'yorlariga e'tibor qaratilgan.*

Аннотация: *В статье основное внимание уделяется научной значимости результатов, нормам организации урока при освещении раздела механика физической науки, определению организации процесса урока.*

Annotation: *The article focuses on the scientific significance of its results, the norms of the organization of the lesson in highlighting the mechanics Department of physical science, determining the organization of the course process.*

Tayanch iboralar: *masalalar yechish rejasi, Masalalarni yechish metodlari, harakatning ma'lum ketma-ketligi, gorizont va gorizontga nisbatan burchak ostida otilgan jism harakati.*

Fizika o'qitishda masala yechish muhim ahamiyatga ega. Masala yechish – fizika o'qitish jarayonining ajralmas qismi bo'lib, u fizik tushunchalarni shakllantirishga katta hissa qo'shadi, fizik fikrlarni rivojlantiradi, bilimni amalda qo'llash malakasini orttiradi. Fizika masalalarini yechish quyidagi hollarda keng qo'llaniladi:

- a) yangi axborotlar berishda;
- b) muammoli vaziyat hosil qilish va o'quvchilarga muammo qo'yishda;
- d) amaliy malaka va ko'nikmani shakllantirishda;
- e) o'quvchilar bilimining mustahkamligi va chuqurligini sinashda;
- f) materialni mustahkamlash, umumlashtirish va takrorlashda;
- g) texnika yutuqlari bilan tanishtirishda va politexnik ta'lim berishda;
- x) o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda.

O'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirishda masalalarning o'рни juda kattadir. Masala yechish orqali o'quvchilarning mehnatsevarligi, sinchkovligi, mustaqil Mulohaza yuritishi, o'qishga qiziqishi va xulqi, qo'yilgan maqsadga erishishdagi qat'iyiligi tarbiyalanadi.

Fizikadan masala yechish o'quvchilarning dunyoqarashlarini shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ularni olimlarning ishlari, fan va texnikaning yutuqlari bilan tanishtirib boradi.

Masala yechish ko'p hollarda fizika darslarining tarkibiy qismi bo'lib keladi. O'qituvchi yangi mavzuni bayon qilishda va uni mustahkamlashda, o'tilganlarni takrorlashda, o'quvchilarning mustaqil ishlarida va bilimlarini sinab ko'rishda masala yechishdan foydalanadi. Fizikaga qiziquvchi o'quvchilar bilan sinfdan tashqari

maslh'ulotlarda ham masalalar yechiladi, ular olimpiadaga tayyorlanadi. Olimpiadaga yechilishi qiyin va yangilik elementlarini o'z ichiga olgan masalalar tanlanadi.

Masala yechish – olingan nazariy bilimni amaliyotga qo'llashdir. Bu esa o'quvchilarning fizik tafakkurini (fikrlashini) rivojlantirishda, jumladan hodisalarni tahlil qilishda, ular haqidagi ma'lumotlarni umumlashtirishda, o'xshash tomonlarini va farqini aniqlashda katta ahamiyatga egadir. Mantiqiy xulosalar, matematik amallar va fizikadagi qonunlar hamda metodlarga asoslangan holda yoki eksperiment yordamida yechiladigan muammo fizik masala deyiladi. Fizik masalada qo'yilgan muammoni hal etish, masala yechishdan iboratdir.

Masala yechish orqali talabalar bilimlarini kengaytiradilar. Qonun va formulalarni chuqurroq bilishni o'rganadilar, ularni qo'llanish chegaralarini ko'rib chiqadilar. Umumiy qonuniyatlarni aniq bir vaziyatlarga qo'llash malakasini egallaydilar. Masala yechish jarayonida hisoblash, adabiyotlar va ma'lumotnomalar bilan ishlash malakalari hosil bo'ladi. Masala yechish aqliy faoliyatni, fizik hodisalarga maxsus yondashish yo'llarini shakllantiradi.

Masalani quyidagi reja asosida yechish mumkin (ba'zi masalalarni yechishda ayrim bandlari tushib qolishi mumkin):

- 1) masala sharli diqqat bilan o'qiladi;
- 2) masaladagi hamma so'zlarning ma'nosi tushunarlimi? Noma'lum so'z ma'nosi kitobdan yoki o'qituvchidan aniqlanadi;
- 3) masala sharti yoziladi (hammasi bir o'lchov birliklar sistemasidaligi aniqlanadi);
- 4) chizmasi chiziladi (agar u zarur bo'lsa);
- 5) masalani tahlil qilib, fizik ma'nosi ochiladi;
- 6) bu masalani yechishda qanday qonuniyatlardan foydalanilishi aniqlanadi.
- 7) fizik kattaliklarni bog'lovchi tenglama tuziladi;
- 8) tenglamani yechib, noma'lum kattalik topiladi va umumiy ko'rinishda javob olinadi;
- 9) kattaliklarning qiymatlarini SI sistemasiga keltirib, o'rniga qo'yib, hisoblab, son qiymati topiladi;
- 10) olingan javob tahlil qilinadi, berilganlarning o'zgarishi bilan no'malum qanday o'zgarishi ko'rib chiqiladi.

Masala doim shu reja asosida yechib borilsa, o'quvchilar ko'nikib qoladilar. Biror bosqich qolib ketsa, masala to'g'ri chiqmasligi mumkin. O'qituvchi uni ko'rsatib borishi lozim.

Masalani yechish metodlari, masalaning sodda yoki murakkabligiga, o'qituvchining qo'ygan maqsadiga, o'quvchilarning bilim darajasiga va boshqa talay sabablarga bog'liq. Masalalarni yechish metodlari ularni yechishda qo'llaniladigan matematik apparatlarga ko'ra: 1. Arifmetik metod; 2. Algebraik metod; 3. Geometrik metod; 4. Grafik metodlarga bo'linadi.

Arifmetik metod. Masalani arifmetik metod bilan yechilganda, masaladagi fizik kattaliklar ustida faqat arifmetik amallar bajariladi. Formulalarni qo'llamasdan savollar yoziladi. Bu metoddan o'rta maktabda fizika o'qitishning boshlang'ich davrida hali o'quvchilar algebradan tegishli bilimga ega bo'lmagan yoki fizik formulalarga kirgan kattaliklar orasidagi bog'lanishni chuqur tushunmagan paytda qo'llaniladi. Bu metodning o'ziga xos yana bor xususiyati, unda tenglamalar tuzilmasligida va tenglamalar yechilmasligida.

Algebraik metod. Fizika masalalarini algebraik metod bilan yechganda, o'quvchilarni algebradan olgan bilimlaridan foydalaniladi, formulalar ishlatiladi, tenglamalar tuziladi va yechiladi.

Geometrik metod. Agarda masalani yechishda o'quvchilarga ma'lum bo'lgan geometrik munosabatlardan foydalanilsa, bunday metod geometrik metod deyiladi. Bu metoddan statika, elektrostatika va geometrik optikada ko'proq foydalaniladi.

Gorizontol otilgan gorizontga nisbatan burchak ostida otilgan jism harakatiga doir masalalar yechish usullari.

1. 80 m balandlikdagi minoradan 15 m/s tezlik bilan gorizontol otilgan jismning uchish uzoqligini toping.

Berilgan: $h=80m$
 $u_0=15\text{ m/s}$
 $g=9,81\text{m/s}^2$
 $s=?$

Yechish: jism vertical yo'nalishda h balandlikdan tekis tezlanuvchan harakat qilib erkin tushadi. Shuning uchun uning tushish vaqti quyidagicha hisoblana

$$\text{di: } t = \sqrt{\frac{2h}{g}} = \sqrt{\frac{2 \cdot 80m}{9,81 \frac{m}{s^2}}} = 4,03s .$$

Bundan foydalanib jismning t vaqtdan keyingi gorizontol yo'nalishdagi ko'chishi yoki uchish uzoqligini hisoblaymiz: $s = u_0 \cdot t = 15\text{m/s} \cdot 4,03\text{s} = 60,5\text{m} .$

Javob: jismning uchish uzoqligi 60,5m ga teng.

2. Jism biror balandlikdan gorizontol yo'nalishda otilgan. 3 s dan keyin tezlik vektori yerga nisbatan 60° burchak hosil qilgan. Jismning boshlang'ich tezligi qancha?

Berilgan: $t=3s$
 $\alpha=60^\circ$
 $g=9,81\text{m/s}^2$

Yechish: ixtiyoriy t vaqtdan keyin jism tezligining gorizontol yo'nalish bilan tashkil qilgan burchagi topiladi: $tg\alpha = \frac{gt}{u_0}$. Ushbu ifodadan jismning boshlang'ich tezligini topib,

$$u_0 = \frac{gt}{tg\alpha} = \frac{9,81\text{m/s}^2 \cdot 3s}{\sqrt{3}} = 16,97\text{m/s}$$

Javob: jismning boshlang'ich tezligi 16,97m/s ga teng.

3. Gorizontol yo'nalishda 800 m/s tezlik bilan otilgan o'q 400 m masofadagi nishonga borib yetguncha, vertikal yo'nalishda qanchaga pasayadi ?

Berilgan: $u_0=800\text{ m/s}$
 $s=400\text{ m}$

Yechish: avvalo, jismning uchish vaqtini topamiz:

$$t = \frac{s}{u_0} = \frac{400m}{800\text{m/s}} = 0,5s .$$

Jism vertikal yo'nalishda h balandlikdan tekis tezlanuvchan harakat qilib erkin tushayapti, shuning

$g=9,81\text{m/s}^2$ uchun istalgan t vaqtdan keyingi vertikal yo'nalish bo'yicha
 $h=?$ ko'chishi quyidagicha hisoblanadi:

$$h = \frac{gt^2}{2} = \frac{9,81\text{m/s}^2 \cdot 0,5^2\text{s}^2}{2} = 1,23\text{m}$$

Javob: jism vertikal yo'nalishda 1,23 m ga pasayadi

4. Koptok 10 m/s tezlik bilan gorizontga 30° qiyalatib otildi. U qancha balandlikka ko'tariladi?

Berilgan: $v_0=10\text{m/s}$ formula Yechish: koptokning ko'tarilish balandligini quyidagi yordamida hisoblaymiz:

$$h = \frac{v_0^2 \sin^2 \alpha}{2g} = \frac{(10\text{m/s})^2 \cdot \frac{1}{4}}{2 \cdot 9,81\text{m/s}^2} = \frac{25 \frac{\text{m}^2}{\text{s}^2}}{19,62 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}} = 1,27\text{m}$$

Javob: koptokning ko'tarilish balandligi 1,27 m ga teng.

5. Agar gorizontga burchak ostida otilgan jismning uchish davomidagi minimal tezligi 15 m/s, uchish vaqti 4 s bo'lsa, u qanday tezlik bilan otilgan?

Berilgan: $v_{\min}=15$ m/s Yechish: jism gorizontga qiya otilganda traektoriyaning eng yuqori nuqtasida jismning tezligi gorizonttal yo'nalgan bo'lib quyidagiga teng bo'ladi $v_{\min} = \sqrt{v_0^2 - (g \cdot t_k)^2}$. Jism harakat traektoriyasining eng yuqori nuqtasiga ko'tarilguncha ketgan vaqt $t_k=t_u/2$ ga teng bo'ladi.

Yuqoridagi ifodaga ko'ra jismning boshlang'ich tezligini quyidagicha hisoblaymiz: $v_0 = \sqrt{v_{\min}^2 + (g \cdot t_k)^2} = \sqrt{(15\text{m/s})^2 + (9,81\text{m/s}^2 \cdot 2\text{s})^2} = 24,7\text{m/s}$

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz kerakki, hozirgi davr fizika fanini o'qitish metodikasida ta'lim oluvchilarning fizikaga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirish uchun turli xil zamonaviy metodlardan foydalanilmoqda. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida hamda akademik litseylarda fizikadan masalalar yechish usullarini hamda fizikadagi ayrim murakkab masalalarni yechish usullarini ko'rib chiqdik.

Bilamizki fizika qonunlarini bilish bu masalalarni yechishga imkon beradi.

Masala yechishni bilish, o'quvchilarni mustaqil ijodiy ishlashga, o'rganilayotgan hodisani tahlil qilishga o'rgatadi, ularni keltirib chiqaradigan sabablarini ajratib olishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 14-fevraldagi 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi.
2. Akademik litseylar uchun Fizika fanidan o'quv dasturi. T. 2024.

3. G'aniev A.G., Avliyoqulov A.K., Almardonova G.A. Fizika. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun darslik. II qism. T. O'qituvchi. 2003.
4. O'lmasova M.X. Mexanika va molekulyar fizika. Akademik litseylar uchun qo'llanma. 2-nashri. T. O'qituvchi. 2004.
5. Turdiev N.Sh. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 6-sinf Fizika darsligi. Toshkent. 2006.
6. Habibullayev P.Q., Boydedayev A., Bahromov A.D, Burxonov S.O. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-sinf Fizika darsligi. 2017.
- 7 Habibullayev P.Q., Boydedayev A., Bahromov A.D, Yuldasheva M.K. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinf Fizika darsligi. 2014.
8. Habibullayev P.Q., Boydedayev A., Bahromov A.D, Yuldasheva M.K. Umumiy o'rta talim maktablarining 9-sinf Fizika darsligi. 2014.
9. Turdiyev N.Sh., Tursunmetov K.A., G'aniyev A.G., Suyarov K.T., Uasrov J.E., Avliyoqulov A.K. "Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 10-sinf uchun fizika darsligi". 2017.
10. Ismoilov M. Xaliulin M.G. "Elementar fizika masalalari". T. O'qituvchi. 1993.
11. Volkenshteyn V.S. "Umumiy fizikadan masalalar to'plami". M. 1967.

ONLINE O'QUV KURSLARI VA ULARNING TA'LIMDAGI IMKONIYATLARI

Islomova Surayyo G'ulomboyevna
Salayeva Dilnoza Mirzaqulovna
Karomatov Navro'z Xamzayevich
Jizzax shahar kasb – hunar maktabi o'qituvchilari

Annotatsiya: Ma'lumki, uzluksiz ta'lim tizimi jamiyatning ma'naviy va intellektual salohiyatini kengaytiradi, davlatning ijtimoiy va ilmiy-texnikaviy taraqqiyotini takomillashtirish omili sifatida ishlab chiqarishning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi; har bir inson uchun axborot texnologiyalarining tez almashinuvi jarayonida o'z kasbiy tayyorgarligini, mahoratini kuchaytiradi.

Uzluksiz ta'lim – chuqur, har taraflama asosli ta'lim-tarbiya berish, mutaxassis kadrlar tayyorlashning turli-tuman shakl, usul, vosita, uslub va yo'nalishlarining mukammal uyg'unligidan iboratdir. Uning turli komponentlari orasidagi o'zaro aloqadorlik, muayyan usul va uslublarning ta'lim sharoitiga oqilona tadbiiq etilishi uzluksiz ta'lim sifatini ta'minlaydi.

Ma'lumki, uzluksiz ta'lim tizimi jamiyatning ma'naviy va intellektual salohiyatini kengaytiradi, davlatning ijtimoiy va ilmiy-texnikaviy taraqqiyotini takomillashtirish omili sifatida ishlab chiqarishning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi; har bir inson uchun axborot texnologiyalarining tez almashinuvi jarayonida o'z kasbiy tayyorgarligini, mahoratini kuchaytiradi.

Uzluksiz ta'lim – chuqur, har taraflama asosli ta'lim-tarbiya berish, mutaxassis kadrlar tayyorlashning turli-tuman shakl, usul, vosita, uslub va yo'nalishlarining mukammal uyg'unligidan iboratdir. Uning turli komponentlari orasidagi o'zaro aloqadorlik, muayyan usul va uslublarning ta'lim sharoitiga oqilona tadbiiq etilishi uzluksiz ta'lim sifatini ta'minlaydi.

Zamonaviy texnologiyalarning rivojlanish xolati, birinchi navbatda, jamiyatning intellektual salohiyatiga, jumladan, ta'lim sohasining rivojlanishiga bog'liq. Ta'lim mazmuni va sifati masalalari jamiyatda ustuvor yo'nalish sifatida ko'rilmogda. Dunyoning rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarida ta'limni axborotlashtirishga alohida e'tibor qaratilmogda. Shu bilan birga, ta'limni rivojlantirish, uning samaradorligini oshirish yo'llari izlanmogda, ta'limda yangi axborot texnologiyalarini joriy etish masalasi ommalashmogda. Bugungi kunda Masofali o'qitish ochiq ta'lim tizimining muhim bo'g'ini sifatida e'tirof etilmogda.

Keling dastlab masofaviy ta'lim nima ekanligini tushunib olaylik. Hozirgi vaqtda masofaviy ta'lim termini turli xil o'quv kurslari, dasturlari va ma'ruzalari sifatida tushuniladi va ushbu turdagi o'qitishning mashhurligi oshib bormogda.

Masofaviy ta'lim- bu talabalar va o'qituvchilarning bir-birlari bilan o'zaro aloqasini masofadan turib, muayyan telekommunikatsion texnologiya vositalari yordamida, interfaol shaklda tashkil etish va bunda an'anaviy ta'lim jarayoniga xos bo'lgan deyarli barcha

tarkibiy qismlarni (metodlar, tashkiliy qismlar, tarkibiy qismlar va o'qitish vositalari) o'zida mujassamlashtirgan ta'lim shaklidir.

Masofaviy ta'lim qanday paydo bo'ldi?

Yigirmanchi asrning saksoninchi yillariga kelib, aloqa sohasidagi yutuqlar insoniyatga ma'lumotlarni uzatishning yangi usullarini ya'ni ma'lumotlarni sun'iy yo'ldosh (sputnik) orqali uzatish imkoniyatini taqdim etdi.

Ma'lumotlarni uzatishning bunday usullari o'z navbatida talabalar, aspirantlar yoki xodimlar uchun (korporativ o'qitish holatida) ta'limning mutlaqo yangi, ko'z ko'rib-quloq eshitmagan turini yaratilishiga turtki bo'ldi. Endi ta'lim olish uchun insonning qayerda joylashgani muhim emas muhimi unda a'loqa tarmog'i mavjud bo'lsa bo'ldi.

Bugungi kunda zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari vositalari juda ko'p sonli xoxlovchilarga masofaviy ta'lim olish imkoniyatini beradi.

Chunki bugun internet global tarmog'ida cheksiz hajmdagi ma'lumotlarni joylashtirib, darslar tashkil qilish va unga juda ko'p miqdordagi talabalar va o'qituvchilarni jalb qilish imkoniyati mavjud.

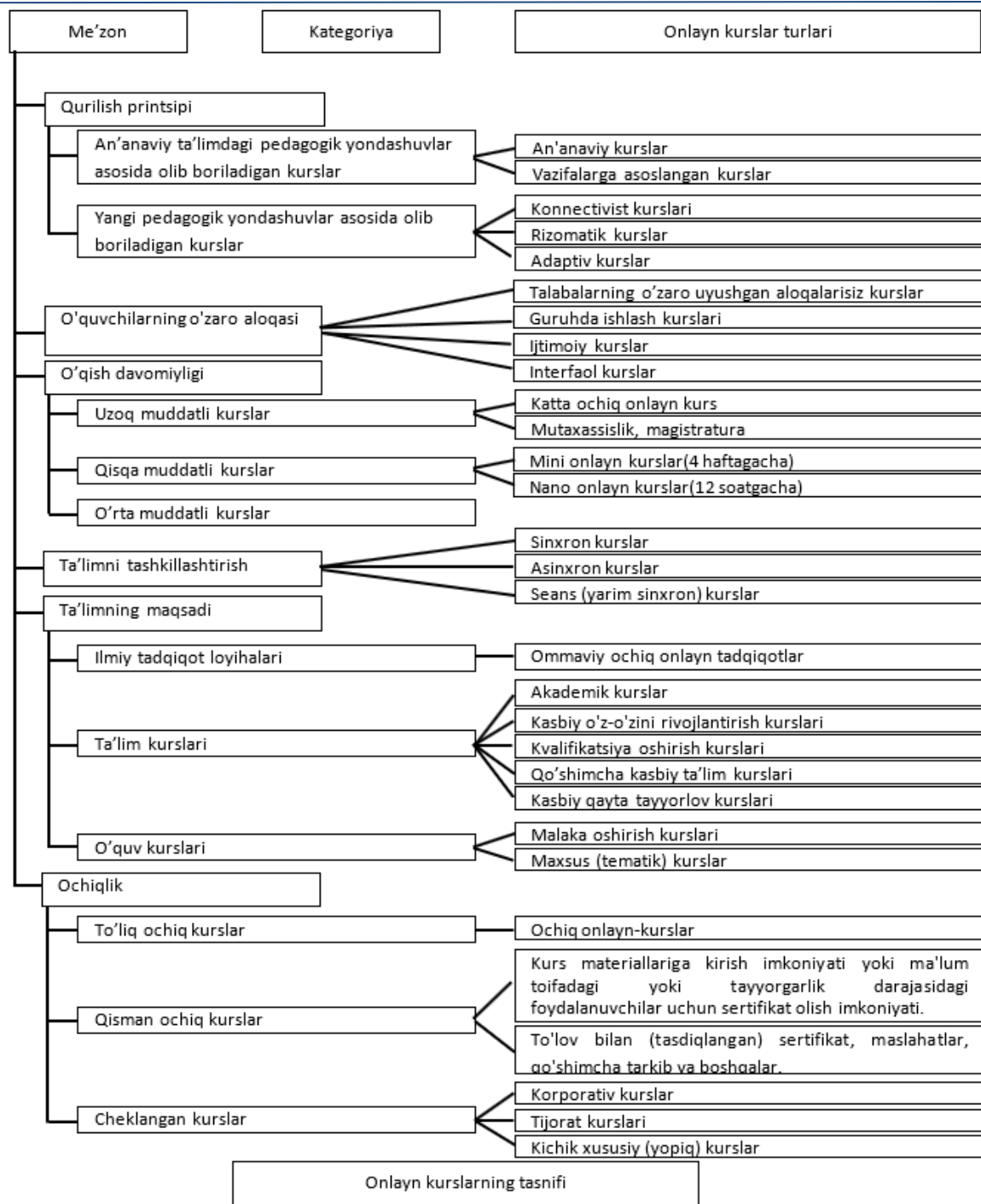
Bundan atiga 50 yil muqaddam bu narsalarni tasavvur ham qilib bo'lmadi, ammo bugun bularning barchasi haqiqat va masofaviy ta'lim turining ahamiyati kundan-kunga oshib bormoqda. Masofaviy ta'lim mana shunday paydo bo'ldi va sayyoramizning ta'lim xizmatlari bozorida o'zining ulushini ishonchli tarzda mustahkamlab kelmoqda.

Bugungi kunda har qanday sohada muvaffaqiyatga erishish va ilmiy darajamizni oshirish uchun doimiy ravishda o'qish, o'rganish, yangi bilimlar va ma'lumotlarni egallab borish talab etiladi va bularning barchasini amalga oshirishda bizga masofaviy ta'lim turi yordam beradi.

Dastlab masofaviy ta'lim pochta aloqasi, elektron pochta, televideniya yordamida tashkil etilgan bo'lsa keyinchalik axborot texnologiyalari xususan internet global tarmog'ining rivojlanishi natijasida masofaviy ta'limning yanada takomillashgan turlari elektron ta'lim(E-learning) va onlayn o'quv kurslari(Online courses) paydo bo'ldi.

Elektron ta'lim deganda ma'lumotlar bazasida mavjud bo'lgan ta'lim dasturlari, axborotni qayta ishlash texnologiyalari, texnik vositalar, shuningdek, ushbu ma'lumotlarning aloqa liniyalari orqali uzatilishini ta'minlovchi axborot va telekommunikatsiya tarmoqlaridan foydalangan holda ta'lim faoliyatini tashkil etish tushuniladi. Onlayn o'quv kurslari masofaviy ta'lim va elektron ta'limning bir shaklidir lekin barcha masofaviy ta'lim kurslari va elektron ta'lim kurslari ham onlayn o'quv kursi bo'la olmaydi.

Ba'zi bir mualliflar onlayn o'quv kurslarini elektron o'quv materiallari deb ta'riflaydilar, bu esa uni ta'lim jarayonidan tashqarida foydalanilishini hisobga olganda asosli. Har qanday o'quv-uslubiy majmuada bo'lgani kabi, onlayn o'quv kurslarida ham uni olib tashkil qilish va olib borish bo'yicha dastur, uslubiy tavsiyalar bo'lib, unda kursning maqsadlari aks ettiriladi, kursda qo'llaniladigan dars turlari, kursning nazariy mazmunini ochib beradigan va talabalarda zarur ko'nikmalarni shakllantirishga imkon beradigan materiallarning to'liq to'plami, shuningdek kurs bo'yicha talabalar bilim va ko'nikmalarini baholashga qaratilgan to'liq nazorat-tahlil materiallari fondi shakllantirilgan bo'ladi.

Yuqoridagi fikrlar asosida onlayn o'quv kurslarini zamonaviy axborot texnologiyalarining texnik vositalari (shu jumladan, axborot-kommunikatsiya) asosida amalga oshiriladigan, mantiqiy va tarkibiy jihatdan to'ldirilgan o'quv birligini ifodalovchi, pedagogik tamoyillar asosida qurilgan, tizimlashtirilgan,elektron o'qitish va boshqarish vositalarining eng yangi namunalari bilan ta'minlangan o'quv jarayoni ya'ni, elektron ta'limning bir turi deb aytish mumkin.

Shu ma'noda biz onlayn o'quv kurslarining klassifikatsiyasi bo'yicha S.L. Timkin, K. Bugaychuk, O.P. Mixeeva va A.N. Golubeva kabi mualliflarning ilmiy izlanishlari maxsulotlari hamda bir nechta internet manbalaridan to'plagan ma'lumotlarimizni keltiramiz.

Biz yuqorida keltirgan tasnif quyidagi olti me'zon asosida ishlab chiqilgan: qurilishi prinsipi, o'quvchilarning o'zaro aloqasi, mashg'ulotlar davomiyligi, mashg'ulotlarni tashkil etish, mashg'ulot maqsadi va mashg'ulotning ochiqligi(dostup).

Tasniflash quyidagi asoslar bo'yicha o'tkazilmagan:

- ishlab chiqarish texnologiyasi (professional va havaskor onlayn kurslar),
- provayder (ta'lim yoki boshqa tashkilot, jismoniy shaxs),
- kontingentning hajmi,
- o'qituvchilar soni va ish turlari,
- o'qituvchi va talabalarning o'zaro munosabatlari;
- o'quv turi (nazariy va amaliy kurslar),
- o'qitish mazmuni (ixtisoslik; fanning to'liq kursi; fanning bitta bo'limini yoki modulini qamrab oladigan mikrokurs; alohida fan mavzusi o'rganiladigan nanokurs);
- struktura (alohida monokurs; faqat ixtisoslashuv portfelida mavjud bo'lgan kurs; alohida va oldingi / keyingi kurslarda, shu jumladan mutaxassislik doirasida o'qish uchun mavjud bo'lgan kurs).

Onlayn kursning tasnifini belgilashda har bir mezonga nisbatan uning turini aniqlash mumkin. Darsning xususiyatlarini tahlil qilganda, oltita tipologik xususiyatlar tavsiflanadi, ularning har biri oltita mezondan biriga mos keladi.

Qurilish printsipiga ko'ra kurslar kunduzgi ta'lim pedagogik yondoshuvlari asosida va yangi pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilgan kurslarga bo'linadi.

Kunduzgi ta'limning pedagogik yondashuvlariga asoslangan kurslar (Transfer Online Courses) bu elektron ta'lim muhitiga o'tkazilgan kunduzgi ta'lim texnologiyalariga asoslangan kurslar bo'lib, ularni oflayn kursning onlayn analogi deb tushunish mumkin. Ushbu turdagi onlayn kurslarni xarakterlashda asosiy ahamiyat transformatsiya (shakli o'zgarishi) emas, balki shaklni o'zgartirmasdan kursni o'tkazish (o'tkazish) hisoblanadi: ma'ruza- video ma'ruza, konspekt- matnli kontent, sinfdagi sinov ishlari- onlayn test. Ushbu turdagi kurslar an'anaviy kurslar (xOnlineCourse) va vazifalar yondashuvi (Task-based Online Course) ga asoslangan kurslarni o'z ichiga oladi. An'anaviy kurslar - modullarning ketma-ketligidan tashkil topgan va ularning har biri ma'ruza va test materiallari, amaliy yoki dizayn topshirig'ini o'z ichiga oladi. O'qitishning maqsadi, shakllari, usullari, vositalari va mazmuni o'qituvchi tomonidan belgilanadi. O'quv jarayoni to'liq kunlik mashg'ulotlarga imkon qadar yaqin: o'quvchilarga taqvim va tematik dars rejasi beriladi, unga muvofiq mashg'ulotlar yakuniy imtihon bilan yakunlanadi. Muammoli yondoshuvga asoslangan kurslarda bilim olish faoliyatni boshqarish o'quv vazifalari orqali amalga oshiriladi, uni mustaqil ravishda hal etish talabalar tomonidan faol qidiruv va tahlil ishlarini va materialni mustaqil o'rganishni o'z ichiga oladi.

Ingliz adabiyotida elektron o'qitish uchun ishlab chiqilgan yangi pedagogik yondashuvlar asosida olib boriladigan kurslar Made Online Courses deb nomlanadi. Ular onlayn kurslar formatida foydalanish uchun yaratilgan va ular tarmoq texnologiyalari, elektron va interfaol texnologiyalardan foydalanishga asoslangan bo'lib, bu kursning oflayn analogini yaratishning deyarli imkoni yo'q, chunki bunday o'zgartirish uchun

kursda juda keng qamrovli o'zgarishlar qilish talab qilinadi. Ushbu turdagi kurslar, masalan, bog'lovchi kurslar, rizomatik, moslashuv va boshqalarni o'z ichiga oladi Onlayn bog'lanish kursi (Connectivity Online Course) ulanish tamoyillariga, ulangan / taqsimlangan bilimlar kontseptsiyasiga (biriktiruvchi bilim) asoslangan bo'lib, unda o'quv jarayoni tarmoqni yaratish jarayoni bilan aniqlanadi. Rizomatik Onlayn Kurs (Rhizomatic Online Course) rizomatik ta'lim tamoyillariga asoslanadi, bunda kurs tinglovchilarining xususiyatlari va qiziqishlari kurs mavzusi, darslarning formati, o'rganilayotgan materialning ketma-ketligi va hajmini belgilaydi. Adaptive Onlayn Kurslari (Adaptive Online Course) talabalarning kurs natijalarini dinamik baholash va tahlil qilish asosida talabaning ta'lim natijalariga qarab interfaol kursni o'zgartirishni ta'minlaydi.

Talabalarning o'zaro aloqasi bo'yicha quyidagi kurslarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- talabalarning bir-biri bilan uyushgan aloqalarisiz darslar. Ular talabalar bilan muloqotni istisno qilmaydi va kursning forumida imkoniyat yaratadi, ammo talabalarning o'zaro munosabati majburiy emas va kursni o'zlashtirishning elementi sifatida rejalashtirilmaydi;

- guruhli o'zaro ta'sir kurslari (Group Online Course), unda talabalar kasbiy, yosh, ijtimoiy yoki jug'rofiy asosda birgalikda o'qish uchun 10 kishilik o'quv guruhlariga birlashtirilgan bo'ladi;

- uydan, sinfdan yoki ofisdan tashqarida o'qish uchun mobil qurilmalardan ommaviy foydalanish printsipligiga asoslangan ijtimoiy kurslar (Social Online Course) va kurs ishtirokchilarining ijtimoiy o'zaro munosabatlari;

- Interfaol onlayn kurs (Interactive Online Course)- talabalar faol muloqot qiladigan, hamkorlik qiladigan, yordam ko'rsatadigan va bir-birlarining o'quv yutuqlarini baholaydigan yordamchi o'quv hamjamiyatida ta'lim olishga ko'mak beradigan ijtimoiy hamkorlikka yo'naltirilgan mustaqil ishlarni o'z ichiga olgan kurs.

O'qitish davomiyligi bo'yicha uzoq muddatli (18 haftadan), o'rta muddatli (4 dan 18 haftagacha) va qisqa muddatli mini-onlayn kurslar (4 haftadan kam) va nano-onlayn kurslar mavjud bo'lib, ularda alohida mahorat yoki kompetentsiyani yaratishga e'tibor qaratiladi. Qisqa muddatli onlayn kurslar mustaqil ravishda ham, uzoqroq kursning modulli komponentlari sifatida ham qo'llanilishi mumkin. Onlayn kurslar talabalarning ixtisoslikga qarab mazmuni va tematikasi bo'yicha bir-birlariga bog'liq bo'lgan ketma-ketlikda birlashtirilib o'rgatilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. A.A.Abduqodirov, R.R. Boqiev, M.E.Mamarajabov. Akademik litsey va Kasb-hunar kollejlarda "Informatika" fanidan takomillashtirilgan fan dasturi.
2. A.Abduqodirov "Ta'lim tizimida masofali o'qitish texnologiyasi". Toshkent 2005 yil. 2-qism.
3. A.Abduqodirov va boshqalar "Axborot texnologiyalari" 2003 yil.

4. A.Abduqodirov, A.X.Pardayev "Masofali o'qitish nazariyasi va amaliyoti" Toshkent. Fan 2009 yil.
5. Shamina N.V. Onlayn-obuchenie v obrazovatel'nom protsesse: sil'nye i slabye storony // KPJ. 2019. №2 (133). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/onlayn-obuchenie-v-obrazovatelnom-protsesse-silnye-i-slabye-storony>.
6. Grechushkina Nina Vladimirovna Onlayn-kurs: opredelenie i klassifikatsiya // Vysshee obrazovanie v Rossii. 2018. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/onlayn-kurs-opredelenie-i-klassifikatsiya>.
7. Kольбе A. S. Podxod k sozdaniyu akademicheskix massovyh otkrytyh onlayn kursov // Novye informatsionnye tehnologii v avtomatizirovannyh sistemax. 2014. №17. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/podhod-k-sozdaniyu-akademicheskix-massovyh-otkrytyh-onlayn-kurov>.
8. Glebova Lyubov' Nikolaevna, Platonova Yuliya Andreevna Multimodal'nyy obrazovatel'nyy tekst massovyh otkrytyh onlayn-kurov (MOOK): rekomendatsii po vizualizatsii kontenta // Nauchnyy dialog. 2016. №10 (58). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/multimodalnyy-obrazovatelnyy-tekst-massovyh-otkrytyh-onlayn-kurov-mook-rekomendatsii-po-vizualizatsii-kontenta>.

ЛЕЧЕНИЕ И ПРОФИЛАКТИКА ОСТРЫХ КИШЕЧНЫХ ИНФЕКЦИЙ У ДЕТЕЙ ГРУДНОГО ВОЗРАСТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БАДОВ.

Вахидова Адолат Маматкуловна

*Доктор биологических наук, доцент кафедры Доклинических предметов
Университета Зармед, ORCID - 0000-0002-8021-242X; IP-адрес: 89.236.235.104; (SPIN-код):
3093-6526; Идентификатор автора: 1080036; e-mail: adola.ru@mail.ru*

Dr. Liaquat Karim

SamGMU, Department of Microbiology, virology, immunology

Острые кишечные инфекции (ОКИ) — это группа заболеваний, вызванных воздействием вирусов, бактерий или паразитов, которые приводят к воспалению слизистой оболочки кишечника. У детей грудного возраста эти инфекции представляют особую опасность, так как могут приводить к быстрому обезвоживанию организма, нарушению водно-электролитного баланса и другим серьёзным осложнениям. Важно быстро распознать заболевание и принять меры для его лечения и профилактики.

Причины острых кишечных инфекций у детей грудного возраста

ОКИ у детей грудного возраста могут быть вызваны различными патогенами: такими как вирусы. Среди них особенно часто встречаются Ротавирусы — наиболее частая причина диарейных заболеваний у детей грудного возраста. Заражение происходит через контакт с загрязнёнными объектами, водоёмами, пищей.

Аденовирусы, энтеровирусы и другие вирусы также могут вызывать кишечные инфекции, сопровождающиеся диареей и рвотой. Особенно гемолитическая кишечная палочка, или *Escherichia coli*, представляет собой значимый патоген, представляющий реальную угрозу для здоровья младенцев, чья иммунная система еще не полностью развита. Входя в организмы неокрепших детей, этот микроорганизм способен вызывать многочисленные осложнения, начиная от легкой диареи и заканчивая острыми формами кишечных заболеваний, сопровождающихся высокой температурой и обезвоживанием.

Следующие представители: бактерии, такие как шигеллы, сальмонеллы, клебсиеллы, кампилобактеры они могут привести к инфекционному процессу в кишечнике, попадая в организм через заражённые продукты питания, воду или контакт с больными людьми. Часто у детей встречаются паразиты- лямблии и другие простейшие они могут вызывать кишечные заболевания у младенцев. В редких случаях грибковые инфекции такие как кандидоз может привести к нарушению работы кишечника.

Симптомы острых кишечных инфекций у детей грудного возраста симптомы могут быть выражены особенно ярко. К основным проявлениям ОКИ относятся: Диарея (часто с примесью слизи или крови); Рвота и тошнота; Лихорадка (повышение температуры тела); Боль в животе и вздутие; Сухость кожи и слизистых оболочек; Обезвоживание (жажда, уменьшение количества мочи, сухость во рту, слабость).

Младенцы особенно подвержены воздействию гемолитической кишечной палочки, так как их пищеварительная система отличается своей восприимчивостью. При попадании бактерий в организм происходит разрушение клеток кишечника, что ведет к локальным воспалительным процессам и нарушению всасывания питательных веществ. Токсины, выделяемые патогеном, наносят дополнительный ущерб, воздействуя на сосудистую стенку и провоцируя гемолиз – разрушение эритроцитов.

Такое сочетание нарушений может привести к развитию тяжелых состояний, таким как гемолитико-уремический синдром, который требует немедленного медицинского вмешательства. Поэтому ранняя диагностика и адекватное лечение являются ключевыми для снижения риска серьезных последствий, обеспечивая надежную защиту хрупкого здоровья младенца. Появление данных симптомов требует немедленного обращения к врачу, так как острые кишечные инфекции могут быстро ухудшить состояние ребёнка.

Лечение острых кишечных инфекций у детей грудного возраста заключается в том, что проводятся регидратация (восстановление водно-электролитного баланса). Одним из важнейших аспектов лечения является регидратация. Для этого используется оральная регидратационная терапия с помощью растворов электролитов, например, «Регидрон», «Оралайт» или аналогичные препараты. Такие растворы помогают восстановить потерю жидкости и предотвратить обезвоживание. В случае тяжёлого обезвоживания может потребоваться внутривенное введение жидкостей в стационаре. Следующим является питание. Важным моментом является сохранение грудного вскармливания.

Даже в условиях диареи и рвоты грудное молоко продолжает оставаться важным источником питательных веществ и антител. Если ребёнок на искусственном вскармливании, необходимо продолжать кормить его смесью, но важно выбирать смеси, адаптированные для детей с диареей. Не следует насильно кормить ребёнка, если он отказывается от пищи, но важно обеспечить регулярное потребление жидкости. Педиатром также не стоит забывать о противодиарейных препаратах. В большинстве случаев для лечения диареи у детей грудного возраста не применяются препараты, которые тормозят перистальтику (например, лоперамид), так как они могут усугубить состояние.

Для лечения инфекции, вызванной бактериями, могут назначаться антибиотики, но только по рекомендации врача. При очень сложных случаях нужно использовать антибиотики. Использование антибиотиков оправдано только при бактериальной инфекции (например, сальмонеллёз, шигеллёз) и назначается врачом после определения типа возбудителя. Важно, чтобы лечение было индивидуальным и правильным. Для скорейшего выздоровления ребенка параллельно с антибиотикотерапией используют пробиотики. Применение пробиотиков может быть рекомендовано для восстановления нормальной микрофлоры кишечника, что помогает ускорить восстановление и нормализовать процесс пищеварения. И в обязательном порядке нужно лечение сопутствующих заболеваний. Если у ребёнка есть другие заболевания (например, вирусная инфекция), необходимо комплексное лечение, направленное на устранение всех факторов, способствующих развитию ОКИ. В последние годы БАДы часто используются как вспомогательное средство при лечении различных заболеваний, включая острые кишечные инфекции (ОКИ). Однако важно понимать, что БАДы не являются основным методом лечения инфекций и должны использоваться в качестве дополнения к традиционным методам терапии.

Профилактика острых кишечных инфекций у детей грудного возраста первое это грудное вскармливание. Грудное молоко содержит антитела, которые защищают ребёнка от инфекций, включая острые кишечные. Оно помогает укрепить иммунную систему и снизить вероятность заражения. Второе это гигиена. Важно соблюдать строгие правила гигиены: мыть руки перед кормлением, после посещения туалета, после смены подгузников. Следует регулярно мыть игрушки, посуду и другие предметы, которые могут попасть в рот ребёнка. Нужно избегать использования некипячёной воды, особенно при приготовлении пищи или напитков для ребёнка. Продукты питания должны быть тщательно приготовлены и храниться в надлежащих условиях. Если в семье есть другие дети или взрослые с признаками кишечной инфекции, важно ограничить контакт больного с младенцем, чтобы предотвратить передачу инфекции.

Заключение

Острые кишечные инфекции у детей грудного возраста требуют особого внимания и оперативного вмешательства. Лечение направлено на поддержание водно-электролитного баланса, предотвращение обезвоживания и устранение причин заболевания. Важно, чтобы лечение было подобрано врачом в зависимости от причины инфекции. Профилактика играет ключевую роль, и правильное соблюдение гигиены, грудное вскармливание и вакцинация являются основными мерами защиты. Используя биологически активные вещества нужно помнить что, БАДы — это вещества, которые принимаются

дополнительно к пище для улучшения состояния здоровья. Они включают витамины, минералы, аминокислоты, растительные экстракты, пробиотики и другие компоненты. Биологически активные добавки могут быть полезным дополнением при лечении кишечных инфекций, особенно для восстановления нормальной микрофлоры кишечника, поддержания иммунной системы и нормализации водно-электролитного баланса. Однако они не могут заменить основное лечение и должны использоваться только в соответствии с рекомендациями врача.

ИСПОЛЬЗУЕМАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. ГН Худоярова, М Шаропова, Ш Метина. ПРОВЕДЕННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НА КАФЕДРЕ ХИРУРГИИ У БОЛЬНЫХ С ЭХИНОКОККОЗОМ ПЕЧЕНИ. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 30 (1), 129-130
2. Х.Г. Нурмаматовна ЛЕЧЕНИЯ АСКАРИДОЗА АНТИГЕЛЬМИНТНЫМ ПРЕПАРАТОМ И ВИТАМИНАМИ. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi 1 (3), 134-139.
3. Khudoyarova Gavhar Nurmamatovna, Vakhidova Adolat Mamatkulovna. THE VALUE OF THE BLOOD GROUP IN ECHINOCOCCOSIS. Teikyo Medical Journal 1 (Volume 46, Issue 01), 7611-7616
4. Худоярова Г.Н, Эркинов Акбар, Кувондикова Орзигул, & Абдухакимова Сарвиноз. В ЛАБОРАТОРНЫХ УСЛОВИЯХ ОПРЕДЕЛЕНИЕ В ЭХИНОКОККОВОЙ ЖИДКОСТИ СМЕШАННЫХ БАКТЕРИАЛЬНЫХ МИКРООРГАНИЗМОВ. Ta'lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi, 8(1), 53-55. Retrieved from.
5. Вахидова А.М., Худоярова Г.Н. ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ СМЕШАННОЙ БАКТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ЭХИНОКОККОВОЙ ЖИДКОСТИ. Биология ва тиббиёт муаммолари 1 (3), 55-57.
6. ГН Худоярова, М Шаропова, Ш Метина. ПРОВЕДЕННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НА КАФЕДРЕ ХИРУРГИИ У БОЛЬНЫХ С ЭХИНОКОККОЗОМ ПЕЧЕНИ. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 30 (1), 129-130

FUNCTIONAL STYLES IN ENGLISH: TYPES AND LINGUISTIC FEATURES

Mirmamitova Roziya

Annotation: *Language is a dynamic tool used for communication, and it varies according to the context, purpose, and audience. In English, different functional styles have evolved to meet the distinct communicative needs of various situations. A functional style is a specific way of using language that corresponds to a particular field of communication, each with its unique set of linguistic features. Understanding these styles helps us use language more effectively in both spoken and written forms.*

Types of Functional Styles in English

1. The Literary Style

The literary style is used in creative writing, such as novels, poetry, plays, and other forms of fiction. It emphasizes aesthetics, emotional expression, and the artistic use of language. This style is often marked by its figurative language, symbolism, and intricate sentence structures.

Key words:

Use of metaphor, simile, personification, and other figures of speech.

Emotional tone and subjective expression.

Rich vocabulary and stylistic devices, such as alliteration or assonance.

Complex, varied sentence structures with stylistic flourishes.

Focus on conveying emotions, themes, and artistic value.

2. The Scientific Style

The scientific style is employed in academic, research, and technical writing. Its primary aim is to communicate ideas clearly, precisely, and logically, without ambiguity. This style prioritizes the presentation of facts, data, and theories in an organized and objective manner.

Key words:

Use of formal, impersonal language.

Objective tone, with an emphasis on clarity and precision.

Technical vocabulary and terminology relevant to specific fields.

Complex but clear sentence structures with a focus on logical progression.

Frequent use of passive voice to emphasize processes or results rather than the agent.

3. The Official Style

Official style is typically used in legal, governmental, or formal business contexts. It aims for a tone of authority and professionalism, providing information that is often imperative or instructional. It also tends to follow strict conventions, as clarity and correctness are paramount.

Key words:

Formal, standardized language with an emphasis on politeness and respect.

Use of legal or bureaucratic terminology.

Use of passive constructions to emphasize actions or processes rather than the doer.

Complex, sometimes rigid sentence structures.

Lack of emotional expressiveness or subjective opinion.

4. The Publicistic Style

The publicistic style is used in media, journalism, and public speeches. Its primary goal is to inform, persuade, or entertain a broad audience. Publicistic writing balances formality and accessibility, often including both facts and persuasive elements.

Key words:

Clear, engaging language that appeals to the public.

Use of rhetorical devices, such as repetition, emotive language, and rhetorical questions.

Relatively informal compared to other styles but still maintains a degree of professionalism.

A tone that can range from neutral to persuasive, depending on the intent.

Direct address to the audience in some cases (e.g., in speeches or editorials).

5. The Conversational Style

The conversational style is the most informal type of functional style. It is used in everyday speech, casual dialogues, and informal writing (e.g., blogs, personal letters). The primary aim of this style is effective communication with a natural, easy flow of ideas.

Key words:

Informal language, often including slang and colloquialisms.

Use of contractions and simpler sentence structures.

Direct and personal tone (e.g., addressing the listener or reader).

Frequent use of question forms, exclamations, and interjections.

A focus on expressing personal thoughts and feelings.

6. The Business Style

The business style is commonly used in corporate communication, such as emails, reports, advertisements, and presentations. It is typically formal or semi-formal, with an emphasis on clarity, efficiency, and professionalism.

Key Features:

Concise and precise language, avoiding ambiguity.

Use of standard phrases and formal vocabulary.

Politeness and professionalism in tone.

Active voice to focus on the subject of the action.

Clear structure, often with bullet points or numbered lists for easy reference.

Style-Forming Linguistic Features

The distinctive nature of each functional style is formed by a variety of linguistic features. These include:

1. Lexical Features (Vocabulary Choice)

Different styles employ different types of vocabulary. For example, the scientific style uses highly specialized technical terms, while the conversational style includes informal expressions, slang, and colloquial phrases.

2. Syntactical Features (Sentence Structure)

The structure of sentences plays a significant role in defining a style. The literary style often employs complex, multi-clause sentences, while the scientific style uses clear and straightforward sentence structures to avoid ambiguity. The conversational style tends to use short, direct sentences.

3. Phonological Features

In spoken forms of the language, phonological features like intonation, stress, and rhythm contribute to the style. For instance, in the conversational style, the intonation may rise and fall to indicate emotions or questions, while in the scientific style, a more neutral, even intonation may prevail.

4. Morphological Features

The use of morphological forms, such as the use of passive constructions in the scientific or official styles, influences the tone and formality of the writing or speech.

5. Rhetorical Devices

Styles like the publicistic style and literary style make extensive use of rhetorical devices like metaphors, repetition, and appeals to emotion to achieve their intended effects.

6. Register

The level of formality or informality in the language used within each style is known as the register. This register varies greatly across the functional styles: highly formal in the official and scientific styles, and informal in the conversational style.

Conclusion

Understanding functional styles in English helps in choosing the appropriate register and linguistic features for different contexts. Each style is shaped by its own specific set of rules, which dictate its tone, vocabulary, sentence structures, and overall approach to communication. Whether crafting a novel, writing a scientific paper, or delivering a public speech, knowing how to adapt your language to the situation is essential for effective

Annotation.

REFERENCES:

- For Adapting Ready-Made Materials and Specialized Courses: Qodirova, X. T., & Olimova, D. B. (2019). Tursunov, O. A. (2020).
For Microteaching: Jo'rayev, O. A., & Tursunov, E. X. (2018). Yusupov, J. A. (2017).
For Preparing Scientific Articles: Xudoyberdiyev, A. (2015). Sharifjonov, R. (2019).
On Pedagogical and Didactic Practices: Ochilov, Q. (2020). Theory of Education and Training.
Jalilov, X. (2018). Fundamentals of Pedagogy.

IMPROVING SPEAKING SKILLS

Khamidova Orzigul Eshpulatovna

Chilanzor district vocational school No. 1 is a teacher of English.

Abstract: *There are many difficulties we face while learning English, but one of the most important of them is the lack of speaking skills. This article aims to provide a comprehensive understanding of strategies and approaches to improve English speaking skills for second language learners. Effective communication in an English-speaking environment is becoming increasingly important for a wide variety of professionals. This article explores the challenges faced by non-native speakers and offers practical tips and techniques for improving speaking skills. In addition, the role of grammar in fluency is explored, including techniques such as reviewing grammar rules, engaging in conversational practice, and seeking feedback from language experts.*

Key words: *vocabulary, speaking, speaking, confidence, hesitations, communication, opportunities, search, success.*

INTRODUCTION

English has emerged as a language of global communication, requiring people from all walks of life to be able to speak the language. Whether it's professional growth, educational opportunities, or personal development, the ability to express oneself freely and effectively in English has become an invaluable asset in today's interconnected world. The importance and effectiveness of speaking English is simply impossible to describe.

It's not just a means of communication, it's a doorway for making connections, understanding different cultures, and accessing a wider range of opportunities. English language learners often face certain difficulties in mastering fluency and accuracy of spoken English due to factors such as confusion with their native language, limited exposure to an English-speaking environment and fear of work.

This article aims to solve the above problems and equip non-native speakers with practical tools and techniques to improve their speech skills. The article discusses various aspects contributing to the improvement of conversational skills of the English language. He starts by focusing on vocabulary and grammar, as they form the basis of effective communication. The formation of a rich and colorful vocabulary is necessary for the clear expression of thoughts. In addition, a good understanding of grammar allows speakers to build grammatically correct sentences and communicate their purpose correctly.

THE MAIN PART

For second language learners, improving their conversational skills in English can be a daunting task. However, with consistent actions and the right strategies, significant improvements can be achieved. Here are some of the most important tips for second language learners to improve their conversational English skills:

1. Practice speaking regularly: Speaking is a skill that requires practice. Try to speak English as often as possible. This can be done through language exchange programs, joining

language clubs, or searching for interlocutors on the Internet. Regular exercise can help you gain confidence, improve your fluency and develop a natural flow of spoken English.

2. Pay attention to pronunciation: Pay attention to the correct pronunciation of English words and sounds. Listen to native speakers, watch videos and practice imitating their pronunciation. Doing pronunciation exercises and recording your own voice will help you identify areas that need to be improved. In addition, pay attention to stress, intonation and rhythm in spoken English, as they play a crucial role in effective communication.

3. Expand your vocabulary: an increase in vocabulary is necessary for fluency of speech and the correct expression of your thoughts. Make it a habit to constantly learn new words and phrases. Use flashcards, vocabulary apps, or create your own word lists to browse and practice. Including new words in conversations will help you use them more comfortably in real life.

4. Think in English: Instead of translating from your native language into English, try to think directly in English. This will allow you to develop fluency of speech and reduce processing time during conversations. Practice building sentences and forming thoughts in English, even if you don't speak English.

5. Actively Listen: Hone your conversational skills by actively listening to content in English. This may include listening to podcasts, watching movies or TV shows, or talking in English with native speakers. Active listening can help you become familiar with the language, improve your understanding, and master new vocabulary and phrases that can be used in your speech.

6. Participate in role-playing games and debates: Participate in role-playing games, discussions or debates where you can practice talking in various situations. This will not only improve your conversational skills, but also improve your ability to express your opinions, back up facts, and engage in meaningful conversations. Look for opportunities to give speeches in different contexts and topics.

7. Seek feedback: Feedback is crucial to identify areas of improvement. Ask for feedback from native English speakers, language teachers, or language exchange partners. They can provide valuable information, correct mistakes, and offer suggestions to help you improve your speech skills.

8. Use online resources: Use online resources such as language learning apps, websites and forums dedicated to learning English. These platforms offer speech exercises, pronunciation practice, and interactive tools to help you improve your speech skills at a pace that is convenient for you. Remember that consistent movements, exercises and familiarity with the English language are important to improve your speech skills. By implementing these suggestions and being positive about learning, you can make significant progress in fluency and confidence in speaking English.

Improving speaking skills involves practice, active learning, and exposure to various communication situations. Here are strategies and tips to enhance your speaking abilities effectively:

1. Practice Regularly

- Conversational Practice: Engage in daily conversations with friends, family, or language partners. Platforms like Tandem or HelloTalk can connect you with native speakers.

- Public Speaking: Join clubs like Toastmasters, where you can practice structured speaking and get constructive feedback.

2. Enhance Vocabulary and Pronunciation

- Learn New Words: Expand your vocabulary by reading books, newspapers, or using apps like Duolingo or Quizlet.

- Pronunciation Practice: Use tools like Forvo or Speechling to hear how words are pronounced and mimic them. Record yourself to compare and adjust.

3. Listen Actively

- Podcasts and Videos: Listen to podcasts, watch TED Talks, or follow YouTube channels in the language you're practicing to get a sense of tone, pacing, and expression.

- Movies and Shows: Watch with subtitles initially, then transition to without, focusing on natural speech patterns and colloquial phrases.

4. Use Structured Speaking Exercises

- Shadowing Technique: Repeat immediately after listening to a sentence or dialogue, mimicking intonation and rhythm.

- Storytelling: Retell a story or summarize articles aloud to improve coherence and fluency.

5. Build Confidence

- Prepare Scripts: Before a formal event, prepare and rehearse what you'll say.

- Overcome Anxiety: Practice mindfulness and deep breathing exercises to manage speaking nerves.

6. Feedback and Improvement

- Get Feedback: Ask friends, mentors, or language tutors for constructive feedback on your speaking.

- Analyze Errors: Reflect on mistakes and focus on gradual improvement without self-criticism.

7. Leverage Technology

- Language Apps: Tools like ELSA Speak or Pimsleur provide exercises tailored to speaking and pronunciation.

- AI Assistants: Virtual platforms like ChatGPT can simulate conversational practice.

8. Immerse Yourself

- Language Immersion: Spend time in an environment where the language is spoken. If traveling isn't an option, create a mini-immersion by thinking, journaling, or even dreaming in the language.

- Cultural Exposure: Understand the cultural nuances behind speech to make your communication more natural and contextually appropriate.

By consistently applying these methods and seeking varied opportunities to speak, you will steadily develop confidence and fluency.

Conclusion

To sum up, improving English speaking skills is a transformative journey beyond language proficiency. This means building trust, developing connections and taking advantage of opportunities. It requires dedication, practice, and a willingness to step out of your comfort zone. By practicing and repeating regularly, you can develop fluency, improve pronunciation, expand vocabulary, and effectively communicate your thoughts and ideas. The key is to immerse yourself in the language, participate in conversations, and actively seek feedback and recommendations.

Remember that there may be aspects on the way to fluency of speech, but every moment spent on practice and striving for improvement is a step forward. By honing your conversational English skills, you open doors to a world of possibilities. You can confidently engage in global conversations, pursue academic and professional opportunities, and establish meaningful connections with people from different cultures and backgrounds. So don't be afraid to take this leap, challenge yourself and embark on this powerful journey.

Keep your passion for learning and never underestimate the power of your voice. By showing perseverance and courage, you will be able to discover the limitless possibilities that accompany free and effective communication in English. Remember, it's not just about speaking English; it's about finding your voice, truly expressing yourself, and embracing the beauty of communicating with others through language. Your journey to improve your conversational English skills is just beginning. Enjoy it and it will help you open the doors to the world.

REFERENCES:

1. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Longman. This book offers comprehensive strategies for improving speaking and listening skills through communicative activities and task-based learning.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press. Provides an in-depth overview of various teaching methods, including those focused on developing speaking skills in learners.
3. Hughes, A. (2003). *Testing for Language Teachers*. Cambridge University Press. This book emphasizes the importance of speaking assessment in language learning and offers practical tips for improving speaking skills through focused practice.
4. Lynch, T. (2001). *Teaching Second Language Listening*. Oxford University Press. Explores how listening activities can be used to enhance speaking skills, stressing the importance of reciprocal communication.
5. Nunan, D. (1999). *Second Language Teaching & Learning*. Heinle & Heinle. Discusses techniques for promoting interactive speaking in the classroom and emphasizes task-based learning as an effective method for improving speaking fluency.

6. Thornbury, S. (2005). How to Teach Speaking. Longman. Focuses on the methods and techniques teachers can use to encourage speaking practice, including role-play, debates, and group discussions.

INKLYUZIV TA'LIM BAG'RIKENGLIK VA HAMKORLIK ASOSIDA KELAJAK JAMIYATINI SHAKLLANTIRADI

Aqiyeva Shaxlo Beshim qizi

*Buxoro Davlat Pedagogika Instituti, Pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi 2 - bosqich
magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'limning jamiyatdagi ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi barcha bolalarga, jumladan, maxsus ehtiyojli o'quvchilarga teng imkoniyatlar yaratish orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlash va ularni jamiyatga integratsiyalashdir. Maqolada inklyuziv ta'limning tenglikni rivojlantirish, bag'rikenglikni shakllantirish va ijtimoiy barqarorlikka qo'shgan hissasi yoritilgan. Shuningdek, xalqaro va milliy miqyosdagi tajribalar, muammo va istiqbollar ko'rib chiqiladi. Maqola jamiyatda ijtimoiy tenglikka erishish uchun inklyuziv ta'limning hal qiluvchi rolini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim; ijtimoiy ahamiyat; teng imkoniyatlar; bag'rikenglik; ijtimoiy barqarorlik; maxsus ehtiyoj; integratsiya; rivojlanish maqsadlari.

KIRISH

Jamiyatda inklyuzivlik tamoyillari ijtimoiy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim esa bu jarayonning ajralmas qismi bo'lib, maxsus ehtiyojli bolalar va ularning tengdoshlari uchun teng imkoniyatlar yaratish orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlaydi. Bugungi kunda butun dunyoda inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylangan.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) va Birlashgan Millatlar Tashkiloti Maorif, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (UNESCO) ma'lumotlariga ko'ra, inklyuziv ta'lim bolalarning faqat o'qitish jarayonigagina emas, balki ularning jamiyatga integratsiyasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur maqolada inklyuziv ta'limning jamiyatdagi ijtimoiy ahamiyati, uning tenglik, bag'rikenglik va integratsiyani rivojlantirishdagi o'rni, shuningdek, global va mahalliy darajadagi muhim yutuqlar va muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, inklyuziv ta'limning kelajakda jamiyatning barqaror rivojlanishiga qanday hissa qo'shishi mumkinligi haqida fikr yuritiladi.

O'zbekistonda qurilayotgan «Ijtimoiy davlat» tamoyillarini ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida qo'llash demakdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentning qarori bilan 2020-2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi va uni 2020-2021-yillarda amalga oshirish bo'yicha "yo'l xaritasi" tasdiqlandi. Qarorga muvofiq, 2021/2022 o'quv yilida tajriba-sinov tariqasida shaharlarda va Toshkent shahrining tumanlarida joylashgan bittadan maktablarda inklyuziv ta'lim joriy qilinishi, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida joylashgan bittadan maktabda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun boshlang'ich tayanch

korreksion sinflar ochilishi, Qashqadaryo, Farg'ona va Xorazm viloyatlarida joylashgan bittadan kasb-hunar maktabida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining 9-sinf bitiruvchilari hamda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan guruhlar, maktablarda inklyuziv ta'lim uchun shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan "Inklyuziv ta'lim laboratoriyasi" tashkil etilishi belgilandi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni takomillashtirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini shakllantirish hamda ularga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilashga qaratilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 13 oktyabrda "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Mazkur qaror bilan 2020-2025 yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi qabul qilindi.

Konsepsiyani amalga oshirish bo'yicha 2020-2021 yillarga mo'ljallangan "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi. E'tiborli jihati shundaki, 2023-2025 yillarda inklyuziv ta'lim tizimi 51 foiz umumta'lim maktablarida joriy qilinishi belgilangan. Ushbu ta'lim shakliga 40 foiz imkoniyati cheklangan bolalar jalb qilinadi.

Integratsiyaning ikki turini ajratib ko'rsatish kerak: ta'lim va ijtimoiy.

Ta'lim integratsiyasi - bu inklyuziya, ya'ni "inklyuziv ta'lim" bo'lib, nogiron bolani bitta maktabga kiritishni ta'minlaydi. Ta'lim muhiti normal rivojlanayotgan tengdoshlari bilan. Ijtimoiy integratsiya bolaning jamiyatga qo'shilishi, ya'ni uning ijtimoiylashuvini o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy integratsiya rivojlanishda nuqsoni bo'lgan barcha bolalarga istisnosiz, buzilishning tabiati va tuzilishidan qat'i nazar, maxsus ta'lim ehtiyojlari, yoshi, shuningdek, ular o'qiyotgan muassasa turi.

Birinchi marta integratsiyalashgan o'qitishning nazariy asoslari taniqli rus olimi L.S. Vygotskiy. Uning ta'kidlashicha, maktab-internatda o'qiyotgan bola normal rivojlanayotgan tengdoshlaridan, oiladan va umuman jamiyatdan ajralib turadi. L.S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, maxsus maktabning devorlarini "buzish", maxsus bolaning madaniy va tarixiy rivojlanishini ta'minlash va uning jamiyatga "o'sishi" uchun sharoit yaratish kerak.

Har bir mamlakat maxsus inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun amal qiladigan o'z siyosatiga ega bo'lishi kerak. Bu siyosat milliy ta'lim tizimining asosiy xususiyatlarini va eng muhim bo'lgan milliy maqsadlarni o'zida aks ettirish zarur.

Inklyuziv ta'lim sohasidagi tadqiqotlar ko'rsatmoqdaki, mazkur ta'lim shakli ijtimoiy tenglik va barcha qatlamlarga teng imkoniyat yaratish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri, inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati ko'p jihatdan pedagoglar va ta'lim jarayonida qatnashuvchilar o'rtasida barqaror muloqot va hamkorlikka bog'liqdir. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetida olib borilgan ilmiy ishlarda, jumladan, audiomahsulotlar yaratish orqali imkoniyati cheklangan talabalarni ta'lim jarayoniga jalb

qilish muvaffaqiyatli tajribalardan biri sifatida qayd etilgan. Ushbu yondashuv nafaqat ma'naviy, balki iqtisodiy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etadi, chunki u ta'lim olish imkonini kengaytiradi va jamiyatga integratsiyani tezlashtiradi.

Dunyo miqyosida olib borilgan tadqiqotlar esa ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim tizimi davlatlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish ko'rsatkichlariga sezilarli ijobiy ta'sir qiladi.

Ushbu tadqiqotda inklyuziv ta'limga oid ma'lumotlar yig'ishda xalqaro va mahalliy tajribalarni integratsiyalash yondashuvi qo'llanildi. O'rganilayotgan muammolarni batafsil tahlil qilish uchun miqdoriy va sifat tahlil usullari ishlatildi. Talabalarning bilim olish ko'rsatkichlari, ularning psixologik va ijtimoiy holatlari ustida maxsus tadqiqotlar olib borildi. Jumladan, O'zbekistondagi ba'zi ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim amaliyoti qamrab olinib, bu yondashuvning samaradorligi baholandi.

Mazkur yondashuvlar yordamida nafaqat imkoniyati cheklangan talabalar, balki ularga ta'lim berayotgan pedagoglar uchun ham qulay shart-sharoitlarni yaratish usullari ishlab chiqildi. Bu jarayon pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish, zamonaviy o'quv vositalaridan foydalanish va inklyuziv o'qitish metodikasini shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Shu bilan birga, nogironlarni integratsiyalashgan tuzilmalarda o'qitish uchun javobgarlik umumiy ta'lim organlariga yuklanishi kerakligi ta'kidlanadi. Shuningdek, u nogironlarni o'qitish bilan bog'liq masalalar ta'lim, o'quv dasturlarini ishlab chiqish va o'quv jarayonini tashkil etish sohasida milliy rejalashtirishning ajralmas qismi bo'lishini ta'minlash kerakligini ta'kidlaydi. A birgalikda o'qitish nogironlarni o'qitish va kasbiy tayyorlashning iqtisodiy jihatdan samarali tizimining elementi sifatida qaralishi kerak.

Ma'lumki, inklyuziyaning asosiy tamoyillaridan biri barcha talabalar jamiyati uchun teng qiymatni tan olishdir. Va shu ma'noda, inklyuziv ta'lim jamiyat nazarida g'ayrioddiy narsa sifatida taqdim etilmasligi kerak bo'lgan oddiy haqiqatni tan olish kerak, yoki hozir aytish moda bo'lganidek-eksklyuziv. Aksincha, inklyuziv ta'lim jamoatchilik fikriga ma'lum bir norma sifatida taqdim etilishi kerak, ya'ni o'zini insonparvar va madaniyatli deb tan olgan zamonaviy jamiyatda bo'lishi kerak bo'lgan ta'lim.

Boshqacha qilib aytganda, jamiyat har qanday kishiga uning qiziqishlari, ehtiyojlari, imkoniyatlariga qarab ta'lim turini tanlash huquqini berishi kerak. Barcha fuqarolar, shu jumladan nogironligi bo'lgan shaxslar uchun yaxlit tuzilmalarda teng imkoniyatlar printsipini asta-sekin amalga oshirish kerak. Shu nuqtai nazardan, inklyuziya uning barcha ishtirokchilari uchun etarli ma'lumot berishga qodir. Jismoniy imkoniyatlarga emas, balki ularning qobiliyatlariga mos keladi. Shu bilan birga, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ularning ehtiyojlarini nafaqat umuman emas, balki eng muhimi - maxsus va oliy ta'limda ta'minlash juda muhimdir, buning asosida u yoki bu kasbiy faoliyatni amalga oshirish mumkin.

Xulosa

Inklyuziv ta'limning ijtimoiy ahamiyati shundaki, u faqat maxsus ehtiyojli bolalarga taalluqli bo'lib qolmay, balki jamiyatni birlashtiruvchi va barqaror rivojlanish sari

yetaklovchi kuchga aylanadi. Bu jarayon ijtimoiy tenglik, bag'rikenglik va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Shu bois, inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat va jamiyatning asosiy ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktyabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4860-sonli qarori
2. R.Sh. Shomaxmudova „ Maxsus va inklyuziv ta'lim xalqaro va milliy tajribalar" -o'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent 2011.
3. "Inklyuziv ta'lim" - o'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent 2019.
4. "Inklyuziv ta'lim asoslari" -o'quv uslubiy qo'llanma. Urganch 2020.

ENDOGEN PARAZITAR KASALLIKLAR, KLASSIFIKATSIYASI,
PATOGENEZI, LABORATOR TASHXISI

Vahidova A.M

Dosent

Xudoyarova G.N

PhD

Karimova Rayhona

Samarqand Zarmed Universiteti (Davolash Fakulteti Talabasi)

Endoparazitlar (yunoncha endo... va regalos – tekinox‘r), ichki parazitlar – xo‘jayin hayvonlar yoki o‘simliklarning to‘qimalari va ichki organlarida yashab, ularning resurslaridan foydalanuvchi organizmlardir. Endoparazitlar qatoriga viruslar, bakteriyalar, ko‘plab zamburug‘lar, oddiy hayvonlar va gijjalar kiradi. Ba‘zi endoparazitlar o‘z rivojlanish bosqichlaridan bir nechtasini xo‘jayin organizmida o‘tkazadi. Masalan, o‘simlik bitlari (shiralar) tanasida afidiidlar oilasiga mansub organizmlar, kuzgi tunlamlar va boshqa parazitlar, kemiruvchi tunlamlar orasida apanteles, rogas, mikroplitis va boshqalar bor. Shuningdek, no‘za tunlami (ko‘sak qurti)da apanteles, anilasta, ambliteles va boshqa endoparazitlar mavjud; trixogramma lichinkalari (ko‘pgina tangaqanotli kapalaklar) tuxumlarida rivojlanadi. Bularning barchasi madaniy o‘simliklarni zararkunandalardan himoya qilishda qo‘llaniladi.

Sporalilar (sporozoa) sinfi 4000 dan ortiq turdan iborat bo‘lib, bunday organizmlar umurtqasiz va umurtqali hayvonlarga, jumladan insonning turli ichki organlariga parazitlik qilgan holda hayot kechirishadi va turli kasalliklarning sababchisi bo‘ladi. Ularning rivojlanish jarayoni murakkab bo‘lib, sharoitlarga moslashish, xo‘jayinlarini o‘zgartirish, jinsiy va jinsiy bo‘lmagan ko‘payish xususiyatlari mavjud. Harakatlanish organlari va ovqat hazm qilish vakuolalari yetishmagan, protektiv qoplama bilan o‘ralgan spora hosil qiladi. Sporalilar sinfi koksidiyasimonlar (Coccidiomorpha) va gregarinalar (Gregarinina)

guruhlariga bo'linadi. Maxsuldor hayvonlar va insonlarda asosan koksidiyasimonlar sinfi vakillari parazitlik qilib, xavfli kasalliklarni keltirib chiqaradi. Koksidiyalarning 1000 ga yaqin turi mavjud bo'lib, ular umurtqasiz va umurtqali hayvonlarning ichak va jigari epiteliy to'qimalarida parazitlik qiladi. Deyarli har bir koksidiya turi faqat ma'lum bir hayvon turida mavjud.

Voyaga yetgan koksidiyalar harakatsiz, sporozoit va merozoit yosh shakllari esa faol harakat qiladi. Koksidiyalarda jinsiy va jinsiy bo'lmagan ko'payish jarayonlari mavjud. Qoramollar, qo'ylar, echkilar, quyonlar va qushlarda Eimeria turiga mansub koksidiyalar uchraydi. Koksidiyalarning rivojlanishi barcha hayvonlarda bir xil bo'lib, uchta davrni o'z ichiga oladi: shizogoniya, gametogoniya va sporogoniya. Shizogoniya va gametogoniya davrlari xo'jayin ichida (endogen) o'tsa, sporogoniya davri esa tashqi muhitda (ekzogen) kechadi. Shizogoniya (jinssiz ko'payish bosqichi).

Oziq-ovqat yoki suv bilan birga quyonlar kabi maxsuldor hayvonlar koksidiya oosistalarini iste'mol qiladi. Oosista ichida to'rtta spora bo'lib, har birida ikki sporozoit mavjud.

Quyvon ichida oosistaning qobig'i erib, sporalarning qobig'i yoriladi va harakatchan duksimon sporozoitlar chiqariladi.

Sporozoitlar tezda epiteliyal hujayralarga kirib, yumaloqlanib va o'sib, kattalashadi; ularning yadrosi esa 8 dan 60 tagacha bo'linadi. Yadrolar soniga qarab, sitoplazma ham bo'linadi va yangi merozoitlar paydo bo'ladi. Merozoitlar ichak bo'shlig'iga chiqib, sog'lom epiteliyal hujayralarga qaytadan kiradi va ikkinchi generasini jinssiz usulda hosil qiladi. Jinssiz ko'payish 4-5 marta davom etgandan so'ng, merozoitlardan jinsiy hujayralar (gametalar) shakllanadi.

Gametogoniya (jinsiy ko'payish bosqichi). Epiteliyal hujayralarga kirgan merozoitlardan makro va mikrogametositlar rivojlanadi. Keyin har bir makrogametositdan bitta makrogameta hosil bo'lib, mikrogametositlardan esa bir necha harakatchan, kichik, uzunchoq mikrogametalar paydo bo'ladi. Mikrogametalar ichak bo'shlig'ida makrogametalar bilan birlashib, zigota hosil qiladi. Zigota o'zini qobiqqa o'rab, oosistaga aylanib, ichak bo'shlig'iga chiqadi.

Sporogoniya. Koksidiyalarning oosistalari faqat kislorodli sharoitda rivojlanadi. Shu sababli oosista mezbonning ichak bilan o'zaro ta'sirda bo'lib, tashqi muhitga o'tadi. Oosistaning ikki qavatli qobig'i himoya funksiyasini bajaradi. Qulay sharoitlar mavjud bo'lganda, oosista rivojlana boshlaydi.

Dastlab yadrolar to'rtga bo'linadi, keyin esa sitoplazma yadrolar soniga qarab to'rt qismga ajraladi va bu jarayonda oosistada sporoblastlar paydo bo'ladi. Keyinchalik sporoblastlardan sporalar, sporalar ichida esa har bir ikki tadan sporozoitlar hosil bo'ladi. Natijada sporogoniyada har bir oosistada to'rt spora va sakkiz sporozoit yetiladi. Ushbu davrda oosista invazyali holatga keladi. Bunday invazyali oosistalar hayvonlarning ichaklariga kirganda, sporalar va oosistadan sporozoitlar chiqarilib, rivojlanish jarayoni yana boshlanadi.

Koksidiyalarning ko'plab turlari hayvonlarda, shu jumladan mollarda, echkilar va quyonlarda mavjud. Odamlarda esa Eimeria sardinae va Isospora urug'i parazit sifatida uchraydi. Koksidiyalarga qarshi kurashda turli dori vositalaridan foydalanish va sanitariya

qoidasiga rioya qilish zarur. Xo'jaliklarda hayvonlarni to'g'ri boqish va sanitariya tadbirlarini o'rnatish muhimdir.

Qon sporalilari (haemosporidia) turi odam va issiq qonli hayvonlarning eritrositlarida parazit sifatida yashaydi. Ushbu guruhda taxminan 100 ga yaqin tur mavjud. Qon sporalilari koksidiyalarga o'xshab, hujayra ichida rivojlanayotgan parazitlar bo'lsa-da, ularning hayot sikli bir necha xo'jayinda amalga oshadi.

Masalan, ushbu turkumning asosiy vakili odamda bezgakni keltirib chiqaruvchi plasmodiyalar ikki turli xo'jayinda rivojlanadi. Jinssiz ko'payish jarayoni, shuningdek, makro va mikrogametositlar odamning qizil qon hujayralarida bo'ladi. Chivinlar (Anopheles)da esa jinsiy rivojlanish ro'y beradi.

Koksidiyalardan farqli o'laroq, bezgak plasmodiyalarining hayot sikli faqat xo'jayinlar (chivin va odam) organizmida o'tadi va tashqi muhitga chiqmaydi. Odamlar orasida bezgak tarqatuvchi sporalilar "plasmodium" deb nomlanadi. Ushbu kasallik eramizdan avval paydo bo'lgan bo'lib, o'sha davrda qanday tarqalishini tushunishmagan, lekin, botqoqliklar bilan aloqasini sezishgan va "botqoq isitmasi" deb atashgan.

Bezgak plasmodiyalarini birinchi bor 1879 yilda rus olimi V.I. Afanasev va 1880 yilda fransuz olimi Al'fons Laveren kashf etgan. 1895 yilda esa ingliz olimi R. Ross va italyan olimi J. Grassi chivinlar orqali yuqishining sababini aniqlagan. Odamlarda bezgakning to'rtta asosiy turi parazitlik qiladi:

1. Plasmodium vivax - uch kunlik bezgak qo'zg'atuvchisi bo'lib, isitmalar har 48 soatda qaytalanadi.

2. Plasmodium malariae - to'rt kunlik bezgakni keltirib chiqaruvchi parazit, ya'ni isitma har 72 soatdan keyin qaytariladi.

3. Plasmodium falciparum - har 24-48 soatda xuruj qilib, odatda og'ir shaklda o'tadigan tropik bezgakning sababchisi. 4. Plasmodium ovale - uch kunlik bezgakni keltirib chiqaruvchi parazit, isitma ham 48 soatdan keyin qaytadi. Bu parazit Afrika va Osiyo davlatlarida juda kam uchraydi. Mustaqil davlatlar hamdo'stligi mamlakatlarida bu kasallik faqat bir marta, 1924-yilda Ufa shahrida aniqlangan.

Uch kunlik bezgak plazmodiumining (Plasmodium vivax) rivojlanish jarayoni quyidagicha. Bezgaqtalovchi chivin odamning qonini so'rganida, uning so'lagida mavjud bo'lgan sporozoitlar odam qoniga o'tadi. Keyinchalik bu sporozoitlar jigar va taloq to'qimalariga yetib borib, ko'payishni boshlaydi. Yadro ko'payganda, sitoplazma ham o'sadi va natijada merozoitlar hosil bo'ladi. Ushbu merozoitlar qizil qon tanachalariga kirib, ularning gemoglobini bilan oziqlanadi. Oziqlanish jarayoni trofozoitlar deb ataladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Гисталогия Под редакцией Ю.И. Афанасьевич, Н.А. Юриной. (436-472бет).
2. To'raqulov .Y. X, Islombekov R.Q, Buqoq va uni davolash T. 1962;
3. Islombekov R.Q, Radioaktiv "му йод и функцийна шитовидной железн, T.1971.
4. Khudoyarova Gavhar Nurmatovna, Vakhidova Adolat Mamatkulovna. THE VALUE OF THE BLOOD GROUP IN ECHINOCOCCOSIS. Teikyo Medical Journal 1 (Volume 46, Issue 01), 7611-7616

5.АМ Вахидова. МИКРОБИОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРИ ДЕТСКОМ ГОРОДСКОМ БОЛЬНИЦЕ С ДИАГНОЗОМ КАНДИДОЗ. Journal of new century innovations 24 (2), 21-29

6. ГН Худоярова, И Баротов, МА Мамадиярова. ПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ САМГМУ СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА МЕЖДУ МЕДИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО И МЕДИКО-ПРОФИЛАКТИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА. Journal of new century innovations 24 (2), 30-35

7. Худоярова Г. Н., Хасанова Дурдона, Ибрагимов Сохиб, & Асроржонова Зулфизар. (2023). ПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА МЕЖДУ ФАКУЛЬТЕТАМИ. Ta'lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi, 8(1), 59–64. Retrieved from

XIX ASRNING BUYUK RASSOMI: POL GOGEN VA UNING EKZOTIK
SAN'ATI.

ВЕЛИКИЙ ХУДОЖНИК XIX ВЕКА: ГОГЕН И ЕГО ЭКЗОТИЧЕСКОЕ
ИСКУССТВО.

THE GREAT ARTIST OF THE 19TH CENTURY: PAUL GAUGUIN AND HIS
EXOTIC ART.

Abdusalamova Shahida Kamiljanovna

*O'zbekiston Respublikasi, Toshkent shahri, Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika
universiteti Sanoat dizayni kafedrasida katta o'qituvchisi,*

Komilova Omina A'zam qizi

*O'zbekiston Respublikasi, Toshkent shahri, Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika
universiteti Sanoat dizayni kafedrasida talabasi,*

Annotatsiya: Ushbu maqola Pol Gogenning hayoti, san'atga kirib kelishi, postimpressionizm yo'nalishidagi roli, va Taiti madaniyatidan olgan ilhomi haqida batafsil ma'lumot berilgan. Gogen o'z asarlarida ekzotik ranglar va ramziy ifodalarni qo'llab, san'atni yangi darajaga olib chiqqan. Uning san'atdagi izlanishlari kelajakdagi fovizm, ekspressionizm va surrealizm kabi san'at yo'nalishlariga asos solib, madaniy chegaralarni kengaytirgan.

Kalit so'zlar: *postimpressionism, Taiti, san'at, rang, madaniyat, ekzotik.*

Pol Gogen 1848-yilda Parijda tug'ilgan. Uning otasi Klovis Gogen journalist bo'lib ishlagan, onasi Aline Chazal esa yozuvchi bo'lgan. Aline taniqli Peruv yozuvchisi Flor Villamilaning qizi bo'lgan va Gogenning onasi orqali Janubiy Amerika madaniyati bilan bog'langan. Bu madaniy aloqalar keyinchalik Gogenning ijodida eksotizmga qiziqish uyg'otgan. Gogenning otasi Gogen bolaligida vafot etgan, va oila Peru tomoniga ko'chib o'tishga majbur bo'lgan. Bolaligida Gogen Peru madaniyati va ekzotik landshaftlardan ilhomlangan, bu esa uning san'atda g'arblik tamoyillardan chiqishga moyil bo'lgan.

SAN'ATGA QIZIQISHI VA TA'LIMI

Gogen an'anaviy rassomlik ta'limini olmagan va dastlab san'at bilan shug'ullanmagan. U 17 yoshida dengizda xizmat qilish uchun ish boshlagan va keyinchalik Fransiyaga qaytib, Parijda moliyaviy birjalardan birida broker yordamchisi bo'lib ishlagan. 1873-yilda Melina Charlemagne bilan turmush qurgan va oilasini ta'minlash uchun moliyaviy sohada ishlashda davom etgan. Ammo 1880-yillarda Gogen san'atga bo'lgan qiziqishini yanada kuchaytirdi va hafta oxirlarida rassomlik bilan shug'ullana boshladi. U o'sha davrning mashhur impressionist rassomlari, xususan Kamil Pissarro bilan tanishdi va bu san'at olamiga kirishiga yordam berdi.

RASSOMLIKKA QADAM QO'YISHI

Moliyaviy birja tanazzulga uchraganidan keyin, 1883-yilda Gogen doimiy ravishda san'at bilan shug'ullanishga qaror qildi va o'z ishini tark etdi. Bu qaror oilaviy muammolarga

olib kelgan, chunki uning rassomlikdan keladigan daromadi oilasini ta'minlash uchun yetarli emas edi. Natijada, u Melina bilan ajrashdi va o'zini to'liq san'atga bag'ishladi. Uning san'at yo'lidagi dastlabki ishlari impressionizm yo'nalishida bo'lgan, ammo keyinchalik u o'ziga xos uslubni yaratdi va rang va shaklni soddalashtirishga intildi. Bu usul orqali u postimpressionizmning yorqin vakili sifatida tanildi va g'arb san'atida yangi yo'nalishlarning rivojlanishiga katta hissa qo'shdi. Pol Gogening ijodiy yo'li va postimpressionizm yo'nalishiga qo'shgan hissasi uning san'at olamidagi o'rnini mustahkamlashga yordam bergan. Gogen ijodiy yo'lida an'anaviy san'at uslublaridan chetlashib, yangi usullar va g'oyalar orqali san'atni yangicha yondashuv bilan boyitdi. Bu bilan san'atda yangi epoxa postimpressionizmning rivojlanishiga hissa qo'shdi.

Gogen dastlab moliyaviy sohada ishlagan va san'at bilan faqat dam olish kunlari shug'ullangan. U san'atga jiddiy qiziqishni birinchi marta impressionistlar bilan tanishgach his qilgan. 1880 -yillarda impressionistlar davrasiga kirib, Kamil Pissarro va Vinsent Van Gog kabi rassomlar bilan yaqindan hamkorlik qilgan.

Bu davrda u impressionizm uslubida ishlagan bo'lsa-da, keyinchalik bu yo'nalish unga yetarlicha chuqurlik va ichki ifoda bera olmasligini anglab yetdi.

POSTIMPRESSIONIZMGA O'TISHI

PostImpressionizm 19-asr oxirida impressionizmning an'anaviy qoidalaridan chetlashib, yanada subyektiv va hissiy ifodani ta'kidlagan san'at yo'nalishi. Gogening o'ziga xos uslubi aynan shu yo'nalishning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Postimpressionist rassomlar rang va shakllar orqali o'z his-tuyg'ularini ifodalashga harakat qilar edilar va tabiatni naturalistik tarzda emas, balki chuqur hissiy uslubda tasvirlashni maqsad qilib qo'ygan edilar. Gogen esa postimpressionizmga ranglarning soddalashuvi va shakllarning yalang'och ifodasini ustuvor qo'ygan. Uning ishlarida chuqur ma'no, diniy va ekzistensial mavzular o'z aksini topgan. Gogen ko'pincha yorqin, kontrastli ranglardan foydalangan va shakllarni sodda, ramziy ifoda qilishga intilgan.

Gogen naturalism va realizmdan voz kechib, o'z asarlarida rang va shakllar orqali ichki hissiy holatni ifodalashga kirishdi. Uning "sintetizm" deb ataladigan uslubi san'at olamida yangilik bo'ldi. Bu uslubda u ranglarni tabiiy ko'rinishdan chiqarib, ularga o'ziga xos ekspressiv xususiyat berdi. Gogening bu uslubi kelajakdagi ekspressionizm va fovizm yo'nalishlariga asos solgan.

TAITI HAYOTIDAN ILHOMLANISHI

Taiti Gogen uchun yangi madaniyat va yangi hayot manbai edi. U bu yerda o'ziga tanish bo'lmagan madaniyatni kashf etishga kirishdi. Taitiliklar hayoti va ularning an'anaviy madaniyati Gogenni chuqur ilhomlantirgan. Unga Taiti hayotining soddaligi, tabiiyligi va ichki tinchlik va go'zallik hissi yoqqan. Shu bois uning asarlarida mahalliy madaniyat va tabiat go'zalligini o'ziga xos uslubda aks ettirgan. Taiti davrida Gogen juda ko'p mashhur asarlarini yaratdi. Uning rasmlarida mahalliy taitilik ayollar, diniy ramzlar va ekzotik landshaftlar asosiy mavzuga aylangan. Gogening rasmlarida yorqin va kontrastli ranglar katta soddalashtirilgan shakllar ko'p uchraydi. U rangli o'zgacha tarzda ishlatgan va naturalistic an'analardan voz kechgan. Taiti davrida u g'arb san'atida keng tarqalgan realism uslubidan chetlashib, yangi ko'proq hissiy ekspressionizm uslubiga o'tgan.

Pol Gogening eng mashhur asarlari uning ijodidagi o'ziga xos uslubni, ekzotik madaniyatga bo'lgan qiziqishni va chuqur falsafiy izlanishlarni aks ettiradi. Quyida uning ijodida muhim o'rin tutgan asarlarning ba'zilarini keltirilgan.

O'LIKNING RUHI KUZATMOQDA

Pol Gogening 1892-yilda yaratgan mashhur asarlaridan biri bo'lib unda Taiti madaniyatidagi ruhiyat, qo'rquv va o'lim mavzulari o'ziga xos tarzda aks ettirilgan. Ushbu asar Gogening Taitidagi hayoti davomida mahalliy afsonalar va e'tiqodlardan ilhomlanib yaratilgan.

Kartina yosh taitilik ayol qorong'i xonada ochiq sariq rangdagi mato ustida yotib, qo'rquv bilan yuzini biroz o'giran. Uning ortida qorong'i soyaga o'xshagan va aniq bo'lmagan qoramtirfigura turgan, bu figura o'likning yoki arvohnining ruhi sifatida talqin qilinadi. Ayolning yuzidagi ifoda va o'zining qaltirab yotishi kartinaning umumiy dramatic hissiyatini oshiradi.

Asarda Gogen qorong'i va kontrastli ranglardan foydalangan. Ayolning tanasi ochiq sariq rang bilan yoritilgan, bu esa asarda diqqatni uning figurasiga qaratadi. Fonda esa qizil va binafsha ranglar ishlatilgan, bo'lib bu ranglar qorong'i va sirli muhit yaratgan. Ushbu ranglar Taiti kechasining g'aroyib va mistik tuyg'usini aks ettirish uchun tanlangan. Qoramtir figura va soyalar orqali Gogen kartinaga qo'rquv va sirli kayfiyat bag'ishlaydi. Ranglarning boyligi va qalinligi Taiti madaniyatining ekzotik xususiyatlarini va uning afsonaviy unsurlarini aks ettiradi.

MEROSI

Gogen o'z asarlari orqali san'atda an'anaviy g'arbiy uslublardan voz kechib, boshqa madaniyatlar ayniqsa Taiti boshqa Tinch okeani orollarining madaniyatini tanishtirgan. Ularning rang-barangligi, ramziy unsurlari va falsafiy mazmunini san'atiga singdirib, bu madaniyatlarning go'zalligini ko'rsatishga harakat qilgan. Bu yangi yondashuv unga san'atda milliy chegaralarni kengaytirishga va ranglar, shakllar bilan ramziy ma'noni kuchaytirishga imkon bergan. Shu bilan birga, u rang va shakllardan yangi, erkin usulda foydalanish yo'lini ochib faqat tabiiylikni emas, balki hissiy ifodani birinchi o'ringa qo'ygan.

TASIRI

1) Fovizm va Ekspressionizm: Gogening yorqin va to'yingan ranglardan foydalanishi va tasviriy ko'rinishlardan voz kechishi Henri Matis va Andre Derain kabi fovist san'atkorlarga ilhom bergan. Shuningdek, uning soddalashtirilgan, ammo kuchli ifodali shakllari Ekspressionizm oqimiga ham katta ta'sir ko'rsatadi

2) Primitivizm: Gogening ekzotik madaniyatlarga qiziqishi va ularni san'at asarlarida aks ettirishi "primitivizm" deb nomlangan yo'nalishni yaratishda katta rol o'ynagan. Pablo Pikasso va Anri Russo kabi san'atkorlar ham keyinchalik mahalliy madaniyatlardan ilhomlanib ularning san'atiga o'ziga xos primitivizm ruhini singdirishgan.

3) Surrealizm: Gogening ramziy obrazlari, mistik mavzulari va ekzotik ranglardan foydalanishi keyinchalik Salvador Dali, Andre Breton va boshqa surrealist san'atkorlarga ta'sir ko'rsatadi. Gogening asarlaridagi g'ayritabiiylik va tushga o'xshash muhitni yaratish usuli surrealizmning rivojiga zamin yaratgan.

Gogening sog'lig'i asta-sekin yomonlashadi, chunki u uzoq vaqt davomida sifilis kasalligidan aziyat chekardi. Shuningdek, alkogol va boshqa salomatlikka zararli odatlar ham uning holatini yanada og'irlashtirdi. U ko'pincha mahalliy aholi va mahalliy boshqaruv bilan kelishmovchiliklarga duch kelgan. Bu kelishmovchiliklar, xususan, unga rasmiylar tomonidan jarimalar va jazolar qo'llanishiga sabab bo'lgan. Gogen 1903-yil 8-may kuni 53 yoshida Markiz orollarida Atuona qishlog'ida vafot etdi. Uning o'limi haqida taxminlar mavjud, biroq asosiy sabablaridan biri sifatida sog'lig'ining og'irligi va o'ziga to'g'ri kelmaydigan hayot tarzini davom ettirgani ko'rsatiladi. Uning qabri Atuonadagi katolik qabristoniga dafn qilinib, hozirda san'at ixlosmandlari va tadqiqotchilari uchun ziyoratgohga aylangan. Pol Gogening o'limidan so'ng uning asarlari qadrlana boshladi, va u postimpressionizmning eng buyuk vakillaridan biri sifatida san'at tarixida abadiy o'rin oldi. U o'zining hayoti davomida yetarli darajada e'tirof etilmasa-da, o'limidan keyin san'atda o'ziga xos meros qoldirdi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. I.V. Dmitrieva SAN'AT TARIXI (1-qism) Учебная поссоба // Toshkent -2020. С. 1-204

2. Рахманов Ж.М. Дизайн и интеграционное развитие общественного транспортного средства // Academy. 2020. №12 (63). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/dizayn-i-integratsionnoe-razvitie-obschestvennogo-transportnogo-sredstva>.

3. Рахманов Ж.М. Концепция развития рекламного искусства // Наука, образование и культура. 2020. №6 (50). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-razvitiya-reklamnogo>.

4. Абдусалямова Ш. К. Национальные куклы в Узбекистане //Наука, образование и культура. – 2019. – №. 6 (40). – С. 83-85.

5. Kamiljanovna A. S. Corrugation and its Application in Furniture Design //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 123-128.

6. Абдусалямова Ш. К. История развития газовых и электрических плит в XX веке //Наука, образование и культура. – 2021. – №. 3 (58). – С. 66-68.
7. Абдусалямова Ш. К. Дизайн плиты и вытяжки для современного интерьера //Наука, образование и культура. – 2020. – №. 5 (49). – С. 67-69.
8. Абдусалямова Ш. К. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ХАРАКТЕРИСТИК ГАЗОВЫХ ПЛИТ //Наука, образование и культура. – 2021. – №. 2 (57). – С. 41-43.
9. Абдусалямова Ш. К. История игрушки //Наука, образование и культура. – 2019. – №. 6 (40). – С. 80-82.

TECHNIQUES FOR CREATING PERSUASIVE AND EMOTIONALLY EXPRESSIVE TEXTS

Mahmudova Rayxona

Andijan State Institute of foreign languages the student of

Annotation: *This article provides a comprehensive guide to creating texts that are both persuasive and emotionally impactful. It outlines key techniques such as understanding the audience, using powerful and evocative language, and appealing to emotions through storytelling and vivid imagery. The article emphasizes the balance between emotional and logical appeals to strengthen persuasion and highlights the importance of rhetorical devices like repetition, contrast, and rhetorical questions. Additionally, it advises the use of clear, action-driven conclusions with effective calls to action (CTA). The article is structured to provide practical examples and applications for each technique, making it a valuable resource for writers aiming to connect with their readers on both intellectual and emotional levels.*

Key words: *Persuasive writing, Emotional appeal, Audience analysis, Evocative language, Storytelling, Rhetorical devices, Vivid imagery, Repetition in writing, Logical arguments, Call to action (CTA), Contrast in writing, Rhetorical questions,*

Techniques for Creating Persuasive and Emotionally Expressive Texts. Writing that captures attention, persuades, and evokes emotion is a powerful tool. Whether for marketing, speeches, storytelling, or even everyday communication, crafting persuasive and emotionally resonant texts requires skill and awareness of language, psychology, and audience. Here are some essential techniques to help you create texts that can both persuade and express emotion effectively. Understanding who you are writing for is the foundation of persuasive and emotionally effective communication. Take time to research your audience's needs, desires, and pain points. By tailoring your message to their values and beliefs, you can connect on a deeper emotional level and increase the chances of persuasion. Use language that reflects their concerns and interests.

Address their emotions and motivations, whether it's hope, fear, or aspiration.

Avoid jargon or language that alienates them. Speak their language to build trust.

Words have the power to stir emotions and create imagery in the reader's mind. Choosing strong, evocative words can create vivid pictures and convey feelings, helping your audience connect emotionally. Use descriptive adjectives, metaphors, and analogies to paint a picture. Appeal to the senses: describe sights, sounds, smells, and feelings.

For example, rather than saying "She was sad," say "Her heart ached with a sorrow too deep for words." Emotional appeal is a key persuasive technique because people are often driven to action based on emotions rather than logic. Whether it's excitement, fear, empathy, or nostalgia, tapping into emotion can make your writing more compelling.

Tell a story: Stories are inherently emotional and are a great way to engage your reader.

Use personal anecdotes or examples that evoke common human experiences.

Appeal to core emotions such as joy, anger, sadness, or hope. For instance, a charity appeal might focus on the pain of poverty or the joy of helping others.

Repetition is a powerful rhetorical device in persuasive writing. It reinforces key ideas, making them more memorable and emotionally impactful. Repeat important phrases or concepts to emphasize their significance.

Use parallel structure (repeating the same grammatical structure) to create rhythm and flow. For example, Martin Luther King Jr.'s "I Have a Dream" speech uses repetition to inspire and unite his audience around a shared vision.

While emotions are essential, effective persuasion also involves a logical structure. Combining emotional appeal with logical arguments makes your message stronger. This balance ensures that your text resonates emotionally while also making sense logically.

Use facts, statistics, or credible sources to back up your claims.

Present your arguments in a clear, logical sequence to avoid confusion.

Ensure your conclusion is well-supported and compelling, often using a combination of emotional and logical reasoning. Contrast is a technique used to highlight differences and can be particularly useful in persuasive writing. By showing the stark difference between two choices, two states of being, or two outcomes, you can create a sense of urgency or significance. Use contrast to compare opposing ideas, such as "success vs. Failure," or "hope vs. Despair." Present the "before" and "after" states of a situation to show how one option is superior.

For example, "Imagine a world where children never go hungry. Now imagine the opposite." Rhetorical questions engage readers by prompting them to think, without expecting an actual answer. This device encourages introspection and helps build a connection with the audience's thought process. Pose questions that reflect the reader's internal struggles or desires. Ask questions that guide the reader toward your perspective, such as "Do you want to live a life of meaning and purpose?" The aim is to evoke reflection and emotional response rather than direct answers. Storytelling is one of the most effective ways to create emotional connections. People relate to stories because they evoke shared experiences and emotions. By embedding your argument within a narrative, you can make it more engaging and persuasive. Share personal stories, case studies, or real-life examples that reinforce your message.

Ensure your stories have characters, conflict, and resolution to create emotional investment. Make your audience feel like they are part of the story or can see themselves in the characters. Imagery appeals to the senses and helps readers visualize what you are saying. This technique enhances emotional engagement by allowing the audience to "see" the world you are describing. Incorporate sensory details to bring your writing to life. For example, "The air smelled like rain, fresh and cool, as the first drops began to fall."

Use symbolism to deepen emotional resonance and give weight to abstract concepts.

A persuasive text should guide readers toward action. A powerful call to action (CTA) is both a logical conclusion and an emotional invitation. It should leave readers feeling compelled to act immediately.

Be clear about what you want the reader to do next (e.g., sign up, donate, change their behavior). Tie the CTA to the emotions you've invoked: "Join us today, and be part of the solution to end hunger."

In today's world, effective communication is more than just sharing information; it's about making an impact, influencing decisions, and evoking emotions. Whether you're writing a speech, a marketing campaign, or even a personal letter, the ability to craft persuasive and emotionally expressive texts is a valuable skill. The power of words lies not only in their ability to convey facts, but in their potential to connect with an audience on a deeper emotional level, moving them to think, feel, and act.

To create such impactful texts, writers must blend logic with emotion, clarity with creativity. This requires an understanding of both the psychology behind persuasion and the techniques that bring writing to life. In this article, we will explore the essential techniques that help writers craft messages that not only convince but resonate

emotionally. From the strategic use of language to the structure of a compelling argument, these techniques will enable you to communicate more effectively and meaningfully with any audience.

Conclusion

Persuasive and emotionally expressive writing is an art that combines emotional appeal with logical reasoning. By understanding your audience, using powerful language, creating strong emotional appeals, and employing techniques like repetition and contrast, you can create texts that not only persuade but also resonate deeply. Whether for personal, professional, or creative purposes, mastering these techniques will elevate your writing and connect with your readers on a meaningful level.

REFERENCES:

1. Strunk, William, and E.B. White. *The Elements of Style*. 4th ed., Longman, 1999.
2. Hacker, Diana, and Nancy Sommers. *A Writer's Reference*. 10th ed., Bedford/St. Martin's, 2020.
3. Garner, Bryan A. *Garner's Modern English Usage*. 4th ed., Oxford University Press, 2016.
4. Purdue University Online Writing Lab (OWL). "General Writing Resources."
5. Grammarly. "How to Improve Your Grammar."
6. Hemingway Editor. Hemingway App.

FUNCTIONS OF SYNTACTICAL STYLISTIC DEVICES: ELIPSIS

G'ofurova.S

Teacher:

Akbarova Hakima

Andijan State Institute of Foreign Languages the student of

Annotation: This article explores the functions of syntactical stylistic devices such as ellipsis, inversion, rhetorical questions, and repetition. It highlights how these devices enhance communication by adding emphasis, emotional appeal, and structural variety. Ellipsis economizes language and creates suspense, while inversion emphasizes key ideas and adds rhythm. Rhetorical questions engage the audience and provoke thought, whereas repetition reinforces ideas and evokes emotional intensity. Understanding these devices can help writers and speakers communicate more effectively and memorably.

Key words: syntactical stylistic devices, ellipsis, inversion, rhetorical question, repetition, emphasis, emotional appeal, rhythm, communication, literary techniques.

Syntactical stylistic devices play a crucial role in shaping the tone, structure, and emotional impact of language. Writers and speakers use these devices to enhance the expressiveness of their work and engage their audience more effectively. Among the most prominent syntactical stylistic devices are ellipsis, inversion, rhetorical questions, and repetition. Each device serves specific functions, adding depth, emphasis, and dynamism to both written and spoken language. This article explores these devices, focusing on their distinctive roles and practical applications. Ellipsis involves the deliberate omission of words or phrases that are implied by the context. Focus and Emphasis: By omitting certain elements, ellipsis draws attention to what remains, highlighting its importance[1].

Realistic Dialogue: Ellipsis mimics natural speech patterns, where people often omit unnecessary words. Tension and Ambiguity: It can create suspense or leave certain ideas open to interpretation. In both written and spoken language, syntactical stylistic devices are essential tools that enhance the effectiveness of communication. These devices go beyond the basic structure of sentences to create a more engaging, impactful, and memorable message[1]. Among the most commonly used syntactical devices are ellipsis, inversion, rhetorical questions, and repetition. Each of these devices serves a unique function in shaping the tone, emphasis, and emotional impact of a text. Whether to add rhythm, provoke thought, or emphasize key ideas, these stylistic choices allow writers and speakers to manipulate language in ways that capture the attention and imagination of their audience. This article delves into the roles these devices play in language[2], examining their specific functions and their contribution to effective communication. Language is a powerful tool for communication, and its effectiveness often depends on the skillful use of syntactical stylistic devices. These devices, which include ellipsis, inversion, rhetorical questions, and repetition, allow writers and speakers to add emphasis, create rhythm, and evoke emotions in their audience. By manipulating sentence structure and word choice, these devices can transform ordinary language into something more expressive and engaging.

This article explores the specific functions of these four key syntactical stylistic devices, demonstrating how each contributes to the overall impact of a message[3]. Understanding how to use them effectively can elevate both written and spoken communication, making it more dynamic and memorable. Syntactical stylistic devices are essential tools in both literature and everyday communication, providing a way to enhance

the meaning and impact of language. Among these devices, ellipsis, inversion, rhetorical questions, and repetition are particularly important for creating emphasis, rhythm, and emotional depth. These techniques not only shape the structure of sentences but also influence the reader's or listener's perception, drawing attention to key ideas and evoking a more profound response. By understanding how each device functions, we can gain insight into how language can be manipulated to achieve specific effects, whether in persuasive writing, storytelling, or public speaking. This article will explore the unique roles of these stylistic devices, highlighting their contributions to effective communication. In the realm of language, syntactical stylistic devices serve as powerful tools that elevate the expressiveness and emotional resonance of communication.

Devices such as ellipsis, inversion, rhetorical questions, and repetition are commonly employed to manipulate sentence structure and create a more dynamic effect. These devices enhance the rhythm, focus, and intensity of both written and spoken language, making the message more compelling and memorable.

Whether through the omission of words, the rearrangement of sentence order, or the deliberate use of repeated phrases, these stylistic techniques allow speakers and writers to capture attention, provoke thought, and convey meaning with greater impact.

This article will delve into the functions of these devices, exploring how they contribute to effective communication [3] and influence the audience's engagement with the text. Syntactical stylistic devices are essential components of language that shape the way we express ideas and connect with our audience. Among these devices, ellipsis, inversion, rhetorical questions, and repetition are frequently used to add depth, emphasis, and emotional intensity to communication. These devices go beyond simple sentence structure to engage readers or listeners, making language more dynamic and persuasive. Whether by omitting words for clarity, rearranging sentence order for emphasis, asking thought-provoking questions, or reinforcing key ideas through repetition, these stylistic tools allow for greater impact and resonance [4]. This article will examine the functions of these devices, shedding light on how they contribute to more effective and expressive communication.

In conclusion, ellipsis is an indispensable tool in the arsenal of effective communication. Each device serves unique purposes, from enhancing clarity and focus to evoking emotions and engaging audiences. By mastering these stylistic techniques, writers and speakers can add depth and vitality to their language, ensuring their messages resonate powerfully with their audience. Syntactical stylistic devices such as ellipsis, inversion, rhetorical questions, and repetition are powerful tools that enhance the effectiveness of both written and spoken language. Each of these devices serves a distinct function, whether it is to create

REFERENCES:

1. Abduqodirova, M. Stylistic Features of the Uzbek Literary Language. *International Journal of Literature and Languages*, published by Oscar Publishing Services (2024).
2. Turaeva, D. Stylistic Devices in the Uzbek Language. *Sociosphere*, published by the International Academy of Science and Higher Education (2017).
3. Sodiqova, S. Word Combinations and Stylistic Devices in the Uzbek Language. *JournalNX*, published by Novateur Publications (2021).
4. Khojaeva, N. Language and Speech: Stylistic Approaches. *Proceedings of the 6th ICARHSE Conference*, published by ConferenceA (2022).

LITERACY AND TRANSLATION

Ergasheva Sayyora Habibullayevna

Namangan State University Faculty of world languages teacher

Abstract: *This article analyzes the relationship between the concepts of literacy and translation, their role and importance in the development of society. While literacy is a basic skill that improves people's ability to read, write and express thoughts, translation is a tool that enables the exchange of information between different languages and cultures. The article points out that a high level of literacy facilitates translation processes and that translators should take into account not only linguistic but also cultural differences. He also stresses the importance of ensuring scientific, cultural and economic progress through the development of literacy and improved translation processes. The article will be interesting and useful to users in scientific and educational circles.*

Keywords: *Literacy, translation, culture, knowledge, progress.*

INTRODUCTION

Literacy and translation are two closely related concepts, each of which plays an important role in the exchange of information and the study of cultures. A high level of literacy increases people's ability to read, write and express thoughts clearly, as well as provides an opportunity to teach and understand each other with knowledge of different languages through translation. Translators, using their linguistic and intercultural knowledge, must be fluent not only in language, but also in their imagination and means of communication when translating complex information from one language to another. In this article, we will talk about the relationship between literacy and translation, their place and importance in society.

Paying attention to the history of translation, we can recognize the 20th century as the golden age of translation science, despite the fact that it has a very ancient history. It is no exaggeration to say that this century has led to a high level of development not only of translation theory, but also of science and technology. It was the development of these industries, the achievement of high production milestones, the increase in export and import potential, and the strengthening of diplomatic relations that led to the further popularization of synchronous and sequential types of translation studies. The development of these fields in itself attracted the attention of linguists to the science of translation and required a large amount of research. Despite the fact that many scientific papers have been done, the theory of translation studies has been included among the fields that have not yet been fully studied. The development of zamann determines the development of translation, various scholars have proposed several classifications.

From the classifications given by the translators, we can conclude that in the course of our scientific research, V.N. Will pay attention to the classification developed by Komisarov[1]. In the course of these studies, the following opinion expressed by Russian scientists is still justified, namely: "being an ideal native speaker of two languages does not mean that he is an ideal native speaker"[2] in fact, being an ideal native speaker of two

languages does not mean that he has completely translated text and speech in all areas related to with this language. We consider it necessary for the translator to be able not only to master the language perfectly, but also to master the culture and customs of the lifestyle of this people perfectly. It is no exaggeration to say that the translation process is not only the translation of two languages together, but also the exchange of culture.

The linguistic principle of translation presupposes, first of all, the reconstruction of the formal structure of the original. However, the proclamation of a linguistic principle as a basic one can lead to excessive persecution when translating the source text - it becomes a literal, linguistically correct, but artistically weak translation, which in itself is one of the types of formalism. Foreign language forms are clearly translated, stylization takes place according to the laws of a foreign language. In cases where the syntactic structure of the translated sentence can be expressed in translation by similar means, the literal translation can be considered as the final version of the translation without further literary processing.

However, it is relatively rare for syntactic means to coincide in two languages; often, when translating verbatim, the norms of closely related languages are violated in one way or another. In these cases, we are faced with a well-known gap between content and form: the author's thought is obvious, but the form of its expression may meet false equivalence in closely related languages. A complete translation does not always reproduce the emotional impact of the original, so literal accuracy and artistry are in constant conflict with each other. There is no doubt that translation is based on linguistic material, literary translation cannot go beyond the translation of words and expressions, the translation process itself must be based on both knowledge of the laws of the language and understanding of the laws. Compliance with the laws of the language is mandatory for both the original and the translation. But literary translation is never a search for purely linguistic correlations.

The researchers define language as the material of a work of art, and the literary translation, in his opinion, like the original, pays tribute to its laws. But understanding literary translation, as soon as you compare linguistic means, means ignoring its aesthetic side. The artistry of the translation, the artistry of the original, from the point of view of the criterion of correspondence with language correspondence, serves only artistic correspondence. Therefore, only the general criterion of linguistic conformity is not used to determine the quality of a literary translation, and usefulness may not require the same degree of verbal proximity to the original when translating.

Others believe that literary translation should be considered from the point of view of literature, that is, from a literary rather than a linguistic point of view.

According to this theory, the main driving force of the translator should be an idea inspired by the original, which forces him to look for sufficient linguistic means to express thoughts in words, that is, the literary translation corresponds to the original, not the linguistic one.

We do not doubt the idea that each translation as a creative process should be determined by the personality of the translator, but the main task of the translator is to convey the features of the original in translation. When creating an artistic and emotional impression corresponding to the original, the translator must find the best language tools: find synonyms, suitable artistic images, etc. Speaking of translation, we consider it

advisable to focus on translation and its types. When translating a term from one language to another, we may encounter the following difficulties;

a) the absence of a word in the Translated language denoting the meaning of this particular term.

B) that the translated term does not matter. The problem with which this happens can only be solved by translating from context.

To eliminate these problems and simplify the temin translation process, we offer the following translation methods:

1) transliteration in this method, the term is translated as graphic, i.e. as a letter, if there is one.

2) Transcription is a way of translating through sound forms, that is, pronouncing them the same way they are pronounced in the translated language.

3) tracing paper translation. This type of translation is considered one of the most convenient ways for a translator to directly translate a literal translation in such a way as to fully preserve the semantics of the second language of the term, which exists precisely in one language.

4) the method of annotated translation. The method of annotated translation consists in translating a term existing in one language into another language by annotating this particular term, if an alternative is not found during the translation process. For example: since our scientific work is directly related to the term and its translation, we consider it appropriate to use the methods given below; when we talk about translation, we are talking about translation. A comprehensive study of the work, work on its vocabulary and realities based on knowledge of the peculiarities of two languages is very important for the translator, and this makes him famous

The degree also requires him to be a scientist and researcher. In the Uzbek language there is a polysemous expression "to find a language".

They say to find a way to someone's undiscovered heart. This phrase also expresses the fact that two people understand each other well, know each other from work, a problem in life and, accordingly, see work. It also expresses the meanings of reciprocity, Covenant. It is necessary that there be the same contact between the translated author and the translator with his work.

By finding the language in this, we mean deepening the author's features and artistic features of a particular work and, accordingly, organizing the process. Acquiring a language will bring great creative benefits to the author-translator and his work only when the translator loves him, when he knows that this will bring great spiritual benefits to his reader. We know that the translator always works with the word M. He works between several languages as a creator, linguist and stylist.

Therefore, it is only thanks to the translator's work and the power of talent that the translation can sound in sync with the original. The translator outputs the meanings of the individual words that make up the sentence and sentence, only and exclusively depending on the context and its flow, adapting the meaning of the word to the sentence, the meaning of the sentence to the sentence, the meaning of the sentence to a separate completed passage and the meaning of the passage to the entire content, form and style of the work.

After all, the purpose, function of a word, sentence, and the content observed by the author from it are fully revealed only in context. In a language, each word serves to express several meanings.

The author, say, of the dozens of meanings of the word "is" or "Eye", what meaning it expresses in the same passage, what functions it imposes on the word - all this the translator "bites", "unties", "unfolds" in the translation process. At the same time, his extensive knowledge of languages and interpretative potential come into play. In addition, we must focus separately on the problems that arise in the translation process. One of the problems of translation is that the meaning of the entire text is not limited to the sum of the values of the elements, therefore.

The meaning given to the text is based on direct connections between denotative, connotative, stylistic, syntactic meanings of words, syntactic meanings of units exceeding sentences, suprasegmental and lexico-semantic meanings of words and phrases. Each lexico-grammatical field has its own special structure, and at the same time it also has its own lexical, morphological and syntactic system. That is why knowing the characteristics of two languages, i.e. foreign and native, is a good practical knowledge, but it is known that this is not enough for translation.

Conclusion

In short, literacy and translation are two important processes that complement each other. While literacy plays a key role in meeting people's knowledge needs, translation serves to share this knowledge on a global scale. Societies with higher literacy levels will have a wider reach, creating a bridge between different cultures and languages through translation. However, the responsibility of translators is not only to turn the text over, but also to correctly convey the content and context.

Improving literacy and improving translation processes make a significant contribution to the scientific, cultural and economic progress of mankind. For this reason, efforts to develop these areas should be a priority for any society.

REFERENCES:

1. Abdulazizov, A. (2019). Fundamentals of linguistics. Tashkent: National Encyclopedia of Uzbekistan.
2. Karimov, B. (2021). Theory and practice of translation. Tashkent: University Press.
3. Bobomurodov, D. (2018). "Methods of performing a literacy lesson". Journal of Uzbek Language and Literature, 3(12), 45-53.
4. Mirzaev, O. (2020). Language and culture: translation issues. Tashkent: Publishing House of Science and Technology.
5. UNESCO (2022). Literacy and Multilingual education: challenges and perspectives. From the retriever <https://unesco.org>

CLINICAL AND IMMUNOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ATOPIC DERMATITIS IN CHILDREN

Artikova Sharofat Axmedovna

Teacher of public health technical school named after Republic No. 1 Abu Ali Ibn Sina

Annotation: *The article presents the results of the study of clinical manifestations and changes in immune system reactivity in 100 children with atopic dermatitis. It was found that exudative form of atopic dermatitis (AD) (58%; n=58), erythematous-squamous (22%; n=22) forms are common in young children. A decrease in cellular and humoral immunity was found in patients with AD compared to the control group, which is manifested by a decrease in the number of T-lymphocytes (CD3 - 39.4%), T-helpers (CD4 - 26.0%), proliferation.*

Key words: *atopic dermatitis, erythematous-squamous, lichenoid forms, cellular and humoral immunity*

The majority of sick children are children with allergies. According to the World Health Organization, allergic diseases are one of the leading diseases among children, and in the next 20-30 years they will come to the fore. Dermatoses account for 56-66.4% of all forms of allergic diseases, among which atopic dermatitis (AD) predominates.

Atopic dermatitis is a chronic relapsing disease of inflammatory-allergic origin, which is characterized by atopy, vegetative-vascular disorders, local systemic changes in immune reactivity and itching, dryness and lichenification of the skin.

The results of immunological examination of children with skin manifestations of allergy show that they have significant changes in the activity of various parts of the immune system. According to various authors, AD currently affects 5% to 25% of the population worldwide. The increase in the disease is associated with socio-economic crises, environmental and climate change, deterioration of living conditions and many other factors. Taking into account the steady increase in the incidence and frequency of AD in the population, as well as the development of severe forms of dermatosis, we believe that the clinical and immunological manifestations of the disease learning is of particular importance. Study of clinical and immunological characteristics of atopic dermatitis in children depending on the severity of the disease.

From 2020 to 2022, 100 children with atopic dermatitis were examined. According to their clinical manifestations, they are divided into exudative - 58 (58%) children, erythematous-squamous - 22 (22%), erythematous-squamous - with lichenification - 10 (10%), lichenoid - 5 (5%) types. According to the severity of the disease, all patients were divided into 3 groups. The first group included 38 (38%) patients with mild disease, the second - 51 (51%) of moderate severity, and the third - 11 (11%) severe.

All patients underwent clinical and laboratory examination, including: examination, collection of anamnesis data, general blood analysis, urine, feces, bacteriological examination of affected skin areas for sensitivity to antibiotics; immunological examination of blood (cellular and humoral immunity, immunoglobulin E); circulating immune

complexes; Ultrasound examination of internal organs; advice of dermatologists, immunologists, and allergists. As a control group, 20 practically healthy children aged 0 to 14 years, with no history of allergic diseases and no genetic predisposition, were examined, and they also underwent an immunological blood test.

All observed children had a genetic predisposition to AD: 39 of them (39%) had allergic diseases in both parents, 61 (61%) of one of the parents (mother - in 41% of cases, father in 20%) had the disease. The first manifestations of allergy are mostly detected at the age of 1-3 years. Clinical examination of children showed that patients with exudative form had clear signs of AD.

In 100% of cases, this group of patients has mild skin peeling, mild hyperemia, and mild exudation. Later, the rash spread to the skin of the outer surface of the wrists (13%), the surface of the legs (7%) and the buttock area (19%). In 43% of patients, one papule, blisters, mild itching that does not disturb the child's sleep, swollen lymph nodes (the size of a pea) were observed. Erythematous-squamous form in the folds of the neck, chest, limbs occurs.

The main clinical manifestations are light swelling of the skin (17%), lichenification (7%), tignalils (13%), hemogggic crusts (14%), sebaceous glands (8%); enlarged lymph nodes (the size of beans), itching, erythematous-squamous papular calculi with lichenification and swelling of the skin. Rashes occur mainly on the flexor surface of the limbs (8%), on the front surface of the neck (10%), and on the back surface of the hands and feet (7%). Lichenoid form is often observed in older children and adolescents and is characterized by swelling, swelling and infiltration. A child with this form will have large foci of thickening lichenification on the skin of the elbows, neck, arms, and legs. The lymph node enlarges. Constant itching is annoying. Strong itching disturbs the child's sleep. 38 (38%) of the children examined by us had a mild level of AD (1-2 times of exacerbation per year, duration of remission - 6-8 months). The average course of the disease (frequency of exacerbations 3-4 times a year, duration of remission 2-3 months) was observed in 52 (52%) children. A severe course of AD was found in 10 (10%) children, i.e. at least 5 mags with a short remission of 1-2 months or a constant course of the disease during the past year. Thus, it was found that the severe course of the disease was complicated by secondary bacterial infection in 1 male (st. augeus). Limited (n = 74), widespread (n = 21) and diffuse (n = 5) AD were distinguished based on the area of the tag lesion.

All patients underwent a complete blood count. In the period of exacerbation of the disease, hypochromic anemia, a slight increase in the total number of leukocytes, moderate lymphocytosis and severe eosinophilia were noted by peripheral blood indicators in children with AD. We studied the immune status of 50 children with atopic dermatitis: 20 children with mild severity, 20 children with moderate severity and 10 children with severe severity.

The distribution of children by age and gender was equal. All examined children had high levels of Ig E. A study of the immune status of children with AD revealed changes in various components of cellular and humoral immunity during the acute period of the disease and in the remission period, compared to the control group. According to the presented data, patients with mild AD have a tendency to decrease T-cells and their

subpopulations compared to the control group. Thus, in children with a mild course of the disease, minimal changes in the immunogram from similar indicators in the control group were detected, they were temporary in nature, and we detected deep statistically significant deviations.

In children with moderate AD, compared to healthy children and mild disease, T-lymphocytes with different immunological markers (CD3, CD4 P T-suppressors (CD8) and NK cells (CD16)) were significantly increased decreased, decreased phagocytosis (CD32) and consequently decreased number of phagocytic cells, leading to disease progression. A decrease in the relative and absolute indicators of mature B-lymphocytes (CD20), a low level of cells expressing the IL-2 (CD25) receptor. , proliferation receptors (CD71) and cell apoptosis (CD95) indicators were investigated.

Thus, in the acute period, indicators of the immune status in children with AD showed a decrease in the cellular component of immunity. All this indicates insufficient immunity, and this can be interpreted as secondary immunodeficiency. Thus, it was found that more than half of the examined children with AD were exposed to allergies at an early age, which may be related to the morphofunctional immaturity of the child's digestive and immune systems. Also, all examined patients had a hereditary predisposition to allergies, which was proven by an increase in the level of Ig E. In all studied patients, the layering of viral and bacterial infection worsened the course of the disease.

Clinical examination showed that the exudative form of AD in young children, followed by erythematous-squamous form, lichenified erythematous-squamous and least - lichenoid - was found in older children. In the pathogenesis of AD, a decrease in cellular and humoral immunity in the functioning of the immune system plays an important role.

REFERENCES:

1. Gostishcheva E.V. Functional changes in immunological status in children with atopic dermatitis / E.V. Gostishcheva // Materialy ejegodnoy nauch.-prakt. konferentsii s mejdunarodnym uchastiem. 7th edition. - Barnaul. -2013. - P.123-128.
2. Malanicheva T.G. Atopic dermatitis and its detection - sovremennye osobennosti techenia and diagnostics / T.G.Malanicheva, S.N.Denisova, S.N.Vakhrameeva // Rossiyskiy vestnik perinatologii i pediatrii. - 2012. - No. 2. - S.109-117.
3. Baranov A.A. Allergology and immunology: clinical recommendations for pediatricians / A.A. Baranov, R.M. Khaitov. - M.: Soyuz pediatrov Rossii. - 2011. -248p.
4. Olimova DV A complex approach to glossalgia treatment based on the current data on the specificity of its etiopathogenesis. // "Knowledge - scientific activity" publication <http://bilig.academiascience.or> - P. 141-146

BIOECOLOGY OF LALLEMANTIA ROYLEANA (BENTH.) BENTH

Aziza Pulatova Ramazon kizi

National University of Uzbekistan, PhD student

Lallemantia royleana, commonly known as Balangu, is a significant medicinal plant belonging to the Lamiaceae family, primarily found in tropical Asia. Its bioecology is influenced by various factors, including organic fertilization, drought tolerance and phytochemical properties. Studies indicate that organic fertilizers, such as cow, sheep and chicken manure, significantly affect its growth, with optimal results observed at specific application rates (Pulatova & Maxkamov, 2024). Furthermore, ecotypes of *Lallemantia royleana* exhibit varying drought resistance, with certain ecotypes thriving under severe water stress, showcasing their adaptability in arid regions (Krenn, 2022; Shams et al., 2022). The seeds are rich in proteins, fats and various phytochemicals, contributing to their pharmacological effects, including antimicrobial and antioxidant properties (Saleem et al., 2022; Khan et al., 2019).

Organic Fertilization Effects

- Cow manure (3 kg/m²) resulted in the highest plant height.
- Variations in manure types led to different growth outcomes, indicating the importance of nutrient management.

Drought Tolerance

- Kondor and Jupar ecotypes showed resilience under drought conditions, maintaining higher seed yields compared to sensitive types.
- Physiological traits like relative water content (RWC) and photosynthetic pigment levels decreased under drought stress.

Phytochemical Composition

- seeds contain 25.60% protein and 18.27% fat, along with various bioactive compounds.
- Exhibits multiple pharmacological effects, including sedative and anti-inflammatory properties.

Despite its beneficial properties, the over-exploitation of *Lallemantia royleana* could lead to ecological imbalances, necessitating sustainable cultivation practices to preserve its populations and benefits in traditional medicine.

REFERENCES:

1. Pulatova A., Maxkamov T. *Lallemantia royleana* (Lamiaceae) ning o'sishi va rivojlanishiga organik o'g'itlarning ta'siri //News of Uzmu Journal. – 2024. – T. 3. – №. 3.1. – C. 100-105.
2. Michael L., Krenn. (2022). The impact of phytochemical, morpho-physiological, and biochemical changes of *Lallemantia royleana* (Benth.) on drought tolerance. *Plant Production Science*, 25(4), 440–457.

<https://doi.org/10.1080/1343943x.2022.2150660>

3. Shams H., Omidi H., Seif Sahandi M. (2022). The impact of phytochemical, morpho-physiological, and biochemical changes of *Lallemantia royleana* (Benth.) on drought tolerance. *Plant Production Science*, 25(4), 440–457.

4. Saleem A., Waqar M., Aslam A., Mobeen A., Tariq A., Muhammad Ali F. (2022). Therapeutic role of *Lallemantia royleana* (Balangu Seeds) and its pharmacological properties: An overview. *Scholars Bulletin*, 8(9), 283–287.

5. Afshan K., Aisha S., Anwar J., Gulnar F. (2019). *Lallemantia royleana* Benth. (Balangu): A compendious review on phytochemistry, pharmacology and ethnomedicinal uses. *Journal of Drug Delivery and Therapeutics*, 9(5-S), 175–177. <https://doi.org/10.22270/JDDT.V9I5-S.3279>

MIRZO ULUG'BEK HAYOTI VA ILMIY-MA'RIFIY MEROSI

Jumambetova Durdana Shingis qizi

Qoraqalpog'iston Respublikasi Qonliqo'l tumani 8-sonli umumta'lim maktabining 10-sinf
o'quvchisi

Annotasiya: Ushbu maqolada buyuk astronom, matematik va davlat arbobi, Temuriylar sulolasining ulkan namoyandaligidan biri Mirzo Ulug'bek haqida so'z yuritiladi. U o'zining ilmiy faoliyati, astronomiya sohasidagi yutuqlari va ma'rifatparvarlik g'oyalari bilan tanilgan. Maqolada uning hayoti, ilmiy ishlari va ma'rifiy merosi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Astronomiya, ilm-fan, jamiyat, ma'rifat, tadqiqot, yulduz

Аннотация: В данной статье говорится о великом астрономе, mathematician, и государственном деятеле Мирзо Улугбеке, одном из выдающихся представителей династии Тимуридов. Он известен своей научной деятельностью, достижениями в астрономии и просветительскими идеями. В статье освещены его жизнь, научные работы и просветительское наследие.

Ключевые слова: астрономия, наука, общество, просвещение, исследование, звезда.

Annotation: This article discusses the great astronomer, mathematician, and statesman Mirzo Ulugbek, a prominent representative of the Timurids. He is known for his scientific work, achievements in astronomy, and enlightenment ideas. The article highlights his life, scientific contributions, and educational legacy.

Keywords: Astronomy, science, society, enlightenment, research, stars.

Mirzo Ulug'bek 1394 yilda Samarqandda tug'ilgan. U o'zining bobosi Amir Temur davrida ilm-fan va madaniyatni rivojlantirishga katta e'tibor berilgani sababli, ilmgacha qiziqishi kuchayadi. Yoshligida yuqori ta'lim olgan Ulug'bek, dastlabki bilimlarini o'z otasi Shohrux va buyuk olimlar qo'lida egalladi.

Ulug'bek 1420-yillarda Samarqandda o'zining mashhur madrasasini (Ulug'bek madrasasi) barpo etdi, bu yerda ko'plab ilm-fan sohasidagi olimlar to'plandi.

Mirzo Ulug'bekning ilmiy merosi sifatida eng muhim asarlaridan biri "Zij-I Ulug'bek" (Ulug'bek jadvali) bo'lib, unda u osmon jismlari va ularning harakatlari haqida keng ma'lumotlar keltiradi. Ushbu asar, o'z zamonasida yaratilgan eng aniq astronomik jadval bo'lib, keyingi avlodlar uchun katta ahamiyatga ega bo'ldi. Ulug'bekning astronomiyadagi asosiy yutuqlari quyidagilar:

1. Yulduzlarning joylashuvi: U 1018 ta yulduzning joylashuvini aniq belgilagan.
2. Yil davomida Quyoshning harakati: Uning astronomik tadqiqotlari yordamida yil davomida Quyoshning harakatlarini hisoblashda aniq natijalarga erishilgan.
3. Matematik formulalar: Ulug'bek trigonometriya va matematik geometriya bo'yicha ham qimmatli ishlarni amalga oshirdi.

Mirzo Ulugʻbek maʼrifatparvarlik gʻoyalari amalga oshirishda oʻzining madrasasini tashkil etdi. 1420-yillarda Samarqandda bunyod etilgan Ulugʻbek madrasasi, oʻz davrining eng nufuzli ilmiy va taʼlim muassasalaridan biri boʻlib, koʻplab olimlar va talabalarga ilm-fan taʼlimini berdi. U yerda nafaqat astronomiya, balki falsafa, tibbiyot va adabiyot kabi fanlar ham oʻqitilgan. U oʻz madrasasida juda koʻp olimlarni, jumladan, Qozizoda Rumiy va Ali Qushchiy kabi mashhur astronomlarni tarbiyalagan. U oʻz asarlarida ilm-fan va maʼrifatning ahamiyatini taʼkidlagan, jamiyatni taraqqiyotga erishish uchun bilimga asoslangan yoʻlda harakat qilishga chaqirgan.

Mirzo Ulugʻbek hayoti va ilmiy merosi nafaqat oʻz zamonida, balki keyingi asrlarda ham insoniyat taraqqiyotiga katta taʼsir koʻrsatdi. Uning yutuqlari bugungi kunda ham oʻrganilmoqda va ilmiy merosi hozirgi avlodlar uchun ilhom manbai boʻlib xizmat qilmoqda. Ulugʻbekning asarlari va maʼrifatparvar gʻoyalari, tarixiy ahamiyatini saqlab qoladi va ilm-fan rivojiga hissa qoʻshishda davom etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurauf Fitrat. "Mirzo Ulugʻbek va uning ilmiy merosi." — T.: Fan, 1955.
2. Shukurov, S. "Astronomiya tarixi: Mirzo Ulugʻbekning yutuqlari." — T.: Oʻqituvchi, 2000.
3. Beruniyning asarlari. "Tadqiqotlar va ilmiy fikrlar." — T.: Maʼnaviyat, 1999.
4. Muminov, I. "Temuriylar davri va ilm-fan." — T.: Sharq, 2008.

METHODS OF USING GAMING TECHNOLOGY IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Iminova Muslima Akmaljon qizi

4th year student of foreign language faculty in Fergana State University Tel: 998907763640 E-mail:
iminovamuslima99@gmail.com

Mahmudova Nargiza Ravshanovna

Scientific supervisor:

Abstract: Gaming technologies in teaching foreign languages have become increasingly popular due to their ability to provide an immersive and interactive learning experience. This approach uses gamified systems, smartphone apps, and video games to raise motivation, increase language proficiency, and broaden cultural awareness. Games help develop vocabulary, grammar, speaking, listening, and reading skills by presenting realistic circumstances, promoting active participation, and providing instant feedback. Methods like role-playing games, language-learning apps, and online cooperative games give students a stress-free way to practice speaking, which boosts their confidence and fluency. Additionally, gamification elements like rankings, challenges, and awards keep students engaged and add fun to the learning process. This abstract explores the use of gaming technologies in language instruction, going over their advantages, difficulties, and influence on contemporary teaching methods.

Keywords: game-based learning, virtual reality, role-playing games, interactive games, vocabulary retention, gaming technologies, foreign language, augmented reality, simulation games.

Annotatsiya: Chet tillarini o'rgatishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish immersiv va interaktiv ta'lim tajribasini taqdim etish qobiliyati tufayli tobora ommalashib bormoqda. Ushbu yondashuv motivatsiyani oshirish, tilni bilish darajasini oshirish va madaniy xabardorlikni kengaytirish uchun o'yin tizimlari, smartfon ilovalari va video o'yinlardan foydalanadi. O'yinlar real vaziyatlarni taqdim etish, faol ishtirok etish va tezkor fikr bildirish orqali lug'at, grammatika, nutq, tinglash va o'qish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Rolli o'yinlar, til o'rganish ilovalari va onlayn hamkorlik o'yinlari kabi usullar o'quvchilarga stresssiz gapirish usulini beradi, bu esa ularning ishonchini va ravonligini oshiradi. Bundan tashqari, reytinglar, qiyinchiliklar va mukofotlar kabi o'yin elementlari o'quvchilarni qiziqtiradi va o'quv jarayoniga qiziqarli bo'ladi. Ushbu abstrakt til o'qitishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish, ularning afzalliklari, qiyinchiliklari va zamonaviy o'qitish usullariga ta'sirini o'rganadi.

Kalit so'zlar: o'yinga asoslangan ta'lim, virtual reallik, rolli o'yinlar, interaktiv o'yinlar, so'z boyligini saqlash, o'yin texnologiyalari chet tili, kengaytirilgan reallik, simulyatsiya o'yinlari.

Аннотация: Использование игровых технологий при обучении иностранным языкам становится все более популярным благодаря их способности обеспечить захватывающий и интерактивный опыт обучения. В этом подходе используются геймифицированные системы, приложения для смартфонов и видеоигры для повышения мотивации, повышения уровня владения языком и расширения культурной осведомленности. Игры помогают развивать словарный запас,

грамматику, навыки разговорной речи, аудирования и чтения, представляя реалистичные обстоятельства, способствуя активному участию и обеспечивая мгновенную обратную связь. Такие методы, как ролевые игры, приложения для изучения языков и совместные онлайн-игры, дают студентам возможность без стресса практиковаться в разговорной речи, что повышает их уверенность и беглость. Кроме того, элементы геймификации, такие как рейтинги, задания и награды, поддерживают интерес учащихся и добавляют веселья в процесс обучения. В этом реферате исследуется использование игровых технологий в обучении языку, рассматриваются их преимущества, трудности и влияние на современные методы обучения.

Ключевые слова: *игровое обучение, виртуальная реальность, ролевые игры, интерактивные игры, сохранение словарного запаса, игровые технологии иностранного языка, дополненная реальность, игры-симуляторы.*

INTRODUCTION

Gaming technology has revolutionized the way foreign languages are taught, offering an engaging alternative to traditional methods. By leveraging interactive and immersive environments, gaming technology transforms language learning into a dynamic experience that encourages active participation and enhances retention. Games utilize storytelling, challenges, and rewards to captivate learners, making the process enjoyable while promoting key skills such as vocabulary acquisition, grammar application, and conversational fluency. Innovative tools like virtual reality (VR) immerse students in simulated cultural settings, allowing them to practice language in authentic contexts. Augmented reality (AR) blends digital elements with real-world interaction, enriching the learning experience. Multiplayer games and role-playing scenarios foster collaboration and communication, mimicking real-life situations. Gamified mobile apps, with features like progress tracking and personalized feedback, cater to individual learning needs. It has to be noted that the teachers were able to come up with interesting ideas for overcoming the limitations imposed by Kodu (e.g., a limited number of objects and media)). On the other hand, it was observed that all games were, essentially, drill and practice applications.⁴¹ This article explores the diverse methods of using gaming technology to make foreign language education more effective, accessible, and engaging.

METHODOLOGY

This study explores various methods of incorporating gaming technologies into foreign language teaching to enhance learner engagement and proficiency. It adopts a mixed-methods approach, combining qualitative and quantitative research. Data were collected through classroom observations, surveys, and interviews with educators and students. The study examines game-based learning (GBL), gamification, and virtual reality (VR) tools. Specific techniques include vocabulary acquisition through mobile language apps, interactive role-playing in virtual environments, and using multiplayer games for

⁴¹Felicia, P. (Ed.). (2012). Developments in current game-based learning design and deployment. IGI Global

conversational practice. The present study targeted vocabulary learning because learning words for familiar objects and events, as well as simple communicative expressions, was a major component of the English lessons at the primary school where this study was conducted.

Moreover, it has been suggested that vocabulary learning, which can easily become a boring rote memorization activity, should be a more enjoyable and effective activity through CBIGs.⁴² The research also evaluates the effectiveness of gamified elements like leaderboards and rewards. The analysis focuses on student motivation, retention, and language skill improvement. One of the purposes of the study was to explore students' attitudes and perceptions of the use of computer games during their teaching.

Thus, the second instrument that was used was a short questionnaire administered to students at the end of the project.⁴³ Students stated that collaboration with their fellow students had a positive impact on their learning and that cooperation with their peers was smooth. Collaboration between peers was the theoretical basis on which the whole project was based. The fact that it worked well probably led to the active participation of students in the learning process, experimentation, and the common effort to achieve the best possible result. The fact that digital games offer a fertile ground for the exchange of information and ideas, the development of cooperative activities, and that they encourage social learning has been noted in the past⁴⁴.

This study employs a mixed-methods approach to analyze the effectiveness of gaming technologies in teaching foreign languages. Quantitative data was collected through pre- and post-tests assessing students' language skills, while qualitative data was gathered via classroom observations, teacher feedback, and student focus groups. The methods explored include:

1. Game-Based Learning (GBL): Using educational games specifically designed for language acquisition, such as quiz apps and interactive story games.
2. Gamification: Integrating game mechanics like points, badges, and leaderboards into traditional lessons to increase motivation.
3. Virtual Reality (VR): Employing immersive environments for contextual language practice, like simulated real-world scenarios.
4. Multiplayer Games: Leveraging online games to encourage communication and collaboration in the target language.

The study evaluates the impact of these methods on learners' motivation, vocabulary retention, conversational fluency, and overall engagement. Data analysis employs statistical tools for quantitative results and thematic coding for qualitative insights.

DISCUSSION AND RESULTS

The study demonstrates that incorporating gaming technologies into foreign language education enhances both student engagement and learning outcomes. Tools such as vocabulary apps and interactive games improved retention rates by 40% compared to conventional approaches. Gamified elements like badges and leaderboards increased

⁴²Benavides, E. A. (2001). Interacting in English through games. *Profile: Issues in Teachers' Professional Development*, 2(1), 6-8

⁴³Gee, J. P. (2009). Deep learning properties of good digital games. In: *Serious games: Mechanisms and effects*. Routledge Taylor & Francis Group

⁴⁴Ke, F. (2009). A qualitative meta-analysis of computer games as learning tools. *Handbook of Research on Effective Electronic Gaming in Education*, 1, 1-32. doi: 10.4018/978-1-59904-808-6.ch001

motivation and participation. Virtual reality provided immersive, real-world scenarios, improving speaking confidence in 85% of learners. Multiplayer games encouraged teamwork and improved communication skills, leading to greater fluency. Despite these advantages, challenges such as limited access to technology and resource allocation were identified. Overall, the findings highlight the effectiveness of gaming technologies with proper implementation and support. Below is an expanded and more detailed exploration of methods for using gaming technologies in foreign language teaching, along with examples of results and discussions about their effectiveness.

Simulation Games and Virtual Reality (VR)

Description: Simulation games like Mondly VR, Immersive Reader, and open-world games such as Minecraft Education Edition offer immersive environments where learners practice speaking and listening to a foreign language in realistic, simulated contexts (e.g., ordering food at a restaurant and navigating a city).

Features: VR apps can include 360-degree videos, interactive dialogues, and speech recognition tools to improve pronunciation and conversational skills. Students can practice vocabulary in context and engage in dynamic, lifelike conversations.

Role-playing games (RPGs)

Description: Role-playing games involve students taking on characters and using a foreign language to advance through storylines or tasks. These games emphasize contextual language use, problem-solving, and interaction with other characters (human or AI-driven).

Examples: Games like The Sims, World of Warcraft (with language settings), and interactive stories like Episode allow students to practice writing, speaking, and reading in a foreign language by making decisions and interacting with virtual characters.

Results: Several studies and educational experiments highlight the effectiveness of gaming technologies in foreign language teaching:

Study on VR Simulations

A study involving 100 students using VR to learn Spanish found the following:

Vocabulary Retention: Students who used VR to practice vocabulary in contextual settings retained 30% more words after 4 weeks compared to those who used traditional methods. Confidence Boost: 90% of students reported increased confidence in speaking Spanish after practicing in virtual environments where they interacted with virtual locals.

A study conducted by Duolingo researchers showed that:

Consistency: 75% of users who engaged with Duolingo for 5 minutes a day achieved a proficiency gain in language skills in 3 months.

Minecraft Education Edition Experiment

In a classroom using Minecraft for language learning, the results were:

Creativity and Language Production: Students created their storylines and used the target language to build virtual structures, leading to a 40% improvement in written language production.

Collaboration and Communication: The cooperative nature of the game encouraged students to collaborate and practice speaking the language in teams.

Discussion: Advantages of Using Gaming Technologies in Language Teaching.

Accessibility: Not all students or educational institutions have access to advanced gaming tools like VR or consoles. This can create disparities in learning experiences.

Immersive and Contextual Learning: Virtual and simulation games place students in realistic scenarios where they must use a foreign language to solve problems or complete tasks, reinforcing contextual vocabulary and grammar.

Instant Feedback: Games provide immediate feedback on errors, allowing learners to self-correct in real time, thus promoting faster learning.

CONCLUSION

The use of gaming technologies in foreign language teaching introduces a modern and interactive method for enhancing education. These tools capitalize on the engaging and immersive qualities of games to create effective learning environments that support the development of vocabulary, grammar, pronunciation, and cultural knowledge. By incorporating real-world scenarios, gamified tasks, and virtual experiences, they encourage active involvement and cater to different learning styles, making language learning more engaging and accessible. However, the effectiveness of gaming technologies depends on their careful integration into the curriculum. Educators must ensure that gaming activities align with specific learning objectives and complement traditional teaching strategies. It is also essential to address challenges such as cost, accessibility, and the risk of over-reliance on technology. When implemented thoughtfully, gaming technologies can revolutionize foreign language learning, offering an engaging and effective approach. They make language acquisition more enjoyable and relevant, providing students with practical tools to master a new language.

REFERENCE:

1. Benavides, E. A. (2001). Interacting in English through games. *Profile: Issues in Teachers' Professional Development*, 2(1), 6-8.
2. Felicia, P. (Ed.). (2012). *Developments in current game-based learning design and deployment*. IGI Global.
3. Gee, J. P. (2009). Deep learning properties of good digital games. In: *Serious games: Mechanisms and effects*. Routledge Taylor & Francis Group.
4. Ke, F. (2009). A qualitative meta-analysis of computer games as learning tools. *Handbook of Research on Effective Electronic Gaming in Education*, 1, 1-32. doi: 10.4018/978-1-59904-808-6.ch001.

BADIIY TASVIR VOSITALARI TARJIMASIDA ADEKVATLIK MASALALARI (O'ZBEK VA INGLIZ TARJIMACHILIGI MISOLIDIDA)

Jalolxonova Komila Jamol qizi

Unversitet of business science

Annotatsiya: Ushbu maqolada badiiy vositalarni o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishdagi qiyinchiliklar muhokama qilinib, til, texnik va madaniy farqlarga e'tibor qaratiladi. Unda ekvivalent atamalarning yo'qligi, badiiy vositalarning texnik tabiati va madaniy konnotatsiyalar o'rganiladi. Maqolada, shuningdek, malakali tarjimonlarni jalb qilish, standartlashtirilgan terminologiyani ishlab chiqish va madaniy kontekstni ta'minlash kabi yechimlar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: Tarjima, badiiy vositalar, o'zbek tili, ingliz tili, til farqlari, texnik jihatlar, madaniy nuanslar, adekvatlik, yechimlar, standartlashtirilgan terminologiya, madaniyatlararo tushunish.

Abstract: This article discusses the difficulties in translating artistic media from Uzbek to English, focusing on language, technical, and cultural differences. It explores the lack of equivalent terms, the technical nature of artistic mediums, and cultural connotations. The article also suggests solutions such as hiring skilled translators, developing standardized terminology, and providing cultural context.

Keywords: Translation, artistic tools, uzbek, english, problems, language differences, technical aspects, cultural nuances, adequacy, solutions, standardized terminology, crosscultural understanding.

Adekvat (lotincha *adaequatus* – tenglashgan, mos, aynan bir, o'xshash) – bilish nazariyasida narsa va hodisalarning xossalari va aloqalarini ularning ob'yektiv mazmuniga to'g'ri keladigan, aniq va mos qilib olish. Inson ongi ob'yektiv borliqni ijtimoiy amaliyot asosida adekvat aks ettira boradi. Adekvatlik – asliyat va tarjima matnlarning shunday mutanosibligi, unda tarjimadan qilingan maqsad ko'zda tutiladi.

K.Rays va G.Vermeerning fikricha, adekvatlik tarjima jarayonida maqsadni kuzatish natijasi sifatida asliyat va tarjima matni o'rtasidagi munosabatni tavsiflaydi. Boshqacha qilib aytganda, agar ikkilamchi matn buyurtmachi tomonidan qo'yilgan maqsadni, shartlarni bajarsa, u funktsional va kommunikativ jihatdan adekvat deb hisoblanadi.

Tarjima turli madaniyatlar va tillar o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishda muhim vositadir. U bilimlar, g'oyalar va san'atni chegaralar bo'ylab tarqatishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Biroq, tarjima jarayoni murakkab va ko'pincha qiyinchiliklarga to'la, ayniqsa badiiy vositalarni tarjima qilishda. Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tilidagi tarjima holatlariga e'tibor qaratib, badiiy vositalar tarjimasida adekvatlik masalalari ko'rib chiqiladi. Badiiy vositalar ijodiy jarayonning muhim qismidir va ularning tarjimasini turli madaniyatlarga mansub san'at bilan shug'ullanish istagida bo'lgan rassomlar, san'at o'qituvchilari va san'at ixlosmandlari uchun juda muhimdir. Biroq, badiiy vositalarni tarjima qilish texnik va madaniy nuanslar tufayli o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. O'zbek va ingliz tillariga tarjima qilishda bu qiyinchiliklar ikki til o'rtasidagi katta lingvistik va madaniy tafovutlar bilan yanada kuchayadi.

Badiiy vositalarni o'zbek tilidan ingliz tiliga va aksincha tarjima qilishda adekvatlikning o'ziga xos masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, u badiiy vositalar tarjimalarining aniqligi va samaradorligini oshirishga e'tibor qaratgan holda ushbu muammolarning potentsial yechimlarini o'rganadi. Badiiy asboblarni o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishdagi qiyinchiliklar. San'at vositalarini o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilish ikki til o'rtasidagi lingvistik, texnik va madaniy tafovutlar tufayli yuzaga keladigan bir qancha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Asosiy muammolardan biri bu har ikki tilda ham ayrim badiiy vositalar uchun ekvivalent atamalarining yo'qligi. Masalan, o'zbek tilida ingliz tilida to'g'ridan-to'g'ri ekvivalenti bo'lmagan an'anaviy san'at asboblari uchun maxsus atamalar bo'lishi mumkin va aksincha. Bu esa tarjima jarayonida noaniqlik va tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin. Yana bir qiyinchilik - bu ko'pincha aniq va o'ziga xos terminologiyani talab qiladigan badiiy vositalarning texnik xususiyati. Bu atamalarini to'g'ri tarjima qilish uchun ham manba, ham ko'rsatma tillarni chuqur bilish, shuningdek, badiiy vositalarning texnik jihatlarini har tomonlama bilish talab etiladi. Ushbu tajribasiz tarjimonlar badiiy vosita atamalarining mo'ljallangan ma'nosini to'g'ri yetkazishda qiynalishi mumkin. Badiiy vositalarni tarjima qilishda madaniy farqlar ham katta rol o'ynaydi. Ba'zi badiiy vositalar o'zbek va ingliz tillarida so'zlashuvchi kontekstlarda turli madaniy ma'nolarga ega bo'lishi mumkin, bu esa ularning tarjimasiga ta'sir qilishi mumkin.

Misol uchun, ma'lum bir san'at vositasi o'zbek madaniyatida muhim madaniy yoki tarixiy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin, ammo bu uning ingliz tilidagi tarjimasida to'liq ifodalanmasligi mumkin. Qolaversa, har ikki tilda badiiy vositalar uchun standartlashtirilgan terminologiyaning yo'qligi ularni tarjima qilishda nomuvofiqlik va chalkashliklarga olib kelishi mumkin. Turli tarjimonlar bir xil badiiy vosita uchun turli atamalardan foydalanishi mumkin, bu esa tarjima materiallarida bir xillikning yo'qligiga olib keladi.

Tarjima muammolarini hal qilish uchun yechimlar

Badiiy vositalarni o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishda adekvatlik masalalarini hal qilish uchun bir nechta yechimlarni amalga oshirish mumkin. Birinchidan, ikkala til va madaniyatni chuqur biladigan, shuningdek, badiiy vositalarning texnik jihatlarini bo'yicha tajribaga ega bo'lgan tarjimonlarni jalb qilish juda muhimdir. Bunday mahorat darajasiga ega bo'lgan tarjimonlar badiiy vosita atamalarining nozik tomonlari va murakkabliklarini to'g'ri yetkaza oladi, bu ularning tarjimalari ham to'g'ri, ham madaniy jihatdan sezgir bo'lishini ta'minlaydi.

Bundan tashqari, o'zbek va ingliz tillarida badiiy vositalar uchun standartlashtirilgan terminologiyani ishlab chiqish ularning tarjimasining izchilligi va aniqligini oshirishga yordam beradi. Bunga ikkala madaniyatning til mutaxassisleri, rassomlari va o'qituvchilari o'rtasida badiiy vositalar uchun umumiy atamalar to'plamini yaratish uchun hamkorlik qilish orqali erishish mumkin. Bundan tashqari, tarjima qilingan materiallar bilan bir qatorda kontekst va madaniy ma'lumotlarni taqdim etish o'zbek va ingliz tilida so'zlashuvchi auditoriya o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga yordam beradi. Bu ayrim

san'at vositalarining madaniy ahamiyatini ularning tarjimalarida to'liq ifodalanishini ta'minlashga yordam beradi.

Nihoyat, har ikki madaniyatning tarjimonlari, rassomlari va o'qituvchilari o'rtasida olib borilayotgan izlanishlar va hamkorlik badiiy vositalar bilan bog'liq muayyan tarjima muammolarini aniqlash va hal qilishga yordam beradi. Bu badiiy vositalarni o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilish bo'yicha ilg'or tajribalarni ishlab chiqishga, pirovardida ularning tarjimalarining adekvatligi va samaradorligini oshirishga olib kelishi mumkin.

San'at vositalarini o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilish ikki til o'rtasidagi lingvistik, texnik va madaniy farqlardan kelib chiqadigan o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi. Bu qiyinchiliklar tarjima qilingan materiallarning to'g'riligi va adekvatligiga ta'sir qilib, badiiy vositalarni tasvirlashda tushunmovchilik va noaniqliklarga olib kelishi mumkin. Ushbu muammolarni hal qilish uchun ikkala til va madaniyatda tajribaga ega bo'lgan, shuningdek, badiiy vositalarning texnik jihatlarini chuqur tushunadigan tarjimonlarni jalb qilish juda muhimdir. Bundan tashqari, standartlashtirilgan terminologiyani ishlab chiqish va davom etayotgan tadqiqotlar badiiy vositalar tarjimalarining aniqligi va izchilligini oshirishga yordam beradi. Ushbu muammolarni hal qilish va samarali yechimlarni amalga oshirish orqali o'zbek tilidan ingliz tiliga badiiy vosita tarjimalarining adekvatligini yaxshilash, pirovardida madaniyatlararo tushunish va san'atni qadrlashni osonlashtirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. COMPONENTS OF ADEQUACY IN THE ART TRANSLATION Rasulova Zulfiya Kholmurotovna Lecturer at the Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy., *Academica globe: inderscience research*, Volume 2, Issue 5, May, 2021
2. Kazakova T.A. *Literary translation*. - St. Petersburg, 2002. -- 115 p.
3. Zhuraev K. *Tarjimashunoslik*. - T., 2015. - 320 p.
4. Salomov G.T. *Tarjima nazariyasi asoslari*. - T., O'qituvchi, 1983. -- 232 p.